

T.C.  
NEVŞEHİR ÜNİVERSİTESİ  
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK EDEBİYATINDA MİHR Ü VEFÂ MESNEVİLERİ ve  
YAZARI BİLİNMEYEN BİR MİHR Ü VEFÂ MESNEVİSİ

(İnceleme-Metin)

Tezi Hazırlayan  
Volkan Karagözlü

Tezi Yöneten  
Prof. Dr. Filiz Kılıç

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Haziran-2011

NEVŞEHİR



T.C.  
NEVŞEHİR ÜNİVERSİTESİ  
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK EDEBİYATINDA MİHR Ü VEFÂ MESNEVİLERİ ve  
YAZARI BİLİNMEYEN BİR MİHR Ü VEFÂ MESNEVİSİ

(İnceleme-Metin)

Tezi Hazırlayan  
Volkan Karagözlü

Tezi Yöneten  
Prof. Dr. Filiz Kılıç

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Haziran-2011

NEVŞEHİR

Prof. Dr. Filiz Kılıç'ın danışmanlığında Arş. Gör. Volkan Karagözlü tarafından hazırlanan "Türk Edebiyatında Mihr ü Vefâ Mesnevileri ve Yazarı Bilinmeyen Bir Mihr ü Vefâ Mesnevisi" adlı bu çalışma Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında **Yüksek Lisans** tezi olarak kabul edilmiştir.

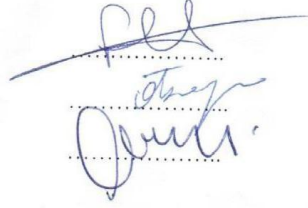
20 / 06 / 2011

**JÜRİ:**

Danışman : Prof. Dr. Filiz Kılıç

Üye : Yrd. Doç. Dr. Ömer Bayram

Üye : Yrd. Doç. Dr. Emin Özdemir



**ONAY:**

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun 20.06.2011 tarih ve 2011/192 sayılı kararı ile onaylanmıştır.

19 / 07 / 2011

  
Prof. Dr. Sevgi Özgüner  
Enstitü Müdür Vekili



## ÖZET

Yüksek Lisan Tezi

Türk Edebiyatında Mihr ü Vefâ Mesnevileri ve Yazarı Bilinmeyen Bir Mihr ü Vefâ  
Mesnevisi

Volkan Karagözlü

Nevşehir Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

2011; sayfa x+173

Mihr ü Vefâ hikâyesinin kaynağı İran edebiyatıdır. Edebiyatımızda bilinen en eski Mihr ü Vefâ mesnevisi Ümmî İsâ tarafından yazılmıştır. Ümmî İsâ'dan bu yana yazılan Mihr ü Vefâ mesnevilerinin mensur biçimleri de bulunmaktadır.

Çalışmamızın konusunu mensur Mihr ü Vefâ hikâyesi oluşturmaktadır. İnceleme ve tenkitli metin olarak iki bölümden oluşan tezimizin tenkitli metin kısmı iki nüsha karşılaştırılarak ortaya konmuştur. İnceleme kısmında ise hikâye modern yöntemlerle ele alınmıştır. Metnin görünen yapısı altındaki derin yapıya ulaşmak için farklı yöntemler kullanılmıştır. Yöntemlerin metnimize uygulanmasından önce, kullanılacak yöntemin esere uygunluğu gözden geçirilmiştir. Elimizdeki metnin hikâye olduğu göz önünde tutularak, araştırmamız sırasında anlatı biçimlerine uygun yöntemler seçilmiştir. Bu yöntemler içinde Mihr ü Vefâ hikâyesine en uygun olduğunu düşündüğümüz hikâye tekniği, biçimbilim ve arketipsel sembolizm yöntemleri ile eser incelenmiştir.

Üç ayrı yöntem ile incelenen eserden elde edilenler sonuç bölümünde tartışılmıştır.

**Anahtar Kelimeler:** mesnevi, arketipsel sembolizm, Mihr ü Vefâ, hikâye tahlili, biçimbilim

## ABSTRACT

The origin of Mihr u Vefa is from Persian Literature. The oldest Masnavi of Mihr u Vefa was

Written By Ummi Isa. Since from Ummi Isa there are prose forms of Mihr u Vefa. The subject of our study consists of Mihr u Vefa Story. Our thesis consists of analysis and examining parts and the examining part is presented by comparing the two copies. In the analysis part the story is discussed with the modern methods. Different methods are used to reach the deeper structure of the story which is beyond the appearance. Before applying the methods to our text, the suitability of the methods that will be applied to the text are checked. Considering that our text is story, the methods that are suitable for the narration forms are selected. Among these methods the most suitable story as we thought for the Mihr u Vefa Story, the morphology and archetypal symbolism are the methods which the story is analyzed.

The results that are acquired with three different methods from the text are discussed in the conclusion part of the story.

**Key words:** Masnavi, Archetypal Symbolism, Mihr u Vefa, story analysis, morphology

## ÖN SÖZ

Mesnevi her beytin mısralarının birbiriyle kafiyeli olduğu nazım biçimidir. Araştırmacılar tarafından Batılı anlamda hikâye ve romanın olmadığı dönemlerde bunların yerini tuttuğu söylenen mesnevilerin mensur şekilleri de vardır. Çalışmamızda, tezimize konu olan Mihr ü Vefâ mesnevisinin mensur şekli iki yazma nüsha karşılaştırılarak oluşturulmuştur. Nüshalardan bir tanesi Topkapı Hazine Kütüphanesi No. 1162, diğeri Milli Kütüphane 06 Mil Yz A 1852 arşiv numarası ile kayıtlıdır. Tenkitli metnin oluşturulması sırasında eserin hikâye olduğu göz önünde bulundurulmuştur. Eserin kurgusal yapısını bozmayacak ve bu yapıyı tamamlayacak şekilde metin oluşturulmuştur. Metni transkripsiyon ederken eklerin okunmasında Yavuz Kartallıoğlu'nun yayımlanmamış doktora tezi esas alınmıştır. İncelemelerimiz sırasında metnin Ümmî İsâ'nın 806 beyitlik Mihr ü Vefâ mesnevisinin nesre dönüşmüş şekli olduğu tespit edilmiştir. 15. yy.da yazılan Ümmî İsâ'nın Mihr ü Vefâ mesnevisi Türk edebiyatında bilinen ilk Mihr ü Vefâ mesnevisidir. Mensur Mihr ü Vefâ mesnevisinin istinsah tarihi ise 1820'dir. Aradan geçen bu kadar zaman içinde dildeki değişimleri de metne yansıtmak gerektiğini düşündüğümüz için mensur metindeki kimi arkaik unsurları 19. yy. dil özelliklerine göre okuduk. Metin içerisinde şiiri hatırlatan fakat düzyazı şeklinde olan kısımlardan Ümmî İsâ'da geçenleri inceleme kısmında tablo halinde gösterdik.

Bilimsel çalışmadaki terminolojide farklılıklar olabilir. Eski Türk Edebiyatı mensur eserlerinin kurgusal özellikler gösteren metinleri söz konusu olduğunda farklı adlandırmalar daha belirgin hale gelecektir. Bu yüzden elimizdeki metnin türünü ifade etmek için farklı kelimeler kullandık. Bu kelimelerin kullanılma sebeplerini tezimizin başında açıklamaya çalıştık.

İki bölüm halinde ele aldığımız Mihr ü Vefâ mesnevisinin 1. bölümünü incelemeye 2. bölümünü ise tenkitli metne ayırdık. 1. bölümde Mihr ü Vefâ mesnevisinin tarihçesini verdik, üç yöntem ile mesneviyi inceledik. Yöntemleri seçerken de metnin hikâye olduğunu göz önünde bulundurarak hikâye tahlillerinden özellikle Mehmet Kaplan'ın görüşleri esas alındı. Bu görüşler doğrultusunda İsmail Çetişli'nin hikâye tahlili konusundaki şablonunu tezimize uyguladık. İkinci olarak metnin içerisindeki masal motiflerinin modern yöntemlerle incelenmesini planladık. Bunun için Vladimir Probb'un biçimbilimsel yöntemi esere uygulandı. İlk iki yöntem çoğunlukla eserin dış



yapı özellikleri ile ilgili olduğundan eserin daha derin katmanlarındaki anlamı ortaya çıkarmak için üçüncü yöntem gerekli oldu. Yaptığımız araştırmalar sonucunda bu yönden metnimize en uygun yöntemin Carl Gustav Jung'un arketipsel sembolizm yöntemi olduğu görüldü. Metin içindeki sembollerin anlamları ve bu sembollerin açıklanması ile metnin daha anlaşılabilir olması hedeflendi.

Eski Türk Edebiyatı çalışmalarında modern yöntemlerin uygulanmasının tarihi yenidir. Özellikle manzum eserler konusunda başlatılan bu çalışmaların nesir eserlere uygulanması da gerekmektedir. Tezimizden elde ettiğimiz sonuca göre Eski Türk Edebiyatı çalışmalarında nesir eserlerin modern yöntemlerle incelenmesinin gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Özellikle kurguya dayanan eserlerde bu daha önemlidir. Eski Türk Edebiyatı alanında çalışan kişilerin metni günümüz alfabesine aktardıktan sonra asıl araştırmalarının başlaması gerektiği görüşünün biçimlendirdiği çalışmamızın ve çalışma yöntemimizin eksiksiz olduğu düşüncesinde değiliz. Bu çalışma Eski Türk Edebiyatının nesir alanının incelenmesinde hangi yöntemlerin kullanılabileceği sorusunun bir ürünü olarak geliştirilmiştir.

Tezimi hazırlarken karşılaştığım sorunları aşmamda yardımcı olan Prof. Dr. Filiz Kılıç'a teşekkür etmek istiyorum. Hocamın yönlendirici tavsiyeleri ve cesaret verici destekleri sayesinde bu çalışma ortaya çıkmıştır.

## İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
ÖN SÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	viii
İŞARETLER ve KISALTMALAR.....	x
1. GİRİŞ.....	1
1.1. TÜRK EDEBİYATINDA MİHR Ü VEFÂ MESNEVİLERİ.....	4
I. BÖLÜM İNCELEME.....	10
2. ESERİN DIŞ YAPI ÖZELLİKLERİ.....	11
2.1. Biçimbilim.....	11
2.1.1. Biçimbilimsel Açıdan Eserin İncelenmesi.....	14
3. HİKÂYE TEKNİĞİNE GÖRE İNCELEME .....	25
3.1. Eserin Tanıtımı.....	25
3.2. Eserin Dış Yapısı.....	29
3.3. Olay Örgüsü.....	38
3.4. Şahıs Kadrosu.....	42
3.5. Zaman Özellikleri.....	49
3.6. Mekân Özellikleri.....	50
3.7. Bakış Açısı ve Anlatıcı.....	53
3.8. Dil ve Üslûp Özellikleri .....	58
3.8.1. Dil Özellikleri.....	58
3.8.2. Üslûp Özellikleri.....	61
4. ARKETİPSEL SEMBOLİZM BAKIMINDAN İNCELEME.....	67
4.1. Arketipsel Sembolizm.....	67
4.2. Arketipsel Sembolizm Bakımından Eserin İncelenmesi.....	76

4.2.1. Hikâyenin Tanıtımı.....	76
4.2.2. Bireyleşme Sürecinde Vefâ.....	78
4.2.3. Ayrılma Aşaması.....	79
4.2.4. Olgunlaşma Aşaması.....	82
4.2.5. Dönüş Yolunda Vefâ.....	89
II. BÖLÜM TENKİTLİ METİN.....	
METİNİN TRANSKRİPSİYONUNDA DİKKAT EDİLEN HUSUSLAR.....	93
TRANSKRİPSİYON İŞARETLERİ.....	94
TENKİTLİ METİN.....	95
SONUÇ.....	168
BİBLİYOGRAFYA.....	170
ÖZ GEÇMİŞ.....	173

## İŞARETLER ve KISALTMALAR

[ ] :varak numarası

{ } : tahminle yapılan çıkarmalar

(?) : okunmasında şüphe duyulan yerler

Age: Adı geçen eser

Agt: Adı geçen tez

bkz: bakınız

C: Cilt

çev. Çeviren

GÜSBE: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

MEB: Millî Eğitim Bakanlığı

s.: sayfa

S: Sayı

TDAY Belleten: Türk Dili Araştırmalar Yıllığı Belleten

TDK: Türk Dil Kurumu

TTK: Türk Tarih Kurumu

v.b: Ve başkası, ve başkaları, ve benzeri, ve benzerleri, ve bunun gibi

yy.: yüzyıl

## 1. GİRİŞ

Kavramları açıklanmadan yapılan bir araştırma sadece hazırlayıcısının anladığı, bilimsel alanda faydası olmayan ve geleceğe kalmayan bir eser niteliğini taşır. Yüksek lisans tezi olarak çalıştığımız Mihr ü Vefâ metnini bazen mesnevi, bazen hikâye, bazen de mensur hikâye olarak adlandırdık. Bu kavramlardan ne anladığımızı ve bir metne neden üç farklı isimle yaklaştığımızı anlatmaya çalışacağız.

Türk edebiyatında hikâye üzerinde çalışan farklı disiplinlere mensup bilim adamları farklı tasnif denemeleri oluşturmuşlardır. Bazı araştırmacılar bu hikâyeleri divan edebiyatı başlığı altında, bazıları ise halk edebiyatı başlığı altında tasnif etmişlerdir. Ağâh Sırrı Levend, Hasibe Mazıoğlu, Hasan Kavruk gibi araştırmacılar divan edebiyatında, Pertev Naili Boratav, Ali Berat Alptekin, Şükrü Elçin gibi araştırmacılar halk edebiyatında bu hikâyeleri değerlendirmişlerdir. Klasik edebiyat içinde yer alan bazı araştırmacılar da sadece mesnevi nazım biçiminde yazılan manzum hikâyeleri tasnif etmişlerdir.<sup>1</sup>

Yapılan tasnifler incelendiğinde İsmail Ünver ve Cem Dilçin mesneviyi sadece manzum olarak kabul etmiş ve konularına göre tasnif etmiştir. Bu yüzden mensur türlerinden ayırmak için bu mesnevileri adlandırırken manzum mesnevi tabirini kullandık.

Ağâh Sırrı Levend, Hasibe Mazıoğlu, Mustafa Nihat Özön ise mesneviyi daha geniş açıdan ele almışlar ve hikâye olarak adlandırmışlardır. Bu hikâyelerin manzum ve mensur türleri olduğunu ifade etmişlerdir. Bu durumda hikâye kavramı modern hikâyenin -günümüzde öykü- dışında bir anlam kazanmış, mesnevi nazım tarzında yazılan eserlere de hikâye denilmiştir. Böylece manzum hikâye, mensur hikâye kavramı ortaya çıkmaktadır.

Hasan Kavruk ise manzum hikâyenin dışında sadece mensur türlerini çalıştığı eserinde mensur hikâye kavramını kullanmıştır.

---

<sup>1</sup> Ağâh Sırrı Levend; “Divan Edebiyatında Hikâyeler”, TDAY Belleten, Ankara 1967, Ankara 1968 s.124-128; Hasibe Mazıoğlu; “Divan Edebiyatında Hikâye”, Doğumunun Yüzüncü Yılında Ömer Seyfettin, TTK, Ankara 1992, s.19; Mustafa Nihat Özön, Türkçede Roman, İletişim Yayınları, İstanbul 2009, s.46. ; Hasan Kavruk, Eski Türk Edebiyatında Mensur Hikâyeler, MEB Yayınları, Ankara 1998, s.14.; İsmail Ünver, “Mesnevî”, Türk Şiiri Özel Sayısı II, Divan Şiiri, TDK Yayınları, Ankara 1986; Cem Dilçin, Örneklerle Türk Şiir Bilgisi, 2. baskı, TTK Yayınları s.178-201, Ankara 1992; Ali Berat Alptekin, Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı, Akçağ Yayınları, Ankara 1997, s.3-7.

Görüldüğü gibi araştırmacıların yaptıkları tasniflere bağlı olarak adlandırmalar da farklılık arz etmektedir. Biz de tezimizde Mihr ü Vefâ metnini *mesnevi*, *mensur hikâye* veya *hikâye* kelimeleri ile birlikte kullanacağız.

Mihr ü Vefâ metnine farklı adlar vermemizin bir diğer sebebi de hikâye kelimesinin tür olarak kesin bir anlamı ifade etmemesidir. Bazı kullanımlarda hikâye bir türün adı olarak görülürken, bazı kullanımlarda ise anlatımın adı (tahkiye)'dir.

Eski kaynaklar ve hikâyenin tarihini anlatan kaynaklar ile yeni kaynaklar arasında kelimenin anlamında değişim vardır.<sup>2</sup> Hikâye için anlatmak, nakletmek, aktarmak, tekrar etmek; benzetmek, taklit etmek, tarih, destan, kıssa, masal, rivâyet, lâtife, fıkra, hurafe, roman, siyer, menkıbe, maktel gibi kelimeler kullanılmıştır. Anlatmak, nakletmek, aktarmak hikâye kelimesinin anlatım ile ilgili olan anlamlarını karşılar. Benzetmek, taklit etmek hikâyenin ilk anlamına (veriliş anlamına) uygun kelimelerdir. Tarih, destan, kıssa, masal, rivâyet, lâtife, fıkra, hurafe, roman, siyer, menkıbe, maktel ise kelimenin edebî tür olarak karşılığıdır. Hikâye kelimesinin çok çeşitli eserleri karşılaması belirli bir tür olarak tanımlanmasını zorlaştırmaktadır. Bazen bu kelimeler birbirinin yerine ve birlikte de kullanılmaktadır. Üzerinde çalıştığımız Mihr ü Vefâ metninin Topkapı Sarayı Müzesi nüshasında (T) girişin başlığı olarak yazılan “Hikâyât-ı kıssa-i Mihr ile Vefâ'dır ki nakl olunur.” ibaresi bu yönden dikkat çekicidir.

---

<sup>2</sup> Bu konuda bkz : Edebiyat ve Söz Sanatı Terimleri Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1948, s.53.; Tahirü'l Mevlî; Edebiyat Lugâti, Enderun Kitabevi, İstanbul 1973, s.124.; Şemsettin Sâmî; Kâmûs-ı Türkî, Enderun Kitabevi, İstanbul 1989, s.554.; Mütercim Âsım; Terceme-i Kâmûsu'l-Muhit, C 3, İstanbul 1272, s.792.; Hüseyin Kâzım Kadri; Türk Lügâti, C.2, İstanbul, 1928, s.552.; Muallim Nâcî; Lügât-ı Nâcî, Çağrı Yayınları, İstanbul 1995, s.358.; Ahmet Vefik Paşa; Lehce-i Osmânî, TDK Yayınları, Ankara 2000, s. 642.; Ferit Devellioğlu; Osmanlı Türkçe Ansiklopedik Lügat, Aydın Kitabevi, Ankara 2001, s.368.; İsmail Parlatır; Osmanlı Türkçesi Sözlüğü, Yargı Yayınevi, Ankara 2006, s.635.; İlhan Ayverdi; Misalli Büyük Türkçe Sözlük, Kubbealtı Yayınları, İstanbul 2010, s.507.; D. B., Macdonald; “Hikâye”, İslâm Ansiklopedisi, C.5, İstanbul, 1977, s.477.; İskender Pala; Hasan Kavruk, “Hikâye”, İslâm Ansiklopedisi Türkiye Diyânet Vakfı, C.17, Ankara 1998, s.479-480.; Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Devirler/İsimler/Eserler/Terimler, Dergâh Yayınları, C. 4, İstanbul 1981 s.225.; Atilla Özkırmılı; Türk Edebiyatı Ansiklopedisi, Cem Yayınevi, İstanbul 1987, s.634.; Ali Berat Alptekin; Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı, Akçağ Yayınları, Ankara 1997, s.3-7.; İsmail Çetişli; Metin Tahlillerine Giriş 2, 2. baskı Akçağ Yayınları, Ankara 2009, s.15-21.

Eski ve yeni birbirinden farklı türleri karşılayan hikâye kelimesine günümüzde “öykü” de denmektedir. Öykü, hikâyenin taklit etmek anlamından yola çıkılarak öykünmek kelimesinden türetilen bir sözcüktür.<sup>3</sup>

Hikâye kelimesini edebi tür olarak kullanan araştırmacılar hikâyeyi uğraştıkları alanlarla ilgili anlam yüklemişlerdir. Bazı araştırmacılar onu modern hikâye olarak, bazıları halk hikâyesi, bazıları ise manzum-mensur olay anlatan eserler için kullanmışlardır. Bunda hikâyenin anlam bakımından edebî türü karşılamaının yanında, tarihi seyri içerisinde çok çeşitli anlamlar kazanması ve değişik biçimlerin adı olması da etkilidir. Bu durumda hikâye bugün öykü ile karşılanan tek bir türün adı değil de destandan, masala; rivayetten, romana kadar pek çok türün adı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hikâye kelimesinin anlam genişliğinden ve edebiyatımızda hikâyeye farklı yaklaşımlar sonucunda farklı adlandırmalarla kelimenin hangi türler içinde kullanıldığının tam olarak belli olmaması, tarihi metinlerde hikâye kelimesi ile kastedilenin farklı anlamlara gelmesi yüzünden tezimizde Mihr ü Vefâ metnini tür olarak adlandırmak için hikâye, mesnevi, mensur hikâye kelimelerini kullandık.

Mihr ü Vefâ hikâyesinin “nasıl söylendiği” konusunda inceleme yaparken, - anlatıya dayalı bir metinle karşı karşıya kaldığımız için- hikâyeyi oluşturan unsurları geleneksel anlatı motifleri, kişi, olay, yer, zaman bakımından ele aldık. Metni bu biçimde incelerken de hikâye tahlillerinde kullanılan yöntemleri metnimize uygulamaya çalıştık. Hikâyenin dış yapısını ortaya koymak için esere biçimbilimsel açıdan yaklaştık. Metnin içyapısını anlamlandırmak için de arketipsel sembolizm yöntemini kullandık. Geleneksel metinlerin modern yöntemlerle incelenmesi ele alınan eserin konusundan ziyade o konunun işlenişinde bize metnin farklı yönlerini açıklaması ve ortaya koyması bakımından önemli bir rol üstlenmektedir.

---

<sup>3</sup> Bu konuda bkz : <http://tdkterim.gov.tr/bts>; <http://tdkterim.gov.tr/ttas/?kategori=derlay&kelime=ökünmek>

## 1.1. Türk Edebiyatında Mihr ü Vefâ Mesnevileri

### 1.1.1. Manzum Mihr ü Vefâ Mesnevileri

İki kahramanlı aşk mesnevilerinden olan Mihr ü Vefâ Türk ve İran edebiyatında ortak özellikler gösteren mesnevilerdendir. Kaynağını İran edebiyatından alan hikâyede, klâsik mesnevi konusu olarak âşıkların türlü olaylar ve engellemeler sonunda birbirlerine kavuşmaları anlatılır. IX. asır şairlerinden Arşî-i Dehlevî'nin ve kardeşi Mir Muhammed Mümin'i Arş'in Mihr ü Vefâ manzumeleri vardır. Mir Muhammed'in Mihr ü Vefâ'sının bir nüshası Paris Milli Kütüphane Supp. 1100 numarada kayıtlıdır. Blochet bu Mihr ü Vefâ'yı Tahmasb'a isnad eder. Mir Muhammed ve Tahmasb'ın her ikisinin adında "Arşî" kelimesinin bulunması Blochet'i yanıltmıştır. Arşî Mihr ü Vefâ'sını hezec bahrinde yazmıştır. Nizâmî'nin Hüsrev ü Şirin mesnevisine nazire olarak yazılmış bu mesnevi 2200 beyittir. Şair Mihr ü Vefâ konusunun ilk olarak kendisi tarafından yazıldığını iddia eder.<sup>4</sup> Fars diliyle yazılan ve şairinin ilk örnek olduğunu söylediği bu Mihr ü Vefâ mesnevisinden başka Reşidî-i Semerkandî'nin (XII. yy.) eseri vardır. Devletşah tezkiresinde Reşidî'nin eseri için "O, destanda sözün hakkını vermiştir."<sup>5</sup> denilerek mesnevisi övülmüştür. Nitekim daha sonra yazılan Farsça ve Türkçe Mihr ü Vefâ'ların çoğu onun etkisinde kalmıştır.<sup>6</sup>

Türk edebiyatında bilinen ilk Mihr ü Vefâ mesnevisini Ümmî İsâ (XV. yy.) yazmıştır. 806 beyitlik ve masal öğelerinin etkin olduğu bu mesnevinin birkaç nüshası vardır. İzmir Milli Kütüphane 26/668 numarada kayıtlı eser<sup>7</sup>, Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi Seyfettin Özege Kitaplığı 282 ve 283 numarada kayıtlı eserler ile Marbur Staatsbibliothek, Ms. Or. Oct. nr. 2628 numarada kayıtlı eser Ümmî İsâ'ya aittir.<sup>8</sup> Atatürk Üniversitesi Seyfettin Özege Kitaplığında kayıtlı iki nüsha da birbirinden farklı özelliklere sahiptir.<sup>9</sup>

<sup>4</sup> Selâmi Ece; Tahkiye Açısından Hâşimî'nin Mihr ü Vefâ Mesnevisi, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996, s.8.

<sup>5</sup> Devletşah, Tezkire-i Devletşah, (çev. Prof. Necati Lugal), C1 MEB Yayınları, İstanbul 1990, s.186.

<sup>6</sup> İskender Pala; Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Akçağ Yayınları, Ankara 1995, s.385.

<sup>7</sup> [https://www.yazmalar.gov.tr/detay\\_goster.php?k=105477](https://www.yazmalar.gov.tr/detay_goster.php?k=105477) adresinde Ümmî İsâ'ya ait kayıtlı eser İzmir Milli Kütüphanesi Yazmalar bölümünden alınmıştır. 210x145 mm boyutlu nesih yazı türüyle yazılmış bu nüshanın numarası 1542/2'dir. Katalogların bilgisayar ortamına aktarılması sırasında numarasının değiştirildiği düşünülmektedir.

<sup>8</sup> İskender Pala; Age, s.385.

<sup>9</sup> Selâmi Ece; Agt, s.8-9.



Kaynaklar<sup>10</sup> Priştineli Mustafa Eminî'ye (öl:1569) ait olduğu ve henüz ele geçmeyen bir Mihr ü Vefâ mesnevisinden bahsetmesine rağmen Ayşe Yıldız tarafından hazırlanan Türk Edebiyatında Varka ve Gülşah Mesnevileri ve Mustafa Çelebi'nin Varka ve Gülşah Mesnevisi adlı doktora tezinde Mustafa Eminî'ye ait olduğu söylenen Mihr ü Vefâ mesnevisinin aslında Varka ve Gülşah mesnevisi olduğu ispatlanmıştır.<sup>11</sup>

Bursalı Haşimî'nin Mihr ü Vefâ mesnevisi Selami Ece tarafından incelenmiştir. Haşimî'nin Mihr ü Vefâ mesnevisinden ilk olarak Agâh Sırrı Levend bahsetmiştir.<sup>12</sup> Selâmi Ece tarafından ele alınan eser, araştırmacının incelemeden çıkardığı sonuca göre şu anki bilgilerimiz esas alındığında konusunun masal unsurlarından uzaklığı ve kurgusunun Batılı anlamda romana yakınlığı yönüyle Türk edebiyatının ilk ve tek eseridir. Araştırmacının tespitlerine göre Ümmi İsa'ya ait olan ve mensur şeklindeki Mihr ü Vefâ mesnevilerinde masal unsurlarını barındıran bir yapı kendini gösterir. Haşimi'nin Mihr ü Vefâ'sında ise masal unsurları yerini modern kurgusal çözümlemelere bırakmıştır.<sup>13</sup>

Bir başka Mihr ü Vefâ mesnevisi Gelibolulu Âlî'ye aittir. Şehzade Selim'in gözünden düşen Gelibolulu Âlî, Mihr ü Vefâ mesnevisini 1562–63 yılında tamamlayarak yeniden şehzadenin iltifatına mazhar olmak ister. Ancak bu mesnevi, Mustafa Çelebi'nin aynı adlı mesnevisine öykünülerek ortaya konulmuş olması sebebiyle beklediği iltifata nail olamaz.<sup>14</sup> Âlî'nin gençlik yılı eserlerinden olan bu eser 7000 beyit civarındadır. Bu eser de henüz ele geçmemiştir. Kültür ve Turizm Bakanlığı yazmalar kataloğunda geçen Gelibolulu Âlî'ye ait gösterilen Mihr ü Vefâ mesnevisi de Âlî'ye ait değildir.<sup>15</sup>

<sup>10</sup> Bu konuda bkz. : Mustafa İsen; Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1994, s.275.; Filiz Kılıç; Meşâ'irü'ş-Şu'arâ, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2010, s.816.

<sup>11</sup> Ayşe Yıldız; Mustafa Çelebi Varka and Gülşah, The Department of Near Eastern and Civilizations Harvard University, 2009.

Meşâ'irü'ş-Şu'arâ'da da bu durum Mustafa Eminî'nin Varka ve Gülşah mesnevisi yazdığı yönündedir. Dipnotta British Museum 6434, Fatih Millet Kütüphanesi 772, Pertev Paşa (Süleymaniye Kütüphanesi) 440 ve Selim Ağa Kütüphanesi 1157 numarada bulunan nüshalarda Mihr ü Vefâ kaydı geçmesine rağmen tenkitli metinde Varka vü Gülşah mesnevisinin kabul edilmesi Mustafa Eminî'nin Mihr ü Vefâ yazmadığı görüşünü desteklemektedir. Eserde bu durum “ Varka vü Gülşah dâstânın nazm itmişdür. Bir güne bî-tekellüf tarz ihtiyâr itmişdür. Bu ebyât andandur.” biçiminde ifade edilmiştir. (Filiz Kılıç; Meşâ'irü'ş-Şu'arâ, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2010, s.816.)

<sup>12</sup> Agâh Sırrı Levend; Türk Edebiyatı Tarihi, 1. Cilt, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2008, s.23

<sup>13</sup> <http://e-dergi.atauni.edu.tr/index.php/taed/article/viewFile/1870/1868>

<sup>14</sup> İsmail Hakkı Aksoyak; “Gelibolulu Mustafa Âlî'nin Mihr ü Vefâ Mesnevisi”, Diriözler Armağanı, Ankara 2003, s. 48

<sup>15</sup> Ayşe Yıldız; Age, s.5. dipnot.

Âlî'ye ait olduğu söylenen bir başka Mihr ü Vefâ nüshası ise Adnan Ötügen Kütüphanesi 2359 numaralı münşeat mecmuasının içinde kayıtlıdır. Mecmuanın içinde Mihr ü Vefâ mesnevisi varsa da bu mecmuadaki mesnevi de Âlî'ye ait değildir. Âlî'nin Mihr ü Vefâ mesnevisi Mefâilün Mefâilün Faülün vezninde; mecmuadaki mesnevi Fâilâtün Fâilâtün Fâilün veznindedir.<sup>16</sup>

Diğer bir Mihr ü Vefâ mesnevisi Mahmud adlı bir şaire aittir. Baş tarafı eksik olan bu eser 23 varaktan oluşmaktadır. Harekeli nesih hatla 2 sütun olarak yazılmış mesnevinin satır sayısı 15'tir. 17. 18. yy'da istinsah edilen eser, 879 (1474) yılında telif edilmiştir. Yapı Kredi Sermet Çifter Kütüphanesinde 035536/1 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır.<sup>17</sup>

Bunlardan başka Kültür ve Turizm Bakanlığı yazmalar katalogunda Mihr ü Vefâ mesnevileri vardır. Bunlardan Vatikan Kütüphanesi Türkçe Yazmaları bölümünde Vat. Turco 262/1 arşiv numaralı bir nüsha, nesih ile yazılmış 17 satırdan oluşmaktadır. Yazarı bilinmeyen ve 37 varaktan oluşan bu nüshanın istinsah tarihi 1031 (1621)'dir.

Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu'nda 06 Mil Yz A 8294/4 arşiv numaralı bir başka Mihr ü Vefâ mesnevisi bulunmaktadır. Hikâye-i Mihr ile Vefâ adı verilen eser diğer hikâyelerle bir arada bulunmaktadır. 80a/104b varakları arasındaki mesnevi 17 satır halinde nesih ile yazılmıştır. 760 (1359) tarihinde yazılan eserin şairi bilinmemektedir.

### 1.1.2. Mensur Mihr ü Vefâ Mesnevileri

Türkçe kaleme alınmış mensur Mihr ü Vefâ mesnevileri de mevcuttur. Tez olarak çalıştığımız mensur Mihr ü Vefâ Milli Kütüphane yazmaları 06 Mil Yz A 1852 numarada kayıtlıdır. 240x165 iç 170x110 mm boyutlu, nesihle yazılan mesnevi 19 satır ve 45 varaktan oluşmaktadır. Sırtı kahverengi meşin, kapakları ebru kaplı mukavva cilttir. Kahramanların isimleri geçen yerler, bölümlenmeleri göstermek için kullanılan fasl kelimesi ve beyt sözcükleri kırmızı ile yazılmış olan hikâyede arma filigranlı kağıt kullanılmıştır. 1240 (1824) tarihinde istinsah edilen eserin yazarı ve yazılış tarihi belli değildir.<sup>18</sup> Ketebe kaydından eserin Çadircı Mustafa Efendi tarafından istinsah edildiği

<sup>16</sup> İsmail Hakkı Aksoyak; Gelibolulu Mustafa Âlî Menşeu'1 –İnşâ, Bizim Büro Yayınları, Ankara 2007, s.48.

<sup>17</sup> Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Yazmalar Kataloğu, İstanbul 2001, s. 2., ayrıca <http://193.254.228.71/Yordam.htm>.

<sup>18</sup> Kültür ve Turizm Bakanlığı yazmalar katalogu [www.yazmalar.gov.tr](http://www.yazmalar.gov.tr)

anlaşıyor. Araştırmalarımız sırasında Çadircı Mustafa Efendi hakkında herhangi bir bilgiye ulaşamadık.

Bir başka nüsha da Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe yazmalarında bulunan H.1162 numaralı eserdir. 17 satır 36 varaktan oluşan eser nesih yazı ile yazılmıştır. İnce aharlı kağıt kullanılmıştır. 225x160 mm boyutlarında olan eserin dış yüzü ebru kaplıdır. Bu nüshadaki Mihr ü Vefâ hikâyesi romantik bir aşk ve macera hikâyesi olduğu halde yer yer tasavvufî unsurlara da yer verilmiştir. Manzum metindeki tasavvufî havanın daha hissedilir olmasına rağmen mensur Mihr ü Vefâ'da beşerî aşkın daha etkin olduğu görülmektedir.<sup>19</sup>

Tezimizin konusu olan ve 19. yy.da yazıya geçirilen metinde pek çok arkaik kelimeye rastlanmaktadır. Bazı kelimelerde Eski Anadolu Türkçesi özellikleri görülmektedir. Mensur Mihr ü Vefâ hikâyesi ile Ümmî İsâ'nın Mihr ü Vefâ mesnevisi arasında pek çok açıdan benzerlikler olduğu saptandı. Bu benzerlikleri şu şekilde sıralayabiliriz:

- a) Konu bakımından: Ümmî İsâ'nın Mihr ü Vefâ<sup>20</sup> mesnevisi ile mensur Mihr ü Vefâ arasında -önemsiz sayılabilecek ayrıntıların dışında- konu bakımından hiçbir fark yoktur.
- b) Epizotlar bakımından: Her iki eserde de olay örgüsünü oluşturan kısımlar aynıdır. Hikâyenin başında Kaygusuz Şah'ın tahta kimin geçeceğini hazineye koyduğu üç küple anlatmasından hikâyenin sonunda aşıkların birbirine kavuşmasına kadar olayı oluşturan tüm kısımlar aynıdır.
- c) Olayların sıralanması: İki eserdeki epizotların aynı olmasının yanında bunları oluşturan olay parçalarının sıralamasında da fark yoktur.
- d) Mensur hikâyede kullanılan şiirler bakımından: Mensur hikâyede, nesir kısımların dışında beyt adı altında verilen şiirler vardır. Bu şiirlerin çoğunluğu Ümmî İsâ'nın eserinden alınmıştır. Alınan şiirlerden bazıları tamamen birbirinin aynıdır. Bazılarında ise eşanlamlı kelimeler

<sup>19</sup> Hasan Kavruk; Age, s.133

<sup>20</sup> Ümmî İsâ'nın eseri için Sevim Yılmaz; Ümmî İsa'ya ait Mihr ü Vefâ Mesnevisi, Mezuniyet Tezi Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul 1992 adlı eserden yararlanılmıştır.

birbirlerinin yerine kullanılmıştır. Beyt adı altında verilmeyen yerlerde ise bazı cümle parçaları şiirlerin aynısıdır. Bu şiirlerden bazıları:

Ümmî İsâ'nın Mihr ü Vefâ Mesnevisi	Yazarı Bilinmeyen Mihr ü Vefâ Mesnevisi
İy hüdāvendüm şıgındum ben saña Düşmişem ben, dest-gîr olgıl bana	Ey hüdāvendim şıgındım ben saña efendim dest-gîr ol bana(eserde şiir biçiminde yazılmamış)
Her bir endāmı ki direm sihr idi Ol nigār kim vardur adı Mihr idi	Her bir endāmı dirim bana sihr idi, nigārîñ ismi Mihrî idi.(eserde şiir biçiminde yazılmamış)
Biri eydür varısa gelsün zelîl Kim anuñ sağlığın benden delil	Biri aydır var ise gelip zelîl kim anuñ sağlığına olam delil.(eserde şiir biçiminde yazılmamış)
Bir 'aceb hāl geldi benüm başuma 'İşk odı düşdi içüme taşuma	bir 'aceb hāl geldi benim başuma. 'Aşk odı düşdü içime taşuma.(eserde şiir biçiminde yazılmamış)
'Aql-ile olur pādişāhlık işi Tağta aldanmaz 'āşık olan kişi	'Aql ile olur pādişāhlık işi Tahta aldanmaz 'āşık olan kişi
İy 'aceb sevgülü yārum xanı Ol benüm yār-ı vefā-dārum xanı	'aceb ol sevgili yārim xanı bu hāl üzre o benim yar u vefādārim xanı
Çünkü Mihr'üñ hizmetine varasın Anuñ ol görklü yüzün göresin	Çünkü Mihrî'niñ hizmetine varasın Anıñ ol gül yüzünü göresin

Bu benüm Һasretluęımı söylegil Ayruluğdan ok Őikāyet eylegil	Benim bu Һasretligimi söylegil Firağından Őikāyet eylegil
--	--

e) İfade benzerlikleri: Şiirlerin dışında bazı ifadelerde aynı söz kalıpları,  
aynı ifade biçimleri görülür.

Bu bulguların ıŐıęında elimizdeki metnin Ümmî İsa'nın Mihr ü Vefâ mesnevisinin nesre  
evrilmiŐ Şekli olduğu sonucuna ulaŐtık.

## 1. BÖLÜM İNCELEME

## 2. Eserin Dış Yapı Özellikleri

### 2.1. Biçimbilim

İlk kez Fransa’da kullanılmaya başlayan yapısalcılık sadece edebiyat alanında uygulanan bir bilim dalı değildir. Değişik bilim dallarına uygulanan bu yöntemin kaynağı Ferdinand Saussure’ün Genel Dilbilim Dersleri adlı kitabıdır.<sup>21</sup> Klasik anlayışı tümüyle değiştirmiş olan bu görüşten önce diller tek tek ele alınırdı. Dil çalışmaları zaman içerisinde dillerin geçirdiği değişiklikleri incelemek ve bunları kural halinde ortaya koymaktı. Dilin zaman içindeki değişimlerini gösterme yöntemine artzamanlı (diachronic) yaklaşım denir. Saussure ise dili tarih içindeki değişimlerini değerlendirmek yerine belirli bir noktadan dili incelemeye başladı. Bunu yaparken de dili kendi kendine yeten bir sistem olarak incelemeyi önerdi. Dili bu türlü inceleme yöntemine eşzamanlı (synchronic) yaklaşım denir.<sup>22</sup> Berna Moran Edebiyat Eleştirileri ve Kuramları adlı kitabında bu kavramları açıklamak için şöyle bir örnek veriyor:

“...on altıncı yüzyıl Türkçesi ile yirminci yüzyıl Türkçesini, ayrı ayrı, eşzamanlı olarak inceleyerek farklı iki sistem buluruz. Bu iki zaman noktası arasında Türkçenin gelişimini de inceleyebiliriz ve bu, artzamanlı bir inceleme olur. Ne var ki, bugünkü Türk dilinin sistemini açıklamak için ne bu gelişimi bilmek ne de hesaba katmak zorundayız. Çünkü sistemi anlamak, onun öğeleri arasında o andaki bağıntıların oluşturduğu yapıyı açıklamak demektir. Bu söylediklerimizi tavla oyununa uygulayarak örneklendirelim. (Saussure örnek olarak birkaç yerde satranç oyununu kullanır.)

Tavla bilmeyen biri tavla oynayanları birkaç gün seyretse yavaş yavaş oyunun sistemini kavramaya başlar. Pullar hangi yönde yürütülüyor; bir pul hangi koşullar altında vuruluyor; hangi koşullar altında yeniden oyuna sokuluyor; zarların üstündeki sayılar oyunda nasıl kullanılıyor? v.b Sonunda tavla oyununun sistemini bulur bu kişi. Şuna dikkat edelim, bu kişi sistemi anlamak için tavla oyununun tarih içinde nasıl geliştiğini, nasıl değişiklikler geçirdiğini öğrenmek zorunda değildir. Bunu araştırmak artzamanlı bir yaklaşım olurdu. Bundan başka, oyunun sistemi dış gerçeklikten bağımsız, saymaca birtakım kurallardan oluşmuştur ve kendi içinde bir bütün meydana getirir. Ayrıca, oyunu oluşturan öğelerin kendi öz varlıkları önem taşımaz; önemli olan sistem içindeki işlevleri, birbirleriyle bağıntılarıdır.”

<sup>21</sup> Ferdinand Saussure; Genel Dilbilim Dersleri, Multilingual Yayıncılık, İstanbul 1998.

<sup>22</sup> Berna Moran; Edebiyat Kuramları ve Eleştiri, İstanbul 2003. s.186-187.

Sauussure'ün dil konusuna getirdiği kavramlardan bir tanesi de dil (language) ile söz (parole) kavramlarıdır. Dil, bir dil sistemine verilen addır Türkçe, Fransızca, İngilizce dilleri dediğimiz zaman dil'i bu anlamda kullanırız. Söz ise dilin somut kullanımını, yani dilin belirli bir konuşucu tarafından belirli bir andaki uygulanmasıdır. Bu sayısız söz'ler bir dil sistemine uyarlar. O halde somut ve bireysel olan söz'ün arasında, onu belirleyen soyut ve toplumsal bir sistem (yapı), dil vardır. Dilbilimin amacı bu yapıyı ortaya çıkarmaktır ve bunu yapmak için söz'ü inceler.<sup>23</sup>

Edebiyat incelemeleri bu görüşten etkilenmiştir. Özellikle Todorov, Greimas, Barthes, Propp gibi araştırmacılar eserdeki yapıya yönelmişlerdir. Eseri ortaya koyan ve onu anlamamızı sağlayan dil olduğuna göre eserin yapısına yönelmek gerekir. Bu yüzden bu araştırmacılar eseri artzamanlı olarak değil eşzamanlı olarak inceler. Eserin incelemesinde ne yazarı ne okuru ne de başka bir unsuru hesaba katarlar. Eser kendi kendine yeten ve kendi kendini açıklayan anlamlı bir bütündür. Eserin açıklanması için başka bir şeye ihtiyaç yoktur.

Yapısalcı yöntemi Todorov Boccacio'nun Decameron öykülerine uygulamış, Vladimir Propp ise bu yöntemi Rus masallarında (olağanüstü masallar) kullanmış, Greimas Vladimir Propp'un görüşlerini değiştirip (kısaltarak) eserlerin yapısalcı analizini yapmıştır.

Vladimir Propp Masalın Biçimbilimi adlı eserinde masalların doğru betimlemesini sağlayacak yöntemleri değişik masallardan örnek vererek ortaya koymaya çalışır. Bunun için de sayılan durumları karşılaştırmıştır. Buna göre:

- 1) Kral, yiğide, bir kartal verir. Kartal, yiğidi, başka bir krallığa götürür.
- 2) Büyükbaba, Suçenko'ya bir at verir. At, Suçenko'yu başka bir krallığa götürür.
- 3) Bir büyücü, İvan'a bir kayık verir. Kayık, İvan'ı başka bir krallığa götürür.
- 4) Kraliçe, İvan'a bir yüzük verir. Yüzükten çıkan iriyarı adamlar İvan'ı başka bir krallığa götürürler. vb.

Rus masallarından alınan bu durumlarda değişmez değerler ile değişken değerler bir aradadır. “Değişen, kişi adları ve aynı zamanda kişilerin özel nitelikleridir; değişmeyen ise kişilerin eylemleri ya da *işlevleridir*. Buradan, masalın, çoğunlukla, aynı eylemleri değişik kişilere yaptırdığı sonucu çıkarılabilir. Bu da masalları, aynı kişilerin *işlevlerinden* kalkarak incelememizi sağlar.”

<sup>23</sup> Berna Moran; Age, s.187.-188.



Propp'a göre işlev bir kişinin eylemi, olay örgüsünün akışı içinde taşıdığı anlam açısından tanımlanmış eylem demektir.

Propp'a göre kişiler ne olursa olsun işlevler nasıl gerçekleştirilse gerçekleştirilsin masalın asıl öğeleri kişilerin işlevleridir. İşlevler masalın temel oluşturucu bölümleridir. Olağanüstü masalın işlevlerinin sayısı sınırlıdır. Bu duruma göre Propp masalda 31 işlev olduğunu söylüyor. Bu işlevlerin dizilişi her zaman aynıdır. İşlevlerin hepsi masalarda bulunmayabilir. Bu durum işlevlerin dizilişiyle ilgili kuralı bozamaz. Bazı işlevlerin bulunmayışı öbür işlevleri değişikliğe uğratmaz.<sup>24</sup>

Propp'un bu düşünceleri diğer anlatı türlerini de etkilemiştir. Sadece masalları incelemek için değil diğer anlatıları da çözümleyici bir şekilde ele almak isteyenlerin başvurduğu bir yöntem olarak kullanılmıştır. Tezimiz için ele aldığımız bu yöntemi kullanmamızın nedenlerinden bir tanesi de Mihr ü Vefâ hikâyesinde masal unsurlarının bulunmasıdır. Bu tezde edebiyat araştırma yöntemlerini aynen uygulamak yerine metnimize uyarılmanın daha doğru olduğu düşüncesindeyiz. Çünkü her araştırma yöntemi içinde bulunduğu milletin edebiyat özelliklerine göre ortaya çıkmış ve gelişmiş/geliştirilmiştir. Bu yüzden bir milletin edebiyatını incelemek için uygun olan bir yöntemin diğer milletlere gelince o milletin edebî özelliklerine göre değişiklik göstereceği kanaatindeyiz. Örneğin, kişilerin işlevinde bir numaralı “aileden biri evden uzaklaşır” işlevinin açıklamasında 1. Uzaklaşma yetişkin kuşaktan biri tarafından gerçekleştirilebilir. Ana baba çalışmaya gider. Uzaklaşmanın alışlagelmiş biçimleri şunlardır: Çalışmaya, ormana, mal alıp satmaya, savaşa, “işleriyle ilgilenmeye gitme”<sup>25</sup> biçiminde verilir. Tezimizin konusu olan Mihr ü Vefâ hikâyesinde ise Vefâ ailesinin yanından uzaklaşır; ama bu yukarıda sayılan işlevlerin hiçbiri ile uyumlu değildir. bunun için Propp'un yöntemini metnimize aktarırken biçimbilimsel yöntemin kurallarına sıkı sıkıya bağlı kalmak yerine ondan faydalanma yoluna gideceğiz. Vladimir Propp kişilerin işlevlerini masaldaki verilisine göre sıraladığında her bir işlevin tanım ve simgesini de verir. Biz tezde metnimize uygun olan işlevleri gösterip simgeleri kullanmayacağız.

Mihr ü Vefâ hikâyesi incelendiğinde görüleceği üzere Propp'un bahsettiği işlevlerden büyük çoğunluğu bulunmamaktadır. Vladimir Propp'un söylediği gibi işlevlerin

<sup>24</sup> Vladimir Propp; Masalın Biçimbilimi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2008.

<sup>25</sup> Vladimir Propp; Age, s.29.

hepsinin bir metinde bulunması gerekmiyor. Fakat metnimizde dikkati çeken nokta ilk yedi işlevin –çok az değişiklikler dışında- Propp’un biçimbilimsel yöntemine uygun olmasıdır. Propp ilk yedi işlevi masalın hazırlayıcı bölümü olarak ele alır ve bu işlevlerin bütün masalarda aynı olduğunu söyler.

### 2.1.1. Biçimbilimsel Açıdan Mihr ü Vefâ Metninin İncelenmesi

Hazırlayıcı bölüm: Rumeli ülkesinde Bekye şehrinde pek çok askeri olan, uzun ömür sürmüş, tecrübeli, anlayışlı, fakirlerin hakkını koruyan adaletli Kaygusuz Şah adlı bir hükümdar vardır. Üç oğlu olan bu hükümdarın en küçük oğlunun ismi Vefâ’dır.

1. işlev: Aileden Biri Evden Uzaklaşır: Bu işlevin b seçeneğini Vefâ’nın evden uzaklaşması için kullanabiliriz. Yalnız Vefâ’nın evden uzaklaşma nedeni babasının ölümü değil. Babası öldükten sonra kendisine miras olarak bırakılan altınların bitmesidir. Vefâ bir yer açıp aç, kimsesiz, işsiz kalmış kişilere yemek verir. Gurbette olanlara at ve harçlık verir, kimsesiz ölen bir kişi olursa onun cenaze masraflarını karşılar. Fakat zaman içinde parası bitince herkes yavaş yavaş çevresinden uzaklaşmaya başlar. En sonunda yanındaki yardımcılarını da yanından gider. Onların da ayrılmasıyla yalnız ve aç kalan Vefâ ağabeylerinin yanına gitmeyi düşünür. Fakat bir küp altını bitirdiği için kardeşlerinin kendisini suçlayacağını zanneden Vefâ çareyi başka bir memlekete gitmekte bulur. Görüldüğü gibi kendisine verilen altınların bitmesiyle Vefâ başka bir ülkeye gitmeye karar verir. Yani başka bir ülkeye gitme kararı babasının ölümünden hemen sonra alınmamıştır.
2. işlev: Kahraman Bir Yasakla Karşılaşır: Vefâ remmâlin sözünü dinleyerek. Egri denilen şehirde durmayarak suyun kaynağına kadar gider. Orada bir canavar görür. Bu canavarı takip edip Mihr’in bulunduğu mağaraya varır. Bu mağarada Mihr’i görür. Burada birbirlerine başlarından geçenleri anlatırlar. Vefâ bu yerde sağlıklı solları görür. Bunların ne olduğunu sorar. Mihr ile birlikte teker teker bu kapıları açarlar. Fakat 40. kapıyı Mihr açmak istemez. “Vefâ ayıtdı: Ey Bânü-yı cihânım niçün bunu açmadıñız bārī anı da seyr edelim dedi. Bânü ayıtdı benim cānım, benim dostum seniñ yolunda cān dirig degil ammā ancak bunuñ içinde bir şey yokdur.” sözleriyle Vefâ’nın isteğini geçirir. Bu durum 2.

işlevin b şikkına uygundur. Yalnız burada öneriden daha ziyade istenen şeyin yokluğuna muhatabı inandırma söz konusudur.

3. işlev: Yasak Çiğnenir: Bir gün Mihr uykuda olduğu zaman 40. odanın anahtarını bulan Vefâ odaya girer. Burada büyük bir bahçe ile karşılaşır. Bahçenin bir yerinde bir ağaç üzerinde biten gömlekleri fark eder. Bu gömleği almak isteyince de sert bir rüzgar onu uçurur. 40. odanın açılması yasağın çiğnenmesidir.
4. işlev: Saldırgan Bilgi Edinmeye Çalışır: Mihr ü Vefâ mesnevisinde bu işlev c seçeneğinin biraz değiştirilmiş biçimidir. Vezir kendisine gelen gömleği padişaha sunduktan sonra padişah gömleğin sahibine aşık olur ve vezirden bunu bulmasını ister. Eğer bulmazsa vezirin derisini yüzeceğini söyler. Vezir, emrindeki beyleri görevlendirip kendisi de yola çıkıp gömleğin sahibini aramaya başlar. Fakat bir yıl aramasına rağmen bu gömleğin sahibini bulamaz. Bir gece bir konakta ev sahibinin önerisini dikkate alarak Azraka adında bir cadının yanına gitmek için yola çıkar. Cadının yanına gelince olanları anlatır. Cadı da padişahın yanına gelip gömleğin sahibini bulacağını söyler. Burada saldırganın işlevini cadı üstlenmektedir. Cadının doğaüstü güçleri sebebiyle Mihr'i arayıp bulmak için bilgi edinmeye çalışmasına gerek yoktur. Zaten padişahın yanına gelen cadı padişahı ağlar vaziyette gördüğünde gömleğin sahibinin Mihr adında biri olduğunu onun Vefâ adında bir sevgilisi bulunduğunu, Vefâ'yı öldürüp Mihr'i padişaha getireceğini söyler.
5. işlev: Saldırgan Kurbanıyla İlgili Bilgi Toplar: Bu işlev 4. işlev ile birlikte değerlendirilebilecek ikili bir yapı arz eder. Cadının her şeyi bilme özelliği sayesinde kurban ile ilgili bilgiler zaten elde edilmiş olur.
6. işlev: Saldırgan Kurbanını Ya Da Servetini Ele Geçirmek İçin Onu Aldatmayı Dener: Cadı padişah ile görüştüktan sonra Mihr ile Vefâ'nın bulunduğu yere gelir ve dilenci kılığına girer. Mihr ile Vefâ'nın yanına gelir. Bir sihir ile odadakilerin aklını başından alır. Vefâ'yı boğazlayıp Mihr ile dadısını yanına alıp gider. Cadının fakir suretine girmesi ve sihir yapması kurbanını aldatması olarak karşımıza çıkar.

7. işlev: Kurban Aldanır ve Böylece İstemeyerek Düşmanına Yardım Etmiş Olur: Cadı fakir kılığında Mihr ile Vefâ'nın bulunduğu mağaraya gelince Mihr birkaç altınla onu göndermek ister. Vefâ ise yıllardır ailesinden ayrı kaldığını söyleyerek belki bizim memleketten haber verir, düşüncesiyle onu içeriye alır. Vefâ cadıya hürmet gösterir ve onun karnını doyurur. Cadı Vefâ'nın sorduğu soruların hepsine cevap verir. Daha sonra sihir yaparak Mihr'i kaçıır. Vefâ'nın cadıya kanması ve onu içeri alması, istemeyerek düşmanına yardım etmesidir.
8. işlev: Saldırgan Aileden Birine Zarar Verir: Bu işlev a, c, ve d şıklarına uygun olarak ilerler. Yalnız buradaki farklı nokta bu durumların ayrı ayrı olarak değil iç içe bir şekilde ortaya çıkmasıdır. Saldırgan (cadı) Mihr ile Vefâ'nın olduğu mağaraya girince oradakileri büyüler (c), büyüyü yaptıktan sonra Mihr'i bağlar ve küpe koyar (a), Vefâ'nın boğazını keser.

Bu işlevden sonra Mihr ü Vefâ mesnevisi belirlenen işlevlere sırayla uymamakta, işlevler değişmektedir.

9. işlev: Vladimir Propp bu işlevi anlatırken burada yeni bir kahramanın da ortaya çıktığını söylüyor. Masal kahramanlarının iki değişik türde olduğunu anlatıyor. Bunlardan birincisi arayıcı kahramanlar olarak adlandırılıyor. Propp'a göre :

“1. İvan, ana babasının çevresinden kaçırılarak uzaklara götürülen genç kızı aramaya çıkarsa, masalın kahramanı genç kız değil, kendisidir. Bu kahramanları arayıcı kahramanlar diye adlandırabiliriz. 2. Bir genç kız ya da bir küçük çocuk kaçırılır ya da kovulursa ve masal geride kalanlarla ilgilenmeyip bunları anlatırsa, masalın kahramanı, kaçırılmış ya da kovulmuş olan genç kız ya da küçük çocuktur. Bu masalarda arayıcı kahraman yoktur; başlıca kişi de kurban kahraman diye adlandırılabilir.”

der ve incelemesinde arayıcı kahramanın olduğu kadar, kurban kahramanın anlatıldığı bir masalın olmadığını söyler.<sup>26</sup> Mihr ü Vefâ hikâyesinde iki kahraman vardır. Erkek kahraman Vefâ cadı tarafından boğazlanıncaya kadar kurban kahramandır. Hızır tarafından diriltirilip Mihr'i aramaya başladığında ise arayıcı kahraman özelliğini kazanır. Kurban kahraman rolünden arayıcı kahraman rolüne geçiş yapılır. Yalnız 10 ve 11. işlevlerden farklı olarak Vefâ dirildikten sonra Mihr'i aramaya başlar. Vefâ'nın kardeşi padişah olan ağabeyi

<sup>26</sup> Vladimir Propp; Age, s.38-39.

ile konuşup Vefâ'yı aramaya çıkar.\* Mağaraya geldiğinde başı vücudundan ayrılmış bir kişiyi görür. O kişinin kardeşi olduğunu anlar. Dua eder, Hızır gelir Vefâ'ya hayat verir. Vefâ gözünü açınca ilk işi Mihr'in nerede olduğunu sormak olur. Kardeşi başından geçenleri anlatır ve Vefâ'yı ülkelerine götürmek ister. Vefâ ağabeyine Mihr'i aramaya gitmesi gerektiğini söyler ve onu memleketine gönderir. Mihr'i aramaya karar verir.

Propp 8, 9, 10 ve 11. işlevlerin olay örgüsünde düğüm noktasını gösterdiğini ve olayların daha sonra gelişeceğini söyler. 11. işlevde masala bağışçı ya da sağlayıcı adıyla yeni bir kişi katılır. Metnimizde tam olarak sağlayıcı özelliği göstermemesine rağmen onu hatırlatan Hızır motifi bulunmaktadır. Yalnız hikâyede 8. işlevden sonra Hızır'ın görünmesi Propp'un sistematüğinden farklıdır. Bu da Vefâ'nın hem arayıcı kahraman hem de kurban kahraman olmasından kaynaklanmaktadır. Kurban kahramandan arayıcı kahraman dönüşün gerçekleşmesi için Hızır'a ihtiyaç vardır. Hızır Vefâ'yı dirilttikten sonra Vefâ arayıcı kahraman rolünü üstlenir. Propp'un dizgesine uymamasının nedeni de budur.

15. işlev: Kahraman Aradığı Nesnenin Bulunduğu Yere Ulaştırılır, Kendisine Kılavuzluk Edilir ya da Yol Gösterilir: Bu işlev mesnevîde biraz tesadüfi bir biçimde ortaya çıkar. Vefâ Mihr'i aramaya karar verir. Bu durum eserde “acabâ ben n'ışleyim derken hâıf-ı gâ'ibden kulağına bir şadâ geldi ki ya Vefâ durmaqla ve ağlamaqla olmaz. Durma var, sefer eyle dediler. Çünkü Vefâ bu sözü işitdi secde-i şükre varıp bi hamdü'l-lah-i te'âlâ bunuñ bir hikmeti vardır deyip yol niyetine kalkdı.” şeklinde anlatılır. Kulağına gelen bir ses ile Mihr'i aramaya çıkan Vefâ 11 ay gezdikten sonra padişahın ülkesine gelir ve herkesin siyah giydiğini görür. Bir kişiye, kalacak yer için soru sorar. O da bahçıvanı gösterir. Bahçıvanla tanışan Vefâ herkesin siyah giymesinin nedenini sorar. Bahçıvandan cevabı alınca Mihr'in bu ülkede padişahın yanında olduğunu ve 1 ay sonra evleneceklerini öğrenir. Görüldüğü üzere bu işlevin karşıladığı durumda Vefâ'ya yardım eden belli bir kişi ya da nesne yoktur. Sadece aramanın

\* Burada da arayıcı kahraman görüntüsü vardır. Vefâ'nın kardeşinin Vefâ'yı bulmak için yola çıkması 10. ve 11. işleve uygun görünüyor. Fakat Vefâ Hızır tarafından diriltildikten sonra Vefâ'nın kardeşinin hikâyedeki fonksiyonu bitiyor. Onu olay örgüsü içerisinde bir daha göremiyoruz. Bu yüzden Vefâ'nın kardeşine arayıcı kahraman diyemiyoruz.

başlangıcında yönlendirici olarak “hatf-ı gâibden” bir ses işitir. Bundan sonra Mihr’i aramaya çıkar.

21. işlev: Kahraman İzlenir: Vefâ bahçıvanın kendisine yardım etme teklifini kabul eder. Saraya meyve götürdükleri bir gün bahçıvan meyveleri teslim ettikten sonra Vefâ’ya bahşiş alamadığından şikayet eder. Vefâ da ertesi gün meyveleri götürmek ister. Daha önce kaldıkları mağaradaki bahçeden aldığı çiçekleri elmaların altına gizler ve bir yazı yazıp kendisinin Vefâ olduğunu bildirir. Meyveler Mihr’in bulunduğu yere çıkarılınca Mihr kendi bahçesinin çiçeklerinin kokusunu tanır. Hemen meyve sinisini ister ve bunu kimin getirdiğini sorar. Genç birinin getirdiğini öğrenince ona bin altın verip onu yollar. Vefâ’nın yazdığı yazıyı görünce meyveleri getirenin Vefâ olduğunu anlar. Bundan sonra etrafındakilere bir köşeye çekilmekten çok sıkıldığını söyler. Böylece bahçede bir ziyafet verilir. Ziyafete padişahın seyisi de dahil olmak üzere pek çok kişi katılır. Padişahın iki atı da bakılması için Vefâ’ya verilir. Mihr içkilerin içine “daru” atarak ziyafettekileri uyutur ve Vefâ’daki atları alıp oradan kaçarlar. Bu haberi öğrenen vezir cadıya haber verip padişahı teselli etmesini ister. Cadı da padişahın yanına gelip padişaha onları nerede olursa bulacağını söyler. Böylece kahraman/lar cadı tarafından izlenmiş olur.

Pek çok masal, kahramanın kendisini izleyenlerden kurtulduğu anda biter. Fakat Vladimir Propp bazı masalarda aynı olayların yinelendiğine dikkat çeker. Olay örgüsünü düğümleyen bir kötülük bazen aynı bazen de belli bir masal için değişik, yeni bir biçimde yinelenir. Bu da başka bir anlatının başlangıcını oluşturur. Bu durum olay dizilerini oluşturur. Yeni bir kötülük yeni bir olay dizisine yol açar.<sup>27</sup> Propp’un biçimbilimsel incelemesinde bu yinelemelerle ilgili sıralamaya göre 10. ve 11. işlevlerin metnimizde yinelendiği görülür. Yinelemenin adı KAHRAMAN YENİDEN YOLA ÇIKAR, YENİ BİR ARAYIŞ BAŞLAR olarak verilmektedir.<sup>28</sup> Yalnız Vefâ bu yinelemede arayıcı kahraman olarak bulunmaktadır.

Cadıdan kaçtıktan sonra bir yerde uyuyan Mihr ile Vefâ’yı zengîlerin bulması ve Mihr’i kaçırmaları, zengîlerden kaçtıktan sonra bir şehre varıp orada dindar bir

<sup>27</sup> Vladimir Propp; Age, s.58.

<sup>28</sup> Vladimir Propp; Age, s.59.

kadının evinde kalmaları ve bu kadının komşusu tarafından Mihr'in satılması. Sarraftan kaçmaya çalışırken Vefâ'nın uyuyup kalması ve atlardan birini seyisin çalması ve bütün bunlardan sonra Vefâ'nın Mihr'in izini kaybetmesi ve onu tekrar aramaya çıkması hikâyede yineleme dediğimiz bölümün unsurlarıdır.

22. işlev: Kahramanın Yardımına Koşulur: Biçimbilimsel açıdan incelemeye çalıştığımız metnimizde Propp'un dizelgesine tam olarak uymayan öğelerin olduğunu gördük. Her milletin edebiyatı ve edebî eseri kendine has olduğu için bu durumun normal karşılanması gerekmektedir. 22. işlevde de Propp kahramana yardım edilme biçimlerinden 10 tanesine değinir.<sup>29</sup> Bu biçimlerden hiçbirisi metnimize uymamaktadır. Fakat hikâyenin olay örgüsü içerisinde Vefâ'ya değişik vesilelerle değişik kişiler tarafından yardım edilir. Altınları bittiği zaman remmâl, Azraka Cadı Vefâ'yı öldürdüğü zaman Hızır ve Vefâ'nın kardeşi, Vefâ Mihr'i aramaya karar verdiğinde kulağına gelen bir ses (hatıf-ı gâib), sarrafin elinden kaçtıklarında dindar kadın, eserde Vefâ'nın yardımcıları görünümündedir. Burada dikkati çeken nokta kahramanın yardımcılarının olayın akışı içerisine yayılmalarıdır. Ne zaman bir kötülük baş gösterse bu kötülükten kurtulmak için kahramanın yardımına koşan birileri ortaya çıkar. İkinci önemli nokta ise yardımcıların bazılarının yardımı yaptıktan sonra bir daha eserde görünmemeleri bazılarının ise sürekli yardımcı rolünde olmalarıdır. Buna göre Vefâ'nın ağabeyi, dindar kadın, bahçıvan geçici yardımcı; Hızır, Vefâ'nın kulağına gelen ses sürekli yardımcı olarak eserde karşımıza çıkmaktadır.

21. işlevde açıklandığı gibi kötülüğün yinelenmesi anlatının sürekliliğini sağlamaktadır. Mihr ü Vefâ mesnevisinde kahramanların birbirlerinden ayrılmaları anlatıyı iki ayrı düzleme taşıyor: Mihr'in başından geçenler, Vefâ'nın Mihr'i ararken başına gelenler. Bu iki anlatı düzleminin arasındaki geçişi ise anlatıcı sağlar. Hikâye fasl adı verilen bölümlere ayrılmıştır. Aşıklar birbirinden ayrıldıktan sonra her bölümde diğer kahramanın başından geçen olaylar anlatılır. Aşıkların beraber olduğu durumlarda ise geçişler “amma bizim sözümüz gelsin, amma bizim sözümüz Vefâ derdine gelsin, amma bizim sözümüz gelsin Vefâ'ya, amma bizim sözümüz kaleye gelsin” kalıp sözleri ile sağlanır.

<sup>29</sup>Vladimir Propp; Age, s.58-59.

23. işlev: Kahraman Kimliğini Gizleyerek Kendi Evine Döner ya da Bir Başka Ülkeye Gider: Mihr sarraftan kurtulmak için onun içkisine ilaç (dârû) katar. O sırada sözleştikleri gibi Vefâ atları hazırlamıştır. Vefâ Mihr'i beklerken uyuyakalır. Hırsız (seyis) atlardan birini çalar, tam giderken sarrafın yanından kaçan Mihr, Vefâ zannederek seyisin peşine düşer. Onu yakalayınca Vefâ'nın olmadığını anlar. Vefâ'yı bulamayınca da yola devam eder. Bir gün yolu bir şehrin kalesine düşer. (Aslında bu şehir Vefâ'nın vatanıdır.) Sabaha doğru kale kapısında şehrin ahalisi Mihr'i beklemektedir. Kendileri padişahsız kaldığı için Mihr'i padişah yaparlar. Mihr kendisinin erkek olmadığını ihtiyar vezire söyler. Vezir ise Mihr'in Allah tarafından kendilerine gönderildiğini ve padişahları olması gerektiğini ifade eder. Böylece Mihr erkek kılığında tahta geçer. Onun diğer kimliğini sadece ihtiyar vezir bilmektedir.

27. işlev: Kahraman Tanınır: Bu işlev 28. işlev Düzmece Kahramanın, Saldırganın ya da Kötünün Gerçek Kimliği Ortaya Çıkar. işleviyle yer değiştirmiştir ve Propp'un 27. işlevi açıklarken gösterdiği örneklerin hiçbirine uymaz. Propp kahramanın tanınması için şunları örnek olarak vermiştir.

- a) Kahraman özel bir işaret, belli bir iz ya da kendisine verilmiş olan bir nesne aracılığıyla tanınır.
- b) Kahraman bir güç iş yerine getirmesiyle tanınır.
- c) Kahraman uzun bir ayrılıktan sonra hemen de tanınabilir. Bu durumda birbirlerini tanıyacak olanlar aile üyeleridir.<sup>30</sup>

Mihr'in tanınması bu durumlardan c seçeneğine en uygun olandır. Fakat kahramanın tanınmasında en etkili kişi yine Mihr'in kendisidir. Mihr kendi kimliğini açıklayana kadar kimse Vefâ bile onun Mihr olduğunu anlayamaz. Mihr padişah olduktan sonra şehrin kale kapısının yakınlarında bulunan bir kaynağın üzerine havuz yaptırır ve bu havuzun iki yanına kendi resmi ve Vefâ'nın resmini çizdirir. Mihr askerlere bu suretleri görüp aklı başından gidenleri yakalamalarını söyler. Sırasıyla mağrib-zemin padişahı, zengî, sarraf ve seyis Mihr'in resmini görünce bayılırlar. Havuzun başındaki nöbetçiler de bunları alıp kendilerine hazırlanan odalara koyarlar. En son da Vefâ'yı getirirler.

<sup>30</sup> Vladimir Propp; Age, s.62.



Vefâ geldikten sonra Mihr, şehrin dışındaki bir yere divanını kurdurur ve sırasıyla mağrib-zemin padişahı, zengî, sarraf, seyis ve Vefâ'nın başından geçenleri anlattırır. Onları affederek yirmi bin altın vererek ülkelerine gönderir. Vefâ başından geçenleri anlattıktan sonra Mihr onu sınar ve bu ülkede padişahlık yapmasını ve Mihr'i unutmasını teklif eder. Vefâ bunu kabul etmeyince de ona on gün mühlet verir ve bu teklifi düşünmesini ister. On gün sonra yine divan kuracağını haber verir. On gün sonra Mihr Vefâ'ya sevdiğinden vazgeçmesini ve bu ülkenin padişahı olmasını ister. Vefâ bu teklifi kabul etmeyince de yüzündeki örtüyü çıkarıp gerçek kimliğini açıklamış olur.

Yer değiştiren 28. işlev de metnimizde değişik bir görünüm kazanmaktadır. Propp saldırganın kendini ele verme biçimlerini güç bir işin karşısında başarısızlığa uğrama, saldırganın anlatılan şeyleri kabul etmemesi, saldırganın gerçek kimliğini ortaya çıkaran bir şarkının söylenmesi ve başka biçimler şeklinde ayırır.<sup>31</sup> Metnimizde havuz başında bayılan dört kişinin yakalandıktan sonra kimliklerini kendi anlattıklarından öğreniyoruz.

30. işlev: Düzmece Kahraman ya da Saldırgan Cezalandırılır: Bu işlev de metnimizde 27. işlevden önce ortaya çıkıyor. Mihr saldırganlara sırasıyla başından geçenleri anlattıktan sonra onlara yirmişer bin altın vererek onları ülkelerine yollar. Burada cezalandırma karşıt işlev ödüle dönüşmüştür.

31. işlev: Kahraman Evlenir ve Tahta Çıkar: Mihr kimliğini açıkladıktan sonra aşıklar birbirlerine sarılıp ağlamaya başlar. Vezirler ikisini de tahta oturtur. Vefâ'ya yaşlı vezir tarafından kılıç kuşandırılır ve Vefâ padişah yapılır. Daha sonra Vefâ ile Mihr evlenirler.

### 2.1.2. İşlevlerin Kişiler Arasındaki Dağılımı

Vladimir Propp yukarıdaki işlevlerin mantıksal olarak bazı alanlara göre kümелendiği görüşündedir. Propp bunu eylem alanı olarak adlandırır. Bu eylem alanları işlevleri yerine getiren kişilere uygun düşer. Buna göre masalda 7 kişi vardır. Eylem alanları 7 kişi arasında paylaştırılmıştır. Masalda şu eylem alanları vardır:

---

<sup>31</sup> Vladimir Propp; Age, s.62.

1. “SALDIRGAN”ın (ya da kötü kişinin ) eylem alanı. Şu işlevleri kapsar: Kötülük, çatışma ve kahramana karşı sürdürülen öbür kavga biçimleri, izleme.
2. BAĞIŞÇI’nın (ya da sağlayıcının) eylem alanı. Şu işlevleri kapsar: Büyülü nesnenin aktarılmasının hazırlanması, büyük nesnenin kahramana verilmesi.
3. YARDIMCI’nın eylem alanı. Şu işlevleri kapsar: Kahramanın uzamda yer değiştirmesi, kötülüğün ya da eksikliğin giderilmesi, izle(n)me sırasında yardım, güç işleri yerine getirme, kahramanın biçim değiştirmesi.
4. PRENSES’in (aranan kişinin) ve BABASI’nın eylem alanı. Şu işlevleri kapsar: Güç işleri yerine getirme isteği, bir özel işaretin zorla benimsettirilmesi, düzmece kahramanın ortaya çıkarılması, gerçek kahramanın tanınması, ikinci saldırganın cezalandırılması, evlenme.
5. GÖNDEREN’in eylem alanı. Yalnızca kahramanın gönderilmesi işlevini (geçiş anı) kapsar.
6. KAHRAMAN’ın eylem alanı, Şu işlevleri kapsar: Arayış amacıyla gidiş, bağışçının isteklerine tepki, evlenme. İlk işlev arayıcı-kahramanı niteler, kurban kahraman ise yalnızca öbür işlevleri yerine getirir.
7. DÜZMECE KAHRAMAN’ın eylem alanı da, arayış amacıyla gidişi, bağışçının isteklerine karşı gösterilen ve her zaman olumsuz tepkiyi, özgül bir davranış olarak da asılsız savları kapsar.<sup>32</sup>

Bu incelemeye göre:

SALDIRGAN (Kötü Kişi) : Cadı→kötülük: Mihr’i kaçıрма

→kötülük: Vefâ’yı öldürme

→izleme: Mihr ile Vefâ’yı takip etme

Padişah→kötülük:Mihr ile evlenmek isteme

Zengî→kötülük: Mihr’i kaçıрма

Yaşlı kadın→kötülük: Mihr’i sarrafa satma

Sarrafa→kötülük: Mihr’le evlenmek isteme

<sup>32</sup> Vladimir Propp; Age, s.80-81.

BAĞIŞÇI: (Sağlayıcı) Hızır metnimizde bağışçı görünümündedir. Propp incelediği metinlerde bağışçı kahramana büyümlü bir nesne verir ve kahraman bu büyümlü nesneyi kullanır. Mihr ü Vefâ Mesnevisinde bu durumların hiçbiri yoktur. Bu yüzden Propp'un aktardığı eylem alanlarından farklı olarak Hızır şu şekilde ortaya çıkar:

Hızır→ yardım etme: Vefâ'ya yol gösterme

→ hayat verme: Vefâ'yı diriltme

İlyas→kurtarma: Mihr'i fırtınadan kurtarma

→yardım etme: Mihr'i Hızır'a götürme

Hızır→ yardım etme: Mihr'e yol gösterme

→ yardım etme: Mihr'i teselli etme

YARDIMCI:

Remmâl→Kahramanın uzamda yer değiştirmesi: Mihr'in olduğu yeri söyleme

Bahçivan→ Kahramanın uzamda yer değiştirmesi: Vefâ'ya kalacak yer verme, saraya götürme

Dindar Kadın→:İzlenme sırasında yardım: Mihr ile Vefâ'ya kalacak yer sağlama

ARANAN KİŞİ (Prenses): Mihr Vefâ ile mesnevide asıl kahramanlardandır. Fakat cadı tarafından kaçırlması onu aranan kişi konumuna getirmiştir. Aranan kişinin eylem alanı da metnimizde değişik özellikler arz etmektedir. Evlenme eylem alanının dışındakiler Propp'un teorisinden farklıdır. Hikâyede Mihr ile Vefâ'nın kavuşması ve ayrılması tekrarlandığı için Mihr'in eylem alanları metni incelemek için kullandığımız biçimbilimsel öğelere uymamaktadır. Mihr ile Vefâ bir arada iken Mihr Vefâ'nın yardımcıısı görünümündedir. Bu yüzden evlenme dışındaki işlev alanları Vefâ'ya yardım etme şeklindedir. Hikâyenin başında Mihr'in babası öldüğü için onun işlev alanlarından bahsedemiyoruz.

Mihr→ evlenme: Vefâ ile evlenme

KAHRAMAN: Bir önceki işlev alanında açıklandığı gibi mesnevinin kahramanları Mihr ile Vefâ'dır. Mihr'in aranan konumuna gelmesiyle Vefâ tek kahraman olur. Hızır'ın Vefâ'ya hayat vermesinden önce kurban-kahraman rolündeki Vefâ, bu olaydan sonra arayıcı-kahramana dönüşür. Bu durum da incelememizi esas aldığımız biçimbilimsel öğelerin en orijinal olanıdır.

Vefâ→arayış amacıyla gidiş: Mihr'in Vefâ'yı bulmak için yola çıkması

Bu işlev metin içerisinde remmâlin yol göstermesi, cadının Mihr'i kaçırmaması, zengînin Mihr'i kaçırmaması, sarrafın Mihr'i kaçırmaması sonucunda 4 defa tekrarlanır.

Vefâ→evlenme: Vefâ'nın Mihr ile evlenmesi

Sonuç olarak biçimbilimsel açıdan ele aldığımız Mihr ü Vefâ hikâyesinde masal unsurlarının bulunduğu fakat bu unsurların ilk yedi işlev ile sınırlandığı görülmüştür. Sekizinci işlevden sonra, hikâyede işlevler verilen sıraya uymamaktadır ve işlevlerin bazıları da bulunmamaktadır. Bazıları ise yer değiştirmiştir. Bazı bölümlerdeki işlevler ise hikâyemizde farklı biçimlerde ortaya çıkmıştır. 12, 13, 14, 16, 17, 18, 19, 20, 23, 24, 25, 26, 29. işlevler hikâyemizde bulunmamaktadır. 27. ve 28. işlev ise yer değiştirmiştir. Özellikle 9. işlevde Vefâ'nın kurban kahraman rolünden arayıcı kahramana geçmesi Vladimir Probb'un incelediği masalarda yoktur.

Eylem alanlarında da farklılık vardır. Probb'un sağlayıcı kişi ve özellikleri ile ilgili söyledikleri -kahramana büyüğü nesne vermesi vb.- metnimize uymamaktadır. Sağlayıcıyı çağrıştıran Hızır ise farklı özellikleri ile yer almaktadır. Eylem alanındaki bir diğer farklılık ise aranan kişi de ortaya çıkmaktadır. Mihr ile temsil edilen bu kişi hikâyenin sonunda aranan kişi motifine uymaktadır. Hikâyenin diğer bölümlerinde Mihr Vefâ'nın yardımcısıdır.

Mihr ü Vefâ mesnevisinin başlangıç ve bitişinde masal unsurları kullanılmıştır. İşlevlerin çoğunun metnimizde yer almaması metnin bir masal olmadığını masal motiflerinin metin içerisinde geçtiğini göstermektedir.

### 3. Hikâye Tekniğine Göre Mihr ü Vefâ Mesnevisinin İncelenmesi

Bir edebî metin kendisini oluşturan ses, kelime ve cümlelerin birleşiminden daha fazla şey ifade eder. Eserin kelimelerini, konusunu ve eserdeki sanatları bulmak ile eser incelenmiş olmaz. Bir başka deyişle eserdeki unsurların ne olduğunu göstermek onun edebîlik yönünün ortaya çıkarılması demek değildir. Araştırmacının asıl yapması gereken eserdeki unsurları tek tek açıklamak da değildir. Bu parçaların bütündeki anlamının ortaya konması, edebî eseri bir bütün olarak incelemek araştırmacının asıl görevi olmalıdır. Mehmet Kaplan bu konuda:

“Her edebî eser kendi içinde organik bir bütündür. Onun güzelliği de buna dayanır. Mükemmeliyet, eseri oluşturan unsurlar arasında kurulan ahenkten ibarettir, onu anlamak ve değerlendirmek için eserin dikkatli bir şekilde incelenmesi gerekir. Metin tahlili, metodu, edebiyatın gaye ve mahiyetine en uygun metoddur. Zira, edebî eser, ancak kendi içinde organik bir bütün hâline geldiği zaman, güzellik ve mükemmeliyete ulaşır.”<sup>33</sup>

der. Bunun yanında hiçbir eser bir diğerinin tıpatıp aynısı değildir. Belli bir geleneğin içinde oluşan kalıplaşmış unsurları bulunan eserlerin bile kendine has yönleri vardır. Edebiyat araştırmacısı işte bu yönleri ortaya çıkarmalıdır.

#### 3.1. Eserin Tanıtımı/Muhtevası:

Bu görüşler doğrultusunda incelemeye çalıştığımız Mihr ü Vefâ metni klasik edebiyatımızdaki iki kahramanlı aşk mesnevilerindedir. Mensur olan hikâyede Mihr ile Vefâ'nın birçok engeller sonucunda kavuşması anlatılır. Aşkı odak noktasına alan eserde, aşk uğruna her şeye katlanma olgusu ön plandadır. Hikâyenin olay ağırlıklı olması kişilerin ve olayın ön plâna çıkarılması, aşkı anlatmak içindir. Birbirlerini tesadüflere bağlı olarak tanıyan aşıkların ayrıldıktan sonra kavuşma istekleri olayları birbiri ardınca ortaya çıkmasını sağlamaktadır.

Kaygusuz Şah adlı çok güçlü bir hükümdar bir gün hastalanır. Vezirler üç oğlundan hangisini tahta geçirmeleri gerektiğini padişaha sorarlar. Padişah hazineye üç küp olduğunu, bunların, büyük küpten küçüğüne kadar, sırasıyla oğullarına verilmelerini ister. Küpleri açan vezirler bunlara bir anlam veremezler ve padişahın lalasına başvururlar. Buna göre padişahın büyük oğlu tahta geçer, ortanca oğluna toprak ve hayvanlar verilir, en küçük oğul (Vefâ) ise küpün içindeki altınları alır. Kısa zamanda

<sup>33</sup> Mehmet Kaplan; Hikâye Tahlilleri, Dergâh Yayınları, İstanbul 1994, s.7-8.

altınları bitiren Vefâ'nın yanında kimse kalmaz. Vefâ, bu yüzden çareyi başka bir memlekete gitmekte bulur. Şehirde çıkarken bir remmâle fal baktırır, bu fal sonucunda çok sıkıntı çekeceğini; fakat sonunda bir ülkenin padişahı olacağını, bu yüzden Egri denilen yerde kalmamasının bu şehrin kapısından giren suyu takip etmesini suyun kaynağına gelince bir canavar geleceğini ve bu canavarı izlemesi gerektiğini söyler. Canavarı izleyen Vefâ Mihr'in olduğu mağarayı bulur. Mağaraya girdiğinde Mihr'i bir taht üzerinde oturur bulur. Onu görünce bayılır. Mihr Vefâ'yı ayıltır. O gün Vefâ yedi kere bayılır. Ayıldıktan sonra başlarından geçenleri birbirlerine anlatırlar. Mağaranın içinde kırk oda vardır. Mihr bu odaları tek tek açıp Vefâ'ya gösterir. Yalnızca kırkinci odayı açmaz ve Vefâ'ya içinde bir şey olmadığını söyler. Bu olayın üzerinden belli bir zaman geçer. Mihr'in uyuduğu bir zaman Vefâ kırkinci odanın kapısını açar ve içeri girer. Bu odada cennet gibi bir bahçe vardır. Bu bahçenin bir köşesindeki ağacın üzerinde üç tane gömlek bitmiştir. Vefâ gömlekleri almak için elini uzattığında bir rüzgar çıkar gömlekleri uçurur. Bu durumu Mihr'e anlattığında Mihr ziyadesiyle endişelenir. Uçan gömlek mağrib-zemin padişahının ülkesinde bir çiftçinin önüne düşer. Çiftçi bu gömleği köyün sipahına o da vezire iletir. Vezir de gömleği kendine layık görmez ve padişaha iletir. Gömleği alan padişah gömleğin sahibine aşık olur ve vezirden onu bulup getirmesini ister. Gömleğin sahibini bulamazsa veziri öldüreceğini söyler. Vezir emrindeki adamları gömleği bulmak için gönderir, kendisi de yola çıkar. Bir yıl aramasına rağmen gömleği bulamaz. Bir gün bir handa konakladığında han sahibinden Tuna kıyısında Azraka adlı cadının yerini öğrenir. Cadıyı bulunca başından geçenleri ona anlatır. Cadı padişahın bulunduğu yere gider ve gömleğin sahibinin Mihr olduğunu ve Vefâ adlı bir sevgilisi olduğunu söyler. Vefâ'yı öldürüp Mihr'i padişaha getireceğini ifade eder. Küpüne binip Mihr ile Vefâ'nın bulunduğu mağaraya gelir. Küpü gizler, fakir kılığına girer. Mağaraya girmek ister, Vefâ'nın ısrarları üzerine içeriye alınır. Cadı burada bir sihir yapar, Vefâ'nın boğazını keser, Mihr'i ve dadısını da küpe koyarak kaçıtır. Mağrib-zemin padişahının yanına gelen Mihr burada Vefâ'nın öldüğünü öğrenir. Kedisıyla evlenmek isteyen padişahın bir sene izin ister. Siyahlar giyinerek dadısı ile birlikte, bir köşeye çekilirler. Mihr'in siyah giyindiğini gören padişah ve saray halkı da siyahlar giyerler. Padişah siyahın dışındaki renkleri yasaklar. Bu sırada Vefâ'nın kardeşi ve ağabeyi Vefâ'yı aramaya başlar. Kardeşi onu bulmak için yola çıkar. Şehrin çıkışındaki remmâle fal baktırarak Vefâ'nın nerede olduğunu öğrenir. Mağaraya geldiğinde ise Vefâ'nın boğazının kesilmiş olduğunu görür. Çok ağlar sızlar,

Hızır gelir ve hayatının yarısı karşılığında Vefâ'yı diriltir. Vefâ uyandıktan sonra hemen Mihr'i aramaya başlar. Kardeşi ona başından geçenleri anlatır ve ülkelerine davet eder. Gerekirse kendisini padişah yapacaklarını söyler. Vefâ Mihr'i bulmak istediğini söyleyerek ağabeyine pek çok altın, mücevher verip onu ülkesine yollar. Vefâ kulağına gelen sesle Mihr'i aramaya çıkar. Bir gün mağrib-zemin padişahının olduğu yere gelir. Kalacak bir yer arar. Bir bahçıvanın evine yerleşir. Vefâ bahçıvandan Mihr'in başından geçenleri öğrenir. Bahçıvan saraya meyve götürmektedir. Vefâ'dan kendisine yardım etmesini ister. Meyve sepetini kendisi götürmek isteyen Vefâ'ya bahçıvan izin verir. Gecedeki meyve sepetini hazırlayan Vefâ daha önce mağaradaki cennet bahçesinden aldığı çiçekleri meyvelerin altına saklar ve bir not yazar. Sepeti alan Mihr notu okur Vefâ'nın yaşadığını anlar ve padişaha bir şenlik düzenlemesini ister. Padişahın iki değerli atını birisine Mihr diğerine dadı binerek bahçeye gelirler. Burada Mihr Vefâ ile buluşur ve gözyaşı dökerler. Bir plan yapan Mihr, padişahla evleneceğini söyler. Herkese içki sunan Mihr, içkilerin içine ilaç katar. Herkesi uyuttuktan sonra Vefâ ile atlara binip oradan uzaklaşırlar. Sabah olduğunda uyandıklarında Mihr ile Vefâ'nın gittiklerini görürler. Padişah bunu öğrenince dadı ile bahçıvanı öldürür. Hemen cadıya haber verilir. Cadı Mihr ile Vefâ'yı aramaya çıkar. Cadı gidince vezir cadının padişaha oyun oynadığını söyler. Padişah da cadı Mihr'i getirirse onun hakkında söz söyleyenleri öldürürüm, getiremezse cadıyı öldürürüm, diyerek hiddetlenir. Cadı döndüğünde cadının Mihr'i getirmediğini görünce onu öldürür. Kendisi de at çulu geçirip tacını tahtını terk edip Mihr'i aramaya gider. Padişahın elinden kurtulan Mihr ile Vefâ bir zaman gittikten sonra büyük bir kalenin olduğu yere gelirler. Burada konaklarlar. Çok yorgun oldukları için uyuyakalırlar. Kalenin sahibi olan zengîlerden iki yüz tanesi avlanmaya çıktıklarında bir ağacın gölgesinde uyuyan Mihr ile Vefâ'yı görürler. Mihr'i alıp padişahlarına götürürler. Vefâ'yı öldürmeyip orada bırakırlar. Mihr'i gören zengî padişahı ona aşık olur. Uykudan uyanan Vefâ yanında Mihr'i göremeyince atları da alarak şehre gider ve orada bir kadının evinde konaklar. Bu kadının oğullarından biri çerçilik yapmaktadır. Vefâ çerçiden malzemelerini alıp şehrin içinde dolaşmaya başlar. Amacı Mihr'in sesini tanıyıp yanına gelmesidir. Bu arada zengî padişahı içki meclisi düzenler, adetleri üzere hep birlikte içmeye başlarlar. Mihr içki dağıtır. Bu sırada Vefâ'nın sesini duyan Mihr zengîden bir şeyler almak için izin ister. Vefâ'yı çağıran Mihr başından geçenleri ona anlatır ve ondan gece yarısı burçların dibine atları getirmesini ister. Mihr zengî padişahına ilaçlı şarap vererek onu uyutur. Bir kement

bulup burçtan aşağıya iner. Burcun dibindeki Vefâ ile atlara binip oradan kaçarlar. Sabah Mihr'in yanında olmadığını gören zengî ah vah ederek şehri terk eder. On beş, yirmi gün sonra başka bir şehre gelen Mihr ile Vefâ bu şehirde dindar ihtiyar bir kadının yanında kalırlar. Bir gün ihtiyar kadının bir arkadaşı gelip Mihr ile tanışır ve Mihr'in güzelliğine hayran olur. İhtiyar kadının komşusu Mihr'in güzelliğini şehirdeki kadın düşkününü olan sarrafa anlatır. Sarraf da Mihr'i getirmeleri için onlara altın verir. İhtiyar kadının komşusu altınları gösterip ihtiyar kadına olanları anlatır. Altınları gören ihtiyar kadın Mihr'i hamama götürmek bahanesi ile alıp onu sarrafın evine götürür. İhtiyar kadının evine gelen Vefâ Mihr'in olmadığını görünce yine çerçiliğe başlar. Vefâ'nın sesini duyan Mihr sarraftan izin isteyip ipek almaya çıkar. Vefâ ile anlaşıp gece kaçmaya karar verirler. Akşam sarrafın kapısının önüne gelen Vefâ atlarla bekler. Bu sırada sarraf Mihr'e bakırı altına çeviren bir toprak gösterir. Kapının önünde bekleyen Vefâ uyuyakalır. O sırada, içkiye müptela olan ve ağası tarafından sık sık dövülen bir seyis, Vefâ'nın getirdiği atlardan birini alır. Sarrafı uyutan Mihr kimya sandığını yanına alarak dışarı çıkar. Dışarı çıkınca bir atının gittiğini görür. Bu atlıyı Vefâ zanneder ve diğer at ile peşine düşer. Atlıya ulaştığında onun Vefâ olmadığını anlayınca seyise bindiği atı bağışlar ve tek başına yolculuğa devam eder. Bu arada uykusundan uyanan Vefâ atları göremeyince ihtiyar kadının evine gelir, evde de kimseyi bulamaz. Şehre vardığında bir sarrafın güzel bir kızı evine aldığını ve elinden kaçırdığını duyar. Vefâ bu yine Mihr'i aramaya koyulur. Mihr ise yolculuğu sırasında bir kale kapısına rastlar. Bu şehirde bir gece önce ülkenin padişahı ölmüştür. Padişahın tahta çıkacak oğlu ve akrabası da bulunmamaktadır. Vezirler bir araya gelip sabah şehrin kapısına atla ilk önce kim gelirse onu padişah yapmaya karar verirler. Sabah kapıyı açtıklarında Mihr'i görürler. Mihr'i padişah yaparlar. Mihr ihtiyar vezire kendisinin erkek olmadığını söyler. İhtiyar vezir Mihr'in Allah tarafından kendilerine padişah olarak gönderildiklerini söyleyerek, onun padişah olmasında ısrar eder. Bu ülkede yılda iki kere halktan vergi toplanır. Mihr ise buna karşı çıkar ve kendisine bakır getirilmesini ister. Getirilen bakırları eritip kimse görmeden sarraftan aldığı toprağı içine atar ve onları altına dönüştürür. Bu olayı görenler, Mihr'in kendilerinin padişahı olduğuna çok sevinirler. Bir gün dolaşmaya çıkan Mihr kaleye yakın bir yerde bir su kaynağı görür ve buraya bir havuz yapılmasını ve havuzun iki yanına bir kadın ve bir erkek iki kişinin resminin yapılmasını emreder. Mihr havuzun ortasına bir şadırvan yapılmasını ve bu şadırvanın içinin suyla dolmamasını ister. Şadırvanın içine bazı sözler yazdırır. Bu



resimleri görüp ah deyip bayılan veya ah diyen kişileri yanına getirmelerini ister. Resimlerin olduğu yere sırasıyla mağrib-zemin padişahı, zengî, sarraf, seyis ve Mihr gelir ve yakalanarak odalara konulur. Mihr'i bir gün divân kurdurur ve sırasıyla yakalanan kişilerin başından geçenleri kendilerine sorar. Yakalan kişiler Mihr'e dokunamadıklarını, onu göremediklerini ifade ederler. Mihr Vefâ'dan bu kişileri affetmesini ister, Mihr'in bu ülkede olduğunu anlatır. Vefâ da Mihr'in sözüne uyararak bu kişileri affeder. Mihr kimliğini açıklamayarak sevgilisinden vazgeçmesini kendisini nikahlamasını söyler. Vefâ bunu kabul etmez. Vefâ'yı odasına yollarlar ve her gün bu teklifi yeniden yaparlar. On günden sonra Mihr'i Vefâ'nın huzuruna getirirler. Mihr teklifini yineler, Vefâ ise beni parça parça eyleseniz de Mihr'den vazgeçmem, diyerek karşılık verir. Bunun üzerine Mihr yüzündeki örtüyü açar. Yaşlı vezire önceki padişahın oğlunun Vefâ olduğunu ve Vefâ'nın tahta geçmesi gerektiğini söyleyerek tahtı Vefâ'ya bırakır. Hikâyenin sonunda kavuşan aşıklar evlenirler.

### 3.2. Eserin Dış Yapı Özellikleri: (Eserin Dış Yapısı)

Yukarıda özetini aldığımız hikâye “Hikâyât-ı kışsa-i Mihr ile Vefâ'dır ki nakl olunur.” cümlesi ile başlamaktadır. Bundan sonra “Râviyân-ı aḥbâr ve nâkilân-ı âşâr ve muḥaddiṣân-ı rûzgâr öyle hikâyet ve bu yüzden rivâyet ederler ki...”[1-b] klişe sözü ile devam eden hikâyede Kaygusuz Şah'ın özellikleri verilir. Halk hikâyelerinde de gördüğümüz bu kalıp söz ufak tefek farklarla metin içerisinde tekrar edilmektedir. Bunlar: “Üstâd aydır râviyân-ı aḥbâr ve nâkilân-ı âşâr şöyle rivâyet ederler ki...”[3-b], “râvîler şöyle rivâyet ederler ki” [6-b], “ammâ râvîler şöyle rivâyet ederler ki” [9-a], “Ammâ râvîler şöyle rivâyet ederler ki” [10-b], “Râvî şöyle rivâyet eder ki” [14-b], “râvî şöyle rivâyet ederler ki” [16-a], “Ammâ râvîler öyle rivâyet ederler ki”, [23-a], “Ammâ râvîler şöyle rivâyet ederler ki” [27-a], “râvîler şöyle rivâyet ederler ki” [32-b] , “Ammâ râvîler şöyle rivâyet ederler ki” [37-b]'dir.

Hikâye “fasl” adı verilen bölümlere ayrılmıştır. Birinci bölümden (fasl-ı evvel) sonra, bazı bölümlerin başlığı altında o bölümde ne anlatılacağı bir cümle ile özetlenmiştir. Bölümlemenin başladığı yerden önce hikâyede şunlar anlatılmaktadır:

- Kaygusuz Şah'ın özellikleri ve hasta olduğunun söylenmesi
- Vezirlerin toplanıp tahtı hangi oğluna bıraktığını padişaha sormaları

- Padişahın vezirlerden hazinedeki üç küpü çocuklarına vererek bunlara göre padişahı seçmelerini istemesi
- Vezirlerin hazineye gidip küpün içindekileri görmeleri ve bunun anlamını lalaya sormaları
- Lalanın cevabına göre büyük oğlu padişah yapmaları, ortanca oğula toprak (çiftlik) ve hayvan vermeleri, küçük oğul Vefâ'ya ise altın dolu küpü vermeleri.

Bölümlerde ise hikâyenin akışı şu şekildedir:

Bölüm Adı:	Özet:	Anlatılanlar:
Fasl-ı Evvel	-	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Bir küp altını alan Vefâ'nın kısa sürede bu altınları bitirmesi,</li> </ul>
İkinci Fasl	Şehzâde Vefâ ‘azm-i rāh eylediği beyân eder.	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Vefâ'nın başka bir ülkeye gitmeye karar vermesi,</li> <li>• Şehirden çıkarken remmâle fal baktırması,</li> </ul>
Üçüncü Fasl	Mihri bulduğu genc-ḥāneyi beyân olunur	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Mağaraya giren Vefâ'nın Mihr'i görüp bayılması,</li> <li>• Mihr'in Vefâ'yı ayıltması,</li> </ul>
Dördüncü Fasl	Mihr Vefâ'ya sa'âdetle ḥālî su'âl edip aḥvâl-i a'lām u beyân	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Mihr'in başından geçenleri Vefâ'ya anlatması</li> <li>• Vefâ'nın mağadara kırk oda görmesi ve bunların ne olduğunu sorması,</li> <li>• Mihr'in teker teker odaları açıp göstermesi, kırkınıcı odayı açmaması</li> </ul>
Beşinci Fasl	Müstensih tarafından atlanmıştır. Dördüncü fasldan sonra altıncı fasl gelmektedir.	

Altıncı Fasl	Ol gömlek gitdigin beyān edelim	<ul style="list-style-type: none"> <li>Gömleğin bir çiftçinin önüne düşüp sırasıyla sipah, vezir ve mağrib-zemin padişahının eline geçmesi</li> <li>Padişahın gömleği görüp gömleğin sahibine aşık olması,</li> </ul>
Yedinci Fasl	Vezīr aramağa gitdi.	<ul style="list-style-type: none"> <li>Vezirin adamlarıyla yola çıkması,</li> <li>Vezirin bir konak sahibinin önerisine uyarak Azraka adındaki cadıyı aramaya gitmesi,</li> </ul>
Sekizinci Fasl	Vezīriñ cāzūy bulduğu beyān.	<ul style="list-style-type: none"> <li>Vezirin Tuna kıyısındaki Azraka cadıyı bulması,</li> <li>Gömleği cadıya vermesi, ve cadının gömleğin sahibinin kim olduğunu bilmesi</li> <li>Küpüne binip mağrib-zemin padişahının yanına gitmesi,</li> </ul>
Tokuzuncu Fasl	Cāzū mel' ün pādişāh ile kavlı idüb andan ol Mihr ve hem Vefā'dan ayırdığı beyānında.	<ul style="list-style-type: none"> <li>Cadının padişaha gömlek ve sahibi hakkında bilgi vermesi,</li> <li>Mihr ile Vefā'nın bulunduğu yere gelmesi ve dilenci kılığına girmesi,</li> <li>Vefā'nın cadıyı içeri davet etmesi ve onunla konuşması,</li> <li>Cadının sihir yapıp Vefā'nın boğazını kesmesi, Mihr ile dadısını küpe koyarak kaçırması,</li> </ul>

Onuncu Fasl	-	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Cadının Mihr'i padişaha teslim etmesi,</li> <li>• Padişahın Mihr'e onunla evlenmek istediğini söylemesi,</li> <li>• Mihr'in siyah elbiseler giyip yas tutmak için bir yıl izin istemesi,</li> <li>• Padişahın Mihr'e izin vermesi, emredip tüm şehir halkının siyah giyinmesi,</li> </ul>
On birinci Fasl		<ul style="list-style-type: none"> <li>• Vefâ'nın kardeşlerinin Vefâ'nın durumunu merak etmeleri,</li> <li>• Padişah olan ağabeyin ortanca kardeşi Vefâ'yı araması için göndermesi,</li> <li>• Ortanca kardeşin remmâle fal baktırması böylece Vefâ'nın bulunduğu yeri öğrenmesi,</li> <li>• Vefâ'nın bulunduğu mağaraya gelince kafasının kesildiğini görmesi,</li> <li>• Ağlayıp yalvarması ve Hızır'ın gelip hayatı karşılığında Vefâ'yı diriltmesi,</li> <li>• Vefâ'nın dirildikten sonra Mihr'i araması,</li> <li>• Ortanca kardeşin başından geçenleri anlatması ve Vefâ'yı ülkesine çağırması,</li> <li>• Vefâ'nın Mihr'i arayacağını söylemesi ve kardeşini ülkesine uğurlaması,</li> </ul>

On ikinci Fasl	Vefâ Mihrî arar.	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Vefâ'nın Mihr'i aramadan önce bahçeye gidip bahçede bulunan gömlekleri ve çiçekleri alması,</li> <li>• Mihr'i bulmak için yola çıkması,</li> <li>• Mağrib-zemin padişahının ülkesine gelmesi,</li> <li>• Burada bahçıvanın evine konuk olması,</li> <li>• Vefâ'nın insanların neden siyah giyindiğini sorması, bu sayede Mihr'in burada olduğunu öğrenmesi,</li> <li>• Bahçıvanın yemiş götürme konusunda Vefâ'dan yardım istemesi,</li> <li>• Vefâ'nın saraya yemiş götürmek için hazırladığı sepetin içine bir notla birlikte daha önce aldığı çiçekleri koyması,</li> <li>• Sepeti alan Mihr'in yemişi getirene bin altın göndermesi, Vefâ'nın altınları bahçıvana vermesi,</li> <li>• Bahçıvanın kızlarını Vefâ ile evlendirmek istemesi,</li> </ul>
----------------	------------------	---

On üçüncü Fasl	Mihrî'niñ bağa seyrâna çıqdığı	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Vefâ'nın geldiğini anlayan Mihr'in bahçeyi gezmek istemesi,</li> <li>• Bahçede Vefâ ile buluşmaları,</li> <li>• Padişahın eğlence meclisi kurması,</li> <li>• Mihr'in şaraplara ilaç atıp meclistikileri uyutması,</li> <li>• Vefâ ile Mihr'in atları alıp kaçması,</li> <li>• Kaçtıkları anlaşılınca kralın öfkelenmesi ve bahçıvan ile dadıyı öldürmesi,</li> <li>• Cadının Mihr ile Vefâ'yı aramaya gitmesi,</li> <li>• Padişahın Mihr'i bulamadığı için cadıyı öldürmesi,</li> <li>• Kaçan Mihr ile Vefâ'nın büyük bir kale ve şehrin bulunduğu yere gelmesi ve dışarıda bir ağacın altında uyuyakkalmaları,</li> <li>• Ava çıkan zengîlerin Mihr'i kaçırıp kendi padişahlarına götürmeleri,</li> <li>• Mihr'in olmadığını gören Vefâ'nın atları alıp şehirde bir kadının yanına konuk olması,</li> <li>• Vefâ'nın çerçiliğe başlaması,</li> <li>• Vefâ'nın sesini duyan Mihr'in ondan bir şeyler almak istemesi,</li> </ul>
----------------	--------------------------------	---

		<ul style="list-style-type: none"> <li>• Vefâ ile gece kaçmaya karar vermeleri,</li> <li>• Mihr'in ilaçlı şaraplarla zengileri uyutup Vefâ ile kaçmaları,</li> <li>• On beş, yirmi gün sonra başka bir şehre gelmeleri ve burada dindar bir kadının evinde kalmaları,</li> <li>• Dindar kadının arkadaşının (komşusunun) Mihr'i görmesi ve şehirdeki sarrafa haber vermesi,</li> <li>• Komşunun dindar kadını ikna etmesi ve kadının Mihr'i sarrafın evine götürmesi,</li> <li>• Sarraf para ile Mihr'i kandırmaya çalışması,</li> <li>• Vefâ'nın komşu kadından Mihr'in yerini sorması ve onu bulmak için çerçiliğe başlaması,</li> <li>• Vefâ'nın sesini duyan Mihr'in ondan ipek almak istemesi,</li> <li>• Mihr'in Vefâ ile anlaşması ve ondan akşam için atları getirmesini istemesi,</li> <li>• Sarrafın kimya sandığını göstermesi ve Mihr'e altın yapması,</li> <li>• Atları getiren Vefâ'nın uyuyakalması,</li> <li>• İçkiye müptela olan seyisin Vefâ'nın getirdiği atlardan birini çalması,</li> <li>• Mihr'in akşam olunca ilaçlı şarabı</li> </ul>
--	--	---

		<p>sarrafa içirip onu uyutması ve kimya sandığını alıp sarrafın evinden kaçması,</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• Sözleştikleri yere gelince seyisi Vefâ zannedip arkasından gitmesi ve yaklaşınca da Vefâ olmadığını anlaması,</li> <li>• Seyisin başından geçenleri Mihr'e anlatması ve Mihr'in atı seyise vermesi,</li> <li>• Uyanan Vefâ'nın dindar kadının evine dönmesi ve ertesi gün şehirde Mihr'in sarrafın evinden kaçtığına dair söylentileri duyması,</li> <li>• Uyku ile uyanıklık arasında hızırı görüp yola çıkması,</li> <li>• Yola düşen Mihr'in bir kale kapısına gelmesi ve burada Hızır'ı görüp dertlerinin biteceğini müjdelemesi,</li> <li>• Kale halkının hükümdarlarını kaybetmeleri ve sabah ilk gelen kişiyi padişah yapmaya karar vermeleri,</li> <li>• Kapıyı açtıklarında Mihr'i bulmaları ve onu padişah yapmaları,</li> <li>• Sene başı halktan vergi toplanmak istenmesi ve Mihr'in buna karşı çıkması,</li> <li>• Mihr'in bakır istemesi ve bunları eritip altın yapması,</li> <li>• Mihr'in bir gün gezmeye çıkması ve kaleye yakın bir kaynağı görüp oraya</li> </ul>
--	--	--



		<p>havuz yapılmasını istemesi,</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• Havuzun iki tarafına bir kadın bir erkek resmi çizdirmesi altına adlarını yazdırması,</li> <li>• Bu resimleri görüp ah edenleri görevlilerden kendisine getirmelerini istemesi,</li> <li>• Bu havuza sırasıyla mağrib-zemin padişahı, zengî padişahı, sarraf, seyis ve Vefâ'nın gelmesi ve yakalanmaları,</li> <li>• Mihr'in divan kurdurup halkı da davet edip yakalanan kişileri tek tek sorgulaması,</li> <li>• Onların başından geçenleri anlatmasını istemesi,</li> <li>• Başlarından geçenleri anlatanların Mihr'den muradlarını alamadıklarını söylemesi,</li> <li>• Mihr'in Vefâ'ya Mihr'in yanlarında olduğunu söylemesi ve Vefâ'nın bu dört kişiyi affettiğini anlatması,</li> <li>• Vefâ'ya erkek olmadığını açıklaması ve Mihr'i unutmasını söylemesi ve ona süre tanınması,</li> <li>• On gün sonra divanı tekrar toplaması ve yüzündeki örtüyü açması,</li> <li>• Mihr'in padişah olması ve tahta geçmesi, Mihr ile Vefâ'nın evlenmeleri.</li> </ul>
--	--	--

On üç bölümden (fasl) oluşan mesnevide müstensih hatası yüzünden 4. bölümden sonra 6. bölüme geçilmiştir. Aslında hikâye -bize şekil bakımından giriş bölümünü hatırlatan- Kaygusuz Şah'ın ölümünden Vefâ'nın altın küpünü almasına kadar olan kısım haricinde on iki bölümdür. Birinci bölüm, on birinci ve on ikinci bölümlerde özeti olmayan mesnevide diğer bölümlerin bölüm başlığı altında özetleri verilmiştir. Bu durum bize manzum mesnevilerdeki başlık bölümlerini hatırlatmaktadır. Genellikle bu özetler o bölümde anlatılan olayların ne olduğunu kapsayacak şekilde verilmiştir. Müstensihin yaptığı ayrıma göre en uzun kısım on üçüncü bölümdür. Burada anlatılanlara koşut olarak olay örgüsünün sürekliliği ve çeşitliliği bu bölümün uzun tutulmasına sebep olmuş gibidir. Mihr'in mağrib-zemin padişahından kaçmasının hazırlıklarıyla başlayan bölüm, evlenene kadar kahramanların başından geçen olayların anlatıldığı kısım olduğundan uzun tutulmuştur. Aslında olay örgüsüne baktığımızda bölümlemelerin bilinçli bir tercihin ürünü olduğunu söylemek oldukça zordur. Çünkü bölümlerin bazılarında olayın akışı sırasında yeri olmadığı halde yeni bir bölüme geçilmiştir. Bazı bölümlerde ise bölüm sonlarında cümleler tamamlanmadan diğer bölüme başlanmıştır. Birinci bölümün sonu “senden gayrı kimsem yok. Her hâlde saña şıgındım deyip ol gice” şeklinde biterken ikinci bölüm, bölüm başlığı ile “Şehzâde Vefâ ‘azm-i rāh eyledüğü beyân eder. Çünkü sabâh oldu hemân fikrin buña bağladı ki başım alıp çıkıp gideyim” şeklindedir. On birinci bölümün sonu “Andan qarındaşına vedâ' eyleyip vilâyetine gitdi. Bu tarafından Vefâ” , On ikinci bölüm başlığıyla birlikte “Vefâ Mihrî arar. Vefâ derdmend ol genc-ğhâned e Mecnûn-şıfat ‘acabâ ben n'ışleyüm derken” biçimindedir.

### 3.3. Olay Örgüsünün Özellikleri

Mihr ü Vefâ hikâyesine genel olarak bakıldığında -geleneksel anlatı unsurları bulunmasıyla birlikte- eserin olay ağırlıklı olduğu görülür. Hikâye Vefâ'nın babasının tanıtılması ile başlar. Çok güçlü ve adil olan hükümdarın ölüm vakti gelmiştir. Şehzadelerin tahta geçmesini belirlemek amacıyla hazineye varılır ve oradaki küplerin ne anlama geldiği Kaygusuz Şah'ın lalasına sorulur. En büyük kardeş tahta çıkarılır, ortanca kardeşe çiftlik verilir, Vefâ'ya ise bir küp altın bırakılır. Buraya kadar olan kısım hikâyenin hazırlayıcı bölümüdür. Olay kahramanlarının tanıtıldığı bölümde, sorunu oluşturan parçalar yine hikâyedeki kişilerin yönlendirmesiyle çözülür. Ülke

padişahsız kalacaktır. Büyük bir kargaşanın önlenmesi için yeni bir padişah seçilmesi gereklidir. Bunun çaresi daha önceden hazırlanmıştır. Kaygusuz Şah ölmeden önce hazineye üç tane küp koymuş ve bu küplere göre padişahın seçilmesini istemiştir. Aslında tahta geçecek şehzade bellidir. Okuyucuda merak uyandıracak bir biçimde bu durum ortaya konmaktadır. Burada ikinci bir düğüm noktası daha karşımıza çıkmaktadır. Bu küpler ne anlama gelmektedir? Bunun da padişahın ölmeden önce söylediği sözler ile çözüme kavuşturulduğunu görüyoruz. Padişah "...bu lālâmîñ sözünden taşra iş etmeyesiz zîrâ bu lālâm vüzerâ içinde ğayet ehl-i ferâset ve ehl-i hikmet kişidir..." sözleriyle küplerin sırrını çözecek kişiyi de önceden bildirir.

Olay akışına baktığımızda olaylara asıl devingenliği kazandıran, olayların değişik boyutları kazanmasına sebep olan, Vefâ'nın altınları bitirmesidir. Vefâ'nın altınları harcaması kahramanın hareket edebilmesi ve bu hareket sonucunda yeni olay dizilerinin başlaması için hikâyede gereklidir. Çünkü altınlar bitmeseydi Vefâ'nın Mihr ile evlenmeye kadar giden olaylar zincirinin başlaması mümkün olmayacaktı. Bu yüzden hikâyede kurgu içindeki en önemli nokta Vefâ'nın küpteki altınları bitirmesi ve başka bir ülkeye yola çıkmasıdır. Hikâyenin geneline baktığımızda Vefâ'nın başının sıkıştığı yerde ona yardım eden "yönlendiriciler" bulunmaktadır. Bu bazen remmâl, bazen hatıf-ı gâibden bir ses, bazen de Hızır olur. Bu yönlendiriciler olayın bir yerde tıkanıp kalmasını engeller ve hikâyeye yeni boyutlar kazandırır. İlk defa ülkesinden ayrılan Vefâ şehirden çıkarken bir remmâle rast geldiğinde ondan pek çok sıkıntı çekmesine rağmen sonunda bir ülkenin padişahı olacağı haberini önceden alır ve onun yönlendirmesi ile Mihr'in bulunduğu mağarayı aramaya başlar. Elinde hiçbir şey kalmayan kahramanımızın remmâl vasıtası ile yeni bir görevi ortaya çıkmış ve hikâyenin diğer kahramanına ulaşması sağlanmıştır. Olayın bu yönlendiriciler vasıtası ile çeşitlenmesi ve detaylanması eserde defalarca tekrar edilmektedir. Mihr ü Vefâ hikâyesindeki bu durum aslında Doğu anlatılarının karakteristik özelliğidir. Batı hikâyelerinde kahraman kendini zorlayacak durumlarla baş başa kalır ve kaderiyle yüzleşir. Doğu anlatılarında bu duruma izin verilmediğini söyleyebiliriz. Kişilerin kaderini etkileyen onların zor durumlardan kurtarılmasını sağlayan unsurlar (yönlendirici) vardır. Kahraman bazen olağanüstülük olarak beliren bu unsurlar vasıtası ile bu durumlardan kurtulur. Bu olağanüstülük Mihr ü Vefâ mesnevisinde kahramanların başına ne geleceğini önceden söylemek, onların hangi yöne gideceğini

bildirmek, onları ölümden kurtarmak, hatta ölen bir kişiyi yeniden diriltmek biçiminde görülür.

Mihr'in kaldığı yeri bulan Vefâ onunla tanıştıktan sonra başlarından geçenleri birbirlerine anlatırlar. Bir müddet mutlu, sakin bir hayat süren aşıklar, kırkıncı odanın açılması ile bu mutluluktan mahrum kalırlar. Burada da Vefâ'nın altınları bitirmesi gibi kırkıncı odanın kapısının açılması olayların sürekliliğini sağlayan bir etmendir. Eserde kahramanların sükun halinde oldukları durumlar ile harekete geçtikleri durumlar ortaya çıkmaktadır. Kahramanların mutluluk anlarının karşılığı olan durumlar, bu sakinlik anlarının bozulması ile ortadan kalkar. Mutluluk anlarının yok olması ile hikâyenin sürekliliği ve sürekleyciliği arasında sıkı bir ilişki vardır. O zaman eserde olayların birbiri ardınca sürüp gitmesi için herhangi bir vesile ile bu mutluluk hallerinin yok edilmesi gerekmektedir. Bu durum eserde şu şekildedir:

Mutluluk Hali:	Mutluluk Halinin Bozulması:
Vefâ'ya altınların verilmesi	Altınların bitmesi
Vefâ'nın Mihr ile mağarada yaşamaları	Kırkıncı odanın açılması
Mağrib-zemin padişahından kurtulmaları	Zengîlere yakalanmaları
Dindar kadının evine gelmeleri	Mihr'in sarrafa satılması
Mihr'in sarrafın evinden kaçması	Vefâ'yı bulamayıp yola düşmesi
Vefâ'nın Mihr'in en son geldikleri ülkede olduğunu öğrenmesi	Mihr'i bırakmasının istenmesi

Hikâyenin sonunda kahramanlar evlendiği için mutluluğun bozulması ortadan kalkmış mutluluk halinin sürekli olduğu vurgulanmıştır. Bu durum Doğu hikâyelerindeki kıssadan hisse kavramı ile örtüşmektedir. Burada aşk uğruna her türlü güçlüğü göze alan kişilerin eninde sonunda mutlu bir hayat sürecekları, fikri okuyucuya verilmeye çalışılmıştır.

Olay örgüsünde dikkati çeken başka bir durum ise kahramanların hikâyede görünme biçimleri ve sıklıklarıdır. Hikâyenin asıl kahramanlarından Vefâ'nın başından geçenler

şeklinde anlatılan hikâyeye diğer asıl kahraman Mihr üçüncü bölümde dahil olur. Bu bölümden itibaren kahramanların birbirlerini tanımaları ve kaldıkları yer anlatılır. Mihr'in özellikleri de bu bölümde ifade edilir. Gömleğin uçup gitmesiyle olaylar farklı bir boyut kazanır ve kahramanların ayrılmasının nedeni bulunmuş olur. Gömlek uçtuktan sonra Mihr'i ele geçirmeye çalışacak klâsik edebiyatımızda aşğın karşısındaki rakibin karşılığı olan kişiler hikâyede görünmeye başlar. Sevgililer ayrıldıktan sonra anlatım ikili bir özellik göstermeye başlar: Mihr'in başından geçenlerin anlatıldığı bölüm/ler, Vefâ'nın başından geçenlerin anlatıldığı bölüm/ler. Bu anlatım tarzı Mihr'in padişah olarak sorgulama yaptığı bölüme kadar sürer. Burada aynı fasıl içinde kahramanların başından geçenlerin anlatılması ise anlatıcı tarafından, "bizim sözümler gelsün Vefâ'ya", "bizim sözümler kal'aya gelsin", "bizim sözümler gelsün Mihrî ile Vefâ'ya" geçiş sözleriyle verilmiştir.

Bu açıklamalardan sonra Mihr ile Vefâ hikâyesinin Çok Zincirli Olay Örgüsü şeklinde oluşturulduğunu söyleyebiliriz.

"Bu tarz olay örgüsü, kendi içinde birden fazla zincirden meydana gelir. Daha doğru bir ifadeyle, asıl vak'a zinciri, kendi içinde birden çok dala ayrılır. Söz konusu dallar zaman zaman birleşip tekrar ayrılabilirler. Meselâ; A ile B'nin X şehrindeki ilişkilerinden doğan olaylar dizisi ile başlayan roman, bir süre sonra B'nin –herhangi bir sebeple- X'ten Y şehrine gitmesi üzerine ikiye ayrılır. A'nın X'teki hayatı çevresinde yaşanan olaylar dizisi ve B'nin Y'deki hayatı çevresinde yaşanan olaylar dizisi. A ve B, yıllardan sonra bir gün Z şehrinde tekrar bir araya gelebilir ve böylece olay örgüsü tekrar tek zincire dönüşür. Böyle durumlarda anlatıcı, önce dallardan birini, sonra onu bırakarak bir başkasını, daha sonra da onu bırakarak bir başkasını anlatabilir."<sup>34</sup>

Birbiri ardınca süregelen olaylar okuyucunun merak unsurunu kamçılayarak eserin sonunda ne olacağını bilmek istenmesine neden olmaktadır. Mihr kendisine sahip olmak isteyenlerden kurtulduktan sonra bir ülkeye padişah olmuştur. Fakat kimliğini gizler, asıl kimliğini sadece yaşlı vezir bilmektedir. Bir gün gezinti yaparken şehrin açıklarında bir su kaynağı olduğunu görür ve buraya bir havuz yapılmasını ister. Havuzun iki köşesine ise biri kız biri erkek resmi yaptırıp kız resminin altına Mihr, erkek resminin altına ise Vefâ yazdırır. Buraya gelip bu resimleri görüp ah edenlerin görevlilerden kendisine getirmesini ister. Olaya değişik bir görünüm kazandıracaktır. Mihr ü Vefâ mesnevisinde havuzun diğer bir işlevi de Vefâ, mağrib-zemin padişahı, zengî padişahı,

<sup>34</sup> İsmail Çetişli; Metin Tahlillerine Giriş/2, Akçağ Yayınları, Ankara 2009, s.63.

sarrafa ve seyisi bir araya getirmektir. Yakalandıktan sonra Mihr'in bu kişileri sorguya çekmesi ve başlarından geçenleri kişilere anlattırmaları ise Vefâ'nın aklındaki yanlış düşünceleri ortadan kaldırmaktır. Çünkü sarrafın evinden kaçmak için sözleştiklerinde sarraf Mihr'e kimya sandığını göstermiş ve Mihr'in evden çıkması gecikmişti. Vefâ ise “Acabâ Mihrî dağı şarrâfiñ yanında mıdır. Yoğsa çıkıp atları binip kaçdı mı deyip” gibi düşüncelere kapılmıştı. Mihr bu kişileri yargılamak için aynı zamanda Vefâ'ya suçsuzluğunu da ispat etmiş olur. Son bir kez Vefâ'yı deneyen Mihr onun kendisinden başka bir kişiyi düşünmediğini görünce gerçek kimliğini açıklar ve Vefâ ile evlenirler. Vefâ tahta geçirilir. Ülkede kırk gün şenlik yapılır.

### 3.4. Şahıs Kadrosu

Hikâyede kişiler, ana kahramanların yanında olanlar ve karşısında olanlar şeklinde ikiye ayrılmıştır. İnsan dışındaki varlıkların da şahıs kadrosuna dahil edilebileceği eserde kahramanların tek yönlü olarak çizildiği görülmektedir. Ana kahramanların (Mihr ve Vefâ) dışındaki kahramanların hepsi ya aşıkların yanında yer alır ya da onları ayırmaya çalışır. Tanzimat sonrasındaki pek çok romanda da görülebilecek bu durum kahramanların olay örgüsü içinde verilmesi gereken mesajı yansıtmak için oluşturulduğunu düşündürmektedir. Aşk için fedakarlıkları göze alan kişilerin hep iyi yönleri ortaya konmuş, ona karşı olanların ise hep kötü yönleri ortaya çıkartılmıştır. Sonuç olarak iyi ve kötü etrafında bir araya gelen kahramanlar belli bir amaca hizmet ederler. Bu da hikâyenin vermek istediği mesaj ile doğru orantılıdır.

#### 3.4.1. Asıl kahramanlar: Mihr, Vefâ

Hikâyede kahramanları şu şekilde ayırabiliriz:

Asıl kahramanların yanında olanlar: Hızır, İlyas, İhtiyar vezir, Vefâ'nın büyük ağabeyi, küçük ağabeyi, bahçıvan

Asıl kahramanların karşısında olanlar: Mağrib-zemin padişahı, vezir, zengî padişahı, sarraf, cadı, dindar kadın, seyis, komşu kadın

Bir de adı hikâyede geçmekle birlikte eserin baş kısmında Vefâ'nın Mihr'e aşık olmadan önceki giriş bölümünde adı geçen Kaygusuz Şah ile lalası vardır. Olay örgüsü daha kurulmadığı için bunların asıl kahramanların yanında olup olmadıkları belli değildir.

**Mihr:** Klâsik edebiyatımızdaki sevgili rolünün eserdeki karşılığıdır. Yalnız burada Mihr divan şiirinde çerçevesi çizilen sevgiliden farklı olarak cevr ü cefası ile karşımıza çıkmaz. Onun en önemli özelliği merhameti ve akıllı olmasıdır. Eserde Mihr, Mihrî Mihr Banu, Banu isimleri ile karşımıza çıkan Mihr dillere destan bir güzelliğe sahiptir. Güzelliği o derecedir ki onu gören kişilerin aklı başından gider. Vefâ ilk defa Mihr'i gördüğünde bayılır, Mihr Vefâ'yı ayılttığında tekrar bayılır. Bu olay yedi kere tekrar eder. Eserde Mihr'in özellikleri verilirken en ideal nokta anlatılmıştır. Bu noktayı verebilmek için de abartmalara sıklıkla başvurulmuştur. Eserden alıntılanan, "Anı gördü ki bir yüce taht ol taht üzerinde bir çaya ile bir melek-şifâ kız oturmuş ki yüzünün nûrî cümle sarâyı münevver eylemiş" cümlesi bu durumu örneklendirmektedir. Mihr Umman padişahının kızıdır. Babasının vezirlerinin tatarlarla anlaşması sonucunda ülkesi yağmalanmış, bu durumu gören Umman kralı Mihr ile dadısını bir gemiye bindirmiş, bu geminin fırtınada batması sonucu, bir tahta parçasına tutunurlarken İlyas gelip onları kurtarmıştır. Bundan sonra İlyas onları Hızır'a teslim etmiş, Hızır da onları yerleştikleri mağaraya getirmiştir. O olaydan sonra burada Vefâ'yı beklemektedir.

Dış özelliklerinin dışında Mihr oldukça akıllı biridir. Olacakları önceden sezme kabiliyeti vardır. Vefâ'nın kırkinci odayı açtıktan sonra olanları Mihr'e anlatması ile başlarına geleceklerin endişesine düşer. Vefâ'nın yol açtığı güçlükleri ortadan kaldıran Mihr'dir. Bu yüzden eserde güçlü bir kadın karakteri olarak çizilmiştir. Cadının kendisini kaçırmamasından sonra mağrib-zemin padişahından bir yıl müddet isteyip karalara bürünüp inzivaya çekilmiştir. Vefâ'nın yaşadığını öğrenince de bir plan kurup padişahın yanından kaçmayı başarmıştır. Aynı şekilde sırasıyla zengî padişahı ve sarrafın yanından da aklı sayesinde kurtulmuştur. Bunun yanında Vefâ'nın ülkesine padişah olduktan sonra yakaladığı kişileri hemen cezalandırmaz, Vefâ'nın aklından geçen kötü düşünceleri ortadan kaldırmak için teker teker başlarından geçenleri yakaladığı kişilere anlattırır ve gerçeklerin ortaya çıkmasını sağlar.

Mihr akıllı olduğu kadar merhametlidir de. Yakaladığı kişileri hikâyenin sonunda cezalandırmaz her birinin eline yirmi bin altın yol harçlığı vererek evlerine gönderir. Vefâ ile birlikte bir bütün oluşturacak biçimde ortaya konan Mihr, bize romandaki tipi hatırlatmaktadır. Mihr'i Vefâ ile birlikte düz/yalınkat kahraman diye de adlandırabiliriz. Bu kahramanlar son derece belirgin nitelikleri ile okuyucu karşısına çıkar ve olay örgüsü boyunca herhangi bir değişime uğramazlar. Onlar, insan karakterinin belli ve

hâkim yönlerini temsil ederler. Bu kahramanlar ne yaprsa yapsınlar, hangi ortamda bulunursa bulunsunlar, her zaman ve her yerde tek bir fikrin veya vasfın sembolüdürler.<sup>35</sup> Eserde Mihr'in Vefâ'nın olumsuz özelliklerini ortadan kaldırmak gibi bir işlev üstlendiğini söyleyebiliriz.

**Vefâ:** Kaygusuz Şah'ın en küçük oğludur. Mihr'in yanında, divan edebiyatının aşık rolünü üstlenmiştir. Vefâ divan şiirindeki gözü yaşlı aşık tipi gibidir. Bu özellik eserde, “İlâhî rabbenâ bu ilde yâd-gârum yok yalnız geze geze hâlim neye varacak

Beyt:

Kimsesiz yok hiç kimse hemân her kimsenin var kimsesi

Kimsesiz kaldım meded hey kimsesizler kimsesi

deyip ağladı”, “Gözü yaşı ile yerleri şulayıp şol kadar ağladı ki gökde melek yerde insân ağladı.” gibi cümlelerle verilmektedir. Vefâ'nın diğer bir özelliği ise Mihr'in aksine oldukça güçsüz bir karakter olmasıdır. Hikâyede aşıkların birbirinden ayrılmalarına sebep olacak tüm olayları Vefâ aşıkların başına açmıştır. Kırkıncı odayı açmasıyla birlikte olay örgüsünde söylediğimiz mutluluk halinin sona ermesi olayın devingenliğini başlatan bir unsur olmuştur; ama eserdeki asıl kahramanların da çilelerin başlangıcıdır, bu durum. Mihr'in kırkıncı odayı göstermek istememesine rağmen, Vefâ bir gün Mihr uyurken anahtarı bulur ve gömleğin uçmasına sebep olur. Cadının içeri girmesini engellemek isteyen Mihr'e karşı cadının içeri girmesini sağlar. Mağrib-zemin padişahından kurtuldukları vakit çok yorulduklarını ileri sürerek dinlenirler. Bu sırada uykuya dalan aşıklar zengîler tarafından ele geçilir. Mihr'in hamama gitmesine izin vererek, sarrafın evinde hapsedilmesine yol açar. Sarrafın evinden kaçtıklarında uyuyarak atlardan birinin çalınmasına neden olur. Bütün bunlar gösteriyor ki Mihr ü Vefâ mesnevisinin erkek karakteri Vefâ eksikliklerle dolu olarak çizilmiştir. Burada şunu eklemekte yarar var: Gerek Mihr gerekse Vefâ divan şiirindeki aşık-sevgili özelliklerinin somutlanmış hali gibidir. Bu yüzden Vefâ'nın eksik bir tip olarak karşımıza çıkarılması gelenekteki bu sevgili tipinin yansıması olduğunu düşüncesindeyiz. Mihr ne kadar güçlü bir kişi ise Vefâ o kadar zayıf biridir. Yalnız anlatıcı, kahramanlarından Vefâ'nın bu eksikliğini örtme çabası içindedir. “bir âdeme

<sup>35</sup> İsmail Çetişli; Age, s.68.



hükmi geçmez şehzâdelik ve tayılar ve lâlâlar ile büyümüş ne bâzirgâne olabilir ne baqqâl olabilir.”, ““Āşıklar Vefâ bir şehzâdedir bir zamân pâdişâh oğlu nâz... ile büyümüş kör felek işde ki başına yimiş koyup bâğçivâna hizmetkâr oldu.” sözleri ile Vefâ’dan yana açıkça taraf tutar. Öte yandan Vefâ da aynı Mihr gibi merhametli bir kişidir. Öyle ki bir küp altını fakir fukaraya yardım etmek için bitirir. Mihr’i elinden alanları cezalandırmaktan vazgeçer.

Edebî eserlerde kişileri oluşturmanın ilk önemli aşaması kişilere ad vermedir. Bu isimler çok çeşitli olabileceği gibi lakaplardan da oluşabilir. Bazen de bu isimlerin anlamları olay kahramanlarının kişiliği veya olay içinde üstlendiği rol ile sıkı bir ilişki içerisindedir. Klasik edebiyatımızda sıklıkla rastlanan bu özelliğe, Tanzimatın ilk romanlarında hatta günümüz romanlarında -çoğunlukla post-modern romanlarda- bile rastlanmaktadır. Klasik edebiyatımızda ikili aşk hikâyelerinde kahramanların özelliklerini çok iyi bir şekilde yansıtan bu kullanım o eserlerin adları olmuştur. Mihr ü Vefâ mesnevisinde Mihr, güneş, sevgi, muhabbet, aşk anlamlarındadır. Metinde aşık olunacak kişiyi sembolize eder. Vefâ ise ahdinde sözünde durma, sevgi ve dostlukta sabır gösterme anlamlarında kullanılır. Kelimelerin anlamları ile hikâye kahramanlarının özellikleri birbiriyle örtüşmektedir. Vefâ tüm engellemelere ve tekliflere rağmen Mihr’den vazgeçmemiştir.

Asıl kahramanlarla ilgili söylediklerimizi toparlayacak olursak, Mihr ile Vefâ’nın yukarıda anlatıklarımızda görüldüğü gibi kendilerine ait birtakım özellikleri bulunmakla birlikte ideal olarak esere aktarılmış kişilerdir. Her ikisi de padişah çocuğudur. Her ikisinin de fiziki görünüşleri kusursuzdur. Kahramanların ikisi de intikam almayı sevmez oldukça merhametlidir. Olay örgüsü bu kahramanların etrafında gelişir. Hatta aşıkların ayrıldığı durumlarda olaylar ikiye ayrılarak Mihr’in ve Vefâ’nın başından geçenler olarak anlatılır. Eserde Mihr ile Vefâ birbirlerinin özelliklerini tamamlamak için oluşturulmuştur. Hikâyenin sonunda da zaten kahramanlar bir araya getirilir.

### 3.4.2. Kahramanların Karşısında Yer Alan Kişiler

- a) Mağrib-zemin Padişahı: Diğer kişilerle birlikte eserde Mihr’i elde etmek amacıyla karşımıza çıkar. Eserdeki fonksiyonu Vefâ’nın karşısında yer almasıdır. Divan edebiyatındaki rakip tipini bize hatırlatmaktadır.

- b) Cadı: Padişahın vezirinden gömleğin sahibini bulmasını istemesinden sonra hikâyede görünen Tuna kıyısında bir yerde bulunan, olay kahramanıdır. Adı Azraka'dır. Hikâyede oldukça kötü bir biçimde tasvir edilmiştir. "Eger vaşfın dersin kara kuru ve hayra arık mel'ün yüz biñ yaşında var. Yüzünüñ buruşukları 'aşreb yatağı olmuş. Gözünüñ kapağınıñ buruşuklarında kertenkele yuvalar eylemiş ve söyledikce ağzınıñ ... şo şor akar. 'Ömründe yüzün yıkamamış her gün gövdesine ve yüzüne domuz yağı sürer. Țakriri mümkün degildir." sözleriyle anlatılmıştır. Tuna kıyısında bir vilayette, oranın halkını büyülemiştir ve padişah olmuştur. Pek çok hükümdar kızlarını ona efsun öğrenmesi için gönderir. Bir küpü vardır. Eline bir yılanı kamçı ederek bu küple seyahat eder. Eserde Vefâ'nın boğazını keserek olayın akışını değiştiren bir role sahiptir.
- c) Vezir: Mağrib-zemin padişahının veziridir. Gömleği padişaha ulaştıran kişidir. Gömleği padişaha verdikten sonra gömlek sahibini bulmakla görevlendirilmiştir. Bulamazsa canından olacaktır. Mihr ü Vefâ hikâyesinde asıl kahramanların bile özellikleri verilmemiştir. Fakat kahramanların bazı özelliklerini metin içerisindeki bazı ipuçlarından çıkarmak da mümkündür. Vezire bu açıdan baktığımızda bulunduğu mevkii vermek istemeyen bir kişi olduğu ortaya çıkar. Cadı ile karşılaştıklarında cadının padişaha olanları haber vermek istemesine karşı çıkmış "vezir aydır ey sultân-ı sâhîrân bu aradan bizim diyâra bir yıllık yol var. Pâdişâha varup gelince egleneceginize hemân bir sâ'at ol bu işe muqayyed olunsa gâyet ziyâde luţf ederdîñiz dedi ve eger pâdişâha buluşup bir şey istemek murâd var ise ben pâdişâhımıñ vekîli olup size temessük vereyim." sözleriyle bu dileğini ifade etmiştir. Mihr'in padişahın yanından kaçmasıyla da cadının arkasından padişaha kendisi hakkında bir oyun düzenlediğini söylemiş. Bu yüzden cadının öldürülmesine sebep olmuştur.
- d) Zengî padişahı: Emrindeki adamlarla birlikte şehrin dışındaki bir kalede hüküm süren kişidir. Mihr'in yanına getirildiğinden itibaren ona aşık olmuş ve o kaçtıktan sonra da tacı tahtı terk edip gitmiştir. Rakip işleviyle karşımıza çıkmaktadır.
- e) Sarraf: Vefâ'nın rakipleri içinde en kötü şekilde anlatılan kişidir. Zen-perest olarak takdim edilir. Dindar kadının komşusunun Mihr'i kendisine anlatmasıyla daha görmeden -kulaktan- Mihr'e aşık olmuştur. Mihr'i yanına getirmeleri için

dindar kadına ve komşusuna para vermiştir. Hikâyedeki işlevi sadece Mihr'e aşık olmakla kalmamış, kimya sandığı sayesinde daha sonra Mihr'e altın yapma imkanı vermiştir. Rakip fonksiyonundadır.

- f) Seyis: Sarrafın evinden çıktıklarında Vefâ'dan atı çalan kişidir. İçkiye müpteladır. Bu özelliği yüzünden sıklıkla ağasından dayak yer. Halinden şikayetçi olduğu için ağasından kaçmak ister. Yukarıdaki kişilerden farklı özellikler gösteren seyis tam olarak Vefâ'nın rakibi değildir. Hikâyedeki işlevi sarrafın evinden çıkan aşıkların birbirlerini kavuşmalarına engel olmaktır. Yalnız bu işlevi bilinçli olarak yapmaz. Olayların akışı içerisinde aşıklar birbirini kaybeder.
- g) Dindar Kadın: Zengîlerden kaçtıktan sonra Mihr ile Vefâ'ya kapılarını açan kişidir. Başta Mihr ile Vefâ dindar kadına geldiğinde onlara iyi davranır. Komşu kadının kendisini kandırmasıyla hamama götürmek bahanesiyle Mihr'i sarrafın evine götürür. Bu durum hikâyede "Kararı bu altunu görünce âhir şeytân bunu izlâl edip bu işe bel bağladı ve dönüp Vefâ'ya ayıtdı ki: Oğlum siz şimdi yol çekmişsiniz şimdi Mihr'e hamâm gâyet fâ'idelidir. Gel bugün Mihrî'mi baña teslim eyle. Hammâma götüreyim, dedi." şeklinde ifade edilmiştir.
- h) Komşu Kadın: Hikâyede çok az görünür. Mihr'i gördüğünde sarrafa haber veren kişidir. Sarraftan aldığı altınlar ile dindar kadını da kandırır. Vefâ ile karşılaştıklarında ona dindar kadının Mihr'i sarrafa götürdüğünü söyler. Tamamen olumsuz özellikleri ile karşımıza çıkmaktadır. Bu özellikleriyle cadıyla özdeşleşmiştir.

### 3.4.3. Asıl Kahramanların Yanında Olanlar

- a) Vefâ'nın büyük ağabeyi: Küplerin anlamı çözüldükten sonra tahta geçen kişidir. Vefâ'nın küçük ağabeyiyle birlikte hikâyenin başında ve sonunda görünmüştür.
- b) Vefâ'nın küçük ağabeyi: Kaygusuz Şah'ın mirasından çiftlik ve hayvanları alan kişidir. Hikâyede Vefâ'nın hayata döndürülmesini sağlayan kişi olarak karşımıza çıkar. Büyük ağabeyi ile birlikte bir de hikâyenin sonunda görülür.
- c) Hızır: Kahramanlarımızın başı sıkıştığı anda ortaya çıkan efsanevi kişiliği olan hikâye kahramanıdır. Değişik vesilelerle hikâyede kendini gösterir. Olayın akışı

içindeki işlevi olayın bir yerde düğümlenip kalmasını engellemek ve hikâyenin akıcılığını sağlamaktır. Vefâ'nın boğazlanmasıyla sonra diriltilmesini sağlayan kahramandır. Hızır Vefâ'ya tekrar hayat verilmeseydi. Eserdeki diğer olayların ortadan kalkması gerekecekti ve hikâyenin vermek istediği mesaj okuyucuya ulaştırılamayacaktı.

- d) İlyas: Mihr'in gemisinin fıtnada batmasından sonra onu kurtaran efsanevi kişiliktir. İlyas, Mihr ile dadısını kurtardıktan sonra Hızır'a teslim etmiştir. Bir önceki maddede söylendiği gibi olayın akışındaki engelleri ortadan kaldırmak işlevi ile hikâyede görünmektedir.
- e) Dadı: Hakkında Mihr'in dadısı olduğundan başka bir şey bilmediğimiz bu kişi, Mihr'in mağrib-zemin padişahının yanından kaçmasıyla padişah tarafından bir kılıç darbesiyle öldürülür.
- f) Bahçıvan: Vefâ'nın mağrib-zemin padişahının ülkesine gittikten sonra ona kalacak yeri veren kişidir. Hikâyede Vefâ'nın Mihr hakkındaki bilgileri öğrenmesine, Mihr'in bu ülkede olduğunu bilmesine ve Mihr ile bir araya gelmesine vesile olan kişidir. Vefâ gibi Rumelilidir. Mihr'in kaçtığına anlaşılmasından sonra mağrib-zemin padişahı tarafından öldürülür.

Bunların dışında olaylarda dekor niteliğinde olan kişiler de vardır. Kaygusuz Şah ve lalası, mağrib-zemin padişahının sarayındaki kişiler, ülke halkı; bahçıvanın karısı, zengî padişahının adamları, Vefâ'nın Mihr'i bulmak için yola ilk çıktığında karşılaştığı remmâl, canavar; Vefâ'nın çerçilik yapmak için araç gereç satın aldığı kadının oğulları, sarrafın bulunduğu şehirdeki halk, Mihr ile Vefâ'nın yeni geldikleri şehirlerde kalacak yer gösteren kişiler hep dekor niteliğindedir. Hikâyede sadece adları ile geçerler ve olay örgüsünde işlevleri yoktur. Bu kişiler olay örgüsü içinde bir kez görülür ve ortadan kaybolurlar. Çoğunun bir adı yoktur. Kimlikleri belirsizdir.

Yukarıda maddeler halinde ele aldığımız kişilerden bazıları da işlevlerini yerine getirdikten sonra olay örgüsü içinde bir daha görülmezler. Cadı, vezir, dadı, bahçıvan hikâye içinde üstlerine düşen görevleri yerine getirdikten sonra hikâyeden çekilirler. Vefâ'ya sahip olmak isteyen kişiler ise hikâyenin sonunda yargılanacakları için bir defa daha hikâyenin içinde görülürler.

Buraya kadar şahıs kadrosu ile ilgili söylediklerimizi toparlayacak olursak, Mihr ü Vefâ mesnevisinde kişiler aşıkların yanında ve karşısında olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Klasik edebiyatımızdan izler taşıyan bu kişiler tek yönlü çizilmiştir. Mihr ile Vefâ'nın karşısında olanlar kötü, yanında olanlar ise iyi özellikleriyle karşımızdadır. İki saf halinde algılayabileceğimiz bu kişilerin çizilmesi tüm edebiyatlarda olduğu gibi iyi ile kötünün savaşı olarak ele alınmalıdır. Klasik edebiyatlarda iyinin kazanması ve mutlu sonla bitmesi geleneğine göre hikâyemizde de iyiler kazanır ve iyiliklerinin göstergesi olarak kötülük yapanları affederler. Böylece okuyuculara kıssadan hisse çıkarma şansı tanınmış olur. İyilerin daima kazanacağı ve böylece iyilik yapmanın gereği aktarılmış olur.

### 3.5.Eserin Zaman Özellikleri

Klasik edebiyatımızdaki mesnevilerde olduğu gibi Mihr ü Vefâ metninde de zaman belirsizdir. Hikâyede zaman ile ilgili ilk ipucu başlangıç bölümündeki “zamân-ı evâ'ilde Rûmelî vilâyetinde bir pâdişâh var idi” cümlesidir. Bu bölümde olduğu gibi eserin tamamında zaman belirsizdir. Zamanın belirsizliğini ifade eden söz ve söz kalıpları şunlardır: “Bir gün gitdi, beş gün gitdi. Günlerde bir gün yolu varup” [5-a], “Beş gün gitdi, on gün gitdi, bir ay, iki ay ‘ale't-tevâlî üç ay gitdi.” [5-a], “Bir gün Vefâ ortalığı hâlî bulup ol gün ol hücreniñ miftâhın da bulup” [7-b], “Bunun üzerine bir nice zamân çok geçdi.” [9-a], “Bir gün vezîr böyle bir yerde oturmuş” [10-b], ,“Ammâ ol gün havâ gâyet ile ıssı idi.” [13-b], “Bir gün ol iki qarındaş bir yere gelip” [16-a]...Anlatıya dayalı bir eserde zaman açıkça ifade edilmese bile olayların akışı içinde bu zamanı görmek mümkündür. Kahraman ortaya konduğunda zaman kavramı da ortaya çıkar. Olay örgüsü ile birlikte bu zaman da varlığını hissettirir.

Zaman kavramını kelime olarak eserde ilk defa vezirin gömlek sahibini aramaya çıkması ve başarısız olması ile ifade edilir. Vezirin gömlek sahibini aramaya gittiğini ifade eden zaman dilimi bir sene olarak verilir. Bu zaman dilimi “Vezîr bir yıl aradı. Olmadı bir nâm u nişân bulmadı.” şeklinde ifade edilmektedir. Ama bu zamanın başlangıcı ve sonu çok belirgin değildir. Sadece vezirin gömleğin sahibini aramaya çıktığı süreci anlatan zaman olarak bir yıl ifadesi kullanılmıştır.

Mihr de mağrib-zemin padişahının kendisi ile evlenmesi isteğine karşı bir yıl müddet istemiştir. Buradaki zaman kavramı 365 günü ifade eden kavramla özdeşleştirilebilir.

Çünkü Vefâ bahçivanın yanında konakladığı zaman bahçivandan Mihr'in padişahla evlenmelerine bir ay zaman kaldığını öğrenir. Buna göre bahçivanın sözlerinden akış halindeki bir zaman diliminin azalmasından söz edildiğinden, tüketilen bir zaman dilimi söz konusu olduğundan bir yıl kavramı belirsiz bir zamanı anlatmamaktadır.

Mağrib-zemin padişahı gömleği gördükten sonra Mihr ile bir araya gelmesi üç yıl sürer. Bu durum hikâyede şu şekilde ifade edilmiştir. “Şafâ geldiñ benim dostum deyip ol mihver gömlegi çıkarıp efendü bu gömlegi göreliden beri üç yıldır görmedin ‘aşık oldum.”

Vefâ'nın memleketinden ayrılmasından Vefâ'nın ağabeyinin mağaraya varmasına kadar geçen süre de üç senedir. Bunu ağabeyin Hızır'a söylediği şu sözlerden anlıyoruz. “Karındaş firâkı üç seneden berü bizi helâk eyledi dedi.”

Bu zaman dilimleri eserin içerisinde belli bir işlevi yoktur. Olayın zamanının belli olması hikâyeye kahramanları üzerinde bir etkiye de sahip değildir. Zaman bir değer olarak hikâyede kullanılmaz. Zamanın hikâyede kullanılması da tutarlı değildir. Gömlek padişahın eline geçtikten sonra padişah hemen vezirden onu bulmasını istemişti. Vezirin Mihr'i aramasını eserde bir sene olarak görüyoruz. Padişahın kendi ağzından gömleği görüp gömlek sahibine aşık olması ise üç sene olarak ifade ediliyor. Burada zamanın bilinçli olarak kullanılmadığı sonucunu çıkarıyoruz. Buna göre zaman ifade eden kelimelerden maksat zamanın uzunluğunu ifade etmektir. Bu kelimelerin belli bir zaman dilimini karşılamak görevi yoktur.

### 3.6. Eserin Mekân Özellikleri

Zaman bakımından belirgin özellikler taşımayan eserde mekân da çok belirgin değildir. Bazı özel isimler geçse bile mekân sis perdesi altında tam olarak dış dünyada karşılığı olmayan, masallarda görülen yerlere benzer. Kahramanların içinde buldukları mekânı iç mekân ve dış mekân olmak üzere ikiye ayırarak inceleyebiliriz.

#### 3.6.1. Dış Mekân

Umman, Rumeli, suyun kaynağı, Tuna kıyıları, Bekye /(Bekke)/ Tekye, Egri, mağrib-zemin padişahının ülkesi, mağrib-zemin padişahının bahçesi, sarrafın bulunduğu şehir, Mihr'in yaptırdığı havuz ve çevresi, divanın kurulduğu alan.

Bunların dışında kahramanların şiir şeklinde başından geçenlerin anlatıldığı bölümlerde özel isimlerle ifade edilmiş ülke adları da bulunur. Bunlar: Şam, Hindistan, Yemen, Mısır'dır.

### 3.6.2. İç Mekân

Kaygusuz şahın hazine odası, genc-hane (mağara), , kırkinci oda, mağrib-zemin padişahının sarayı, zengî padişahının kalesi, dindar kadının evi, bahçıvanın evi, hamam, sarrafın evi, Mihr'in padişah olduğu ülkenin sarayı.

Bu yerlerden bazıları sadece isim olarak geçmektedir, bazılarını ise okuyucu eserden kendisi çıkarmaktadır. Bazı mekânların özellikle olay örgüsünün değişiminde, düğümlenmesinde ve çözümünde belirli işlevleri vardır. Bu işlevlere göre bu mekânları şöyle değerlendirebiliriz:

- a) Genc-hane (mağara): Mihr ile Vefâ'nın tanıştıkları yerdir. Gemi kazasından sonra Hızır'ın Mihr'i getirdiği yerdir. Olağanüstülüklere sahip olan mağara yerin altındadır. Mağara'nın her bir taşı mücevherden yapılmıştır. Büyük bir dağın eteğinde tunçtan yapılmış bir kapıdan mağaraya girilir. Mağaranın içine girdikten sonra altından bir kapı kapının üzerinde de bir perde vardır. Perdenin arkasında büyük bir taht bulunur. Vefâ Mihr'i dadısı ile ilk olarak bu tahta görmüştür. Mağaranın içinde kırk oda vardır ve bu odaların içi hazine ile doludur. Mağaranın hikâyede önemli özellikleri vardır. Bunlardan birincisi aşıkların karşılaşmaları bu mekân sayesinde gerçekleşmektedir. İkinci önemli özelliği ise hikâyeye boyunca sürecek ve etkisini hiç kaybetmeyecek olaylar zinciri bu mağaradaki kırkinci odadan gömleğin uçmasıyla başlamıştır. O halde mağara burada salt bir mekân işlevi ile karşımızda değildir. Mağara olayların farklı bir boyuta taşınması ve aşıkların birbirinden ayrılmalarının somut bir göstergesi olarak karşımızdadır. Sağlı sollu odaların bulunduğu bu yerde kırkinci oda diğerlerinden farklı özellikler taşımaktadır. Bu odada cennet bahçelerinden bir bahçe vardır. Orada bulunan otlar, insanlara ne dertleri varsa onlara derman olduklarını söyler. Bahçenin bir köşesinde bulunan ağaçta yılda üç adet gömlek yetişir. Bu gömlekler cennetteki hurilerin giyecekleridir. Olaylar zincirini anlatırken söylediğimiz mutluluk hali ve bunun bozulması da bu mağarada olmuştur. Gömleğin uçmasıyla hikâyedeki olaylar da değişikliğe uğramıştır. Zaten

çatışmanın olmadığı yerde hikâyeden de bahsedilmez. Anlatı bu çatışmanın çeşitlenip sürmesi ile devam eder. Bu çatışmanın olması hikâyenin sürmesi için zorunludur. Mağara bu çatışmanın başlangıcı olması nedeniyle olumlu bir işlev üstlenmiştir.

- b) Kaygusuz Şah'ın Hazine Odası: Şehzadelere kalan mirasın neler olduğunun ortaya çıkarıldığı yerdir. Küplerin sırlarını çözebilmek için vezirler buraya gelir ve içindeki maddelere göre karar vermeye çalışırlar.
- c) Mağrib-zemin Padişahının Bahçesi: Mihr'in Vefâ ile anlaşarak kaçmayı planladıkları yerdir. Mihr burada Vefâ'nın hayatta olduğunu anlar ve kaçmak için plan hazırlar. Kaçma planının uygulamaya konulduğu yer de burasıdır. Aynı zamanda Mihr'in kaçmasından sonra bahçıvan ve dadının öldürüldüğü yerdir.
- d) Yaşlı Kadının Evi: Vefâ'nın yaşlı kadının oğullarından birinin çerçilik aletlerini alıp çerçilik yapmaya karar verdiği yerdir. Bu sayede Mihr Vefâ'nın sesini duyar ve birlikte kaçma planları yaparlar.
- e) Hamam: Mihr'in sarrafa götürülmesine neden olan mekândır. Dindar kadın Mihr'i hamama götürmek bahanesiyle sarrafın evine götürür.
- f) Sarrafın Evi: Sarrafın elindeki kimya kutusunun alındığı yerdir. Mihr'in padişah olduktan sonra altın yapmak için kullanacağı bu kutu, daha sonraları Mihr'e saygınlık kazandıracaktır.
- g) Havuz ve Çevresi: Mihr ü Vefâ mesnevisinde dağılan kişileri bir araya getiren mekân görevini üstlenir. Mihr'i elinden kaçırın kişilerin bir araya geldiği yerdir. Burası Vefâ'nın ve Mihr'e aşık olan diğer kişilerin kimliklerini ortaya çıkaracak bir rol de oynar. Mihr havuzun iki yanına kendi ve Vefâ'nın resmini yaptırmıştır. Bu resmi görüp ah edenlerin veya bayılanların tutuklanmasını ister. Bu isteği Mihr'den ayrı kalmış kişilerin bir araya gelmesini sağlar.
- h) Divanın Kurulduğu Yer: Mihr'in kendisine sahip olmak isteyenleri sorguladığı ve Vefâ'nın kafasındaki kötü düşüncelerin silindiği yer olarak karşımıza çıkar. Mihr burada zengî, mağrib-zemin padişahı, sarraf ve seyisin başlarından geçenleri anlatır. Vefâ'ya Mihr'in yanında olduğunu söyler. Divan ikinci kez kurulduğunda ise Mihr kimliğini açıklar. Bu mekânın ikinci bir özelliği ise



Vefâ'nın tahta geçirildiği yer olmasıdır. Hikâyenin başında yurdundan ayrılan Vefâ hikâyenin sonunda tekrar yurduna döner.

### 3.7. Bakış Açısı ve Anlatıcı

Mihr ü Vefâ'da olaylar hakim bakış açısı ile anlatılmaktadır. Roman ve hikâyede sıklıkla kullanılan bu bakış açısı ile kahramanların başından geçenler bize aktarılır. Olayların anlatılmasında, kahramanların özelliklerinin verilmesinde, onların zihinlerinde geçenlerin bizlere ulaştırılmasında bu bakış açısından yararlanılmıştır. Hakim bakış açısına sahip bir anlatıcı olayların içinde yer almaz, onlara müdahalesi de söz konusu değildir. Bu bakış açısına sahip bir anlatıcı olayların dışında gözlemlediklerini aktarır. Mihr ü Vefâ hikâyesinde anlatıcı yer yer olayın akışını keserek okuyucuya açıklamalar yapar. Tanzimat döneminin ilk roman örneklerinde de rastladığımız bu durum okuyucuyu bilgilendirmek amacı ile yapılmaktadır.

Eserin çeşitli bölümlerinde anlatıcının olaylara müdahalesi söz konusudur. Cadının içeri alınması ile ilgili bölümde anlatıcı olayın akışını keserek kendi yorumunu şöyle yapmıştır: “Zîrâ olacağ gele gökden ...Tuna buz-vâr olur. Kulağ işitmez anı görmez göz. Gerçi hiç çarı sözüne uymağ yoğdur. Ammâ umurda cehd-i ma‘âş aħvâlinde ve bir de ... kocaniñ yitişmiş kıızı olsa ere virmeli olsa bu üç vaķitde ĥatunıyla meşveret eylemek lâzımdır.”

Vefâ'nın bahçıvan ile saraya meyve götürmesi ile ilgili bölümde “‘Āşıklar Vefâ bir şehzâdedir bir zamân pâdişâh oğlu nâz... ile büyümüş kör felek işde ki başına yimiş koyup baķcivâna ĥizmetkâr oldu.” sözleriyle okuyucuya açıklama yapar.

Eserimizde anlatıcının açıklama yapmasının başka bir nedeni de hikâyede anlatılanların inandırıcılığının sağlanmasıdır. Anlatıcı anlattığı hikâyedeki bazı unsurlara okuyucunun inanmasını ister. Bu yüzden olay akışında, bilgi vermenin ötesinde karşısındakini ikna etmeye çalışır. “Mihr’iñ cemâlin görüp bir kez ah edip yıkıldı ve eger su’âl ederseñ Vefâ bir şâhzâdedir. Babası zamânında veya kendi kemâlinde güzel görmedi mi bunu görünce niçün ‘aķlı gider Cevâb budur ki eger cemî‘ ağaçlar kalem olsa ve yedi deryâ mürekkeb ve cemî‘ yeryüzünde kağıtlar ve cemî‘ âdem yazıcı olup devr-i kıyamete dek yazsalar zülfünñ bir telini medĥ itmege kâdir olmaya idi. Bu bizim söyledığımız ĥürîdir. Eger karanlık gicede bir barmağını bir seyr ide gösterse mum veyâhüd güneş lâzım olmaya idi. Hemân bir böyledir ki cennetden bir ĥürî dünyâ yüzüne çıkarmışlar

ola. Zîrâ buña beñzer dünyâda ašlâ mişli yokdur.” Eserden alıntıladiğimiz bu bölümde Vefâ’nın Mihr’e aşık olmasının inandırıcılığı için anlatıcı açıklamalar yapıyor.

Hakim bakış açısıyla ele alınan olaylarda birtakım anlatım tarzlarından yararlanılmıştır. Tahkiye/anlatma, tasvir, konuşma/dış diyalog, açıklama/yorumlama anlatım tarzları eserde kullanılmıştır.

### 3.7.1. Tahkiye

Tahkiye tüm edebî eserlerde, hatta sözlü gelenekle birlikte ortaya çıkan ürünlerde kendini gösteren bir anlatım tarzıdır. Anlatma/tahkiye; anlatıcının birtakım olayları ve bu olaylar çevresindeki insanları, belli bir mekân ve zaman çerçevesinde dinleyici/okuyucuya nakletmesidir. Bu anlatım biçimi bir anlatıcının dilinde hayat bulur, onun zevkleri, olaylara bakış açısı yansıtılır. Bunun için olayların aktarılması sırasında okuyucu ile anlatıcı arasında bir mesafe vardır.<sup>36</sup> Olaylardan çok anlatıcı ön plâna çıkmaktadır. Hakim bakış açılı anlatıcıda söylediğimiz gibi olaylara yön verme tahkiye anlatım tarzından kaynaklanmaktadır. Anlatıcının ön plânda olması Mihr ü Vefâ’da da görülen bir durumdur. “Rāviyān-ı aḥbār ve nākīlān-ı āşār...” kalıp sözü de anlatıcının/anlatıcıların etkinliğini göstermektedir. Anlatıcı olaylara tamamen hakim olduğu için geçmiş zaman kullanılır. Mihr ü Vefâ mesnevisinde kullanılan zaman da geçmiş zamandır. Eserin başından sonuna kadar bu zamanda olaylar ilerlerken kahramanlar arasındaki diyaloglarda zaman değişir. Fakat diyaloglar da geçmiş zamana bağlanarak sona erdirilir. Vefâ’nın remmâl ile karşılaşması buna iyi bir örnektir: “Bağ a yigidim seniñ ismin Vefâ’dır. ‘İlm-i nücüm bunu gösterir ki sen bu yolda ziyâde zaḥmet ü meşakḳat çeksen gerekdir ammâ soñra ḥālîñ ziyâde iyü olup bir iḳlîm pâdişāhı olasin ancak şimdi giderken yolda bir şehre uğrarsın ol şehriñ içinden bir ‘azîm şu aḳar, ol şu şehrin bir ḳapusundan girip bir ḳapusundan çıkar. Şimdiki ḥâlde ol şehre Rûmeli’nde Egri derler. Zinhār anda ārām u ḳarār etmeyip şuyun aḳdığı cānibe sıraşıyla ta şuyun başına varasin ol şuyun başında bir miḳdār oturup göresin ki cānavar gelip ol şuyun başında şu iḳer ve andan girüye dönüp gider sen daḳı ṭurmayıp ol cānavarın ardına düşüp gidesin cānavar ḳanda giderse sen daḳı andan gidesin Ḥaḳḳ te’ālā saña ne rûzî ḳıla andan bir genc-ḥāneye varasin. Altun u gümüş la’l u cevāhir ile dolu ola ve ‘ale’l-

<sup>36</sup> İsmail Çetişli; Age, s.93-94

huşuş ol hānede bir şāhib-i cemāl kıza mālîk olasın ki pādîşāhlar ayağı tozuna yüz sürmege hasret olalar. Çünkü müneccim sözünü tamām eyledi.”

Remmâl, Vefâ'nın başına gelecekleri anlatırken daha çok gelecek zaman ve geniş zaman kullanır. Fakat anlatılanlar sözünü tamam eyledi, cümlesi ile tekrar geçmiş zamana bağlanmıştır.

### 3.7.2. Tasvir

“Tasvir, insan, tabiat, eşya veya mekânın kelimelerle resmedilmesi; âdeta görünür hâle getirilmesi; okuyucunun gözü önünde tecessüm ettirilmesidir.”<sup>37</sup> Anlatıma dayalı eserlerde tasvir daha çok belli bir mekânın özelliklerini ortaya koymak biçiminde karşımıza çıkar. Bunda hikâye/roman kahramanlarının bir mekân içerisinde hareket etmek zorunda olmaları da rol oynamıştır. Mihr ü Vefâ mesnevisinde sadece mekânın değil kişilerin de tasvir edildiği görülmektedir.

Vefâ'nın Mihr'i gördüğü mağara şöyle tasvir edilmiştir: “Anı gördü ki la' l ,yâkût, zümürüdden bir sarây binâ olmuş. Bütün duvarı altun, gümüş ve taşları yâkût cevâhir öyle şa' şa' a virilmiş ki Andan dahı içeri giderek anı gördü ki bir altun kapu cümle la' l u zümürüt ile cevâhir taht eylemişler ve kapu üzerinde bir zenbûrî perde aşmışlar.”

Aşıkların birbirini gördüklerinde tasvirler şöyledir: “Anı gördü ki bir yüce taht ol taht üzerinde bir çaya ile bir melek-şifâ kız oturmuş ki yüzünün nûrî cümle sarâyı münevver eylemiş... Hem desem yañağı gül yaprağı zülfi cim ağzı gonca-bârı... ğamzesine nice cânlar esîr eyley.” “Mihr-i nigâr göre kim kapudan iceri bir yigit geldi. Ammâ yüzünün nûrî sarâyı tenevvür eyledi ve gelip ne selâm ve ne fetḥ-i kelâm bir kez ah edip düşdü. Mihrî yerinden kalkıp gelip Vefâ'ya nazâr eyledi. Gördü ki ne baqarsın hemân bir pence-i âfîtab gerçi derisi ' üryân çekmiş. Ammâ iyü at çul içinde olsa bellüdür.”

Bu ve buna benzer tasvirlerle baktığımızda özellikleri verilen kişilerin ve mekânların kendi niteliklerinden ayrı bir şekilde anlatıldığı görülür. Yapılan tasvirler gerçeği yansıtmaktan çok uzaktır. Mağaranın değerini, genişliğini, büyüklüğünü anlatabilmek için bütün duvarlarının yakut ve zümrütten kapılarının altından yapıldığı söylenmiştir. Eserin ilerleyen bölümlerinde mağaranın içerisinde kırk oda ve bu odaların birinde de bahçe bulunduğu söylenmektedir.

<sup>37</sup> İsmail Çetişli; Age, s.100.

Kişilerin özellikleri ise onların fiziki ve ruhi durumlarını yansıtacak özellikte değildir. Kişilerin güzellikleri de abartılı bir biçimde verilmiştir. Bayan kahraman meleğe benzetilmiş, dünyada eşine az rastlanır, hatta dünyada böyle bir güzelliğe ulaşamaz. Burada dikkat çeken nokta ise yapılan tasvirlerin özellikle Mihr'in tasvirlerinin divan edebiyatında kullanılan benzetmelere uymasındır. Divan edebiyatında da saç kıvrımından dolayı cime, yanak renginden dolayı güle, ağız ise konuşmaması yönünden goncaya benzetilir. Sevgilinin yüzü daima parlaktır.

Kahramanlar anlatılırken onların özellikleri nasıl iyi sözcüklerle betimlenmişse, kötü kişilerin tasvirlerinde de onların kötülüklerini yansıtacak sözcükler abartılarak verilmiştir. Cadının tasvir edildiği bölümde bunu görebiliriz: “Eger vaşfin dersin kara kuru ve hayra arık mel‘ün yüz biñ yaşında var. Yüzünüñ buruşukları ‘ağreb yatağı olmuş. Gözünüñ kapağınıñ buruşuklarında kertenkele yuvalar eylemiş ve söyledikçe ağzınıñ ... şo şor aqar. ‘Ömründe yüzün yıkamamış her gün gövdesine ve yüzüne domuz yağı sürer.”

Tasvirle ilgili anlatılanları toparlayacak olursak kişilerle ve mekânla ilgili tasvirler abartılıdır. Eserde mekânın gerçekliğinden söz etmek oldukça zordur. Hikâyede bazı yer isimleri geçiyorsa da bunların da gerçek mekânlar olarak kabul edilmesi güçtür. Hikâyede çevreden uzak durulmuş bu yüzden bazı yerlerin nitelikleri anlatılmakla yetinilmiştir.

### 3.7.3. Konuşma/Diyalog

Konuşma/diyalog, genellikle iki insan arasında olur. Kendi içerisinde alt bölümlere ayrılır.

- a) “Dış diyalog: İki veya daha fazla insanın karşılıklı ve sesli bir biçimde konuşmalarıdır.
- b) Dış monolog: Bir kişinin karşısındaki insana veya insanlara konuşma fırsatı vermeden tek taraflı ve uzun bir biçimde konuşmasıdır.
- c) İç diyalog: Bir kişinin kendi kendine veya sanki karşısında biri varmış gibi sessiz bir biçimde içinden konuşmasıdır.”<sup>38</sup>

Hikâyede en fazla dış diyalog anlatım tarzının kullanıldığı görülmektedir. Dış diyalog tarzı eserde ilk olarak Kaygusuz Şah'ın ölüm yatağında vezirleriyle konuşmasıyla

<sup>38</sup> İsmail Çetişli; Age, s.102-105.

görülür. Eserin sonunda Vefâ'nın düğün hazırlıklarının yapılmasını istemesi ile sona erer. Hikâyede dış diyalogu oluşturan cümlelerin “ayıtdı”, “aydır”, “dedi” gibi kelimelerle kullanıldığını görüyoruz.

Dış monolog yöntemi Mihr ü Vefâ mesnevisinde Vefâ'nın elmayı alıp onunla konuşması biçiminde görülür: “... eline bir alma alıp ayıtdı ki ey kamu yimişleri şâhî hâl diliñ zikr edersin Allah'ı yanağın kızıldır hem yüzün aq. Şekere beñzer dadın şuyun güllâb şüretiñ gâyet hûbdur koğun güllâb kim ben anın ay yüzünü göreyim dünyâda maqşûdum oldur. Arayım ve andan şoñra bir parmak kadar tezkere tañrîr edip hâlini i' lām eyledi.”

Bu yöntemin başka bir uygulaması Mihr'e aşık olanların ağzından şiir parçalarının söylenmesi biçimindedir. Aşağıya alınan manzum parça buna örnek olarak gösterilebilir.

Çünkü Mihrî'niñ hizmetine varasın

Anın ol gül yüzini göresin

Benim bu hasretligimi söylegil

Fırağından şikâyet eylegil

‘ Aşkın yolunda it olduğumu

‘ Ākıbet girü diri olduğumu

De ki ben bu şehrde ġarîb olmuşam

Rûmeli'nden mağrîb diyârına gelmişem

İç diyalog yöntemi de eserde kullanılmıştır. Bu kullanımlardan bir tanesi bahçıvanın kendi kızını Vefâ'yla evlendirmek istediği zamandır. Vefâ bu teklifi düşünürken kendi kendisiyle konuşur: “Gönlünden ayıtdı ki hey gidi ahmaq Türkçe bilmezken baña devlet olayım der. Bre sağır gidi. Kendin sağır olduğun yitişmez dañı bizi de sağır yerine qor. la'net gelsin ihsânına da saña da dedi.” Vefâ'nın içinden konuşması eserde “gönlünden ayıtdı” biçiminde verilmiştir.

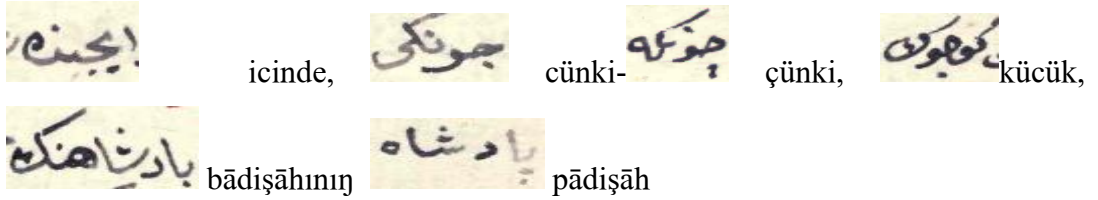
Konuşma/diyalog tarzının kullanılması eserin gerçeklik duygusunu artıran etkenlerdendir. Konuşma tarzıyla birlikte hikâyede bazı yer adlarının geçmesi, anlatıcının olayları keserek açıklamalar yapması inandırıcılığı sağlamak için kullanılmış unsurlardır.

### 3.8. Dil ve Üslup Özellikleri

#### 3.8.1. Dil Özellikleri

Mihr ü Vefâ mesnevisinde kullanılan dil sadedir. Arapça ve Farsça kelimeler sık olmamakla birlikte kullanılmıştır. Bazı Arapça ve Farsça tamlamalara eserde rastlanmaktadır. Bize göre eserin dili o dönemdeki konuşma diline yakındır. Konuşma dilindeki söyleyişler ve deyişlere eserde yer verilmiştir. Hikâye yazıya aktarılırken müstensihin noktalı harflerin yazımında yanlışlıklar yaptığı görülmüştür. Nokta ile yazılması gereken Osmanlıca harflerin noktası konulmamıştır. (ح), (خ), (ج), (چ) (ب), (پ) gibi noktalarıyla birbirlerinden ayrılan harflerin yazımında karışıklıklar vardır.

(چ) harfi ile yazılması gereken kelimeler sıklıkla (ج) harfi ile yazılmıştır.


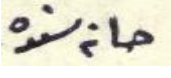
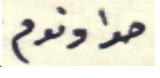
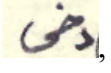



Eserin imlasında pek çok yanlışlıklar görülmektedir. Bu durum müstensihin bilgi olarak yeterli olmadığı kanısını uyandırmaktadır. Eserdeki yazım yanlışlarını şöyle sıralayabiliriz:

#### 3.8.1.1. Yazım Yanlışları

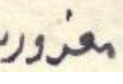

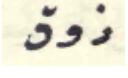
##### a) Harflerin Yazımındaki Yanlışlıklar

(ح), (خ) harfleri birbirlerinin yerine kullanılmıştır.

 daḥī –daḥī olmalı  hānesinde-hānesinde olmalı  mūdāvendim-hūdāvendim olmalı. Bu harfin yazımında da ikili kullanımlar görülmektedir.  , 

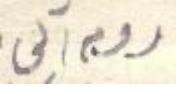
yerine kullanılmıştır.

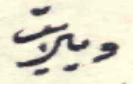
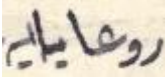
(ذ), (ذ), (ذ) harfleri birbirlerinin yerine kullanılmıştır.

 ma'zūr - ma'zūr olmalı  'azābı olmalı  zevḳ- zevḳ olmalı

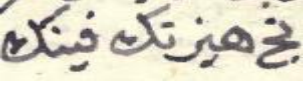
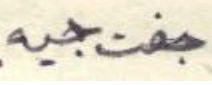
#### b) Yanlış Yazılan Kelimeler

Harflerin birbirlerinin yerine kullanımının dışında bazı kelimeler yanlış yazılmıştır.

 Rūmālī şeklinde yazılmış med olmayacak.

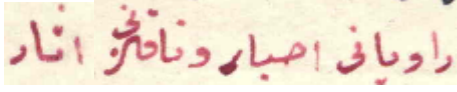
 vilāyet yazılmış vilāyet olmalı.  re'āyā olmalı, vav harfi gereksiz kullanılmıştır.

Bazı kelimelerin harflerinin bitişik yazılması gerekirken iki ayrı kelimeymiş gibi yazılmıştır.


 techiz ü tekfiniñ  ciftciye

#### c) Tamlamaların Yazımındaki Yanlışlıklar

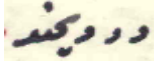
Mihr ü Vefâ mesnevisinde genellikle Farsça tamlamaların yazımında yanlışlıklar görülür. Bunlar izafet kesresinin fazla veya eksik olması şeklinde karşımıza çıkmaktadır.



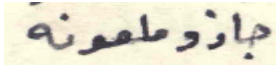
izafet kesreleri fazladan konulmuş.



biçiminde olmalıydı.

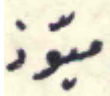


derdmend biçiminde yazılmalıydı.



izafet ye'si yok cazū-yı mel' ūn biçiminde yazılmalıydı.

Eserde dikkati çeken yazım özelliği ise yabancı dillerden giren kelimelerin Türkçe söyleyişe uydurulmuş olmasıdır.



meyyuz biçiminde yazılan kelimenin aslı “me'yūs”tur.

### 3.8.1.2. Hal Eklerinin Kullanılışı

Mihr ü Vefâ hikâyesinde hal ekleri birbirlerinin yerine kullanıldığı gibi ile edatının yerine de kullanılmıştır.

“...eger pâdişâha buluşup bir şey istemek murâd var ise...” cümlesindeki pâdişâha kelimesindeki yönelme durum eki ile edatının yerine kullanılmıştır. Cümle günümüz söyleyişi ile “eğer padişahla buluşup bir şey...” şeklinde kullanılır.

“niçün böyle kendüni elem verirsin” kendüni sözcüğündeki –i belirtme eki –e yönelme ekinin yerine kullanılmıştır. Günümüz Türkçesiyle kelime grubu kendine elem vermek, bir kimseye elem vermek biçimindedir. Bu tür kullanım şu örneklerde de görülmektedir. “anı hiç şübhe yok” anı kelimesi ana yerine kullanılmış. “Yohsa çıkıp atları binip kaçdı mı” buradaki –i eki atlara binmek yerine kullanılmıştır.

“...uğrında olan orta yola tutup giderdi...” –a/-e yönelme durum eki belirtme eki yerine kullanılmıştır. Ek “...orta yolu tutup giderdi...” biçiminin yerine kullanılmış.

“Günlerde bir gün yolu varup...” –de bulunma durum eki, -den ayrılma ekinin yerine kullanılmış.

Eserde hal eklerinin kullanılmadığı da görülür. Özellikle belirtme durum ekinin kullanılmadığı yerler vardır.



“Ol gömlek gittigin beyân idelim.” gittigin sözcüğünde belirtme durum eki eksiktir. Buna benzer örnekler şunlardır:

“...kendi pâdişâhdan ötüri geldigin tekrîr eyledi”, “...Vefâ’nîñ bağçeye geldügin bildi.”, “...Mihr’îñ gittigin söylediler.”

### 3.8.1.3. Eski Anadolu Türkçesine Ait Unsurların Kullanılması

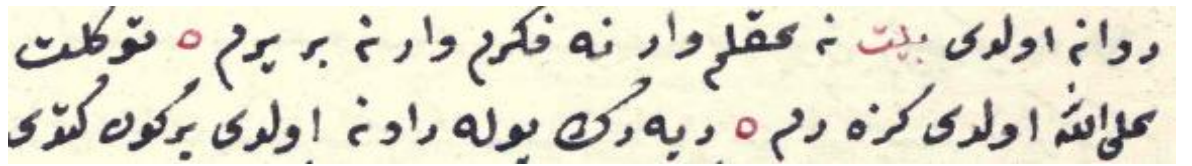
Dil yanlışlıklarının dışında eserde dikkati çeken imla özelliklerinden biri de Eski Anadolu Türkçesindeki eklerin kelimelerde kullanılmasıdır. Özellikle Eski Anadolu Türkçesinde kullanılan kişi ekleri metindeki bazı kelimelerde görülür.

“...pâdişâhlığı kime lâyıķ görürsüz...” , “...ol küpleri göresiz ve aña göre hareket eyleyesiz...”, “...neye kâdir olabilirsiniz didi.”, “...müjde bu gice murâda irersiz didi.” örneklerinde koyu yazılan yerlerde kişi ekleri kullanılmıştır.

### 3.8.2. Üslup Özellikleri

#### 3.8.2.1. Manzum Parçaların Kullanım Özellikleri

Mihr ü Vefâ hikâyesinde manzum parçalar da bulunmaktadır. Bu parçalar eser içerisinde kırmızı olarak yazılmış beyt kelimesi ile belirtilmiştir. Birçoğunun başına ve sonuna başlangıç ve bitişini göstermek için işaretler konmuştur.



İlk manzum parça Vefâ’nın miras olarak aldığı altınları bitirmesinden sonra ülkeyi terk etmeye karar vermesi ile söylenmiştir.

Haqq te‘âlâ bir kılı bir kula muhtâc etmeye

Haqq te‘âlâ kardaşı kardaşa muhtâc etmeye

Son manzum parça ise yine Vefâ’nın ağzından Mihr’in diğer kişileri sorgulaması sırasında söz Vefâ’ya geldiğinde söylenmiştir.

Ben dağı Rûm şultânı oğluyum

Mihre fedā kıldum cānı

Mihri için ölmüş dirilmişem

‘Aşk yolundan...ayrılmışam

Eserde 19 tane, beyt başlığı altında şiirler bulunmaktadır. Fakat bu şiirler asıl metinden beyt kelimesiyle ayrılmasına rağmen şiirlerin pek çoğunda belli bir aruz ölçüsü bulunmamaktadır. Aruz ölçüsü ile yazılmış izlenimini veren bazı şiir parçalarında pek çok aruz kusuru bulunmaktadır. Şiirlerin belli bir biçimi de yoktur. Bazı şiir parçaları mesnevi nazım biçimini bize hatırlatmaktadır:

Çünkü Mihri’niñ hizmetine varasın

Anıñ ol gül yüzünü göresin

Benim bu hasretligimi söyle gül

Fırağından şikāyet eyle gül

‘Aşkın yolında it olduğumu

‘Ākıbet girü diri olduğumu

Digi ben bu şehrde ġarīb olmuşam

Rūmeli’nden maġrīb diyārına gelmişem

Şiir parçalarının eserde genel olarak kullanımına baktığımızda olay örgüsüne katkıda bulunmadığını görüyoruz. Yani bunların metinden çıkarılmaları olay örgüsünü değiştirmemektedir. Hikâyede anlatılan olaylar kendi mecrasında devam etmektedir. Bu parçalar genellikle olay akışı içerisinde kişilerin olaylara bakış açılarını ve durumlarını yansıtacak şekilde söylenmiştir. Bu söylenişte halk inancını yansıtan öğelere de rastlanmaktadır.

“ammā bu yer bir ıssız aşlā bir ādem yoġ. Vefā ġāyet melūl olup münacāta başladı. İlāhī rabbenā bu ilde yād-ġarum yoġ yalnız geze geze hālīm neye varacak”

Beyt:

Kimsesiz yoġ hiç kimse hemān her kimsenin var kimsesi

Kimsesiz kaldım meded hey kimsesizler kimsesi

Vefâ'nın durumunu ve çaresizliğini yansıtan bu manzume aynı zamanda halk inanışına da örnektir. Kişilerin inanışlarını gösteren bir başka örnek şu beyitlerde görülür:

Olacak olur çār-nā-çār

Gerek kalbin giñ tüt gerek țar

Manzumelerin bir diğeri işlevi de eserin sonunda kahramanların başından geçenleri anlatmaları, bir çeşit her kahramanın ağzından yaşadıklarının özetlenmesidir. Mihr havuzu yaptırdıktan sonra resmi görüp bayılan kişileri bir yere toplamış ve bunlardan başından geçenleri anlatmalarını istemiştir. Mihr'in resmini görünce bayılan kişiler başından geçenleri önce şiir şeklinde anlatır daha sonra anlatılanlar nesir olarak tekrarlanır.

Ol nigar ki yüzü beñzerdi aya

Giceye dek oldu benim ile bile

Dinlesin ben kuluñ anda kimle

Çarşıma oturdu bağıdım yüzüne

Eylemedi beni aşla kendüzüne

Gice oldu durdu yerinde uru

Aldı kadeh eline geldi ilerü

Bir kadeh ol gül elinden içmişim

Şoñraki zehre miydi geçmişim

İrte durdum istedim bulmadım

Şoñra gördüm haberin bilmedim

Ben dağı terkin urdum kal' amıñ

İsterim uş derdine düşdüm anın

Metinde beyt başlığı altında verilmeyip şiiri andıran simetrik yapılar da bulunur. Bunların bir kısmının Ümmî İsâ'nın eserinde geçtiği tespit edilmiştir. Yazım aşamasında müstensihin dikkatsizliği yüzünden bu simetrik yapıların düzyazı şeklinde esere aktarıldığı düşünülmektedir.

Ey hüdāvendim şıgındım ben *saña* efendim dest-gır ol *bana*<sup>39</sup>

Her bir endāmı dirim bana sihr *idi*, nigārīñ ismi Mihrī *idi*.<sup>40</sup>

Dilberīñ hüsni gibi hulkı gerek *yādına* nice sūret yārın gelse *divārına*

Ādem olan bilür ādem *kıymetiñ*, şarrāf bilür altun *kıymetiñ*

gözün aç şalınup biñ nāz ile serv-i hırāmānım Vefā kandan *geldin*, yoluna biñ cān ile kurbān olduğum şafā *geldiñ*.

Çankı bağıñ *gülüsün* ve çankı bostanıñ *bülbülüsün*

Bir ‘aceb hāl geldi benim *başıma*. ‘Aşk odı düşdü içime *tışıma*. Başları bağrım, yüregim *yakar*. Şöyle kim tütünü tenimdem *çıkar*.<sup>41</sup>

### 3.8.2.2. Özel İsimlerin Kullanımı

Mihr ü Vefâ hikâyesinde bazı özel adların kullanıldığı da görülür. Ana kahramanların dışında özel isim kullanılan kişiler Vefâ'nın babası ve cadıdır. Bunların dışındaki kişilere ismiyle hitap edilmez. Onların meslekleri ve en belirgin özelliklerine göre kişilerden söz edilir. Bahçıvan, sarraf, zengî, ihtiyar vezir örneklerinde olduğu gibi bu kişilerin adlandırılmaması eserde kişilerin fon niteliği taşımalarındandır. Ana kahramanların dışında Vefâ'nın babasına ad verilmiştir. Hikâyenin başlangıcında bize tanıtılan Kaygusuz Şah çok güçlü bir hükümdardır. Vefâ'nın babasına isminin anlamıyla örtüşecek biçimde –ismiyle müsemmalı bir şekilde- kullanılmıştır. Hikâyede bu durum şöyle açıklanmaktadır. “Ol pâdişahiñ ism-i şerîfine Çaykusuz Şâh derler idi ve dâ'imâ işi vü hükümü ‘asker ile ve ‘adl ile olan pâdişahiñ günü zevk ile geçip

<sup>39</sup> Ümmî İsâ'nın Mihr ü Vefâ mesnevisinde, İy hüdāvendüm şıgındım ben saña/ Düşmişem ben, dest-gır olğıl bana biçimindedir.

<sup>40</sup> Ümmî İsâ'da, Her bir endāmı ki direm siğr idi/Ol nigār kim vardur adı Mihr idi biçimindedir.

<sup>41</sup> Ümmî İsâ'da, Bir ‘aceb hāl geldi benim başuma /İşk odı düşdü içüme taşuma; Başladı od gibi bağrumı yakar /Şöyle tütünü tepemden çıkar

kaykusuz olsa ‘aceb degildir ve ol pādīshāhīn dār-ı dünyāda üç oğlu var idi ve cümlesi maḥbūb-ı zamān idi.” Hikâyede kişilerin özelliklerine uygun adlar verildiğini söyleyebiliriz. Buna klasik edebiyatımızda ve Tanzimat edebiyatında da rastlanır. Ana karakterlerin adlandırılmasında da aynı durum söz konusudur. Mihr’in güneş ve sevgi olarak iki anlamı vardır.<sup>42</sup> Mihr herkesin ilk görüşte aşık olduğu biridir. Yüzünün aydınlığından güneş gibi sarayı aydınlatır. Bu durum hikâyede şöyle anlatılmıştır: “Anı gördü ki bir yüce taht ol taht üzerinde bir çaya ile bir melek-şifâ kız oturmuş ki yüzünüñ nûrî cümle sarâyı münevver eylemiş.” Vefâ’nın sözlük anlamı aşkıta sadakattir. Vefâ da ismine uygun olarak aşk uğruna her türlü zorluğa katlanan bir kişidir. Hatta Mihr’in padişah olduğu zaman –padişah olduğunu yaşlı vezirden başkası bilmez-kendisine yaptığı teklifi geri çevirmiş ve şunları söylemiştir: “Mihrî ayıtdı yigidim işte saña budur ki Mihrî’den el çekesiz ve beni nikâh edesiz. İşte tâc u taht Mihrî’den el çek dedi. Vefâ çün bu sözü işitdi. Baḡ a pādīshāhım bütün dünyâyı virseler ḡāşā Mihrî ile deḡişmem ölince ḡadar ḡarañlu zindānlarda yatmaḡa ḡā’ilim. Mihrî’mi virmem dedi.”

Kişi adlarının dışında Rumeli, Tuna, Egri, Bekye gibi bazı yer adları da kullanılmıştır. Yer adlarının kullanılmasında dikkati çeken özellik yerleştirme çabasının görülmesidir. Olayların anlatıcı tarafından yerli bir coğrafyada geçtiği izlenimi verilmek istenmiştir. Bu durum Vefâ’nın babasına verilen isimde de görülür. Mihr ü Vefâ mesnevilerinde Vefâ’nın babasının adı Taymus<sup>43</sup> veya Feylekos (Philip)<sup>44</sup> olarak geçer. Yunan padişahıdır. Metnimizde ise Kaygusuz Şah Rumeli’nde bulunan çok güçlü bir padişaktır.

### 3.8.2.3. Kalıp Sözlerin Kullanım Özellikleri

Eserin dili herkes tarafından anlaşılabilir niteliktedir. Arapça ve Farsça tamlamalar kullanılmışsa da eserde ağır, anlaşılmaz terkipler bulunmaz. Bu terkiplerin bazıları kalıp sözlerde görülür. Hikâyenin girişinde ve çeşitli bölümlerinde çok az farklılıklarla kullanılan “ Rāviyān-ı aḡbār ve nāḡilān-ı āşār ve muḡaddīşān-ı rüzḡār öyle ḡikāyet ve bu yüzden rivayet ederler ki” kalıp sözünde Farsça terkipler arka arkaya gelmiştir. Eserdeki diğer tamlamalar bu şekilde kullanılmamıştır.

<sup>42</sup> Şemsettin Sâmî, Kâmûs-ı Türkî, Enderun Kitabevi, İstanbul 1989, s.1436

<sup>43</sup> Selâmi Ece, Agt.

<sup>44</sup> İskender Pala, Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Akçağ Yayınları, Ankara 1995, s.384

Bu kalıp sözün kullanılmasının hikâyede değişik fonksiyonları vardır. Bunlardan bir tanesi eserdeki özetlemelerin yapılmasını sağlamasıdır. Eserde anlatım sırasında atlanan pek çok yer, geçişler (bölüm-fasl) arasında bu kalıp sözle okuyuculara hissettirilir. Yedinci bölümün sonu “bize ol cāzūnuñ olduğu vilāyeti haber virsen zīrā Tuna kenārında vilāyet çokdur, dedi yola revān oldu.” biçimindedir sekizinci bölüm “Ammā rāviler şöyle rivāyet ederler ki vezīr Tuna yalusına uğraduğu vilāyetlere cāzūyī su‘āl ederek āhīr varıp buldu.” cümlesi ile başlar. Bu iki cümle arasında okuyucunun aklındaki Vezirin yola çıkıp çıkmadığı, konak sahibinden cadının yerini öğrenip öğrenmediği, yolculuğu sırasında Tuna’daki doğru vilayeti bulup bulamadığı sorularına özetleme tekniği sayesinde cevap verilmiş olur. Bu sözlerin diğer bir işlevi önceki bölümlerde anlatılanların özet halinde verilmesini sağlamasıdır. Altıncı bölüm şu şekilde başlar: “Ol gömlek gitdigin beyān edelim. Baqalım ammā rāviler şöyle rivāyet ederler ki. Çünkü Vefā gömleği elinden uçurup gömlek hevāya gidip mağrib-zemīn pādīşāhınıñ memleketinde olan bir çiftçiniñ önüne düşer. Çiftçi anı gördü ki...” On birinci bölüm : “Ammā rāvī şöyle rivāyet ederler ki çünkü Vefā ğurbete çıkmış idi. Vefānıñ vilāyetinde iki qarındaşı qalmış idi. Birisi pādīşāh ve birisi çiftlikde olurdu. Bir gün ol iki qarındaş bir yere gelip” bu bölümlerde bir önceki bölüm hatta hikâyenin başlangıcından o bölüme kadar olan olaylar özetlenmiştir.

## 4. Arketipsel Sembolizm Bakımından Mihr ü Vefâ Mesnevisinin İncelenmesi

### 4.1. Arketipsel Sembolizm

Carl Gustav Jung, analitik psikolojinin kurucusu olan fikirleri ve psikoloji alanında ortaya koyduğu orijinal yöntemlerle tanınan bilimadamıdır. Psikoloji alanında bilinç ve bilinçdışının yapısı üzerine yaptığı çalışmalar günümüzde de geçerliliğini korumaktadır. Jung, insan psişesini<sup>45</sup> bilinç ve bilinçdışı olarak ikiye ayırdıktan sonra, bilinçdışını da kendi arasında kişisel ve kolektif olmak üzere ikiye ayırır. Hocası ve yakın arkadaşı Sigmund Freud'un ortaya attığı id, ego, süpereo modeli yerine bilinçdışını çok katmalı bir yapı olarak ele almıştır. Jung'a göre bu katmanlarda, insanlığın, hatta hayvan ataların varoluşundan bugüne kadarki tüm bilgiler mevcuttur. Jung, bunu kolektif bilinçdışı ve arketiplerle ifade eder. Bunlar tüm insanlık için ortaktır. Jung teorisinde, tüm insanlığın bu ortak değerlerde buluşmasını ümit eder.

“Jung’un kuramı psikoloji biliminin temelini teşkil edebilecek nitelikte kavramlar içermektedir. Bunlar fizikteki quantum teorisine neredeyse eşdeğerde bir öneme sahiptir. Jung’un görüşüne göre fizikçilerin parçacık ve dalgaları, biyologların genleri araştırdığı gibi, kolektif bilinçdışını ve bunun arketip adı verilen işlevsel birimlerini irdelemek de psikologlara düşen bir iştir. Arketipler herkeste görülen özdeş psişik yapılardır. Bunlar topyekün insanlığın en eski mirasını oluştururlar. Jung temelde arketipleri tüm insanlığa has ortak davranış özelliklerini ve tipik deneyimleri başlatma, kontrol etme ve yönlendirme kapasitesine sahip doğal nöropsişik merkezler olarak görmüştür. Bu şekilde uygun koşullarda arketipler sınıf, din, ırk, coğrafi konum yahut tarihsel devir farkı gözetmeksizin benzer düşüncelere, imgelere, duygulara yol açmaktadırlar. Kişinin kolektif bilinçdışını bütünüyle arketipik donanımı oluşturmaktadır.”<sup>46</sup>

“Arketipler imgelere dönüşen ruhsal süreçler veya insan davranışlarının en eski modelleri veya içgüdülerin kendi portreleri olarak tanımlanabilirler.”<sup>47</sup>

<sup>45</sup> Kelimenin Latince’deki anlamı ruh olmakla birlikte günümüzde zihin anlamında kullanılmaktadır. Jung psişe kelimesini kullanırken kelimenin ruh anlamına vurgu yapar, yalnız Jung’un ifade etmek istediği ruh daha başkadır. “Jung psişe terimiyle sadece bizim genel anlamda bildiğimiz ‘ruh’tan değil, -bilinçli olduğu kadar bilinçsiz, dolayısıyla ruhtan daha geniş ve daha kapsamlı olan- psişik süreçlerin bütününden söz etmektedir. Jung için ruh sadece sınırlı işlevsel bir komplekstir. Psişe birbirine karşıt, fakat aynı zamanda birbirini tamamlayan iki alana sahiptir: Bilinç ve Bilinçdışı.( Jolande Jacobi; C.G Jung Psikolojisi, İlhan Yayınları, İstanbul 2002 s.20-2) Psişenin içerisine bilinç biliçdışı tüm katmanlar girer. Bu katmanlar birbirlerinden farklı çalışan ancak, yine de birbirleriyle uyumlu yapılardır. Psişe şu katmanlardan oluşur: Bilinç, kişisel bilinçdışı, kolektif bilinçdışı ve biliçdışının bilince asla çıkartılamayacak bölümü.

<sup>46</sup> Anthony Stevens, Jung, Kaknüs Yayınları, İstanbul 1999, s.48-49.

<sup>47</sup> Jolande Jacobi; C.G Jung Psikolojisi, İlhan Yayınları, İstanbul 2002, s.68.

“Arketipler bilinçdışıdır ve bu nedenle yalnızca varsayım olarak kabul edilebilir. Ancak biz onları ruhun içinde tekrar ortaya çıkan belirli tipik imgeler yoluyla fark ederiz. Arketiplerin kendi inisiyatifleri, enerjileri bulunmaktadır. Bu güçler onların (kendi sembolik stillerinde) anlamlı bir yorumlama yapmalarını kendi uyarınlarıyla herhangi bir duruma karışabilmelerini sağlamaktadır. Canları istediği gibi gelip gitmekte, bilinçli planlarımızı karıştırıp engellemekte ya da değiştirmektedir”.<sup>48</sup>

Jung, arketipleri kişisel ve kollektif bilinçdışının her ikisini de kapsayıcı bir biçimde kullanmıştır. Ona göre arketipler insan beyninin ve bilincinin hayvan düzeyinden çıkıp gelişmekte olduğu binlerce yıl boyunca biçimlenmiştir.<sup>49</sup> Arketipler ilk örnek olmalarına karşın ortaya çıktıkları çağa göre değişikliğe uğramış ya da tümünden değişmişlerdir. İnsanoğlu bu dünyadaki serüveninin başlangıcından itibaren tecrübelerini farklı sembollerle ortaya koymuştur. Arketip adını verdiğimiz bu semboller bilinçdışında bir araya getirilmiştir. Bilinçdışı her neslin yapıp ettikleri ile genişlemiş ve ortak semboller dünyası hazırlanmıştır. Her yeni nesil bilinçdışına bir şeyler eklerken ondan alıntılar da yapmıştır. Bu alıntılar rüyaların dışında edebî eserlerde mit, masal, hikâye, roman ve sinemada<sup>50</sup> karşımıza çıkmaktadır.

#### 4.1.1. Self

Jung psikolojisinde bilincin ve bilinçdışını düzenleyen bütünlük arketipi Self'tir. Her insanda bilinç ve bilinçaltı öğeler arasında dengeyi oluşturma olgusu bulunmaktadır. Bu denge Jung'un Bireyleşme dediği süreç sonunda ortaya çıkmaktadır. Bireyleşmeyi olumlu olarak tamamlayan biri kendini gerçekleştirmiş olur. Jung psikolojisine göre insanda kişiliği düzenleyen iki merkez vardır. Bunlardan birincisi bilinç ile alakalı olan egodur. Self ise bütün kişiliğin merkezinde bulunur. Bir başka deyişle self bilinç, bilinçdışı ve egoyu da içine alır. Hem onları kapsar hem de onların merkezinde yer alır. Self bireyleşme sürecini başlatan önemli bir dürtüdür. Sembol olarak daire, kare, mandala<sup>51</sup> veya dört sayısı ve katları ile gösterilir. Self aynı zamanda rüyaların kaynağıdır, rüyalarda geleceği sezen ve şimdide insanlara rehberlik eden unsurdur.

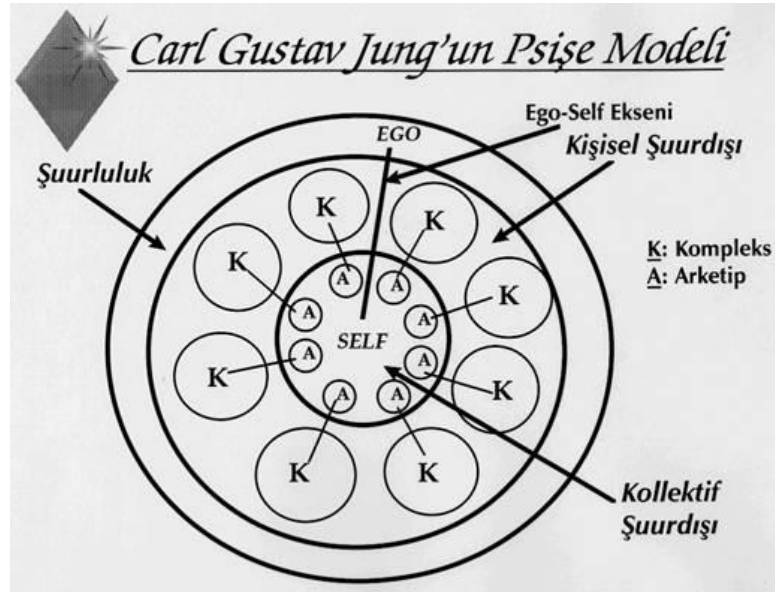
<sup>48</sup> Carl Gustav Jung; İnsan ve Sembolleri, Okyanus Yayınları, IV. Baskı, İstanbul 2009, s.79.

<sup>49</sup>Frieda Fordham; Jung Psikolojisinin Ana Hatları, Say Yayınları, 7.Baskı, İstanbul 2008, s.28.

<sup>50</sup> Daha geniş bilgi için; Luke Hockley, Film Çözümlemelerinde Jungçu Yaklaşım, Es Yayınları, İstanbul 2004, 323 s.

<sup>51</sup> mandala:(Sanskritçe) Büyülü daire. Jung'da merkez simgesi, amaç ya da ruhsal bütünlüğüne ulaşmış benlik, merkezleşmeye varın ruhsal sürecin kendini temsil etmesi ya da bireyde yeni bir merkez oluşturması anlamında kullanılıyor.





Tablo 4.1. Psişe Modeli

#### 4.1.2. Bireyleşme Süreci

Jung, bireyin kişiliğinin bilinç ve bilinçdışı bölümlerini birleştirme girişimini bireyleşme süreci olarak isimlendirmektedir.

“Bireyleşme terimi bir durumu değil, bireyin psikolojik bir birey, yani bölünmez bir bütün olduğu canlı ve dinamik bir süreci ifade etmek için kullanılmaktadır. Bu nedenle Bireyleşme (individuation) terimi bireyselleşme (individualism) karıştırılmamalıdır. Bireysel olmak, ben (ego) merkezli olmak anlamına gelmektedir. Bu terim başkalarına karşı bencil biçimde davranan insanlar için kullanılan bir sıfattır. Diğer taraftan bireyleşmiş bir ego ise, kendi özgün kişiliğinin farkında olmasıyla ve bilinçdışını kabullenmesiyle, tüm canlılarla, hatta inorganik madde ve evrenle olan kardeşliğini gerçekleştirmiştir.<sup>52</sup> Bir bütün olarak ele alındığında, bireyleşme psişe içerisindeki kendiliğinden ve doğal bir süreçtir; çoğu farkında olmamasına rağmen bu süreç potansiyel olarak her insanda mevcuttur. Belirgin bir bozukluk tarafından dizginlenmez, engellenmez ve saptırılmazsa, bu süreç fiziksel büyüme ve yaşlanma sürecine paralel psikik bir olgunlaşma veya ortaya çıkma sürecidir.”<sup>53</sup>

Bireyleşme süreci-kişinin kendi iç merkeziyle (ruhsal çekirdeğiyle) ya da selfiyle bilinçli olarak karşı karşıya gelme- genellikle kişiliğin yaralanması ve buna

<sup>52</sup> Carl Gustav Jung; The Two Essays, Collected Works, Vol. VII, s.182-183.

<sup>53</sup> Jolande Jacobi, Age, s.145.

refakat eden acı ile olur. Bu süreç belli arketipsel semboller tarafından ortaya konmaktadır. Bu sembolik figür ve formlardan bir tanesi gölge arketipidir.

#### 4.1.3. Gölge Arketipi

Gölge psişik bütünlüğümüzün görünmez ama ayrılmaz bir parçası, diğer yanımızdır. Toplum tarafından kabul gören yanımızın dışında toplumca benimsenmeyen davranış tiplerine sahip olan korkutucu yanımızdır. Basit isteklerimizin, vahşetin, bastırılmış duygu ve düşüncelerimizi taşıyan karanlık ikizimizdir. Kısacası insanoğlunun karanlık yönünü oluşturur.

“Gölgenin gelişimi egonunkine paraleldir; egonun ihtiyaç duymadığı veya kullanamadığı nitelikler kenara konur ya da bastırılır. Böylece bireyin bilinçli yaşamında ya çok az rol alırlar ya da hiç almazlar. Bu durumda bir çocuğun gerçek bir gölgesi yoktur, ancak egosu sabitlik ve kendini ifade edecek alan kazandığı sürece gölgesi kuvvetlenmeye başlar.”<sup>54</sup>  
 “Gölge, engellediğimiz her şeyi yapmak isteyen, olamadığımız her şey olan, Dr. Jekyll’imize karşın Mr. Hyde’i<sup>55</sup> temsil eden aşağılık varlıktır. Bir duygunun etkisine kapıldığımızda ya da bir öfke nöbetinde ‘kendimde değildim’ ya da ‘gerçekten bana ne oldu bilmiyorum’ diyerek kendimizi bağışlanır göstermeye çalışırken bu yabancı kişilikle uzaktan tanışmaktayız.”<sup>56</sup>

Jung gölgeyi kişisel ve kolektif olarak ayırır. İlki bireyin yaşamının başlangıcından itibaren yaşanmamış olarak kalan psişik özellikleri içerir. İkincisi, kolektif gölge bilinçdışının diğer biçimleriyle ve onların olumsuz özellikleriyle bir arada bulunabilir. Yaşlı Bilge Adam’ın ve Self’in karanlık yanlarına denk gelebilir. İfadenin kolektif veya bireysel doğaya sahip olduğu gölgenin kişisel bilinçdışına mı kolektif bilinçdışına mı ait olduğu ile ilgilidir. Eğer gölge kişisel bilinçdışına ait ise bize yakın olan figürler şeklinde karşımıza çıkar. Örneğin abi, kız kardeş, arkadaş gibi. Gölge kolektif bilinçdışına ait ise mitolojik bir varlık olarak ortaya çıkar. “Gölge kendini içsel ve

<sup>54</sup> Jolande Jacobi; Age, s.149.

<sup>55</sup> Dr. Jekyll ve Mr. Hyde, İskoçyalı yazar Robert Louis Stevenson'ın 1886 yılında yayımladığı kısa romanının adıdır. Özgün adı Strange Case of Dr Jekyll and Mr Hyde (Türkçesi: Dr. Jekyll ve Mr. Hyde'in Tuhaf Vakası). Kişilik bölünmesinin anlatıldığı eserde Kişilik bölünmesi üzerine bir roman olan "Dr. Jekyll ve Mr. Hyde" da Victoria devri İngiltere'sinde, Londra'da bir avukatın eski dostu, nazik bir insan olan saygın hekim Dr. Henry Jekyll'in zaman zaman şehvet düşkünü bir canavara yani Mr. Edward Hyde'a dönüşmesi olayını gözlemlemesi anlatılmaktadır.(<http://tr.wikipedia.org>) Mr. Hyde, nazik, saygın bir doktor olan Jekyll'in gölgesini oluşturmaktadır.

<sup>56</sup> Frieda, Fordham; Age s.62.

sembolik bir figür içerisinde ya da dışsal dünyadan gelen somut bir figür içerisinde ifade edebilir.”<sup>57</sup>

“Herkes bir gölgeye sahiptir, diyor Jung ve bu gölge bireyin bilinçli yaşantısında ne kadar az hayat bulursa, o kadar kara ve yoğun olur... Gölgenin sadece bastırılması baş ağrısını geçirmek için kafayı kesmekle aynı şeydir. Eğer altta kalmış bir şey bilinçteyse, kişi her zaman bunu düzeltme şansına sahiptir. Ayrıca, bu özellik sürekli diğer özelliklerle ilişki içerisinde olduğu için sürekli değişmeye mecbur kalır. Ama eğer bastırılırsa ve bilinçten ayrılırsa, asla düzeltilemez.”<sup>58</sup>

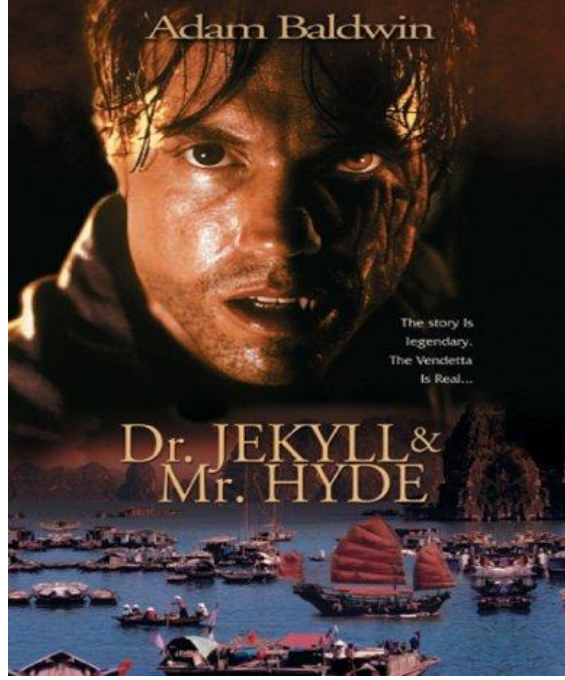
Gölge arketipi ruhsal olarak insanoğlunu tamamlayıcı bir yapıya sahiptir. Bu yüzden onu bastırmak yerine ondan faydalanmayı bilmek gerekir. Ondan faydalanmanın ilk yolu da onun varlığını kabul etmek ve ona uyum sağlamaktır. Kişinin gölgesini tanıması onun karanlık yönlerini bilmesi onları düzeltmesi için gereken adımların ilkidir. Ruhsal bütünlüğümüzün diğer yarısı olduğunun farkına varmamız gölgenin niteliklerinin açığa çıkarılmasını sağlayacaktır. Niteliklerini tanıdığımız gölgenin olumsuz özelliklerine olumlu yön verebiliriz.

Toplumsal, kişisel ve ahlaksal kurallar yüzünden bastırığımız gölgemiz özellikle rüyalarda ve sanat eserlerinde kendi varlığını hissettirmektedir. Gölge arketipinin olumlu figürleri de bulunmasına rağmen çoğunlukla kişiliğimizin karanlık ve olumsuz yönü olarak edebî eserlerde kendisini göstermektedir.

---

<sup>57</sup> Jolande Jacobi; Age, s.150.

<sup>58</sup> Jolande Jacobi; Age, s.153.



Tablo 4.2. Bir insanın karanlık yönü olan gölgesini simgeleyen resim.

#### 4.1.4. Anima ve Animus Arketipi

Bireyleşme sürecinin ikinci arketipi erkekte kadın imajını yansıtan anima ile, kadında erkek imajını yansıtan animustur. Bireylerde gölgenin ve daha sonra ele alacağımız persona arketiplerinin görünüşleri kendi cinslerindedir. Yani erkek olan bir kişinin gölgesi de erkek olarak simgeleştirilmiştir. Bu da bireylerin karşıt cinslerin özelliklerini taşıdığını vurgulamaktadır. Fizyolojik olarak cinsiyetimizi oluşturan erkeklik ve dişilik hormonları birlikte salgılanır. Herkeste aynı olan bu özellik bir hormonun daha fazla salgılanmasıyla baskın cinsiyetin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Psikolojide ise erkek ve kadın duyguları her iki cinste görülebilir. Jung erkek kişiliğinin kadınsı yönleri ile kadın dişiliğinin erkeksi yönlerini bu arketiplerle açıklamıştır. Erkekteki kadın imajı anima olarak adlandırılır. Erkekte animanın görünüşü önce annesinin karakteri tarafından biçimlenir. Eğer onu olumsuz olarak algılamışsa anima çoğunlukla depresif tabiat, sınırlılık, sonsuz hoşnutsuzluk ve alınganlık özelliklerini taşır. Ama eğer erkek bunu aşabilirse bunlar onun erkeksi yönünü güçlendirecek biçimde etkiler. Anima figürünün

olumsuz bir biçimi masalda aşıklarına çözülmesi gereken bilmeceler soran ya da onlara kendisinden kaçıp saklanmalarını buyuran prenses olarak ortaya çıkar.<sup>59</sup>

“Anima diğer arketiplerde olduğu gibi olumlu ve olumsuz özellikleri ile karşımıza çıkmaktadır. Erkekler animayı kadınlar kadar nesnelere de yansıtmaktadır. Örneğin bir gemi daima dişil olarak tanımlanır. Geminin süvarisi simgesel olarak onun kocasıdır. O yüzden gemi batınca onun da birlikte gitmesi gerekir. Günümüzde bir araba da genellikle dişil olarak algılanan bir başka maldır; yani o da birçok erkeğin anima projeksiyonu haline gelebilir. Gemiler gibi o da çoğunlukla dişil olarak adlandırılır.”<sup>60</sup>

Erkekler animasını nesnelere kadar diğer kadınlara da yansıtabilirler. Anima edebî eserde cadı, yılan, ejdarha gibi olumsuz sembollerle veya içe doğru rehberlik rolüyle – Goethe’nin Faust<sup>61</sup> adlı yapıtında- ortaya çıkabilir.

Animus kadındaki erkek imajıdır. Animanın taşıdığı tüm özellikleri taşır. Diğer arketiplerde olduğu gibi olumlu ve olumsuz görünüşleri vardır. Animanın ilk imajının oluşmasında annenin önemli olduğu kadar, animusun oluşması için de baba önemlidir.

“Animus, kadının gelişme durumuna bağlı olarak en ilkelinden en yüce olanına kadar herhangi bir erkek figürü ile kişileştirilebilir. Bu figür rüyalarda bir erkek çocuk gibi görülebilir ve genellikle bir ses olarak işitilir. Anima tek bir kadın görünümüyle ortaya çıktığı halde animus birçok erkeğin birleşmesi biçiminde dile getirilmektedir. Animus daha çok tartışılmaz, akılcı yargılar süren babalar veya soylular topluluğuna benzemektedir. Bu yargılar çocukluktan bu yana toparlanmış deyişler ve görüşler, genel geçer kurallar, birtakım fikirler üzerine önyargılardan oluşmaktadır. Olumsuz yönü baskın olan bu animusta kadının iktidar olma yönü ortaya çıkar. Günlük yaşamında ne denli nazik ve uyumlu olursa olsun animusu harekete geçirilince acımasız ve saldırgan olur, her türlü mantığa karşı büyük ölçüde körleşir.”<sup>62</sup>

“Olumlu animus görünümü kadınların cesaret ve saldırganlığa ihtiyaçları olduğu zaman yararlı olmaktadır. Cesaret, girişim gibi eril özelliklere sahip olan kadınlar yaratıcı fikirler ortaya koyarlar. Erkeksi köken, yani, kadınlardaki erkeksi öge kadınların savaş yıllarındaki

<sup>59</sup> Carl Gustav Jung; İnsan ve Sembolleri, Okyanus Yayınları, IV. Baskı, İstanbul 2009, s.177-179.

<sup>60</sup> Carl Gustav Jung, Age, s.183

<sup>61</sup> Alman yazar Johann Wolfgang Goethe tarafından yazılan dünya edebiyatında önemli bir yere sahip olan oyundur. Şeytanla bahse girme temasından esinlenerek yazılan eser felsefî derinliği, konusunun girift olması yönüyle pek çok yorumla incelenmiş ve defalarca hem tiyatro hem de sinema eseri olarak ortaya konmuştur.

<sup>62</sup> Frieda, Fordham, Age, s.72

çalışmalarında oldukça olumlu bir sonuç vermiştir. O zamanlar, daha önceleri erkeklere ayrılmış bulunan birçok işi, kadınların da yeterli biçimde yapabileceği ortaya çıkmıştır.”<sup>63</sup>

Cumhuriyet edebiyatının ilk kadın yazarı olan Halide Edip Adıvar’ı buna örnek olarak verebiliriz. İzmir’in işgali sırasında Sultanahmet Meydanı’nda çok etkili bir konuşma yapmış ve Milli Mücadele yıllarında orduya katılarak onbaşı rütbesini almıştır.



Tablo 4.3. Halide Edip Adıvar, olumlu animus örneği.

Jung’un teorisinde karşıtlıklar önemli rol oynar. Heraklitos’tan<sup>64</sup> aldığı bu kavrama göre her istek bir karşıtına da işaret eder. Eğer insanda olumlu bir düşünce varsa bilinçdışında bunun olumsuz karşılığı da mevcuttur. Nasıl ışığın görülebilmesi için belli bir oranda karanlığın bulunması gerekli ise insanlardaki duygu, düşünce ve isteklerin de ortaya çıkması için zıtlarının olması gereklidir. Arketiplerin olumlu ve olumsuz yönlerinin bulunması bu yüzdendir. Bu karşıtlık ilkesine göre erkekte kadınsı özelliklerin ve kadında erkeksi özellikler anima ve animus arketipleri ile ortaya çıkmaktadır. Anima arketipi akılcı erkekte duyguları, animus arketipi ise duygusal kadında akli ön plana çıkarır.

#### 4.1.5. Yaşlı Bilge Adam Arketipi

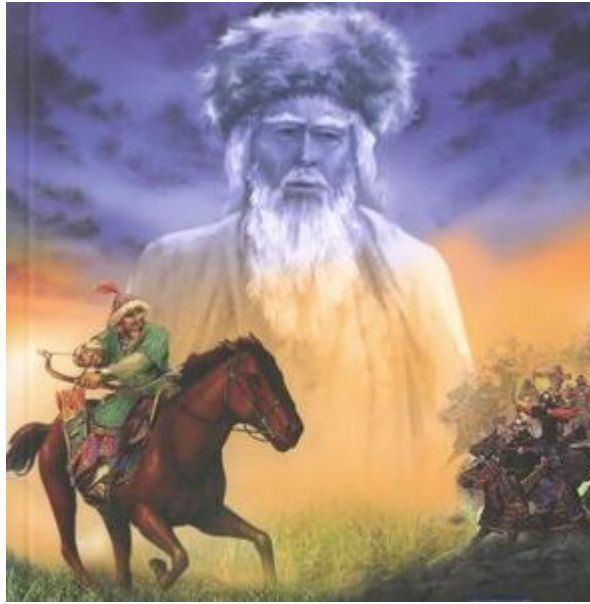
<sup>63</sup> Frieda Fordham; Age s.69.

<sup>64</sup> Efesli **Heraklitos** (M.Ö. 535? - 475). Anadolu Efes’de yaşayan Sokrates öncesi filozof. Efes’in yerlisi olduğu ve babasının adının Blosson olduğu gibi detaylar dışında hayatı hakkında pek az şey bilinmektedir. Ona göre karşıtların savaşı oluşun zorunlu ve tek şartıdır. Eğer karşıtlıklar arasındaki savaş olmasaydı hiçbir şey olmazdı. Kozmos karşıtlıkların savaşının meydana getirdiği bir uyum *harmonia* dır. "Karşıt olan şeyler bir araya gelir ve uzlaşmaz olanlardan en güzel uyum doğar. Her şey çatışma sonucunda meydana gelir." der. (<http://tr.wikipedia.org/wiki/Heraklitos>)

“Anima ve animustan sonra, kişinin yaşamında etkin olabilecek iki arketip, yaşlı bilge adam ve büyükannedir. Jung, yaşlı bilgeyi anlatımın arketipi olarak adlandırmaktadır. Ancak bu arketip başka kılıklara bürünmüş olarak da görüldüğünden-örneğin bir kral, bir kahraman, bir doktor ya da bir kurtarıcı-‘anlatım’ sözcüğünü geniş anlamda almak gerekir. Bu arketip kişilik için ciddi bir tehlike oluşturmaktadır. Çünkü bu arketip harekete geçirildiğinde erkek kendisinin “anlam”a, onun temsil ettiği büyük güce ve bilgeliğe sahip olduğuna inanabilir. Sanki egemenliği altındaki kişi kendisinin büyük (belki de gizli) bir bilgeliğe, mucize yaratma yeteneğine, hastalıkları iyileştirme yeteneğine vb. özelliklere sahip olduğunu hisseder.

Büyükanne arketipi de kadın üzerinde benzer etkiyi yapar. Bu figürün etkisinde olan kişi kendisinde sınırsız bir sevgi, anlayış, yardım ve koruma kapasitesi olduğuna inanır ve kendisini başkalarının hizmetinde tüketir. Bu kadın aynı zamanda kendi etki alanına gelen herkesin ‘kendi çocukları’ olduğu konusunda (her zaman açıkça değilse de) ısrar eder. böylece onların zavallı ve belirli ölçülerde kendisine bağımlı olduklarını ortaya koyarak çok zararlı olabilir. Bu zekice zalimlik, aşırı dereceye vardığında diğerlerini iç güç yitimine uğratar ve kişiliklerine zarar verir.”<sup>65</sup>

Yaşlı bilge arketipi simgesel olarak toplumlara önderlik eden onların değişmeyen doğrularını gösteren bir karakter olarak edebî eserde karşımıza çıkar. Türk edebiyatında Dede Korkut ve Hızır motifi yaşlı bilge arketipinin en bilinen görünümüdür. Yaşlı bilge, kahraman bir zorlukla karşılaşınca ona yol gösteren rehberlik eden figürdür.



Tablo 4.4. Yaşlı bilge adam edebiyatımızda

<sup>65</sup> Frieda Fordham; Age s.74-75.

Dede Korkut biçiminde görülür.

## 4.2. Arketipsel Sembolizm Bakımından Mihr ü Vefâ Hikâyesinin İncelenmesi

### 4.2.1. Hikâyenin Tanıtımı

Mihr ü Vefâ klasik mesnevi edebiyatımızın konularından aşıkların birbirlerinden ayrı düşmeleri sonucunda kavuşmalarının anlatıldığı bir hikâyedir. Mihr Kaygusuz Şah adlı çok güçlü bir hükümdarın en küçük oğludur. Babası ölmeden önce hazineye üç küp bırakır. Büyük ağabeyinin küpünde toprak, ortanca kardeşinin küpünde kemik, Vefâ'nın küpünde ise altın vardır. Bunların ne olduğunun yorumlanmasıyla büyük ağabeye taht, ortanca kardeşe çiftlik Vefâ'ya ise altınlar bırakılır. Altınları alan Vefâ kısa sürede bunları bitirir ve başka bir ülkeye gitmeye karar verir. Bulduğu şehirden ayrılırken bir remmâle falını baktırır ve kendisinin bazı acılar çekeceği fakat sonunda büyük bir ülkenin padişahı olacağını öğrenir. Yolculuğuna devam eden Vefâ remmâlin söylediği gibi bir şehre varır bu şehrin yakınından geçen akarsuyu kaynağına kadar takip eder ve orada bir canavar görür. Canavarı takip eden Vefâ Mihr'in bulunduğu mağaraya (genc-hane) varır. Mağaradan içeri giren Vefâ orada Mihr'i görür. Mihr ile birbirlerine başlarından geçenleri anlatırlar. Mihr buldukları yeri Vefâ'ya gezdirir. Mağarada odalara açılan sıra sıra kapılar vardır. Mihr bu odalardan her birini açar. Kırkıncı odada bir şey olmadığı gerekçesiyle, Vefâ'ya bu odayı göstermez. Vefâ Mihr'in uyuduğu bir gün kırkıncı odanın anahtarını alıp içeri girer. diğer odalardan farklı olarak burada hazine yoktur. Burası cennet bahçelerine benzeyen bir yerdir. Her bir otu insanların hangi hastalıklarına deva olduklarını Vefâ'ya söylerler. Vefâ bir ağaç üzerinde yetişmiş üç gömlek görür. Bu gömlekler insanın giyeceği türden değildir. Gömleklerin bir tanesine elini uzattığında bir rüzgar çıkar ve onu uçurur. Bu olayı Mihr'e anlattığında Mihr ziyadesiyle telaşlanır. Uçan gömlek mağrib-zemin padişahının ülkesine düşer. Vezirin eline geçen gömlek bunu padişahına götürür. Gömleği gören padişah bu gömleğin sahibine aşık olur ve vezirinden gömleğin sahibini kendisine getirmesini ister. Uzun uğraşlardan sonra Azraka adında bir cadıya ulaşan vezir, durumu ona anlatır. Cadı padişahın yanına gelerek gömleği ve gömlek sahibi hakkında ona bilgi verir. Vefâ adında bir aşığın olduğunu Vefâ'yı öldürüp Mihr'i kendisine getireceğini söyler. Cadı dilenci kılığıyla Mihr ile Vefâ'nın yaşadığı yere gelir, içeri girer bir büyü yaparak



Vefâ'nın boğazını keser ve Mihr ile dadısını padişahın yanına getirir. Mihr padişah'tan bir yıl yas tutmak için izin ister. Karalar giyiniş yas tutar. Vefâ'nın ağabeyleri kardeşlerinin akıbetini merak edip onu aramaya karar verirler. ortanca kardeş Vefâ'nın olduğu yere gelerek onun öldürülmüş olduğu görür. Ağabeyinin duası üzerine Hızır gelerek Vefâ'yı diriltir. Ağabeyinin Vefâ'yı ülkelerine götürmek için yaptığı teklifi çevirerek Mihr'i aramak için yola çıkar. On ay dolaştıktan sonra mağrib-zemin padişahının olduğu ülkeye gelir. Orada bir bahçıvanın evine yerleşir. bahçıvan sarayın bahçıvanıdır ve saraya meyve götürür. Bahçıvandan Mihr'in o ülkede olduğunu öğrenen Vefâ saraya meyve götürecekleri günün akşamı meyve tepsisini hazırlarken -cennet bahçesine benzeyen bahçeden - yanına aldığı çiçekleri bir notla tepsiye koyar. Vefâ'nın geldiğini anlayan Mihr onunla kaçmayı planlar. Büyük bir eğlence sırasında içki kadehlerinin içine 'darı' koyan Mihr herkesi uyutur ve Vefâ ile kaçarlar. Kaçtıkları anlaşılınca cadı onları araması için gönderilir. Eli boş dönen cadıyı mağrib-zemin padişahı öldürür ve tacı tahtı terk eder yollara düşer.

Padişah'tan kurtulan Mihr ile Vefâ bir kaleye rastlarlar. Çok yorulduklarından dinlenmek için uyurlar. Uyudukları sırada zengînin adamları tarafından Mihr kaçırlır ve zengîye getirilir. Sabah uyandığında Mihr'in gittiğini gören zengî de deli divane olup yollara düşer. Buradan da ilaçlı şarap sayesinde kurtulan Mihr, Vefâ ile yola koyulur. Dindar bir kadının evine gelirler. Dindar kadının arkadaşı Mihr'i görür ve güzelliğine hayran olur. O şehirdeki kadın düşkünü bir sarrafa durumu anlatır. Sarraf da altın karşılığında Mihr'i kendisine getirmesini ister. Yaşlı kadın hamama götürme bahanesi ile Mihr'i sarrafın evine götürür. Mihr'i kandırmaya çabalayan sarraf ona metalleri altına çeviren bir toprak gösterir. Diğer kişilerde olduğu gibi sarrafı da kandıran Mihr Vefâ ile bir gece kaçmayı planlar. Atlarla birlikte bekleyen Vefâ uyuyakalır. Bu sırada oradan geçmekte olan düzd (seyis) atlardan birini alır. Dışarı çıkan Mihr atlardan birinin gittiğini görünce onu Vefâ zanneder ve diğer at ile onu takip eder. Atlının Vefâ olmadığını anlar ve yolculuğuna tek başına devam eder. Yolculuğu sırasında bir kaleye rastlar. Bu kalenin bulunduğu şehrin padişahı ölmüştür. Yerine tahtı bırakacak varisi de olmadığı için vezirler kale kapısından ilk geleni padişah yapmaya karar verirler. Böylece Mihr o ülkenin padişahı olur. Padişahı olduğu ülkede kimliğini gizler, asıl kimliğini sadece yaşlı vezir bilmektedir. Bu ülkede yılda iki kez vergi toplanır. Mihr vergi toplanmasına karşı çıkar ve sarraftan aldığı toprağı kullanır. Bakır parçalarını

altına çevirerek kimseden vergi toplamaz. Mihr kalenin yakınlarında dolaşırken burada bir su kaynağı görür ve buraya bir havuz yapılmasını emreder. Havuzun iki yanına kendi resmi ile Vefâ'nın resmini astırır ve bu resimleri görüp ah edip yapılan kişileri kendisine getirmelerini ister. Sırasıyla mağrib-zemin padişahı, zengî, sarraf, seyis ve Vefâ gelir. Yakalanarak odalara konulur. Mihr bir gün divan kurdurur ve yakalanan kişilerin başından geçenleri anlatmasını ister. Sırasıyla yakalananlar başlarından geçenleri anlatırlar ve Mihr'e ulaşamadıklarını söylerler. Vefâ da başından geçenleri anlatır. Mihr ara buluculuk yapıp kendisine haksızlık edenleri affetmesi gerektiğini söyleyerek mağrib-zemin padişahı, sarraf, zengî ve düzde para verip memleketlerine yollar. Mihr son bir kez Vefâ'yı imtihan eder. Kimliğini gizli tutarak Vefâ'ya Mihr'in yakınlarda olduğunu söyler. Kendisinin taht sahibi olduğunu ve Vefâ ile evlenmek istediğini anlatır. Vefâ bu teklifi reddedince yüzündeki örtüyü kaldırır. Vefâ tahta geçirilir. Birbirlerine kavuşan aşıklar için düğün yapılır.

#### 4.2.2. Bireyleşme Sürecinde Vefâ

Jung psikolojisine göre bireyin kişiliğinin bilinç ve bilinçdışı bölümlerinin uyum içerisinde bir araya getirilmesine bireyleşme süreci denir. Bireyleşme süreci kahramanın yolculuğa çıkması şeklinde edebî esere yansımıştır. Farklı kültüre ait çeşitli masallarda masal kahramanının yaşadığı yeri terk ederek uzak bir diyara gitmesi ve oradan bir kazançla dönmesi en sık işlenen bir temadır. Kahramanın gittiği yerin özelliği içinde yaşadığımız dünyadan farklı kuralları olan apayrı dünya oluşlarıdır. Bu yeni dünyada kahramanlar türlü güçlüklerle mücadele ettikten sonra, yanlarında bir ödülle geri dönmektedirler. Evlenilecek bir kız, unvan ya da para şeklindeki bu ödül kahramanın geçirdiği aşamayı sembolize etmektedir. Uzaklara giden ve değişikliğe uğrayarak geri dönen kahramanın geçirdiği bu süreci yansıtan sembol aşama arketipi olarak adlandırılır. Aşama arketipi kişiliğin gerçekleştirdiği gelişmeleri sembolize eden bir arketiptir. “Ayrılma-olgunlaşma-dönüş” olarak formüleştirebileceğimiz bu arketipe kahraman mitosu (monomitos) denir. Bulunduğu yerden ayrılıp çok uzaklara giden ve aşama geçirdikten sonra geri dönen kahramanın öyküsüyle insanlığın evrensel bir

tutkusu dile getirilmektedir. Bu tutku insanlığın kendini geliştirme ve ruhsal dünyasını zenginleştirme arzusudur.<sup>66</sup> Bu arketipe pek çok eserde rastlamak mümkündür.

“Örneğin Mısır mitolojisinde Osiris her yıl sonbaharda ölür ve yedi kat yerin altına gömülür, oradan kraliçe İsis ile buluşur, ondan güç alır ilkbaharda yeniden doğar; Osiris’in dünyaya getirdiği ödül bahardır. Keloğlan uzaklara gider, mücadeleyi aklıyla kazanır, parayla veya padişahın kızıyla döner, annesini rahat ettirir. Arı Maya, kovandan kaçıp uzaklara gider, aşama geçirip geri döner, kovanı saldırıdan korur, kovandaki saygınlığı artar. Galiba en büyük aşamayı Pinokyo geçirmiştir. Evinden kaçıp uzaklara giden Pinokyo dönüşte ödüllendirilir, insan olur. Nesnelikten insanlığa geçmiştir.”<sup>67</sup>

Bireyleşme süreci kişinin kendi selfi ile karşı karşıya gelme durumunda acı verici bir biçimde ortaya çıkar. Daha önce belirtildiği gibi self insan psikesindeki bütünlüğü sağlayan bir arketiptir. Selfi ile karşı karşıya gelen kişi/kahraman bütünleşme sürecini başlatmış olur. Yani bilinç ve bilinçdışı içeriklerini uyum içine getirebilmenin, tam insan olabilmenin ilk adımını atmış olur. Bireyleşme süreci çetin bir süreçtir. Edebî eserde bu süreç kahramanın karşılaştığı engeller olarak karşımıza çıkar. Bu sürecin başlangıç durumu birçok söylencede masalda, simgesel olarak baştaki kralın yaşlı ve hasta olduğu, kral ile karısının hiç çocuğu olmadığı vb. biçiminde tanımlanır.<sup>68</sup> Mihr ü Vefâ hikâyesinde de Kaygusuz Şah ölüm döşeğindedir. Hangi oğluna tahtı bıraktığını ise simgesel bir biçimde üç küp ile anlatır. Küplerden Vefâ’ya altın dolu olanı düşer. Bu da en küçük kardeşin tecrübesizliği dolayısıyla altınları bitireceği anlamına gelmektedir. Çünkü diğer iki kardeşe verilen küplerde insan yapımı olmayan toprak ve kemik vardır. Bunlardan birincisi padişahlığa ikincisi ise çiftlik ve hayvanlara işaret eder. Yani altın gibi hemen harcanabilecek metalar değildir. Sabittirler kolaylıkla elden çıkarılamaz. Kısa sürede altınları bitiren Vefâ ülkeden ayrılmaya karar verir. Böylece bireyleşme sürecinin başlangıç durumundan aşama arketipinin ayrılma kısmına geçiş yapar.

#### 4.2.3. Ayrılma Aşaması

İnsanoğlunun bu dünyadaki serüveninin başlangıcından itibaren hatta ondan öncesinde İlk insan Adem’in cennetten ayrılmasından beri ayrılma olgusu tüm insanlar için ortaktır. Bir çocuk annesinden ayrılınca ancak olgunlaşma yoluna girebilir. Tasavvufta

<sup>66</sup> Üstün Dökmen; Pinokyo’nun Arketipleri ve Ana Baba-Çocuk İlişkileri Açısından İncelenmesi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, C.16 S.2, Ankara 1983, s.385-386.

<sup>67</sup> Üstün Dökmen, Küçük Şeyler 2, Sistem Yayıncılık, Ankara s.125.

<sup>68</sup> Carl Gustav Jung; İnsan ve Sembolleri, Okyanus Yayınları, IV. Baskı, İstanbul 2009, s.167.

ruhun insan-ı kâmil olabilmesi için Mutlak Varlık'tan çıkması ve cansız, bitki ve hayvana geçmesi gerekir. Bunların sonunda insan-ı kamil olmak üzere onlardan da ayrılmalıdır. Birçok insanda bireyleşme sürecinin potansiyel olarak var olduğunu düşünürsek insanlar psikolojik olarak bütünlüklerini gerçekleştirmeye programlanmışlardır. Tabii olarak da bu süreç ayrılma olgusunu da beraberinde getirecektir.

Mihr ü Vefâ mesnevisinde ayrılma Vefâ'nın altınları bitirmesinden sonra kardeşlerinin kendisini kınayacağından korkarak bulunduğu ülkeyi terk etmeye karar vermesiyle başlar. Altınları aldığı Vefâ herkese yardım eder, yardımı ettiği süre boyunca yanında pek çok kişi vardır. Geçici mutluluk halini anımsatan bu görünüm Vefâ'nın altınlarının bitmesiyle tersine döner. Yanında bulunanlar birer ikişer kendisinden ayrılır. Sonunda hiç kimse yanında kalmaz. Ayrılmaya karar verdiğinde ise elinde hiç para yoktur. En son çare olarak elindeki yüzüğü satmaya karar verir. Eline geçen parayla da yolculuğa çıkar. Arketipsel olarak baktığımızda Vefâ'nın yüzüğünü satması self ile egonun ilk karşılaşmasıdır. Masallarda ve mitlerde değişik bir biçimde ortaya çıkan self ile karşılaşmada masal kahramanlarından imkansız şey isterler. Mitlerde anlatılan tüm bu felaketler bireyin yaşamındaki ilk krizi ifade etmektedir. Çünkü krizdeki birey bulunması imkansız olan veya hakkında hiçbir şey bilinmeyen bir şeyi aramaktadır. Yolculuğun başında aranılan şeyin Mihr olduğu Vefâ'ya remmâl tarafından söylenecektir. Self ruhsal bir bütünlük olarak bazı sembollerle ortaya konur. Bütünlüğün işareti olarak genellikle kare ve daire kullanılır. Vefâ'nın yüzüğü satması self ile bilincin ilk karşılaşmasından başka Vefâ'nın kişisel bütünlüğünü yitirdiği anlamına da gelmektedir. Çünkü bütünlüğü simgeleyen yüzüğü de - elindeki en son değerli şeyi - satmak zorundadır. Vefâ yitirdiği iç benliğinin bütünlüğünü yolculuk sırasında tamamlamaya çalışacaktır. Bireyleşme sürecindeki herkes yolculuğu tam anlamıyla tamamlayamayabilir. Bu yola giren kişiler -edebî eserde kahramanlar- kısır döngü içinde kalarak yaptıkları hataları tekrarlar. Bütünleşemeyen benlik bir aşamada takılı kalarak bir yanını eksik bırakabilir.

Vefâ'nın ülkesinden ayrılmaya karar vermesinde bazı yönlendiriciler rol oynar. Hikâyede bu yönlendiricilerin ilkinin Vefâ zor durumdayken kulağına gelen bir ses (hatıf-ı gâib) olarak görüyoruz. İkincisi ise remmâldir. Daha sonra bu yönlendirici görünümü eserde Hızır olarak ortaya çıkacaktır. Bu iki yönlendirici Yaşlı Bilge Adam

arketipinin görünümlerindedir. Daha önce söylediğimiz gibi Yaşlı Bilge Adam kahramanın başı sıkıştığı, içinden çıkılamayacak derecede olayların düğümlendiği zaman onun yolunu aydınlatan kişidir. Bilinçdışının potansiyel bir yönlenmeye sahip olduğunu söyleyebiliriz. Kendine özgü görünmez bir içsel sıraya, bir hedefe yönelik doğal bir çabaya sahiptir.<sup>69</sup> Akıl bu sürece katılmayı kabul ettiğinde veya en azından bu sürecin başladığı sezilendiğinde semboller ortaya çıkar ve süreç boyunca bu semboller kendi iç dinamiği ve sırası ile devam eder. Hikâyede Vefâ'nın ülkesini terk etmeye karar vermesi ile kulağına gelen ses ve remmâl ortaya çıkmıştır. Remmâl Yaşlı Bilge Adam arketipini yansıtan bir yönlendiricidir.

Yaşlı Bilge Adam “dünyamız gibi iki milyon yıl boyunca insan yaşamını tüm acıları ve nesnelereyle birlikte yaşamış var oluşun ana imgelerini kendinden biriktirmiş ve evrensel deneyimi adına insan ruhunda bireysel bir durum oluşturan imgeleri yetkili kılmıştır.”<sup>70</sup>

Yaşlı Bilge, insan yaşamı hakkında her şeyi bilen bir kişidir. Remmâl'in Vefâ'nın başına gelecekler hakkındaki söyledikleri ve ona yaptığı uyarılar bu durumu ortaya koymaktadır. “Bağ a yigidim seniñ ismin Vefâ'dır. ‘İlm-i nücüm bunu gösterir ki sen bu yolda ziyâde zahmet ü meşakkat çeksen gerekdir ammâ şoñra hâliñ ziyâde iyü olup bir iklim pâdişâhı olasin ancak şimdi giderken yolda bir şehre uğrarsın ol şehrin içinden bir ‘azîm şu akar, ol şu şehrin bir çapısından girip bir çapısından çıkar. Şimdiki hâlde ol şehre Rümeline Egri derler. Zinhâr anda ârâm u çarâr etmeyip şuyun akdığı cânibe şıraşyla ta şuyun başına varasin ol şuyun başında bir miqdâr oturup göresin ki cânavar gelip ol şuyun başında şu içer ve andan girüye dönüp gider sen dağı tırmayıp ol cânavarın ardına düşüp gidesin cânavar kanda giderse sen dağı andan gidesin Hakk te‘âlâ saña ne rûzî kıla andan bir genc-hâneye varasin. Altun u gümüş la‘l u cevâhir ile dolu ola ve ‘ale'l-ıhuş ol hânede bir şâhib-i cemâl kıza mâlik olasin ki pâdişâhlar ayağı tozuna yüz sürmege hasret olalar.”

Vefâ remmâl'in bu sözlerinden sonra yola koyulur. Şehirden çıktığında ise karşısına dört yol belirir. Hangi yolu tutacağına karar veremeyen Vefâ'nın imdadına yine Yaşlı Bilgenin görünümü olan ses yardım eder, bu sayede Vefâ orta yolu tutar. Vefâ'nın dört yol ağzına gelmesi selfi ile karşılaşması demektir. Jung psikolojisinde bütünlüğe işaret eden sembollere mandala adı verilir. Mandalanın simgeciliği ortak merkezli olarak

<sup>69</sup> Jalonde Jacobi; Age, s.167.

<sup>70</sup> Frieda Fordham.; Age, s.74.

düzenlenmiş tüm figürleri, tüm dairesel ve küresel biçimleri ve ortak bir merkezi olan tüm daire ve kareleri kapsar. En eski dinsel figürlerden birisidir (bilinen en eski biçim güneşin çemberidir.) ve bütün dünyada rastlanılmaktadır.<sup>71</sup> Jung mandala simgesinin birçok hastanın rüyasında ve hayallerinde onların mandaladan haberleri olmadığı halde ortaya çıktığını gözlemlemiştir. Bu simgelere bir anlam veremeyen hastalar onunla karşılaştıktan sonra bir uyum ve huzur duygusuna kapılmışlardır. Bu simge edebî eserde de çoğunlukla daire ve kare şeklinde ortaya çıkar. Vefâ dört yol ağzında durduğunda aslında karar verme aşamasında olan bir insanın selfi ile karşı karşıya gelmesi eserde simgeleştirilmiştir. Tabii ki yukarıda söylediğimiz gibi karar aşamasında olan kişiler bireyleşme süreci içerisinde oldukları için bilinçdışı, sembol oluşturacaktır. Bu sembol hikâyede dört yol ağzı olarak görülmektedir. Vefâ başka bir ülkeye gitmeye karar verdiği ilk olarak yüzük biçiminde görülen mandala, şehirden çıkışında ise dört yol ağzı biçiminde ortaya çıkar. Böylelikle ayrılma aşamasında self ile egonun, bilinç ile bilinçdışının karşılaşması bu simgeleri üretmiş ve kahraman başka bir aşamaya geçmiştir.



Tablo: 4.5. mandala örnekleri

#### 4.2.4. Olgunlaşma Aşaması

Aşama arketipinin ikinci dönemi, kahramanın yolculuğu sırasında pek çok zorlukla karşı karşıya geleceği ve böylece olgunlaşma aşamasına geçeceği bir dönemdir. Vefâ şehrin dışına çıktıktan sonra bir ülkeye rast gelir. Remmâlin söylediği gibi bu ülkenin

<sup>71</sup> Frieda Fordham; Age, s.80.

yakınından bir akarsu geçmektedir. Bu akarsuyu takip edip suyun kaynağına gelir. Bu kaynakta bir canavar görüp onu takip eder. Canavarı takip ettiğinde Mihr'in bulunduğu mağarayı görür. Büyük bir ırmak ve onu geçmek hayatında değişiklik yapmayı simgelemektedir. Çünkü self genellikle düşü görenin yaşamının kritik zamanlarında, dönüm noktalarında, temel tutumunu ve yaşam stilini değiştirdiğinde düşlere girer. Değişimin kendisi suyu geçmekle simgelenir.<sup>72</sup> Yalnız hikâyede Vefâ suyu geçmez onu takip eder, bu takibin sonunda Mihr'e ulaşır. Köklü değişiklikleri başlatan bu yüzden Vefâ değildir. Hikâyenin ilerleyen kısımlarında aşıklar tanıştıktan sonra birbirlerine başlarından geçeni anlatırlar. Buna göre Mihr bir deniz kazası sonunda bu mağaraya gelmiştir:

“Ey benim efendim eger ben bendeni su'al edersen benim babam ğarb cānibinde 'Ummān pādīšāhı idi. Hükümü altında dört yüz tabl-ı 'alem şāhıbi begi var idi ve andan mā'adā üç pādīšāh her sene ħarāc gönderirdi. Babamıñ bir vezīri var idi. Meger gizlü dīn tıtarı ve babama düşmān imiş. Babam ise bilmez her ħarāc veren pādīšāhıñ üçü dağı kalkıp gelip vilāyeti başdılar. Çün düşmān şehre girince babam ol ħālī görüb nā-çār bir gemiye cümlemizi koyup cān kırtarmak için kaçıp giderken deryāda bir furtına olup sefinemiz pārenip cümlesi ğarq-ı āb oldular. Hemān benim ile tıyam bir tahta pāresiyle deryā üzerinde kaldık feryād edip ħūdāya niyāz ederken ol demde bir aq şağallu pīr-i mübārek gelip bizi kenāra çıkarıp bir ğayrı pīre teslim eyledi. Ol pīr-i 'azīz de bizleri getirip bunda kıodu ayıtdı.”

Suyu geçme değişikliklerin başlangıcı olduğuna göre bu değişim Mihr tarafından yapılacaktır. Bir başka deyişle Vefâ'nın hayatındaki değişiklikler Mihr tarafından olacaktır. Vefâ canavarı takip ederken onu bir ormanda (mîşe-zâr/meşelik) kaybeder. Bu ormanda ağaçlar o kadar sıktır ki yere güneş ışığı bile düşmemektedir. Bu meşelik bilinçdışı temsil eder. Genellikle bilinçdışı orman veya su olarak eserlere yansıtılmaktadır. Kolektif bilinçdışının içeriklerinin arketipler olduğunu hesaba katarsak bilinç dışı ile karşı karşıya gelen kahramanımız bazı arketiplerle eserde yüz yüze gelecektir. Vefâ meşeliğe girdikten sonra bir dağın eteğindeki mağarayı fark eder ve içeri girer. İçeride Mihr ile karşılaşır. Mağara anne arketipinin esere yansımış halidir.<sup>73</sup> Anne arketipi bereket, sihirli dönüşüm, yeniden doğuş yeri, bilgelik ve ruhsal yücelik ve

<sup>72</sup> Carl Gustav Jung; Age, s.198.

<sup>73</sup> daha başka örnekler için bkz.: Carl Gustav Jung; Dört Arketip, Metis Yayınları, İstanbul 2009, s.22.

bunun gibi özelliklerle karşımıza çıkar. Eski edebiyatımızda mağaralar yeraltında olur. Hikâyemizdeki mağaranın kapısı bir dağın eteğindedir. Dağ, yolculuğun ve tırmanışın hedefini temsil eder, bu nedenle psikolojide genellikle Kendilik (self) anlamına gelir. Dağın büyüklüğü ve yüksekliği yetişkin kişiliğe işaret eder.<sup>74</sup> Vefâ bu dağı tırmanmak onu aşmak -yetişkin kişiliği ile birlikte olmak- yerine mağaraya girmiştir. Bilinçli bir tercih yerine bilincin dışındaki karanlığı temsil eden mağaraya yönelmiştir. Mağara kahramanın kolektif bilinçdışının mekân olarak görünmesidir. Bu mağaraya giren kişiler kendilerini bilinçdışı bir dönüşüm içinde bulacaklardır. Bu dönüşüm olumlu veya olumsuz bir biçimde karşımıza çıkabilir. “Dönüşüm genellikle yaşam süresinin uzaması ya da ölümsüzlüğe adaylık olarak yorumlanır.”<sup>75</sup> Bu da hikâyede cadı tarafından boğazı kesilen Vefâ'nın Hızır tarafından diriltilmesiyle anlatılmıştır. Vefâ'ya yeniden yaşam verilmesi onun yaşamını uzatmakla birlikte dönüşümünün başlangıcını da simgelemektedir. Hayata döndürülen Vefâ Mihr'i aramak için mağaradan çıkar. Anne aynı zamanda bereketin ve üretkenliğin sembolüdür. Mağarayı Tabiat Ana'nın rahmi olarak ele aldığımızda Vefâ mağaradan çıkmakla dönüşüm geçirerek yeni bir hayata başlamış olur.

Daha önce ifade ettiğimiz gibi bilinçdışı kendisini sembollerle var eder. Bu semboller edebî eserde olayın akışı içinde bir varlık olarak kendisini gösterebilir. Mağaraya giren Vefâ burada Mihr ile karşılaşır. O ana kadar sadece adını bildiği fakat görmediği bir kişi ile karşı karşıya gelecektir. Vefâ Mihr'i görünce kendinden geçer ve bayılır. Bu üst üste yedi kez tekrarlanır. Bu durumun benzeri olabileceğini düşündüğümüz ilk görüşte aşık olma motifi Jung psikolojisinde şöyle açıklanmaktadır:

“Bir erkeğin psişesinin derinliklerindeki anima gölge gibi dıştaki bir kadına yansıtılarak deneyimlenebilmektedir. Bu ilke ilk görüşte aşka düşme olgusunu da açıklamaktadır. Buna göre bir erkek ilk kez gördüğü bir kadına ansızın aşık olmaktadır. Çünkü o, aşık olunan kadını yıllarca içinde taşımıştır. O an sadece içindeki kadını dıştaki bir kadına yansıtmaktadır. Gerçekte aşık olunan kadın erkeğin psişesinde yaşamaktadır. Böyle bir sevdaya düşen erkek dışarıdan tam bir çılgın olarak görülecektir.”<sup>76</sup>

Eski edebiyatımızın abartmaya dayalı anlatım olanağı göz önünde tutulursa Vefâ'nın Mihr'i gördüğünde bayılmasının nedenini ilk görüşte aşık olma motifinin yoğunca

<sup>74</sup> Carl Gustav Jung; Age s.89.

<sup>75</sup> Carl Gustav Jung; Age s.67.

<sup>76</sup> Carl Gustav Jung; İnsan ve Sembolleri, Okyanus Yayınları, IV. Baskı, İstanbul 2009, s.180.



yaşandığı bir deneyim olarak değerlendirebiliriz. Bu durum Vefâ'nın ve rakiplerinin havuz başında Mihr'in resimini gördüklerinde de ortaya çıkar. Mihr'in Vefâ'yı gördükten sonra onun hakkındaki duyguları - duygusal yoğunluk Vefâ'daki kadar olmamasına rağmen- Vefâ'ya benzer. Bu durum hikâyede “ Mihr-i nigâr Vefâ'yı görüp ve diğkhat-i nazâr ile bir kez cân u gönülünden ah edip biñ cânıyla ‘âşık oldu.” sözleriyle açıklanmıştır.

Ego yani insanın bilinçli hali ile self (ruhsal bütünlük)in özdeşliği tüm mitlerde bulunmakta ve bu durumdaki insan yuvarlak bir bütün veya cennette olarak tasvir edilmektedir. Örneğin Adn cenneti ve Platon'un hermofrodit<sup>77</sup> insanı bu özdeşlik durumun çok güzel bir biçimde göstermektedir. Ego ve bilinçliliğin ortaya çıkışı ise, Ademin cennetten kovulması, Habil ve Kabil hikâyesinde anlatılmaktadır.<sup>78</sup> Mihr ü Vefâ hikâyesinde ego ile selfin birleşikliğini aşıkların bir arada bulunduğu zaman ifade eder. Burada ego self ile uyum içerisinde olup bütünlüğün sağlandığını göstermektedir. Hikâyede mağaranın özellikleri de göz önüne alındığında burasının cennete benzer bir yer olduğu ortaya çıkar.

“Anı gördü ki la‘l ,yâkût, zümürüdden bir sarây binâ olmuş. Bütün duvârı altun, gümüş ve taşları yâkût cevâhir öyle şa‘şa‘a virilmiş ki Andan dahı içeri giderek anı gördü ki bir altun kapu cümle la‘l u zümürüt ile cevâhir taht eylemişler ve kapu üzerinde bir zembürî perde aşmışlar. Kaçan ol perdeyi kaldırıp içeriye girdi. Anı gördü ki bir yüce taht ol taht üzerinde bir çaya ile bir melek-şifât kız oturmuş” sözleriyle anlatılan bu yerin etrafında odalar (hücreler) bulunmaktadır. Her odanın içinde akla hayale gelmeyecek mücevherler vardır. Kırkinci oda ise tamamen cennet bahçelerinden bir bahçedir. “Kaçan kim içeri girdi anı gördü ki bu bir ‘azîm bâğçe ammâ şol mertebe ki cennet bâğçe bir bâğçe. Bunun içinde olan gül ü çarânfîl ü sünbül aşlâ gözler görmüş ve kulaklar işitmiş degil. Cümle hâki misk ü ‘anber cümle taşları cevâhirden ve eger

<sup>77</sup> Hermafrodit, çok eski çağlardan bu yana bedeninde hem dişi hem de erkek özelliklerini barındıran kişiler için kullanılan bir sözcüktür. Kelime olarak hermafrodit Yunan mitolojisindeki Ticaret Tanrısı Hermes ile Güzellik Tanrıçası olan Afrodit'in adlarından gelmektedir. Efsaneye göre Afrodit ile Hermes'in bir oğulları olur. Adını Hermafrodit koyarlar. Hermafrodit o kadar güzeldir ki bir su perisinin dikkatini çekmiştir. Peri kız, sürekli ona yaklaşmak için uğraşır; ama Hermafrodit'in nazı ile karşılaşır. Bir türlü yüz bulamayan peri kız, Hermafrodit gölde yüzerken birden karşısına çıkar ve sıkı bir şekilde ona sarılır. Tanrılara onları birbirlerinden ayırmamaları için yalvarır. Sonunda dileği kabul olur ve ikisi de aynı vücutta can bulurlar. Böylece ortaya çift cinsiyetli bir yaratık çıkar. (<http://tr.wikipedia.org/wiki/Hermofrodit>)

<sup>78</sup> Cihad Kısa; Carl Gustav Jung'da Din ve Bireyleşme Süreci, İzmir İlahiyat Vakfı Yay., İzmir 2005, s.101.

ağaçlarda olan mîve ve gerek yerde biten otlar cümlesi ben-i âdem oğlanınıñ filân derdine devâyım deyip her biri feryâd eder.” Hikâyede bu şekilde anlatılan Vefâ mağaraya gelip Mihr ile buluştuktan sonra ego ile selfi arasında uyumu sağlamış görülmektedir. Yalnız yolculuğunun başlangıcında olan bu durum yolculuğun aşamalarını tamamlamadığı için tam bir bütünlük sayılmamalıdır. Çünkü kısa bir sonra Vefâ Mihr’in göstermediği kırkıncı odayı -bütünlüğü temsil eden cennet bahçesi- açıp aşıkların ayrılmasına neden olacaktır.

Hikâyede Vefâ’nın ilk görüşte aşık olduğu Mihr, Vefâ’nın animasına karşılık gelmektedir. Erkek psişesindeki dişil unsur olarak tanımlanan animanın oluşması için dört aşama gereklidir.

“İlk aşama mitolojide en belirgin olarak, saf biyolojik nitelikte olan Havva’da simgeleşmiştir. İkinci aşama örneğin Faust’un Helena’sında belirir. Bu Eros’un estetik, romantik biçimidir, cinsel unsurlarla da karışıktır. Üçüncü aşama ruhsallaştırılmış Eros olarak örneğin bakire Meryem’de biçimlenir. Dördüncü aşama sevgiyi bilgelik olarak kişileştiren biçimde ortaya çıkar, buna en çok yaklaşabilen Mona Lisa’dır.”<sup>79</sup>

Dört sayısı Jung psikolojisinde önemli bir yere sahiptir. Çünkü self kendini dört ve dördün katları şeklinde ortaya koymaktadır. Anima ve animusun oluşum evrelerine baktığımızda burada da dört sayısının varlığını görürüz. Bu arketipler dört aşama içinde meydana gelirler. Daha önce yolculuğunun başlangıcında Vefâ’nın bütünlüğünü kaybedip yol ağzına gelmesinde dört sayısını (dört yol ağzı) görmüştük. Hikâyenin ileriki bölümlerinde Vefâ Mihr’i dört defa yitirir ve dört defa bir araya gelirler. Buna bağlı olarak da Vefâ’nın dört rakibi vardır (mağip zemin padişahı, zengî, düzd, sarraf). Self kendini salt dört rakamı ile değil katları ile de gösterir. Bu bakımdan kırkıncı odanın açılmaması Mihr’in (Vefâ’nın animası) bütünlük halinin devam etmesini istediğini, selfi ile tam uyum içinde olamayan Vefâ’nın ise bütünlüğünü bozacak şekilde hareket edeceğini gösterecektir. Animanın işlevi ego ile self arasında ilişkiye yardımcı olmaktır. Anima birey ve onun iç dünyası arasında aracıdır. Edebî eserde kahramana yardım eden rehberlik rolüyle karşımıza çıkar. Hikâyemizde Vefâ’nın Mihr’i elinden her kaçırışında Mihr’in bu sorunun üstesinden gelmesi ve Vefâ’ya ne yapmaları gerektiğini söylemesi bu rehberlik yönünü göstermektedir.

<sup>79</sup> Carl Gustav Jung; Age, s.188.

Vefâ Mihr ile tanıştıktan sonra kırkıncı odaya kadar olan tüm odalar Mihr tarafından gezdirilir, kırkıncı oda açılmaz. Yukarıda söylediğimiz gibi self (bütünlük arketipi)in bir simgesi olan bu odaya Vefâ Mihr'den habersiz olarak girer. Bahçenin bir kenarında bir ağacın üstünde yetmiş üç tane gömlek görür. Vefâ bu gömleklerin ne olduğunu anlamak isterken gömleklerden bir tanesi çıkan rüzgarla uzaklara doğru uçar. Gömlekleri Mihr'i giymektedir. Cenneti andıran bu bahçedeki ağaç hayat ağacını<sup>80</sup> andırmaktadır. Çeşitli dinlerde ve kültürlerde az çok farklılaşan ve farklı anlamları olan bu ağaç Vefâ'yı Mihr'den ayıran olayların başlangıcını oluşturmaktadır. Adem peygamberin Cennetten çıkarılmasını hatırlatan bu olay bize yasak meyve olgusunu çağrıştırmaktadır.

“Yasak meyveyi yemekle ilk insanın cennetten kovulması hakkında anlatılan mitolojik öyküler ve dini hikâyelerle yaratının insanoğluna büyük bir hürriyet vermesine rağmen, bu hürriyetin belli bir sınır dahilinde olduğu da kanıtlanır durumdadır. Buradan yasak meyvenin bir sınav unsuru olduğu veya sınav rolü üstlendiği görülür. Nitekim irade gücü, yasaklara uyma insanoğlunun başlıca görevi olarak bilinir ve ezoterik bilgilere göre sırrı dışa vurma kamillikten yoksun olmak anlamına gelir. Mitolojilerde ve dini sistemlerde yasak meyve insanın ezoterik bilgisinin sonucu, içten dışa dönüşün başlangıcıdır. Hem Türk mitolojisinde hem de diğer dini-mitolojik sistemlerde insanoğlunun Tanrı emrine karşı gelmesi, bir mükemmellik kaynağı olan başlangıçtan, dini terimle cennetten, uzaklaşması şeklinde anlaşılır.”<sup>81</sup>.

Vefâ da yasaklanan (izin verilmeyen) odaya girerek, Mihr ile olan birlikteliğini, rahatça yaşamlarını sürdürdükleri yerden ayrılmak biçiminde ceza olarak öder. Mükemmellik ve kavrama süreci yasak meyvenin yenilmesiyle başlar. Bazı anlatımlarda yasak meyveden yemeleri ile cennette yaşayan kişilerin çıplak olduklarını fark etmeleri, sembolik şekilde insanın kötülükle ilk tanışması anlamına gelir. Nitekim günah ve kötülük, suç ve ceza yasak meyvenin yenilmesiyle başlar. Vefâ'nın tahta geçmesine kadarki olayların başlangıcını yasağın çiğnenmesi oluşturur. Vefâ Mihr hakkındaki ilk olumsuz düşüncesini de kırkıncı odaya girememesi sonucunda verir. Mihr hakkında o ana kadar ki olumlu düşünceleri (mükemmellik) ilk kez sarsılmış olur. Vefâ olumsuz düşüncelerini: “‘Aceb anda ne var ola? Ol hücreyi benden şakındı deyip ziyâde endişeye düşüp yok elbetde ben anı seyr ederim deyip” sözleriyle dile getirir.

<sup>80</sup> geniş bilgi için bakınız Prof.Dr. Fuat Yöndemli; Hayat Ağacı Ejder Yılan, Nüve Kültür Merkezi, İstanbul 2006 s.49-60.

<sup>81</sup> Prof. Dr. Fuzuli Bayat; “Ezoterik Bilgi Kaynağında Yasak Meyve”, Turkish Studies, Volume 3/5 Fall 2008, s.615-625.

Mağaradan ayrılmaları bu mükemmelliğin bozulması olarak yorumlanabilir. Bu olumsuz düşünceler hikâyenin devamında birkaç kez kendini gösterecektir. Bahçenin içindeki ağaç kolektif bilinçdışındaki bireyleşmenin bir sembolü olarak karşımıza çıkmaktadır. Gömleklerden bir tanesinin uçması ile Vefâ Mihr'den ayrılacaktır. Mihr'i aramak için de bulunduğu mağaradan dışarı çıkacaktır. Bu da bütünlüğün bozulması anlamına gelmektedir. Bütünlüğünü yitiren birey onu yeniden elde etmek için bu süreci baştan başlatmalıdır. Vefâ da yasağı çiğnedikten sonra pek çok engelle karşılaşacak hikâyenin sonunda Mihr ile bir araya gelerek bütünlüğünü tekrar sağlayacaktır.

Gömlek uçtuktan sonra mağrib-zemin padişahının ülkesine düşünce padişah gömlek sahibine aşık olur. Bu durum Vefâ'nın Mihr'den defalarca ayrı düşmesine sebep olacak olaylar zincirinin başlangıcını teşkil eder. Mağrib-zemin padişahı gömlek sahibinin aranmasını istediğinde padişahın veziri bir cadı aracılığı ile Mihr'e ulaşır. Cadı Mihr ve Vefâ'nın bulunduğu yere gelince bir büyü yaparak Vefâ'nın boğazını keser Mihr ile dadısını da kaçıtır. Buradaki cadı bilinçdışındaki anne arketipinin olumsuz simge olarak yansımasıdır. Mağara anne arketipinin bir simgesi olduğuna göre buraya giren Vefâ anne arketipinin başka bir görünümü olan cadı ile bir araya gelir. Bilincin bilinçdışı ile uyumu ortadan kalktığı zaman, egonun bilinçdışından gelen uyarıyı yönlendirememesi simgesel biçimde cadı olarak gösterilmiştir. Cadı aynı zamanda Vefâ'nın dönüşüm sürecini başlatacak olan hikâye kişisidir. Vefâ cadı tarafından öldürüldükten sonra Hızır tarafından diriltir, bu yeniden doğuş motifinin bir görünümüdür. Aynı zamanda bu egonun ortaya çıkmasının da simgesidir. Çocuklarda arketiplere rastlanmaz çünkü çocukta bilinç ve bilinçdışı ayrışmamıştır. Bir bütünlük hali içerisinde. Vefâ da yeniden doğan bir çocuğun bilinç halini taşıdığı için ego ve bilinçdışının uyumlaşması için bunların önce birbirinden ayrılması sonra tekrar bir araya gelmesi gereklidir. Bu yüzden hikâyede mağaradan çıkan Vefâ tamlığını sağlamış olarak değil animasını kaybetmiş, (yeni doğan çocukların animası oluşmamıştır) bilinçdışı ile ilgili içeriklerden yoksun bir bilinç düzeyine sahip olan kahraman (ego) olarak karşımıza çıkmaktadır. Kısacası Vefâ bilinç düzeyi olarak yeni doğan bebeklerdeki bir seviyeye sahiptir. Bilinçdışını tanınması ve egosu ile uyumlaştırmayı başlatabilmesi onlarla karşı karşıya gelmesi gerekir. Mihr ü Vefâ hikâyesinde bu kişiliğin karanlık yönünü temsil eden gölge arketipinin görünmesiyle olur. Mihr'i

kaçıran mağrib-zemin padişahı, zengî, sarraf ve atı çalan seyis Vefâ'nın gölge yanını temsil etmektedir.

Gölge ruhumuzun diğer yarısıdır. Çoğunlukla olumsuz özelliklere sahip olan bu diğer yarımızı bastırırsak ve bilinçdışına itersek daha tehlikeli bir hale gelir. Bu yüzden onun varlığının kabul edilmesi gereklidir. Bazen kendi gölgemizi kendi dışımızdaki insanlara yansıtırız. Böyle yaptığımız zamanlarda kendi kişiliğimizin bir parçası karşı tarafta kalmaktadır. Sonuçta istencimizle olmasa da sürekli olarak, bu karşı yanı destekleyen şeyler yaparız, böylece istemeden düşmanımıza yardım etmiş oluruz.<sup>82</sup> Vefâ'nın Mihr ile bir arada iken rakiplerinin onu kaçırmaması gölgenin bu yönünü ortaya koymaktadır. Vefâ yanlış davranışları ile gölgesine yardım etmiş ve Mihr'den ayrılmıştır. Bu davranışlardan ilki cadının mağaraya alınmasıdır. Cadı kılık değiştirdikten sonra mağaraya gelir ve içeri girmek ister. Mihr engel olmak için çeşitli şeyler söylemesine rağmen cadı içeri girer ve Mihr'i kaçıır. İkinci olarak mağrib-zemin padişahından kurtulduktan sonra çok yorulduklarını ifade ederek dinlenmek istediğini söylemesiyle Vefâ Mihr'i elinden kaçıır. Çünkü uyuyakalan aşıkları gören zengîler Mihr'i padişahlarına götürürler. Üçüncü olarak zengîlerden kaçmayı başaran aşıklar dindar bir kadının evine yerleşir, burada da dindar kadının arkadaşı Mihr'i hamama götürmek ister. Mihr'in tüm ısrarlarına rağmen hamama gitmesine izin verir. Böylece bir daha Mihr'den ayrılmak zorunda kalır. Son olarak da sarrafın evinden kaçarken atlarla bekleyen Vefâ uyuklayarak Mihr'den ayrı düşer. Bütün bunlar Vefâ'nın gölgeleri olarak ortaya çıkan rakipler tarafından Mihr'den ayrılmasının nedenlerini açıklamaktadır. Yalnız sonuncu durumda Mihr başka bir kişi tarafından kaçırılmaz bir ülkeye padişah olur. Bütünlüğün (self) simgesinin dört rakamıyla edebî eserde temsil edildiği düşünülünce dört rakipten de kurtulan Mihr korunacağı –çünkü padişah olacaktır– kaleye gider.

Gölgesiyle karşı karşıya gelen Vefâ pek çok acıyı ve ayrılığı da yaşadıkdan sonra yolculuğunu tamamlamak için üçüncü aşamaya geçmelidir.

#### 4.2.5. Dönüş Yolunda Vefâ

Kahraman çeşitli zorluklardan geçerek, değişik sınavlara tabi tutularak iç disiplinini sağladıktan sonra dönüş aşamasına geçer. Bu aşama kahramanın içsel yolculuğuna

<sup>82</sup> Carl Gustav Jung; *Age*, s.172.

çıkışını tamamlandığını yani ruhsal bütünlüğünü sağladığını ve bireyleşme sürecinin sonuna geldiğini ifade etmektedir. Mihr ü Vefâ hikâyesinde bu durum biraz farklı bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Vefâ Mihr'in padişah olduğu şehre bilinçsiz bir biçimde gider. Mihr'in yaptırdığı havuzun her iki yanına Mihr ile Vefâ'nın resimleri asılmıştır. Mihr bunu görüp ah eden veya bayılan kişilerin yakalanmasını söyler. Yakalandıktan sonra aşıklar sırasıyla sorguya çekilir. Sorgu sonunda Mihr kimliğini açıklamadan Vefâ'ya kendisinin güçlü bir padişah olduğunu ve kendisiyle evlenmesini teklif eder. Bu teklifi reddeden Vefâ, düşünmesi için alıkonulduğu odaya götürülür. Bundan sonra Mihr tekrar teklifini yineler, Vefâ yine reddedince Mihr kimliğini açıklar ve aşıklar kavuşmuş olur. Mihr (Vefâ'nın animası) oraya daha önce gitmiş, müstahkem bir kalenin bulunduğu bir ülkeye padişah olmuştur. Vefâ'nın Mihr ile bir araya gelmesi için onun da bu şehre gelmesi ve Mihr ile buluşması gerekmektedir. Bu durum egonun animası ile bütünlüğünü oluşturacaktır. Anima yönlendirici etkiye sahip olan bir arketiptir. Daha önce de görüldüğü gibi Mihr Vefâ'yı defalarca içinde bulunulan zor durumdan kurtarmış fakat atların çalınmasından sonra Vefâ'dan ayrılmıştır. Bu yüzden Vefâ'nın bireyleşme süreci içindeki ruhsal bütünlüğünü başlatabilmesi için yönlendirici gücü olan bu arketiple bir araya gelmesi gerekir. Vefâ'nın rakiplerle karşılaşması egonun gölge ile karşılaşmasına denk düşer. Havuz başında yakalanan rakiplerin eserin sonunda affedilmesi ego ile gölgenin uyumu olarak ortaya çıkmaktadır. Bireyleşme süreci karşıtlar arasında denge kurmak demektir. Denge hali ise insanın egosu ile bilinçdışı, bilinci ile gölgesinin uyum yaratacak biçimde bir arada olmasını gerektirir. Vefâ Mihr'in isteği ile kendisine acı çektiren bu rakipleri affeder. Sembolik anlam olarak bu affediş bütünlüğe giden yolun sonuna geldiğini bize anlatmaktadır. Rakiplerini affeden Vefâ son bir sınavı da başarıyla geçtikten sonra Mihr'e kavuşur. Animası ile de uyumu sağlayan Vefâ artık tam anlamıyla bütünlüğünü sağlamış olur.

Daha önce mandalanın bütünlüğün simgesel görünümüleri olarak en eski devirlerden beri din ve mitolojide var olduğunu söylemiştik. Bu semboller Vefâ'nın hikâyesinin başında bireyleşme sürecine girmesinde ve bu yola girerken karar aşamasında bulunmasında iki defa karşımıza yüzük ve dört yol ağzı olarak çıkmıştı. Vefâ altınları bitirdikten sonra ülkesinden ayrılmış ve hikâyesinin sonunda ülkesine geri dönmüştür. Çünkü Mihr'in geldiği ülkenin ihtiyar veziri Mihr'e niçin padişahsız kaldıklarını anlatmış bu anlatımın sonunda Mihr padişahın Vefâ olması gerektiğini çıkarmıştır. Böylece Vefâ hikâyesinin

başlangıcından sonuna kadar büyük bir daire çizerek yine aynı yere varmıştır. Vefâ'nın kendi ülkesine gelmesi bize mandala sembollerini hatırlatmaktadır. Bilindiği gibi edebî eserde daire ve kare şeklinde ortaya çıkan mandalalar içsel birlikteliğin simgesel dışavurumudur.

“Mandalalar bir yandan eski düzenin yeniden kurulması gibi tutucu bir amaca, öte yandan da henüz olmayan bir şeyi biçimlendirmek gibi yaratıcı bir amaca hizmet eder. Bu ikinci yan birincisi ile çelişkili değildi; çünkü çoğunlukla eski düzenin yeniden kurulması aynı anda bir yeni yaratış olmaksızın yapılamıyordu. Yeninin içinde eski aynı zamanda daha yüksek bir düzeyde geri dönmüş oluyordu.”<sup>83</sup>

Vefânın yüzüğü satması, Mihr'e ulaşmak için dairevi bir yol çizerek ülkesinden ayrılması ve hikâyenin sonunda ülkesine dönmesi hem eski düzenin yeniden kurulmasına hem de tahta geçerek olmayan bir şeyi biçimlendirmesini simgeliyor. Yeninin içinde eski aynı zamanda yüksek bir düzeyde geri dönmüş oluyor. Vefâ dışı yarısı olan Mihr ile bir araya gelince evrensel geçerlilik anlamına gelen tahtın da sahibi olur. Böylece hikâyenin sonunda rakiplerin bertaraf edilmesi ve Mihr ile kavuşma (içsel bütünlük) yanında ödülü olan tahtın da sahibi olur. Buradaki taht bireyleşmenin tamamlandığının sembolüdür. Hikâyenin başında altınları harcamak ile başlayan bireyleşme süreci tahta geçmekle sona erdirilmiş olur.

---

<sup>83</sup> Carl Gustav Jung; *Age*, s.225

## 2. Bölüm Tenkitli Metin



### **Metnin Transkripsiyonunda Dikkat Edilen Hususlar**

- 1) Metni okurken ünlülerin yuvarlaklıklarının değerlendirilmesinde Yavuz Kartallıoğlu'nun yayımlanmamış doktora tezi esas alınmıştır.
- 2) Noktaları karıştırılan kelimeler ile müstensih tarafından yanlış yazılan kelimelerin doğrusu yazılmıştır.
- 3) Metinde silinmiş veya okunamayan yerler, (...) işareti ile gösterilmiştir.
- 4) Çıkarıma dayanan tahminlerde {} işareti içinde kelimeler yazılmıştır.
- 5) Kelimenin okunuşunda tereddüt varsa kelime yazıldıktan sonra (?) konulmuştur.
- 6) Metinde özel isimler büyük harfle yazılmış, bu isimlere getirilen çekim ekleri TDK İmlâ Kılavuzu esas alınarak ayrılmıştır. Ayrıca özel isimlerle kullanılan unvan sıfatları da büyük harfle yazılmıştır.
- 7) Metnin daha iyi anlaşılabilmesi ve metni nasıl anladığımızı göstermek amacıyla noktalama işaretleri kullanılmıştır.
- 8) Karşılıklı konuşmaları göstermek için konuşma çizgisi (–) kullanılmıştır.

### Transkripsiyon İşaretleri

Mihr ü Vefâ mesnevisinde, Osmanlı alfabesinde bulunup da günümüz alfabesinde kullanılmayan işaretler için tenkitli metin çalışmalarında geçerli olan, alışlagelmiş transkripsiyon sistemi kullanılmıştır.

ا	: ʾ, y, a, A, e, E
ب	: b, B
پ	: p, P
ت	: t, T
ث	: s, Ş
ج	: c, C
چ	: ç, Ç
ح	: h, Ĥ
خ	: ħ, Ĥ
د	: d, D
ذ	: z, Z
ر	: r, R
ز	: z, Z
ژ	: j, J
س	: s, S
ش	: ş, Ş
ص	: s, Ş
ض	: z, Z
ط	: t, T
ظ	: z, Z
ع	: ʿ
غ	: ğ, Ğ
ف	: f, F
ق	: k, K
ك	: g, G, k, K, ñ
ل	: l, L
م	: m, M
ن	: n, N
و	: o, O, ö, Ö, v, V, u, U, ü, Ü
ه	: h, H
ی	: y, Y, ı, I, i, İ

Arapça ve Farsça kelimelerdeki med harfleri aşağıdaki biçimde gösterilmiştir.

آ	: ā, Ā
و	: ū, Ū
ی	: ī, Ī, ā

Farsça vāv-ı ma'düle ise uzun a (ā)'dan önce üst simge olarak “v” işareti ile gösterilmiştir.

Üstüh<sup>v</sup>ān gibi.

[1-b] Hikāyāt-ı kışşa-i Mihr ile Vefā'dır ki naql olunur.<sup>1</sup>

Rāviyān-ı aḥbār ve nākılān-ı āşār ve muḥaddişān-ı rūzgār öyle hikāyet<sup>2</sup> ve bu yüzden rivāyet<sup>3</sup> ederler ki zamān-ı evā'ilde<sup>4</sup> Rūmelī vilāyetinde bir pādişāh var idi ve ziyādesiyle<sup>5</sup> kuvvete mālīk idi. Beş kerre yüz biñ 'askere mālīk idi<sup>6</sup> ve dünyāda memālīke<sup>7</sup> hüküm ederdi ve çok rūzgār görmüş<sup>8</sup> ve çok 'ömr sürmüş idi ve çok<sup>9</sup> acı tatlu görmüş<sup>10</sup> ve fuḳarā aḥvālin<sup>11</sup> bilip<sup>12</sup> cümle re'ayāya<sup>13</sup> dā'imā 'adālet ederdi<sup>14</sup> ve bir kimseniñ da'vāsı olsa ol zamānıñ şerī'āti üzre aşlā şer'e muḥālif iş etmez idi. İşte böyle olduğundan<sup>15</sup> ḥāzret-i mevlā 'ādili sever, dā'imā her işi āsān ederdi.<sup>16</sup> Her nerde düşmān var ise ḥāzret-i Ḥaḳḳ ḳahr edip pādişāhıñ işi dā'imā ferāḥ idi. Ol pādişāhıñ ism-i şerīfine<sup>17</sup> Ḳayḳusuz Şāh derler idi ve dā'imā işi vü hükümü 'asker ile ve 'adl ile olan pādişāhıñ günü zevḳ ile geḳip ḳayḳusuz olsa 'aceb degildir ve ol pādişāhıñ dār-ı dünyāda üç oḒlu var idi ve cümlesi maḥbūb-ı zamān idi. Ğāyet 'āḳıl-ı ra'nā idiler. Küçük oḒlunuñ ismiñe Vefā derler idi. Ol pādişāh bir gün ḥasta oldu.<sup>18</sup> Ma'lūm sa'ādetdir bu dünyāya gitmektedir. Dünyā fāni āḫiret bāḳidir. Elbet gelen gider gündün gün ḥāli mükedder olup āḫir vezirleri bu ḥāli görüp dediler ki pādişāhıñ ḳatına geldiler ve pādişāhıñ ḥāṭırın [2-a] su'āl eylediler, ayıtdılar kim:

- Devletlü pādişāhımız ḥāzret-i mevlā gecinden versin, velākin ma'lūm sa'ādetdir dünyā fāni āḫiret bāḳidir. Cümlemiz oraya varsaḳ gerekdir. Velākin eger sizlere bir ḥāl olursa taḫtı ḳanḒı oḒluñuza sipāriş edersiniñiz<sup>19</sup> ve pādişāhlıḒı kime lāyık görürsüz. Ma'lūm sa'ādetdir üç oḒluñuz vardır. Mu'ammer olsunlar sizden

<sup>1</sup> Hikāyāt-ı kışşa-i Mihr ile Vefā'dır ki naql olunur -M

<sup>2</sup> hikāyet ] naql u rivāyet T

<sup>3</sup> rivāyet ] hikāyet T

<sup>4</sup> zamān-ı evā'ilde] zamān-ı sābıḳda T

<sup>5</sup> ziyāde] ziyādesiyle M

<sup>6</sup> 'askere mālīk idi] sipāhisi var idi M

<sup>7</sup> dünyāda memālīke] ziyāde memleketlere M

<sup>8</sup> görmüş] görüp T

<sup>9</sup> Çok -M

<sup>10</sup> görmüş] görüp T

<sup>11</sup> aḥvālin ] ḥālin T

<sup>12</sup> bilip] bilir T

<sup>13</sup> re'ayāya] re'ayāyı M

<sup>14</sup> dā'imā 'adālet ederdi] 'ādil tutardı M

<sup>15</sup> İşte böyle olduğundan] Böyle olduğu ecilden M

<sup>16</sup> ederdi] imiş idi M

<sup>17</sup> ism-i şerīfine] ismine T

<sup>18</sup> Ol pādişāh bir gün ḥasta oldu.] Ol pādişāh-ı mu'azzam bir gün Ḓāyet ḥasta olup M

<sup>19</sup> taḫtı ḳanḒı oḒluñuza sipāriş edersiniñiz] taḫta ḳanḒı oḒluñuza sipāriş buyurursuñuz T

şoñra ğavġa olup re‘ayā ayak altında pāy-māl olmasınlar, dediler. Ve hem vasiyyet iyü şeydir deyip ve sizlerden ħazret-i Allāh rāzı olur da hem ħafīflıktır deyip vüzerā pādişāha niyāz eyleyip söz tamām eylediler. Pādişāh daġı mübārek gözlerin açıp buyurdular ki:

- Ey, benim ‘ākil-i ra‘nā vezirlerim! Ĥüdā sizden rāzı olsun.<sup>20</sup> zīrā fuġarānıñ rāġatda olmadıġını {bile}siñiz ancaġ ben anların ġaydın gördüm ve siz de bilesiz ve remz ile size vaşıyyet eyledim.<sup>21</sup> Benim vaşıyyetim bilmek dilerseniz<sup>22</sup> ġazīne içinde üç dane küp ġodum.<sup>23</sup> ġazīnemden varıp ol küpleri göresiz ve aña göre ġareket eyleyesiz.<sup>24</sup> Ammā kendiniñ küçükden büyümiş<sup>25</sup> bir lālāsı var idi. İşte<sup>26</sup> bu lālāmıñ<sup>27</sup> sözünden taşra iş etmeyesiz zīrā bu lālām vüzerā içinde ġayet ehl-i<sup>28</sup> ferāset ve ehl-i ġikmet kişidir, deyip vasiyyetin tamām eyledi<sup>29</sup> ve andan gözün açıp gene yumdu<sup>30</sup> şoñra gözün yumup cān-ı şīrini Ĥaġġa<sup>31</sup> teslīm eyledi.

Çünkü pādişāh vefāt eyledi cümle ġullar ve cāriyeler bu ġāl u keyfiyeti<sup>32</sup> görüp kendülerin yerden yere urup<sup>33</sup> yas u mātem eylediler.<sup>34</sup> Āġir ne cān ne kadīrin işi ... imiş ağlamak ile dirilmez pādişāhı defn etmek gerektir, deyip techīz ü tekfīniñ görüp cümle vüzerā [2-b] vilāyet içinde olan re‘ayā cem‘ olup gözyaşı dökerek pādişāhını götürüp defīn eylediler andan ba‘dehu girüye gelip.<sup>35</sup> Vüzerā bir yere<sup>36</sup> cem‘ olup müşāvere edip ayıtdılar :<sup>37</sup>

<sup>20</sup> ġüdā sizden raızı olsun] ġazret-i Allāh sizleri ma‘mūr eylesin M

<sup>21</sup> Remz ile size vaşıyyet eyledim.] müġeyyā eyledim M

<sup>22</sup> bilmek dilerseniz] dilerseniz M

<sup>23</sup> ġazīne içinde üç dane küp ġodum. -M

<sup>24</sup> eyleyesiz] idesiz T

<sup>25</sup> büyümiş -M

<sup>26</sup> İşte -M

<sup>27</sup> lālāmıñ] lālānıñ M

<sup>28</sup> ehl-i -M

<sup>29</sup> vasiyyetin tamām eyledi] sözün tamām etdi. T

<sup>30</sup> gözün açıp gene yumdu -M

<sup>31</sup> şīrini ġaġġa] şīriniñ Ĥallāġ M

<sup>32</sup> ġullar ve cāriyeler bu ġāl u keyfiyeti] cümle ġul u ġaravaş bu ġāli M

<sup>33</sup> kendülerin yerden yere urup -M

<sup>34</sup> eylediler] etdiler T

<sup>35</sup> ba‘dehu girüye gelip] dönüp geldiler M

<sup>36</sup> yere] araya T

<sup>37</sup> müşāvere edip ayıtdılar] meşveret eylediler M

- Bu<sup>38</sup> böyle olmaz zīrā<sup>39</sup> taht pādīşāhsız olmak mümkün değildir. Bize durmak olmaz.<sup>40</sup> Bir sā' at evvel varıp hazīneye bakalım<sup>41</sup> pādīşāhımızñ vaşiyyeti nedir görelim<sup>42</sup> aña göre biz dağı pādīşāhımızı bilelim, dediler.

Andan cümle vüzerā ve üç dane güneş yüzlü şāhzādeler cem' olup<sup>43</sup> andan hazīneye girdiler.<sup>44</sup> Anı gördüler kim altun ve gümüş ve rahtlar cevāhirli ve andan mā' adā dürlü cevāhirler<sup>45</sup> hazīnede toḅ torbalar ile taḥmīn mümkün değildir şol kadar hazīne var ki ta' bir olunmaz.<sup>46</sup> Lākin şol küpleri görelim deyip ol küpler olduğu taraḫa varıp gördüler ki.<sup>47</sup> Üç dane küp biri büyük, bir andan küçük ve biri dağı andan küçük ağızları perkilü<sup>48</sup> durur. Evvelā<sup>49</sup> büyük küpün ağızını açdılar.<sup>50</sup> Gördüler ki toḅ dolu toprak.<sup>51</sup> Anı bırağıp ortanca kübün ağızını açdılar.<sup>52</sup> Anı gördüler ki toḅ tolu kemik<sup>53</sup> ve ba' dehu<sup>54</sup> küçük küpü açdılar gördüler ki<sup>55</sup> toḅ dolu altun.<sup>56</sup> Cümle vüzerā<sup>57</sup> ḫālī<sup>58</sup> görüp ḫayrān oldular. Bunların her biri bir söz söyledi,<sup>59</sup> olmadı. 'Akılları erdiği mertebe olmadı.<sup>60</sup> Biriniñ sözü birine uymadı. Āḫir döndüler<sup>61</sup> pādīşāhñ vaşiyet etdiği vezire ayıtdılar<sup>62</sup> ki :

- Pādīşāhımız bize<sup>63</sup> seniñ sözünden taşra çıkman deyü size cevāb eyledi.<sup>64</sup> Bununñ ḫikmeti nedir bizlere beyān eyle<sup>65</sup> bizler size rāzı oluruz, dediler.<sup>66</sup>

<sup>38</sup> Bu -M

<sup>39</sup> zīrā -M

<sup>40</sup> yokdur ] olmaz T

<sup>41</sup> hazīneye bakalım] hazīneyi açalım T

<sup>42</sup> görelim] görüp M

<sup>43</sup> şāhzādeler cem' olup] üç şāhzādeler ile sürüp T

<sup>44</sup> hazīneye girdiler] hazīneye gelip gördüler T

<sup>45</sup> dürlü cevāhirler -M

<sup>46</sup> şol kadar hazīne var ki ta' bir olunmaz -M

<sup>47</sup> Lākin şol küpleri ... gördüler ki] Ammā şeylere bakmayıp ol küpler olduğu taraḫa vardılar M

<sup>48</sup> perkilü] kapalı T

<sup>49</sup> evvelā] İbtidā M

<sup>50</sup> açdılar] açup T

<sup>51</sup> toḅ dolu toprak ] cümle toprak tolu T

<sup>52</sup> ortanca küpün ağızını açdılar] ortanca küpü açıp T

<sup>53</sup> toḅ tolu kemik] içi tolu cümle üstüḫ'ān T

<sup>54</sup> ba' dehu] andan M

<sup>55</sup> küçük küpü açdılar gördüler ki] küpün yanına gelip anıñ da ağızın açıp gördüler T

<sup>56</sup> toḅ dolu altun] cümle ağızına varınca tolu altundur T

<sup>57</sup> Cümle vüzerā -M

<sup>58</sup> ḫālī] bu işi M

<sup>59</sup> her biri bir söz söyledi] her biri 'aklı erdi ki fer söz dediler M

<sup>60</sup> 'Akılları erdiği mertebe olmadı -M

<sup>61</sup> Āḫir döndüler] āḫirü'l-emr M

<sup>62</sup> pādīşāhñ vaşiyet etdiği vezire ayıtdılar] pādīşāhñ vaşiyeti öyledi ki vezire cevāb eylediler M

<sup>63</sup> bize -M

<sup>64</sup> cevāb eyledi] buyurdular T

Derken ol vezîr dağı buyurdu ki<sup>67</sup>:

- Büyük küpü gördüñüz<sup>68</sup> ol büyük şehzâdeye işâretdir<sup>69</sup> ve içinde olan toprak aña delâlet eder ki toprağı büyük evlâdına veriñ<sup>70</sup> ya' ni rumüz budur ki meşelâ tahtı ve hem pâdişâhımızıñ ne kadar hüküm etdiği diyârlar varsa cümlesin büyük oğluma veriñ demek olur.<sup>71</sup> Ortanca oğluna [3-a] Kemük aña delâlet eder ki<sup>72</sup> at, kağır, deve, koyun, sığır cümle ortanca oğluna vermiş<sup>73</sup>. Evvelki küçük oğluna ol altunu alsın ve bir şey-i tâli' in küşâde içinde göre ... eylemiş.

Ki çünkü vezîr bu cevâbı söyledi cümle ehl-i divân<sup>74</sup> vezîriñ sözlerine taħsîn ü âferîñ edip<sup>75</sup> bu sözlere râzı oldular.<sup>76</sup> Andan soñra<sup>77</sup> getirip cümlesin<sup>78</sup> büyük şehzâdeye kılıç kuşadıp tahta culûs etdirdiler.<sup>79</sup> Cümle vüzerâ egilip pâdişâhdan bi' at eyleyip ol dağı babası gibi 'âkılâne pâdişâh olup 'adldâr ile hükümete başladı.<sup>80</sup> Evvelki ortanca şehzâde vaşiyet mücibince<sup>81</sup> cümle at ve kağırları ve develeri ve nice çayır ve tarlaları alıp köyler ve çiftlikler<sup>82</sup> hizmetkârlar cem' edip ol dağı bir tarafa varıp başın hırkaya çekip zevkine meşğül oldu karar eyledi.<sup>83</sup> Çünkü küçük şehzâde dağı ol küp ile altunu alıp melûl maħzûn hâtır-şikeste<sup>84</sup> çekilip gitdi.

#### Faşl-ı Evvel

Hikâyet Vefâ şehzâde çünkü bir küp altunu aldı ammâ kul karavaş yok<sup>85</sup> at, eşek bir âdeme<sup>86</sup> hükmü geçmez şehzâdelik ve tayılar ve lâlâlar ile büyümüş<sup>87</sup> ne bâzirgâne

<sup>65</sup> Bunun hikmeti nedir bizlere beyân eyle -M

<sup>66</sup> bizler size râzı oluruz, dediler] Biz siziñ buyurduğunuza göre râzıyız M

<sup>67</sup> Dirken ol vezîr dağı buyurdu ki] ol lâlâ vezîr-i 'âkıl buyurdular ki T

<sup>68</sup> büyük küpü gördüñüz] işte ol büyük küp ki görürsüñüz T

<sup>69</sup> ol büyük şehzâdeye işâretdir] büyük şehzâdeye ver M

<sup>70</sup> toprağı büyük evlâdına veriñ] toprak büyük oğluna vermiş M

<sup>71</sup> ya' ni rumüz budur ki ... veriñ demek olur] meşelâ ve pâdişâhlığı büyük oğluna vermiş M

<sup>72</sup> Kemük aña delâlet eder ki] Ol ki ortanca küp içinde olan üstüñ'ân aña delâlet eder ki T

<sup>73</sup> kağır ...oğluna vermiş] ki rahşı, kağır, deve, koyun, sığır ne ki varsa ortanca oğluma veriñ demek olur T

<sup>74</sup> ehl-i divân] erbâb-ı divân M

<sup>75</sup> sözlerine taħsîn ü âferîñ edip] 'aqlına taħsîn eyleyip M

<sup>76</sup> bu sözlere râzı oldular] bu söze kâ'il oldular M

<sup>77</sup> Andan soñra] ba' dehu T

<sup>78</sup> getirip cümlesin -M

<sup>79</sup> büyük şehzâdeye ... etdirdiler] büyük şehzâdeyi getirip kılıç kuşadıp tahta culûs eyledi M

<sup>80</sup> ol dağı ... başladı] Ol da geçip babası yerine pâdişâh olup hüküm-i hükümet 'adl u dâd üzere oldu T

<sup>81</sup> vaşiyet mücibince -M

<sup>82</sup> köyler ve çiftlikler -M

<sup>83</sup> karar eyledi -M

<sup>84</sup> melûl maħzûn hâtır-şikeste] melûl ü hâtır-şikest M

<sup>85</sup> kul karavaş yok] Velâkin deyyâr yanında bir hizmetkâr yok T

<sup>86</sup> bir âdeme] kimseye T

olabilir ne baqqāl olabilir.<sup>88</sup> Ol dağı n'eşlesin bir dükkān peydā edip aşlar pişirip evvelde aç ġarīb yigitler cem' edip gönlücinin alırdı.<sup>89</sup> Ve kıanda bir kişi-zāde devletten düşmüş olsa<sup>90</sup> anları dağı bulup getirip yedirip içirip kıarınların doyurup ve hātırıcığın ele alırdı. Eline sermāye verirdi.<sup>91</sup> [3-b] Ğarīb olanlara altına rahş ve hem eline hıarlık verip diyārlarına gönderirdi. Ve bir merde ġarīb fevt olsa techīz ü tekfiniñ görüp defn etdirirdi.<sup>92</sup> Bu hāl üzere nice zamān geçdi. Velākin cümle ma' lümdur hāzır tez gider. Geriden gelmeyince müşğüldür. Az zamānınıñ içinde cümle varını telef eyledi.<sup>93</sup> Günden güne hātırın su 'āl eder kimse kıalmaz oldu<sup>94</sup> ve hizmetkār olanlar da cümle firār etdiler<sup>95</sup> bu kez yalnız kıaldı ve yiyecek kıalmaz. Ah hāzret-i Allāh hıfz eyleye ol gice melül olup kendi hānesinde fikr ederken<sup>96</sup> ben şimdi n'eşleyim şimdi kıardaşıma varsam olmaz<sup>97</sup> baña ne cevāb ederler ki bir küp altun aldıñ kendin bilmeyip āhir şimdi dilenmeye mi geldiñ diyeler.<sup>98</sup>

Beyt:

Haqq te' ālā bir kıulu bir kıula muhtāc etmeye

Haqq te' ālā kıardaşı kıardaşa muhtāc etmeye

Ben şimdi n'eşleyim deyip ol gice hānesinde yalnız ağlayı ağlayı me'yūs oldu.<sup>99</sup> Āhir gördü [ki] kimseden çāre<sup>100</sup> yok hāzret-i Allāh celle şāne hāzretlerine teveccüh edip<sup>101</sup> Ey hüdāvendim şıgındım ben saña efendim dest-gİR ol baña ey kıādir-i kıāyyüm benim

<sup>87</sup> tayılar ve lālālar ile büyümüş] dadı ve tayı perī-veş olmuş T

<sup>88</sup> ne bāzırġāne olabilir ne baqqāl olabilir] ticāret etmek elinden gelmez T

<sup>89</sup> Ol dağı ... gönlücinin alırdı] Hele kendine bir sa' ādet-hāne yapıp pāk oda açıp nerede bir ġarīb yigit varsa kendine getirdip sipāh yazıp başına cem' edip anlar ile divāne gönlüñ eglerdi. T

<sup>90</sup> kıanda bir kişi-zāde devletten düşmüş olsa] Vaqtinde bir devlet düşkini varsa T

<sup>91</sup> Eline sermāye verirdi] getirdip eline sermāye verirdi merde T

<sup>92</sup> Ğarīb olanlara ... defn etdirirdi] Ve kıanda bir derviş ve bir ġarīb yolda kıalmış, hıarlıġı yok hāsta ve kıanda bir ġarīb ölse aña kefen şarıp techīz ü tekfinin görüp bir hoşca defn edip

<sup>93</sup> Az zamānınıñ içinde cümle varını telef eyledi] bu minvāl üzere cümle māl u rızkıñ şarf edip T

<sup>94</sup> Günden güne hātırın su 'āl eder kimse kıalmaz oldu] ol kendine gelenler de gelmez oldular T

<sup>95</sup> Hizmetkār olanlar da cümle firār etdiler] hürmetinde olanlar dağı firār eylediler M

<sup>96</sup> ol gice melül olup kendi hānesinde fikr ederken] Bu kerre şehzāde bu hāl üzere bir gice fikr edip T

<sup>97</sup> olmaz -M

<sup>98</sup> bir küp altun ... geldiñ diyeler.] Bir küp altını telef edip baña dilenmege mi geldiñ deyip başıma kırar veyāhüd hıçbir şey vermeye deyip ol gice gözlerinden yaş revān eyledi. T

<sup>99</sup> ol gice hānesinde yalnız ağlayı ağlayı me'yūs oldu] ol gice gözlerinden yaş revān eyledi T

<sup>100</sup> çāre] fā 'ide T

<sup>101</sup> hāzret-i Allāh celle şāne hāzretlerine teveccüh edip] Bu kerre yüzüñ yerlere sürüp hüdā-yı bī-cūna niyāza başladı. T

hâlim nice olur. Yol bilmem vilâyet bilmem kıanda gideyim. İlahî<sup>102</sup> ism ü zâtiñ haqqıçün<sup>103</sup> senden gayrı kimsem yok. Her hâlde saña şıgındım deyip ol gice

### İkinci Faşl

Şehzâde Vefâ ‘azm-i râh eylediği beyân eder. Çünkü sabâh oldu hemân fikrin buña bağladı ki başım alıp çıkıp gideyim ki ölümü, dirimi kimse bilmesin<sup>104</sup> Bârî bir âhîr diyâra varıp bir kâr üzere olayım.<sup>105</sup> Üstâd aydır râviyân-ı aħbâr ve nâkilân-ı âşâr şöyle rivâyet ederler ki<sup>106</sup> işbu<sup>107</sup> aħvâl Bekye<sup>108</sup> şehrinde olmuş idi. Çünkü Vefâ şehzâde gitmege niyet eyledi.<sup>109</sup> [4-a] Lâkin bir aqça yok ki yolda harc eylesin.<sup>110</sup> n’eşlesin parmağında bir dane hatemi vardı. Parmağında çıkarıp<sup>111</sup> iki altuna şatıp aqçasın alırken<sup>112</sup> bir sâ’il gelip Allah için dedi. Vefâ şehzâde<sup>113</sup> çıkarıp altunu bozup ol sâ’ile verip altunuñ birin verip<sup>114</sup> ol bir altunu yol harclığı eyledi. ‘Azm-i râh edip giderken anı gördü ki şehir içinde bir remmâl dükkân açmış oturur. Hemân<sup>115</sup> Ol remmâle varıp birkaç aqça verdi.<sup>116</sup>

- Benim tali‘im gör, bak,<sup>117</sup> dedi.

Remmâl daħı taħta-i remli eline alıp bir miqdâr yazdı, bozdu. Andan kitâbı eline bir miqdâr yazdı. Andan cevâb eyledi ki:

- Bak a yigidim seniñ ismin Vefâ’dır. ‘İlm-i nücüm bunu gösterir ki sen bu yolda ziyâde zahmet ü meşakkat çeksen gerekdir ammâ soñra hâliñ ziyâde iyü olup bir iqlîm pâdişâhı olasın ancak şimdi giderken yolda bir şehre uğrarsın ol şehriñ<sup>118</sup> içinden bir ‘azîm şu aqar, ol şu şehrin bir kapusundan girip bir

<sup>102</sup> İlahî ] ya Rabbî T

<sup>103</sup> ism ü zâtiñ haqqıçün] büyük bir ismiñ hürmeti için M

<sup>104</sup> ölümü, dirimi kimse bilmesin] Ölür müyüm, kalır mıyım kimse hâlim bilmez. T

<sup>105</sup> Bârî bir âhîr diyâra varıp bir kâr üzere olayım.] hem bir kâr ucuna yapışayım dedi M

<sup>106</sup> râviyân-ı aħbâr ve nâkilân-ı âşâr şöyle rivâyet ederler ki] Râvî öyle rivâyet eder ki T

<sup>107</sup> işbu] meger bu T

<sup>108</sup> Bekye ] Tekye T

<sup>109</sup> Çünkü Vefâ şehzâde gitmege niyet eyledi] Vefâ’dır bu niyyeti eyledi gitmek sadetine M

<sup>110</sup> Lâkin bir aqça yok ki yolda harc eylesin.] ammâ yola gitmege bir aqçe harclık yok M

<sup>111</sup> parmağında bir dane hatemi vardı. Parmağında çıkarıp] parmağından yüzüğünü çıkarıp M

<sup>112</sup> iki altuna şatıp aqçasın alırken] iki altuna furûhat edip aqçasın haqlaşurken M

<sup>113</sup> şehzâde -M

<sup>114</sup> altunuñ birin verip -M

<sup>115</sup> Hemân -M

<sup>116</sup> aqça verdi] pâre verip T

<sup>117</sup> benim tali‘im gör, bak] Benim tali‘imi tutayım görelim M

<sup>118</sup> ol şehriñ -M



kaþusundan çıkar.<sup>119</sup> Şimdiki hâlde ol şehre<sup>120</sup> Rûmeli'nde Egri<sup>121</sup> derler. Zinhâr anda ârâm u karar etmeyip<sup>122</sup> Şuyun aþdığı cânibe ŐıraŐıyla ta Şuyun başına varasın ol Şuyun başında bir miþdâr oturup<sup>123</sup> göresin ki cânavar gelip ol Şuyun başında Şu içer ve andan girüye dönüp gider<sup>124</sup> sen dağı turmayıp<sup>125</sup> ol cânavarın ardına düşüp gidesin<sup>126</sup> cânavar kanda giderse sen dağı andan gidesin Haþk te'âlâ saña ne rûzî kıla andan bir genc-hâneye<sup>127</sup> varasın. Altun u gümüş la'l u cevâhir ile dolu ola ve 'ale'l-huşuş ol hânede bir Şâhib-i cemâl kıza<sup>128</sup> mâlik olasın ki pâdişâhlar ayağı tozuna yüz sürmege haþret olalar.<sup>129</sup>

Çünkü müneccim sözünü [4-b] tamâm eyledi. Vefâ aydır:

- İyi himmet eylediñ. Ancaþ dibsiz kîle boş anbar ne kadar ölçersen ölç ben Şimdi bir vilâyete<sup>130</sup> varıp bir kâr ucuna yapışıp bir kaç aþce kâr edip geçineyim deyü<sup>131</sup> 'azm-i râh ederim. Sen ise bilmem ne söylersin dedi.

Müneccim aydır:

- Bre hey 'âşık sen öyle kıyâs etme<sup>132</sup> muttakimdir bir adı Mevlânîñ 'âmmedir luþfu Haþk te'âlânîñ ve düziye (?) fazlı irerse nâgihân taclar kuds (?) olur. Olduþda hemân bunu böyle bil ki eger bu dünyâ Haþk te'âlâ haþretleriniñ yanında bir sinek kanadı kadar Şey üñiydi kâfirlere ve müŐriklere bir içim Şu vermeye idi. Görmez misin kâfirlere bir içim Şu vermezdi. Allâh dîni maþrûm kalmaz naŐibin iste var dedi. İsteyim de bulmayım mı sen gül-i ra'nâyı ben bu meŐeldir nigârîñ gerisin bulur isteyen. Var naŐibiñ ara Allah<sup>133</sup> işin kolay<sup>134</sup> getire, dedi.

Vefâ Şehzade:

<sup>119</sup> çıkar] çıkıp gider T

<sup>120</sup> şehre] vilâyete T

<sup>121</sup> Rûmeli'nde Egri] Rûmeli M

<sup>122</sup> ârâm u karar etmeyip] egleyip M

<sup>123</sup> oturup] oturasın anda T

<sup>124</sup> Şu içer ve andan girüye dönüp gider ] ol Şudan içip gide T

<sup>125</sup> turmayıp] durma M

<sup>126</sup> gidesin -M

<sup>127</sup> genc-hâneye ] mağaraya T

<sup>128</sup> Şâhib-i cemâl kıza] muŐâhib-i bî-naþîr hüsn ü cemâl Şâhibi Bânü'ya T

<sup>129</sup> pâdişâhlar ayağı tozuna yüz sürmege haþret olalar] dünyâda mişli olmaya dedi T

<sup>130</sup> bir vilâyete] diyâra T

<sup>131</sup> kâr edip geçineyim deyü] berkâr evcik tutayım derim T

<sup>132</sup> Bre hey 'âşık sen öyle kıyâs etme] Bize 'âşık sen öyle kıyâs eyleme M

<sup>133</sup> Allâh] hüdâ T

<sup>134</sup> kolay] âsân T

- N'ola<sup>135</sup> kabül etdim, deyip yoluna revân oldu.

Çaçan ki şehrden taşra çıkdı. Gördü ki yol dört yana<sup>136</sup> ayrılmış<sup>137</sup> şehrden çıkmamış şehzâde ne bilsin kankı tarafa gide mütehhayyir kaldı. Ne yoldaş var ne hâldaş var. Hemân bir avuç toprak yaçasından koyup secdeye vardı. Gözü yaşı ile yerleri şulayıp şol kadar ağladı ki gökde melek yerde insân ağladı. Bir kıl ki cân u gönülden bir kez Allâh diye, hâşâ ki ol kıl mahrûm kıla. Hemân ol demde hâtıf-ı gâ'ibden kıulağına bir şadâ gelip uğruna olan orta yola tıutup giderdi. Ol şadâ ki işitdi Hakk te'âlâ hazretine şükr edip [5-a] revân oldu.

Beyt:

Ne 'aqlım var ne fikrim var ne bir yerim

Tevekkeltü 'alâllah oldu gezerim

Diyerek yola revân oldu. Bir gün gitdi, beş gün gitdi.<sup>138</sup> Günlerde bir gün yolu varıp bir şehre uğradı.<sup>139</sup> Anı<sup>140</sup> gördü ki bir kal'a-i mustahkem<sup>141</sup> ve bir şehr-i mu'azim<sup>142</sup> bir büyük şu şehrin kapusundan dağı çıkıp gider. Ol şehri görünce remmâlin sözü hâtırına gelip kendü kendüye mülâhaza eyledi ki hiç degil remmâl dedigi şehr budur. Şu dağı budur<sup>143</sup> deyip Vefâ şehrin içine girmeyip şuyuñ ağıdına yüz tıutup gitdi. Şuyuñ yuğarusuna gitdi. Beş gün gitdi, on gün gitdi, bir ay, iki ay 'ale't-tevâlî üç ay gitdi. Bir gün varıp şuyun başı bir yerden kaynayıp yüzün sürerek aşğa doğı ağıyor. Bir miğdâr ârâm edip oturdu. Anı gördü ki bir cânavar gelip ol şudan içdi ve girü dönüp gitdi. Ammâ ol cânavar şol şekl cânavar ki<sup>144</sup> gördü, 'aqlı gitdi. Yorgunluğu dağı unutup ol ardına düşdü, gitdi ammâ cânavar ol kadar gider ki oğ atsan irişmez. Cânavar gider, Vefâ gider. Âhir Vefâ'nıñ tākati tāk olup<sup>145</sup> anı gördü ki bir kühistanlık ve bir mişe-zâr<sup>146</sup> tağıñ ortasında bir şık mişelige aşıla yere güneş toğunmaz bir ıssız yere cânavar

<sup>135</sup> Vefâ şehzâde n'ola] Vefâ dağı hoş idi. M

<sup>136</sup> yana] tarafa T

<sup>137</sup> ayrılmış] yarılmış M

<sup>138</sup> Bir gün gitdi, beş gün gitdi] Hâşıl-ı kelâm beş on gedip T

<sup>139</sup> yolu varıp bir şehre uğradı] bir gün bir şehre gelip T

<sup>140</sup> Anı -M

<sup>141</sup> mustahkem] muhkem T

<sup>142</sup> mu'azim] mu'azzam T

<sup>143</sup> Ol şehri görünce ... Şu dağı budur ] Vefâ şehzâde bildi ki remmâlin dedigi şehr ve şu budur T

<sup>144</sup> Ammâ ol cânavar şol şekl cânavar ki] Lâkin öyle bir cânavar ki gören hayrân olur T

<sup>145</sup> âhir Vefâ'nıñ tākati tāk olup] Vefâ şehzâde bi-tâb oldu. T

<sup>146</sup> bir kühistanlık ve bir mişe-zâr] Bir de anı gördü ki bir tağ ve mişelik T

içine girip gitdi<sup>147</sup> ammā bu yer bir ıssız aślā bir ādem yođ. Vefā ğāyet melūl olup mūnācāta bařladı:

- İlāhī rabbenā bu ilde yādgārım yoğ yalnız [5-b] geze geze ħālim neye varacağ  
Beyt:

Kimsesiz yoğ hiç kimse hemān her kimsenin var kimsesi

Kimsesiz şaldım meded hey kimsesizler kimsesi

deyip ağladı.

Anı gördü ki tağın is<sup>ç</sup>āl bir mađāra şapusu göründü. Bir büyük timur řapu ve ol kapunuñ iki şanadı var. İki dağı ardına dek açığ.<sup>148</sup> Vefā şapuya geldi. Bir zamān fikre varıp <sup>ç</sup>acāba bu mađārada ne vardır. Mūneccim dediği genc-hāne bu mıdır, yoğsa bir dīv yatağı olmaya deyip bir zamān şurdu<sup>149</sup> Āħirü<sup>’</sup>l-emr dedi ki<sup>150</sup> şimden girü bize ğurbetde ölmek fikrini etmek <sup>ç</sup>ārdır. Devlet řazā yanındadır, derler deyip tevekkül-ü ħüdā edip içeri girip gördü ki<sup>151</sup> bir şaranlığ yoldur.<sup>152</sup> Anı gördü ki<sup>153</sup> la<sup>ç</sup>l, yāĳüt, zümürüdden bir sarāy binā olmuş. Bütün duvarı altun, ğümüş ve taşları yāĳüt cevāhir öyle řa<sup>ç</sup>řa<sup>ç</sup>a verilmiş ki<sup>154</sup> Andan dağı içeri giderek anı gördü ki bir altun řapu cümle la<sup>ç</sup>l u zümürüdd ile cevāhir tađt eylemişler<sup>155</sup> ve řapu üzerinde bir zenbūrī perde aşmışlar. Řaçan ol perdeyi şaldırıp içeriye girdi.<sup>156</sup> Anı gördü ki bir yüce tađt<sup>157</sup> ol tađt üzerinde bir řaya ile bir melek-şıfat kıız oturmuş<sup>158</sup> ki yüzünüñ nūru cümle sarāyı mūnevver eylemiş.<sup>159</sup> Ey ulu yüz gördüğün düře ğökden ... yere <sup>ç</sup>anber şaçı ucunda řarār müřterī <sup>ç</sup>aşında ser-gerdān ... her bir başında řac ağzı çışa gibidir. Hem desem yañađı ğül yaprağı zūlfı cim ağzı [6-a] Ğonca-bārı ... ađ yüzünde ol şadar rengi şanı

<sup>147</sup> cānavar içine girip gitdi] Cānavār ol mişe-zāra girip ğā<sup>’</sup>ib oldu T

<sup>148</sup> Bir büyük timur ... ardına dek açığ] bir büyürek mađāra timürden şapusu var açığ şurur T

<sup>149</sup> Vefā şapuya geldi. ... bir zamān şurdu] Vefā řehzādeyipde ol mađāra şapusuna gelip biraz fikr edip eyā bunda ne var şağın dīvler mekāni olmasın, deyip fikre vardı. T

<sup>150</sup> Āħirü<sup>’</sup>l-emr dedi ki] āħir kendi kendüye ayıtdı T

<sup>151</sup> Devlet řazā ... girip gördü ki] Devlet u řazā yanındadır deyip Allāh’a tevekkül olup içeri girdi. M

<sup>152</sup> bir şaranlığ yoldur-M

<sup>153</sup> Anı gördü ki] Biraz gidip bir sarāya gelip gördü ki T

<sup>154</sup> Bütün duvarı altun...verilmiş ki.] ol sarāyın bir kerpici altundan, bir kerpici ğümüşden, taşları la<sup>ç</sup>l yāĳüt, elmāsdan T

<sup>155</sup> Andan dağı ... tağt eylemişler] ba<sup>ç</sup>dehu içeri girip gördü ki bir altundan şapu önünde la<sup>ç</sup>l ü cevāhir ile müzeyyen bir tağt şurmuşlar. T

<sup>156</sup> Çaçan ol perde şaldırıp içeriye girdi.] Vefā řehzāde ol perdeyi şaldırıp içeri girip T

<sup>157</sup> Anı gördü ki bir yüce tağt] gördü ki tekrār bir müzeyyen yüce tağt şurulmuş T

<sup>158</sup> ol tađt ... kıız oturmuş] Ol tađtıñ üzerinde bir cāriye ve bir maĳbūbe-yi zamān Bānū oturmuş. T

<sup>159</sup> yüzünüñ nūrı ... eylemiş.] Yüzi nūrundan ol sarāy mūnevver olmuş. T

gamzesine nice cānlar esīr eyler. Her bir endāmı derim bana sihr idi, nigārīñ ismi Mihrī idi. Vefā'dır derdmend çünküm Mihr'iñ bu taht üzerinde ol cemālede Mihr'iñ cemālin görüp bir kez ah edip yıkıldı<sup>160</sup> ve eger su'al ederseñ Vefā bir şāhzādedir. Babası zamānında veya kendi kemālinde güzel görmedi mi bunu görünce niçün 'aklı gider Cevāb budur ki eger cemī' ağaçlar kalem olsa ve yedi deryā mürekkebi ve cemī' yeryüzünde kağıtlar ve cemī' ādem yazıcı olup devr-i kıyamete dek yazsalar zūlfünūñ bir telini medh itmege kādır olmaya idi. Bu bizim söyledigimiz hūrīdir. Eger karanlık gicede bir barmağın bir seyr ide gösterse mum veyāhūd güneş lāzım olmaya idi. Hemān bir böyledir ki cennetden bir hūrī dünyā yüzüne çıkarılmışlar ola. Zīrā buña beñzer dünyāda ašlā mişli yokdur. Hem hūsnü gibi hūlkı muṭābıkdır. Dilberīñ hūsnü gibi hūlku gerek yādına nice sūret yārın gelse dīvārına

### Üçüncü Faşl

Mihr'i bulduğı genc-hāneyi beyān olunur. Ammā rāviler böyle rivāyet ederler ki. Kaçan kim ol mürüvvet şānı hūbların... Mihr-i nigār göre kim kapudan içeri bir yigit geldi.<sup>161</sup> Ammā yüzünūñ nūrī sarāyı tenevvür eyledi ve gelip ne selām ve ne fetḫ-i kelām bir kez ah edip düşdü.<sup>162</sup> Mihrī yerinden kalkıp gelip Vefā'ya nazar eyledi. Gördü ki ne bakarsın hemān bir pence-i āfitab gerçi derisi 'üryān çekmiş. Ammā iyü at çul içinde olsa bellüdür.<sup>163</sup> Mihrī 'ārif ü şarrāf ādemdir. [6-b] Ādem olan bilir ādem kıymetin, şarrāf bilir altun kıymetin

Mihr-i nigār Vefā'yı görüp ve diqqat-i nazar ile bir kez cān u gönülden ah edip biñ cānyıla 'aşık oldu.<sup>164</sup> Ammā derdmend Vefā'nıñ haberi yok 'ağılsız yatur.<sup>165</sup> Mihrī'dir gelip Vefā'nıñ yanına oturup Vefā'nıñ başını alıp dizine kodu ve yüzüne bir miqdār güllāb saçıp 'ağlın başına cem' etdirdi<sup>166</sup> Kaçan kim Vefā'nıñ 'ağlın başına gelip ol kahramānı gözlerini açıp dört yanına aları aları bakarken gözleri Mihr'iñ yüzüne düş

<sup>160</sup> Vefā'dur ... yıkıldı] Çünkü Vefā şehzāde ol Bānū'nuñ hūsn-i cemālin görüp bir kerre ah edip anda yıkıldı. T

<sup>161</sup> Mihr-i ... geldi.] Bu kerre Mihr Bānū'yı gördü ki bir yigit kapudan içeri girip T

<sup>162</sup> bir kez ah edip düşdü.] bir kerre ah edip yıkıldı T

<sup>163</sup> eyü at cul içinde olsa bellüdür.] iyü raḫş çöl altında bellüdür. T

<sup>164</sup> Mihr-i nigār ... oldu.] Çünkü Mihr Bānū Vefā Şehzāde'yi görünce bu da şehzādeye 'aşık oldu.T

<sup>165</sup> Ammā ... yatur.]Velākin Vefā şehzādeniñ haberi yok öyle bi-'ağl yatur T

<sup>166</sup> Mihrī'dir gelip ...cem' etdirdi.] Bir kerre Mihr Bānū gelüp Vefā şehzādeniñ başın dizine alıp yüzüne gözüne biraz güllāb saçıp şehzāde biraz kendüsüne gelip T

geldi.<sup>167</sup> Tekrār ah edip gene bî-ḥoş oldu.<sup>168</sup> Hāşıl-ı kelām ol gün yedi kere Vefā'nın  
 'aqlın başına cem' eyleyip<sup>169</sup> ayıtdı ki:

- Gözün aç şalınıp biñ nāz ile serv-i ḥurāmānım Vefā kıandan geldiñ. Yoluna biñ  
 cān ile kıurbān olduğum şafā geldiñ. Gözün aç dostum gözün aç. Vefā şehzāde  
 bu sözleri işidip gözün açıp ayıtdı<sup>170</sup>:
- Ah dostum<sup>171</sup> ḥūrī misin melek misin bu dürlü liyākatım yok mübārek cemāline  
 nazar etmege.<sup>172</sup> Ancağ benim nūr didem gönül alçaqlığı edip luḫ ile söyle.  
 Kıanğı bağıñ gülüsün ve kıanğı bostanıñ bülbülüsün,<sup>173</sup> dedikde Mihrī ayıtdı:
- Ey benim efendim hele kıalk kendin cem' eyle<sup>174</sup> Ben başıma geleni ḥikāyet  
 edeyim ve sen dağı başına geleni ḥikāyet edersin deyip oḥşayıp ve elin alıp  
 tahta kııkardı. Andan kıarar eylediler<sup>175</sup>

#### Dördüncü Faşl

Mihr Vefā'ya sa'ādetle ḥāli su'al edip aḥvāl-i a'lām u beyān ammā rāvīler şöyle rivāyet  
 ederler ki<sup>176</sup> Mihrī Vefā'ya dönüp ayıtdı kim:<sup>177</sup>

- [7-a] Ey benim efendim eger ben bendeni su'al edersen benim babam ğarb  
 cānibinde 'Ummān pādişāhı idi.<sup>178</sup> Ḥükmü altında dört yüz taḫl-ı 'alem şāḥibi  
 begi var idi<sup>179</sup> ve andan mā'adā üç pādişāh her sene ḥarāc gönderirdi.<sup>180</sup>  
 Babamıñ bir vezīri var idi. Meger gizlü dīn tuḫardı ve babama düşmān imiş.  
 Babam ise bilmez her ḥarāc veren pādişāhıñ üçü dağı kıalkıp gelip vilāyeti

<sup>167</sup> Kıaçan kim ... düş geldi.] gözün açıp etrafına nazar edip bakarken gözü Mihr Bānunuñ yüzüne düş  
 olup T

<sup>168</sup> tekrār ah edip gene bî-ḥoş oldu. -M

<sup>169</sup> Hāşıl-ı kelām ... eyleyip] Hāşıl-ı kelām ol gün yedi kerre 'aqlı başına gelip gene gitdi. T

<sup>170</sup> Vefā şehzāde bu sözleri işidip gözün açıp ayıtdı] Vefā'dır işidip bu sözü gözün açıp ayıtdı ki M

<sup>171</sup> ah dostum] efendim T

<sup>172</sup> bu dürlü liyākatım yok mübārek cemāline nazar etmege] tākātüm yok dostum ol nūr yüzüne bakmağa  
 M

<sup>173</sup> Kıanğı bağıñ gülüsün ve kıanğı bostanıñ bülbülüsün] kıanğı bağıñ gülü ve kıanğı bāğçeniñ sünbülü  
 olduğun baña beyān eyle T

<sup>174</sup> Ey benim efendim hele kıalk kendin cem' eyle] Hele dostum kıalk 'aqlın başına cem' eyle. M

<sup>175</sup> Ben başıma ... kıarar eylediler] ba' dehu birbirimize aḥvālimiz naḫl edelim deyip elinden yapışıp Vefā  
 şehzādeyi kıaldırıp taḫt üzere yanına alıp oturdular. T

<sup>176</sup> rāvīler şöyle rivāyet ederler ki] Rāvī öyle rivāyet eder ki T

<sup>177</sup> Mihrī Vefā'ya dönüp ayıtdı kim] çünkü Mihr Bānū söze gelip Vefā şehzādeye ayıtdı. T

<sup>178</sup> Ey benim ... 'Ummān pādişāhı idi.] efendim çünkü beni su'al eylediñ şöyle bilesin kim benim babam  
 cānib-i ğurbet taraf 'Ummān pādişāhı idi. M

<sup>179</sup> Ḥükmü altında dört yüz taḫl 'alem şāḥibi begi var idi.] Dört yüz biñ 'alem şāḥibi begleri vardı T

<sup>180</sup> Andan mā'adā üç pādişāh her sene ḥarāc gönderirdi.] Üç dane her sene kendine ḥarāc verir pādişāh var  
 idi T

başdılar.<sup>181</sup> Çün düşmān şehre girince babam ol hāli görüb nā-çār bir gemiye cümlemizi koyup cān kırtarmak için kaçıp giderken deryāda bir furtına olup sefinemiz pārelenip cümlesi ğarķ-ı āb oldular.<sup>182</sup> Hemān benim ile tayam bir tahta pāresiyle deryā üzerinde kaldık feryād edip hūdāya niyāz ederken ol demde bir aķ şaķallu pīr-i mübārek gelip bizi kenāra çıkarıp bir ğayrı pīre teslim eyledi.<sup>183</sup> Ol pīr-i ‘aziz de bizleri getirip bunda kodu ayıtdı.<sup>184</sup> Otur bunda saña yakın zamānda bir pādişāh-zāde gelir deyü buyurdular. İsmi Vefā ola nice zamān anıñla olursun deyü buyurdular.<sup>185</sup> Benim efendim meger ol pīr hāzret-i İlyās imiş ve bizi bunda getiren hāzret-i Hızır imiş.<sup>186</sup> Bunu böyle gördüm ve başıma bu hāl geldi ve bu genc-hāneyi daħı böyle gördüm.<sup>187</sup> Bilmezem bu mekānı dīv mi yaptı, cīn mi yaptı; yoħsa bizden aķdem gelen maħlūk mu yaptı. Ben bende böyle buldum.<sup>188</sup> Ancaķ hāzret-i Hızır seni baña müjde [7-b] edeli dā‘imā gözüm yolda idi.<sup>189</sup> Hele şükür mübārek cemālin gördüm, deyip Vefā’nıñ boynuna şarıldı.<sup>190</sup>

Vefā’dır artık çekdiği cefāyı unuttu. Cefā şafāya tebdil oldu ve andan Mihr ile sākin oldular.<sup>191</sup> Andan Vefā gördü ki dört yanı hücreler kırķ dane hücreler ve her hücreniñ altın kapusu var.<sup>192</sup> La‘l ü cevāhir ile müzeyyen<sup>193</sup> Vefā aydır.<sup>194</sup>

<sup>181</sup> Babamıñ ... vilāyeti başdılar.] velākin babamıñ bir hā’in veziri babama hārāc veren üç şāhlar ile bir olup bir gün añsızdan gelip diyārımızı başdılar T

<sup>182</sup> Babam ol hāli ... ğarķ-ı āb oldular.] babamdır bu hāli görüp artık ğayrıya çāre yoķ bir kimseye gidip kaçıp cān kırtarmak şadedinde iken bir rüzgār çıkıp kıyāmet kopdu. Āhīrū’l-emr gemimiz pārelenip cümle gemi içinde olan helāk oldu. M

<sup>183</sup> Hemān benim ... pīre teslim eyledi.] Hemān benim elime bir tahta pāresi girip üstüne tayam ile ol tahtanıñ üzerine şarılıp cenāb-ı bārī te‘ālā hāzretlerine tazarru‘ ü niyāz ederken anı gördüm ki bir aķ şaķallu pīr gelip ol tahtaya yapışıp deryāniñ kenārına çekdi ve selāmete çıkardı. M

<sup>184</sup> Ol pīr-i ‘aziz de bizleri getirip bunda kodu ayıtdı.] Andan bizi getirip bu cānibe ve bize şöyle sipārīş eyledi ki M

<sup>185</sup> Otur bunda ...deyü buyurdular] yakın zamānda diyār-ı Rūmilinde bir pādişāh-zāde adı Vefā ola buraya gelip seni bulup seniñ ile bir olup bir nice zamān dedi. M

<sup>186</sup> Benim efendim meger ol pīr hāzret-i İlyās imiş ve bizi bunda getüren hāzret-i Hızır imiş] Meger ol bizi getüren Hızır imiş. M

<sup>187</sup> Bunu böyle gördüm ve başıma bu hāl geldi ve bu genc-hāneyi daħı böyle gördüm.] Bunda gelip bu maġārayı böyle gördüm T

<sup>188</sup> Bilmezem ... böyle buldum] Bilmem bunu ādemden bir pādişāhıñ mıdır yoħsa cinnī vü perī veyāhūd bizden evvel gelen maħlūk mu yaptı. Ben daħı bun böyle buldum M

<sup>189</sup> Ancaķ hāzret-i Hızır seni baña müjde edeli dā‘imā gözüm yolda idi.] Lākin hāzret-i Hızır sizi baña hāber verelden beri gözlerdim. T

<sup>190</sup> Hele şükür ... boynuna şarıldı] Hele bi-hāmdülillāh ölmeden cān gözüyle dostumu gördüm deyip kolunu Vefā’nıñ boynuna atdı ve daħı Vefā ile ziyade muħabbeti ziyāde oldu. M

<sup>191</sup> Vefā’dır ... oldular.] Birbirlerine şarılıp cefāların unutup şafāda oldular. T

<sup>192</sup> Andan Vefā ... kapusu var.] ba‘dehu Vefā şehzāde gördü ki dört tarafda hücreler var.T

<sup>193</sup> La‘l ü cevāhir ile müzeyyen] Her biriniñ kapuları altın cevāhir ile müzeyyen T

- Ey benim cānımıñ cānı işbu hücrelerinde ne vardır<sup>195</sup> ve içinde ne vardır? dedi. İzn-i şerīfiñiz olursa seyr eylesek mümkün degil midir? dedi.<sup>196</sup>

Mihri çünkü bu sözü işitdi dönüp Vefā'ya dir kim:<sup>197</sup>

- Cānlar fedā yoluna muhibb-i cānān serv ü gül erbāb-ı 'aşka terk-i ser etmek hüner degil.

Mihr aydır:

- Behey cānım sen efendimden cān diri degil. Degil ki hücreleri seyrān etmek dileyesin deyip eline miftāhları alıp<sup>198</sup> hücreleri bir bir seyr etmege başladı.

Vefā şehzāde ile qol qola olup gelip ol hücreniñ birin açdı.<sup>199</sup> Gördüler ki bu hücre bir büyük mahzendir, büyük hazīne ki diller ile ta'c bir etmege qadir degil.<sup>200</sup> İçinde altun ve aqça kesilip şol qadar durur ki şanasın arpa buqda yıkını. Andan mā'adāsına olacaq altun, gümüş şanasın yañañ önünde bütüñ odun yıkını gibi ve bir hücre dağı açıp ol dağı<sup>201</sup> la' l, yākūt, incü ve zümrüd dağlar gibi yıkılmış; raht, kemer, cenk ālātı tolu idi.<sup>202</sup> hāşıl-ı kelām otuz toquz hücre açıp seyr etdirdi<sup>203</sup> ve her birinde Vefā'nıñ başına cevāhirler qaçdı. Ammā hazīne kırk dane [8-a] dir. Qaçan kim kırkıncıyı geçdi. Lākin Mihr Bānū anı açmayıp geçdi.<sup>204</sup> Vefā ayıtdı:<sup>205</sup>

- Ey Bānū-yı cihānım niçün bunu açmadıñız bārī anı da seyr edelim dedi.<sup>206</sup>

Bānū ayıtdı:<sup>207</sup>

- Benim cānım, benim dostum seniñ yolunda cān dirīg degil ammā ancak bunuñ içinde bir şey yoqdur.

<sup>194</sup> Vefā aydır] bu kerre Vefā şehzāde ayıtdı T

<sup>195</sup> ey benim cānımıñ cānı işbu hücrelerinde ne vardır] Ey benim efendim bu hücrelerde neler vardır ola T

<sup>196</sup> İzn-i şerīfiñiz olursa seyr eylesek mümkün degil midir dedi ] eger izniñiz olursa seyr ü temāşā etsek olmaz mı dedikde T

<sup>197</sup> Mihri çünkü bu sözü işitdi dönüp Vefā'ya dedi kim] Bānū-yı cihān ayıtdı T

<sup>198</sup> sen ... miftāhları alıp] Senden cānım dirīg degil qanda qaldı ki seyr-i hücre deyip hemān eline miftāh alıp T

<sup>199</sup> Vefā şehzāde ile qol qola olup gelip ol hücreniñ birin açdı] Çünkü Mihri evvel bir hücre açdılar. M

<sup>200</sup> gördüler ... qadir degil] Vefā gördü ki bir büyük hücre içinde cevāhir tolu T

<sup>201</sup> bir hücre dağı açıp ol dağı] birin dağı açıp anda dağı T

<sup>202</sup> raht, kemer, cenk ālātı tolu idi -M

<sup>203</sup> hāşıl-ı kelām otuz toquz hücre açıp seyr etdirdi] māl-ā-māl otuz toquz hücre açıp seyr etdiler. M

<sup>204</sup> Lākin Mihr Bānū anı açmayıp geçdi.] Qapusun geçdi. M

<sup>205</sup> Vefā ayıtdı] Bu kerre Vefā şehzāde ayıtdı. T

<sup>206</sup> Ey Bānū-yı cihānım niçün bunu açmadıñız bārī anı da seyr edelim dedi] benim cānım ne hoş bu qapuyu açmadın ve bize içinde olanı seyr etsek olmaz mı dedi M

<sup>207</sup> Bānū ayıtdı] Mihr aydır M

Dağı gelip oturdular<sup>208</sup>. ‘ Aceb anda ne var ola? Ol hücreyi benden şakındı deyip ziyāde endişeye düşüp yok elbetde ben anı seyr ederim deyip ibrām etmege hicāb eyledi.<sup>209</sup> Mihrī ise bir odayı açmadı ki Vefā ol gömlege el ola Mihrī de hātırın şayar yapışma diyemez. Bir derde uğramayalım diye fikr etmiş idi.

Beyt:

Olacak olur çār-nā-çār

Gerek kalbin giñ<sup>210</sup> tut gerek tar

Mihrī’dir ol kapuyu açmayınca dönüp geldiler. Bunuñ üzerine nice zamān zevk u şevk ile ‘ömr sürdüler. Bir gün Vefā ortalığı hālī bulup ol gün ol hücreniñ miftāhın da bulup<sup>211</sup> varır orayı açar.<sup>212</sup> Kaçan kim içeri girdi anı gördü ki bu bir ‘azīm bāğçe ammā şol mertebe ki cennet bāğçelerinden bir bāğçe . Bunuñ içinde olan gül ü qarānfil ü sünbül ašlā gözler görmüş ve kulaqlar işitmiş degil.<sup>213</sup> Cümle hāki misk ü ‘anber cümle taşları cevāhirden<sup>214</sup> ve eger ağaçlarda olan mīve ve gerek yerde biten otlar cümlesi ben-i ādem oğlanınıñ filān derdine devāyım deyip her biri feryād eder. Biri aydır ol olsun (elsun?) ile gün idi. Yemişim ye bir aydır [ 8-b] Hem ... benden yise. Biri aydır var ise gelip zelil kim anıñ sağlığına olam delil. Biri aydır riḥ elinden kim cefā çeker ise kılalum gelsin. Vefā çünkü bu bāğçe yi seyrān eyledi hayrān ıalıp<sup>215</sup> bir zamān ḥazret-i Allāh celle şāne ḥazretine kudret-i şerīflerine hayrān ıaldı ve bāğçeniñ içine bir mikdār dağı yürüyüp seyrān etmege başladı. Ba’dehu ilerü gelip gördü ki<sup>216</sup> bir dane ağaç ve ol ağaç üzerinde üç dane gömlek<sup>217</sup> bitmiş. Ammā<sup>218</sup> ne ol ağacı ve ne ol gömlegi dünyāda kimse görmüş degil. Vefā’dır gömlegi görüp ziyāde ta’accüb edip murād eyledi ki<sup>219</sup> eline alıp bir hoşca baқа<sup>220</sup>. Kaçan kim Vefā ol gömlege el uzadıp

<sup>208</sup> benim cānım ...gelip oturdular] benim efendim anda bir şey yokdur, deyip gelip oturdular. T

<sup>209</sup> ‘ Aceb anda ... hicāb eyledi] Vefā ziyāde eleme vardı. ‘ Acāba bu ḥānede ne var bunu bizden şakındı deyip ziyāde eleme vardı Dağı birbirlerini henüz görmüşler elbetde bakayım dimege hicāb eyledi. M

<sup>210</sup> kalbin giñ] koynun geniş M

<sup>211</sup> ol hücreniñ miftāhın da bulup] anahtarı bulup M

<sup>212</sup> varır orayı açar] alıp gelip ol hücreyi açıp T

<sup>213</sup> Bunuñ ... işitmiş degil] bunuñ içinde gül, qarānfil, nergīs, yāsemen envā’ dürlü mīveler. T

<sup>214</sup> hāki misk ü ‘anber cümle taşları cevāhirden] toprağı misk ve taşları bināsımın la’l u yākūt M

<sup>215</sup> Vefā çünkü bu bāğçeyi seyrān eyledi hayrān ıalıp] Vefā şehzāde görüp hayrān oldu T

<sup>216</sup> Ba’dehu ilerü gelip gördü ki] Anı gördü ki M

<sup>217</sup> gömlek] pīrehen T

<sup>218</sup> Ammā] lākin T

<sup>219</sup> Vefā’dır gömlegi görüp ziyāde ta’accüb edip murād eyledi ki] Vefā şehzāde hayrān olup murād etdi ki T



tuğduğu gibi bir ‘azım yel peydā olup ol gölmek uçup havāya gitdi.<sup>221</sup> Vefā ardından bakıp ašlā sırrına vākıf olmadı.<sup>222</sup> Buluda ıarışıp gitdi. Vefā’nıñ göyni melül olup döndü.<sup>223</sup> Mihr Bānū uyħuda idi gitdigi zamān. Gelip gördü ki uyanmış, oturur.<sup>224</sup> Mihrī Vefā’nıñ bu cemālin görüp su‘āl eyledi:

- Nedir hālin niçün ğamdasin, dedi.<sup>225</sup>

Vefā daħı olan aħvāli beyān eyledi. Mihrī çünki bu sözü işitdi. Ah edip elin eline urup ziyāde ğuşşalandı<sup>226</sup> Vefā ayıtdı.<sup>227</sup>

- Ey<sup>228</sup> benim efendim bir gömlek için bu kadar ğuşşalanman ne ola? dedi.<sup>229</sup>

Mihrī aydır:

- Seniñ dedigin degildir. Ol gömlek kıanda varsa cümleyi ‘āşıķ [9-a] eder ve bizi birbirimizden ayırmağa sebep olurdu.

Vefā aydır:

- Ey, benim efendim !<sup>230</sup> Ol söz ğilāfdır. Sen ile ben saç olalım ğüdā kerimdir.<sup>231</sup> İnşā’allāh bir şey olmaz, deyip hele olan oldu giden gitdi. İrteniñ ısı (?) var şimdi biz hoşca şafāmız görelim,<sup>232</sup> deyip gene<sup>233</sup> zevķlerinde oldular.

Bunun üzerine bir nice zamān çok geçdi<sup>234</sup>. Ammā Mihrī dāyimā ğamda vü ğuşşada idi. ‘Acabā ol gömlek kıandadır<sup>235</sup> ‘Aceb vardı ve başımıza ne belā gele<sup>236</sup> Yā rabbü’l-‘ālemīn saña şığındım deyip ğaķķa tazarru‘ ederdi.

<sup>220</sup> baķa] çıkā {çuha} M

<sup>221</sup> azım yel beydā olup ol gölmek uçup havāya gitdi] Ol demde bir rüzğār peydā olup ol gömlek havāya çıkıp gitdi. T

<sup>222</sup> Vefā ardından bakıp ašlā sırrına vākıf olmadı] Vefā ol kıadar gömleğin ardınca baķagörüp ašlā sırrına ermeyip M

<sup>223</sup> döndü] dönüp geldi T

<sup>224</sup> Mihr Bānū uyħuda idi gitdigi zamān. Gelip gördü ki uyanmış, oturur.] Gelip Mihrī uyanık oturur buldu. M

<sup>225</sup> Mihrī Vefā’nıñ ... ğamdasin dedi.] Çün Bānū-yı cihān Vefā’nıñ böyle melāletin görüp su‘āl edip niçün böyle melül olduñuz ,dedi. T

<sup>226</sup> Vefā ... ğuşşalandı] Bu kerre Vefā’dır olan hāli naķl etdikde Bānū bu sözü ğuş edince bir kerre ah edip elin eline urup ağladı T

<sup>227</sup> ayıtdı] aydır

<sup>228</sup> Ey -M

<sup>229</sup> bir gömlek için bu kadar ğuşşalanman ne ola dedi] pırehen nedir ki anıñ için böyle elem üzere olursun T

<sup>230</sup> ey benim efendim] behey cānım M

<sup>231</sup> ğüdā kerimdir -M

<sup>232</sup> biz hoşca şafāmız görelim] seniñ ile ğülelim bir hoş giceleyim M

<sup>233</sup> gene -M

## Altıncı Faşl

Ol gömlek gitdigin beyān edelim.<sup>237</sup> Baçalım ammā rāvīler şöyle rivāyet ederler ki. Çünkü Vefā gömlegi elinden uçurup gömlek havāya gidip mağrib-zemīn pādīşāhınıñ memleketinde olan bir çiftçiniñ önüne<sup>238</sup> düşer. Çiftçi anı gördü ki havādan bir gömlek geliyor.<sup>239</sup> Gömlek inip yere düştü. Bu gömlege nazār eyledi. Gördü ki gözler görmüş kimse degil. Hemān alıp götürüp köyün sipāhisine verdi.<sup>240</sup> Sipāhī dağı ol çiftçiye birkaç aqça verip gömlegi alıp atına<sup>241</sup> süvār olup götürüp<sup>242</sup> şāh-ı mağrib-zemīn pādīşāhınıñ vezīrine verdi. Çün ol gömlegi vezīr gördü kim ‘aqlı başından gidip<sup>243</sup> ta‘accüb edip:

- İşbu gömlek hāşā ki dünyā gömlegi degil ola bu gömlek halledir. Bu baña lāyık degildir,<sup>244</sup> pādīşāha götürüyim,<sup>245</sup> deyip andan doğru pādīşāha götürüp çünkü vezīr ol gömlegi pādīşāha götürüp bu gömlegi sultanım baña bir sipāhī getirdi. Ben dağı baqdım pādīşāhıma lāyık işte pādīşāhım size mu‘izzdir buyurun dedi.<sup>246</sup>

Ammā vezīr begendigi kendisin derde<sup>247</sup> uğratdı. Ne çāre [9-b] Pādīşāh çün kim ol gömlegi<sup>248</sup> görüp bir kez ah cān u gönülde ah edip dönüp vezīre hīṭāb eyledi:

- İşbu gömlegi getirdin, şāhibini baña getir dedi.<sup>249</sup>

Vezīr aydır:

- Ey pādīşāhım baña bu gömlegi bir sipāhī getirdi. Bu gömlek şāhibini dünyāda mıdır ki saña bulayım dedi.<sup>250</sup>

<sup>234</sup> mürūr eyledi] çok geçdi M

<sup>235</sup> kandedir] kanda düştü T

<sup>236</sup> ne belā gele] ‘aḳabe getire T

<sup>237</sup> Ol gömlek gitdigin beyān edelim.] Ammā bizle gelemim pīrehen aḳvālineT

<sup>238</sup> önüne] hānesine T

<sup>239</sup> bir gömlek geliyor] önüne bir nesne düştü T

<sup>240</sup> Hemān alup götürüp köyün sipāhisine verdi] Tiz alıp bunu köyün sipāhına götürüp verdi. T

<sup>241</sup> atına] raḳşına T

<sup>242</sup> götürüp] gidip M

<sup>243</sup> ‘aqlı başından gidip] ḳayrān oldu T

<sup>244</sup> Bu baña lāyık degildir.] Ancak bu bize giymege ne lāyık M

<sup>245</sup> götürüyim] vereyim T

<sup>246</sup> andan...buyurun dedi] Bu baña lāyık degildir. Ben bunu pādīşāha vereyim deyip sürüp pādīşāha gelip

ayıtdı. Pādīşāhım bu pīreheni baña bir sipāh getirdi. Gördüm baña lāyık degil. T

<sup>247</sup> kendisin derde] başımı kayda T

<sup>248</sup> gömlegi] pīreheni T

<sup>249</sup> İşbu gömlegi getirdiñ. Şāhibini baña getir dedi.] Elbet de baña bunuñ şāhibini bulursun, senden isterim

Pādişāh vezīre şöyle şöyle cevāb eyledi kim:

- Bre hey ahmak! Sen bu dünyāyı böyle mi şanırsın?<sup>251</sup> Ol pādişāh kim yaratmışdır elbet aña lāyık vardır ādem oğlanı bu şüret gönlüme oldu benim ol şüret kādiriz. Benim canım öldür bu gönlüme lāyık vücūd ol maḥbūb oldu. Ben aña kıldım sücūd bir ‘aceb ḥāl geldi benim başıma. ‘Aşk odu düşdü içime tışıma. Başları bağrım, yüregim yaçar. Şöyle kim tütünü tenimdem çıkar.

Pādişāh bu sözleri tamām etdi:

- Bu gömleğin şāhibini sen yokdur dersin. Ben ise nice gömlek gördüm hemān bunuñ şāhibi gūya karşımdadır. Bu gömleğin şāhibi bulunmaya tācı taḥtı n’eyleyim?<sup>252</sup> Degil pādişāhlık baña artık dünyā ḥarāmıdır, dedi.

Pādişāh böyle deyicek vezīr dönüp ayıtdı:

- Behey pādişāhım yok yere niçün zaḥmet çekersin. Bir gömlek havādan yere düşmüş<sup>253</sup> Bir çiftci bulmuş, andan ol gömlek köy<sup>254</sup> sipāhisine getirmiş. Sipāhī de baña getirdi.<sup>255</sup> Ben daḥı pādişāhıma verdim. Gökden inen gömleğin<sup>256</sup> şāhibi zemīn yüzünde<sup>257</sup> nice bulunur, niçün bu aşl bī-ḥūde yere elem üzre olursuz? dedi. Bu gömlek biriniñ midir veyāhūt ḥūriniñ midir? Bu sevdādan fāriğ ol gel. Bu aḥvāl düşmānlarımız kulağına deger pādişāh [10-a] ‘aşka düşmüş taḥtından fāriğ olmuş diyeler. Şoñra gelip taḥtı eliniñden alalar ve buña beñzer çok naşīhat eyledi.

Pādişāhdır ğazaba gelip ayıtdı ki:

- Behey çıfūt oğlu cehūd ! Ben saña derdime dermān eyle<sup>258</sup> derim. Yoḥsa küçük oğlan ne anası naşīhat eder gibi baña naşīhat edersin.<sup>259</sup> Karşımda durma var

<sup>250</sup> Vezīr aydır...bulayım dedi] Vezīr ayıtdı pādişāhım bunuñ gibi hiç pīrehen gördüğün var mı? Bu pīrehen ya melek pīreheni ola ben anı kanda bulayım dedi T

<sup>251</sup> böyle mi şanırsın] öyle mi kıyāş edersin T

<sup>252</sup> tācı taḥtı n’eyleyim] Bu tācı taḥtı feragat u terk ederim, dedi. T

<sup>253</sup> Bir gömlek ḥavādan yere düşmüş] bu pīrehen havādan bir çiftci ḥānesine düşmüş T

<sup>254</sup> köy -M

<sup>255</sup> Sipāhī de baña getirdi] Andan baña geldi. M

<sup>256</sup> gömleğin] pīreheniñ T

<sup>257</sup> zemīn yüzünde] burada M

<sup>258</sup> dermān eyle] çāre idesin M

<sup>259</sup> Yoḥsa küçük oğlan ne anası naşīhat eder gibi baña naşīhat edersin] Sen gene baña bilmem ne söylersin

benim derdime dermān eyle.<sup>260</sup> Yoḥsa seniñ derini ŧoyarım,<sup>261</sup> ŧamāna  
doldururum,<sup>262</sup> deyip vezīre ŧöyle bir hıŧm eyledi ki vezīr apudan dar açdı.<sup>263</sup>  
Gömlegi bir iḥsān umarken alabalı dügünde oŧurmuŧ arıncaa döndü ve hem  
belāsına uğradı.<sup>264</sup> Pādiŧāh ise ‘āŧı olup dā’im derdi ah vah oldu.<sup>265</sup>

Beyt :

‘Al ile olur<sup>266</sup> pādiŧāhlı iŧi

Taḥta aldanmaz ‘āŧı olan kiŧi

‘Āŧıın baŧında ‘alı almaz firār

Çün baña ‘aŧ geldi ‘alım etdi arār

Yedinci Faŧıl

Veziir aramaa gitdi. Çün vezīr bu zor yedi. Cān baŧına ŧıçrayıp gitdi. Ḥānesine geldi  
anı fikr eyledi ki<sup>267</sup> buña ğayrı çāre yo aramadan ğayrı. Ol demde<sup>268</sup> eli altında olan  
begleriñ her birin bir arafa gönderdi ve kendi daı bir cānibe revāne oldu. Ammā ol  
gide beglerdir cümle daılıp ŧol adar dūnyāyı arayıp elek elek eylediler. Bir nām u  
niŧāne alamadılar.<sup>269</sup> Āḥir fārīğ olup geldiler. Veziiriñ cān baŧına ŧıçradı kendimiz  
gitmeyince olmaz deyip vezīr daı sefer eyledi.<sup>270</sup> Ammā rāvī ŧöyle rivāyet eder ki vezīr  
bir yıl aradı. [10-b] Olmadı bir nām u niŧān bulmadı.<sup>271</sup> Ah edip gice gündüz alamaa  
baŧladı. Her anda varıp onsa bütün gice alardı ve ḥāne ŧāhiblerin uyumaa  
omazdı.<sup>272</sup> Zīrā pādiŧāh yemīn eylemiŧ idi. Eger bulup getirmeyesin ve benim derdime

<sup>260</sup> dermān eyle] çāre gör T

<sup>261</sup> seniñ derini ŧoyarım] seniñ ‘ömri omarın dūrerim T

<sup>262</sup> ve hem içine ŧaman deperim] ŧamāna doldururum M

<sup>263</sup> vezīr apudan dar açdı] vezīr apuyu dar bulupT

<sup>264</sup> ol gömlegi getirdigine peŧimān oldu] hem belāsına uğradı M

<sup>265</sup> derdi ah vah oldu] ah vah edip bu beyti dedi. T

<sup>266</sup> ‘Al ile olur] ‘Alın olup M

<sup>267</sup> anı fikr eyledi ki] Velākin ne çāre hemān bunu fikr etdi ki T

<sup>268</sup> ol demde -M

<sup>269</sup> Ammā ol ... alamadılar] Ol begler eṭrāfa perākende olup bunca zamān arayıp bir nām u niŧān

bulamayıp girüye geldiler T

<sup>270</sup> Veziiriñ cān ...sefer eyledi] Bu kerre vezīr gördü olmaz āḥir kendüsü süvār olup aramaa gitdi T

<sup>271</sup> vezīr bir yıl aradı. Olmadı bir nām u niŧān bulmadı] Ḥāŧıl-ı kelām vezīr tamām bir sene gezip  
bulamadı. Bir eŧer ü aŧārın bulamadı T

<sup>272</sup> Her ... omazdı] yanında olanlar vezīrin giryān olduğundan uyumazlardı T

çāre kılmayasın seni öldürürüm deyü yemîn itmiş idi.<sup>273</sup> Andan vezîr dağı bu sözü işidip anı bulmağa ayırdı ve bulmadığından kendiniñ cānından ümîdi gitmiş idi.<sup>274</sup> Bir gün vezîr böyle bir yerde oturmuş ah vah edip ağlardı.<sup>275</sup> Ol konağın şāhibi gelip āhvālin<sup>276</sup> sū ’āl eyledi. Vezîr dağı olan vāq’ ayı cümle bir bir tekrîr eyledi<sup>277</sup> ve çıkarıp ol gömlegi ev şāhibine gösterdi. Ev şāhibi gömlegi gördükde vezîre cevāb eyledi ki:<sup>278</sup>

- ... devletlü sulţānım<sup>279</sup> eger bu gömlegi şāhibin ‘ömrüñ olduqca arasan nām u nişānın bulmaq qābil degildir. Zirā bu gömlek ādem işlemiş degil<sup>280</sup> ve gözler dağı görmüş degildir. Ancağ size bir naşîhat edeyim.<sup>281</sup> Eger qābül edersen dedi.<sup>282</sup>

Vezîr:

- Söyle görelim, dedikde ev şāhibi ayıtdı ki:
- Benim efendim, Rūmeli’nde Tuna kenārında bir vilāyet vardır. O vilāyetde bende Azraqa<sup>283</sup> Cāzū derler bir ‘acūze qocaqarı vardır ki İblis ‘aleyhi’l-la’ ne gelip kendüden sihr ta’lîm eder.<sup>284</sup> Bir tırşu küpü vardır. Qaçan murād etdiği zamān<sup>285</sup> ol tırşu küpüne binse eline bir engerek yılanı<sup>286</sup> alıp qamçı eder. Qaçan bir efsūn edip elindeki [11-a] Yılan ile kübe bir kez ursa kübdür ...ederek havāya çıkar. Gerek gökyüzünde gerek yer altında ve gerek kūh-ı Qāf’da, cezîrelerde, tağlarda, mağaralarda olanları cümle görür ve bilir.<sup>287</sup> Ol cāzūnuñ<sup>288</sup> Aşlā görmediği ve bilmediği yerler<sup>289</sup> yoğdur. İşte varıp bu gömlegi aña

<sup>273</sup> Zirā pādîşāh ... yemîn etmiş idi] Zirā pādîşāh elbet de sen anı bulamaz iseñ seni qatl ederim, demişdi

T

<sup>274</sup> bulmadığından kendiniñ cānından ümîdi gitmiş idi] Dağı kendinden ümîdi kesdi T

<sup>275</sup> ah vah edip ağlardı] hattā ağlarken M

<sup>276</sup> āhvālin] hāl u āhvālindenT

<sup>277</sup> Vezîr dağı olan vāq’ ayı cümle bir bir tekrîr eyledi] Vezîr dağı hālîni beyān edip T

<sup>278</sup> Ev şāhibi gömlegi gördükde vezîre cevāb eyledi ki] Hāne şāhibi dönüp vezîre ayıtdı T

<sup>279</sup> devletlü sulţānım] efendim T

<sup>280</sup> bu gömlek ādem işlemiş degil] bu insān giyeceği degildir T

<sup>281</sup> Ancağ size bir naşîhat edeyim] Lākin size bir cevāb diyeyim. T

<sup>282</sup> Eger qābül edersen dedi] Ma’kül ise dedi T

<sup>283</sup> Azraqa] Azrāk M

<sup>284</sup> iblis ... ta’lîm eder.] iblis şeytāndır her gün qarşusuna gelip ayağına yüz sürer M

<sup>285</sup> murād etdiği zamān -M

<sup>286</sup> engerek yılanı] mārı T

<sup>287</sup> gerek gökyüzünde ... görür ve bilir.] Havāya çıkınca kūh-ı Qāf’da olanı gerek tağlarda mağaralarda

olanı cümlesin bilir M

<sup>288</sup> Ol cāzūnuñ -M

<sup>289</sup> yerler -M

gösterseñiz belki ol bu gömleğin şāhibini bilir idi dedi.<sup>290</sup> Ve hem cāzūnuñ elinden çok iş gelir. Ola ki derdine bir çāre ola dedi.

Vezīr dağı bu sözleri işidip ziyāde hazz eyledi. Güyā yeniden hayāt-ı cāvidānī buldu. Bu sözden ev şāhibine ziyāde altunlar bağışladı.<sup>291</sup> Andan vezīr dönüp ayıtdı ki:

- Ey ev şāhibi berhūdār ol Güyā baña tāze cān bağışladıñ.<sup>292</sup> Lākin luṭf u kerem edip bize ol cāzūnuñ olduđu vilāyeti haber versen zīrā Ṭuna kenārında vilāyet çokdur, dedi.<sup>293</sup> Yola revān oldu.

### Sekizinci Faşl

Vezīriñ cāzūyu bulduğu beyān. Ammā rāvīler şöyle rivāyet ederler ki vezīr Ṭuna yalusuna uğraduğu vilāyetlere cāzūyu su‘āl ederek āhir varıp buldu. Anı bu kerre<sup>294</sup> gördü ki cāzū dedikleri mel‘ūn sihr ile ol diyār halkıñ kendüye tābi‘ etmiş.<sup>295</sup> Ol vilāyet pādīşāhı olmuş. Her gün iblīs ‘aleyhü’n-la‘ne gelip ... olur... üç biñ kadar şākird kızları var ve bir iki biñ kadar da küpleri var ve bir oṭa dolu yılan.<sup>296</sup> Ammā sihriyle kendüye bir ‘ālī sarāy binā eylemiş ki gözler görmüş degil ve bir cevāhir ile müzeyyen taht bünyād eylemiş ki vaşfa gelmez kendü [11-b] dağı çıkmış üzerinde karar eylemiş.<sup>297</sup> Eger vaşfin dirsən kara kuru ve hayra arık mel‘ūn yüz biñ yaşında var. Yüzünüñ buruşukları ‘akreb yatağı olmuş. Gözünüñ қаpağınıñ buruşuklarında kertenkele yuvalar eylemiş ve söyledikce ağzınıñ ... şo şor aқar. ‘Ömründe yüzün yıkamamış her gün gövdesine ve yüzüne domuz yağı sürer. Ṭakrīri mümkün degildir.<sup>298</sup> Andan vezīr bu hāli görüp bi‘z-zārūrī içeri girdi. Vezīr derdmend hāvfindan ödü ağzın geldi.<sup>299</sup> Varıp önüne el arқası yere қoyup selām verdi.<sup>300</sup> İblīs ol gün<sup>301</sup> cāzūnuñ yanında idi. İblīs cāzūya işāret eyledi, ayıtdı:<sup>302</sup>

<sup>290</sup> İşte ... dedi] Varıp ana bu aḥvāli söyleseñiz ve hem bu gömlege ...belki bu gömlek şāhibini bile idi. M

<sup>291</sup> ziyāde altunlar bağışladı] vāfir altun verip T

<sup>292</sup> Güyā baña tāze cān bağışladıñ] bize yeñiden hayāt buldurdu M

<sup>293</sup> lākin ... çokdur dedi] ve bize bu huşūşda yardım eyledi deyip cāzūnuñ vilāyeti deyü su‘āl ederek M

<sup>294</sup> bu kerre -M

<sup>295</sup> ol diyār halkıñ kendüye tābi‘ etmiş] sihr ile bir maḥalleniñ halkın tābi‘ eylemiş M

<sup>296</sup> bir iki biñ kadar da küpleri var ve bir oṭa dolu yılan] bir hānede tolu ağzına varınca küpler ve ilanlar vardı. T

<sup>297</sup> Ammā sihriyle ... karar eylemiş.] Cāzū sihriyle kendüye bir sarāy peydā edip cümle cevāhir ile müzeyyen bir taht düzüp kendi ol taht üzere oturmuşdu. T

<sup>298</sup> Eger ... Ṭakrīri mümkün degildir.] Şaçları arasından ilanlar, çıyanlar aşiyāne ṭutmuş. Söyledikce ağzından burnundan bed-rāyihalar gelir ve hem ağzından murdār şular aқardı. Dağı ‘ömründe eline yüzüne şo doқunduđu yoğ idi. T

<sup>299</sup> Vezīr derdmend hāvfindan ödi ağzın geldi. -M

<sup>300</sup> Varıp önüne el arқası yere қoyup selām verdi.] içeri girip temennā eyledi. T

- Bu gelen adama ri'āyet eyle mağrīb-zemīn pādişāhından gelir ve hāşş veziridir, dedi.<sup>303</sup>

Cāzū daḥī şeytān aleyhū'l-la'neniñ ta'limi ile vezīri bilip bir miqdār ri'āyet eyledi. Vezīr bu ḥālī nazār eyledi. Andan qorqusundan el qavuşdurup tırdı. Şākirdleri olan kızlara nazār eyledi. Anı gördü ki ol kızlar her biri bir melek yüzlü her biri bir iklim pādişāhıñ kızları<sup>304</sup> Vezirdir dönüp ayıtdı felek şimdi bī-'ār olmuş gördüm. Mülk ü şeytāna ḥürmetkār olmuş. Böyle şeytān-ı mel'ūna bu aşl ḥürşid-i tal'at cānanlar olmağ felegin tedbiri bu bozgunluğuna delālet eder, deyip bir zamān fikre vardı. Hemān cāzū mel'ūn qallaş anac vezirin kızlara bakıp dönüp fikr eylediğinden duydu. Hınzır gibi başın qaldırıp ayıtdı ki [12-a] ol demde cāzū :

- Bağ a ey vezīr ne hoş böyle kendin aldırđıñ.<sup>305</sup> Cinnī fikrinden geldigin işi bile unuttuñ, dedi. Eger bu kızlara bakıp fikre daldın ise .. yere qasāvet çekmege eskiden meşhūrdur. El için ağlayan gözsüz olmuş derler. Ammā bu kızlar için qasāvet çekersen şöyle bilmiş ol ki bu kızlar her biri bir pādişāh kızıdır,<sup>306</sup> göre benim şan'atım ne ...san'atdır. Bunları baña yalvarı yalvarı şākirdlige verip kul ederler.<sup>307</sup> Ben daḥī bunlara san'at öğredirim.<sup>308</sup> Qāmīl olurlar. Bir zamān qocaya vardığına bu san'at bereketi ile qocasını istediği gibi otur gidi, qalğ gidi dise qalğar.<sup>309</sup> Qocasını istediği gibi zabt eder.<sup>310</sup> Ne qādirdir ki qarşusuna bir söz söyleye dedi ve andan soñra gör diye pādişāh ḥizmetinde ve sâ'ir kibārıñ hizmetinde bir sâḥir bulunmadı dedi.<sup>311</sup>

Vezīr aydır:

- Ey sultān-ı sâḥirān gerçi her yerde vardır,<sup>312</sup> ammā anlarız sultānımıñ bir parmağıñıñ çekmek vermege dedi.

<sup>301</sup> İblis ol gün ] Meger ki şeytān T

<sup>302</sup> ayıtdı -M

<sup>303</sup> Bu gelen ... dedi] Bu gelen mağrib şāhıñ veziridir. Ri'āyet eyle dedi. T

<sup>304</sup> Anı ... kızları] Qarşusunda olan kızların dünyāda nazirleri yok. Her biri bunların birer pādişāhıñ kızları idi. T

<sup>305</sup> Ol demde ... aldırđıñ] devletlü vezīr ne hoş ziyāde qasāvete düşdüñ M

<sup>306</sup> pādişāh kızıdır] diyār pādişāhlarıñ kızlarıdır T

<sup>307</sup> göre ...kul ederler] Görsen benim mağrifetim nicedir ki baña niyāz edip bunları şākirdlige verirler. T

<sup>308</sup> san'at öğredirim] mağrifet taḥşil etdiririm T

<sup>309</sup> Bir zamān...qalğar] Bir vaqt olup ora vardıklarında işte bu kemāl ile otur gidi, qalğ gidi diyeler. T

<sup>310</sup> Qocasını istediği gibi zabt eder] Qocasını istediği gibi oynada T

<sup>311</sup> sâ'ir ... dedi] erbābi kibārdan ḥaremlerinde elbet de bizim gibi ḥatunlardan bulunmaz mı dedi T

<sup>312</sup> Ey sultān-ı sâḥirān gerçi her yerde vardır] vardır M

Cāzū aydır:

- Hoş anı şübhe yok velâkin anlara dağı ħor bağma.<sup>313</sup> Anlar dağı bizim şâkirdlerimizdir, dedi.

Vezîr gömlegi cāzūnuñ öñüne ħodu cāzū dađı eline alıp bađdı ve hem ol mürdâr sözünü izĥâr edip ĥıncır gibi ĥorlayıp ayıtdı:

- Ey vezîr elem çekme çünkü bu araya gelmişsin ölümden ĥalâş olup ben buña çâre görürüm dedi.<sup>314</sup> Ancağ sen atına süvâr olup yola revâne ol ben bugün pâdişâha varayım anıñ ile söyleşip göreyim<sup>315</sup> [12-b] ...vezîr aydır:
- Ey sulţân-ı sâĥirân bu aradan bizim diyâra bir yıllık yol var. Pâdişâha varıp gelince egleneceginize hemân bir sâ' at ol bu işe muĥayyed olunsa ġâyet ziyâde luţf ederdiñiz dedi<sup>316</sup> ve eger pâdişâha buluşup bir şey istemek murâd var ise ben pâdişâhımıñ vekîli olup size temessük vereyim. Siz ol işi vücûda getirirsiñiz taĥtını dağı isterseniz verelim,<sup>317</sup> dedi.

Cāzū aydır:

- Behey vezîr sen öyle kıyâs eyleme, ben ol yolda eglenem. Ben biricik küpe bindikten şoñra küpüñ ĥuvvetiyle ve şeyţânıñ ĥışımıyla bir günde pâdişâhına varırım ve hem gelirim, dedi<sup>318</sup> ve gömlegi de vezîrin elinden alıp ĥıncır gibi başın ĥaldırıp ĥızlar varıñ baña tîz küpüñ getiriñ<sup>319</sup> benim ĥüpümü ve hem bu çömllekleri ocağa ĥoyun dedi.

Ĥızlar da varıp sürüyerek bir dane büyük küp alıp ortaya getirdiler.<sup>320</sup> Bu cāzū mel' ün dağı gözlerini belirdip ... gibi oturup 'efsün başladı.<sup>321</sup> Vezîr bu ĥâli görüp ziyâde ĥorĥuya vardı. Hemân cāzū-yı mel' ün bir dane boz buruĥ yılanını eline alıp küpüñ

<sup>313</sup> Cāzū aydır ... ĥor bađma] Cāzū belî öyledir ama şâĥın sen anlara ĥor bađma T

<sup>314</sup> Ey vezîr ... dedi.] Ey vezîr-i ĥâşş elem üzre olma çünkü bunda gelip benim yüzüme gözüme tükürdüñ ben ol yükün altında ĥalmam T

<sup>315</sup> ben ... göreyim] Lâkin ben varıp pâdişâhına bir kerre buluşayım, dedi T

<sup>316</sup> Pâdişâha ... luţf ederdiñiz dedi] Vezîr ne ĥâcet bizim pâdişâhımız ırağda olur. Şoñra iş uzar hemân sen iş gör işi bitir. T

<sup>317</sup> taĥtını dağı isterseniz verelim] Eger pâdişâhımızdan taĥtın bile isterseñ verir. T

<sup>318</sup> biricik ... gelirim dedi.] Ben bir yol küpe bindikten şoñra bir yıllık yolu bir günde varır gelirim, dedi

T  
<sup>319</sup> varım baña tîz küpüñ getiriñ -M

<sup>320</sup> Ĥızlar da varıp sürüyerek bir dane büyük küp alıp ortaya getirdiler.] Ĥızlardır küpü tağır tuĥur getirdiler. M

<sup>321</sup> Bu ... başladı] Bu kerre cāzū-yı la' in mağâra gibi ağzın açıp ba' dehu bir efsün oĥuyup T



üzerine binip<sup>322</sup> ve kiş edip havāya çıkdı. Vezîr de süvār olup ol dağı pādişāha doğru gitdi<sup>323</sup>

### Tokuzuncu Faşl

Cāzū-yı mel'ün pādişāh ile kavlı edip andan ol Mihr ve hem Vefā'dan ayırdığı beyānında. Ammā rivāyet ederler ki mağrib-zemīn pādişāhınıñ gömlek aramağa gönderdiği vezîr gelmedi ve bir haber dağı almadı. Ammā gice gündüz 'aşk pādişāhi şöyle eyledi ki ne yer ve ne içer. Uyhu dağı uyumaz gice gündüz tahtı terk eylemiş ah vah deyip bir sâ'at ağlamadan hālî degildi.<sup>324</sup> Meger bu pādişāhiñ bir laţif bāğçe si vardı<sup>325</sup>. Emr eyledi ki bugün ziyāde cānım şıkdı.[13-a] Varıp biraz anda seyrān edeyim deyip cümle begleri, nedimleri ile ol bāğçeye varıp karar etdiler.<sup>326</sup> Bāğçede genc güzel envā'i çiçekler zeyn olmuş. Ammā pādişāhiñ gözüne çiçek mi görünür. Velākin pādişāh bir yerde ārām u karar etmeyip dā'imā zārı kılıp ah edip edip ağlardı<sup>327</sup> ve eger birisi varıp naşihat eylese veya bir suver söylese ol kimseye hışm edip bir dağı yanına getirmez idi<sup>328</sup> ve yüzüne bakmaz idi. Pādişāha naşihat eyleseler cevāb eylerdi ki:

- Öğüt versen baña 'ömrüm öğüt kār etmez. Yārimin hayāli vezîrler karşımdan gitmez. Bir 'akīm miñnete düşdüm uğradım bitmez. Benim de yāreler dostlar bellü bellüdüdür ve pādişāh dā'im böyle deyip ağlar, gezer dedi.

Halk dağı böyle olduğundan bilip naşihat eylemekden fārîğ olmuşlar idi. İşte pādişāh Mecnūn-şıfat bāğçe içinde gezip muşāhibler ve nedimler ile taht-ı pādişāhi de boş durur idi.<sup>329</sup> Ammā ol gün havā gāyet ile ıssı idi. Anı gördüler ki<sup>330</sup> havā yüzünde<sup>331</sup> hemān

<sup>322</sup> Hemān ... binip] ol küpe süvār olup eline bir ilan alıp T

<sup>323</sup> Vezîr de süvār olup ol dağı pādişāha doğru gitdi] Vezîr dağı kōnak kōnak pādişāh tarafına gelmededir. M

<sup>324</sup> Ammā ... hālî degildi] Amma bu tarafdan mağrib şāhi işte 'aşk ateşi kendüye kār edip bir hāle vardı ki ne yerdı ve ne içerdı ne uyurdu ve ne tururdu. Vezîr de gitdi gelmedi deyip dā'imā ağlardı. T

<sup>325</sup> Meger bu pādişāhiñ bir laţif bāğçesi vardı] Pādişāhiñ bir 'aceb bāğçe-i hāşşı var idi. M

<sup>326</sup> Varıp ... karar etdiler.] Bāğçeye gideyim deyip nedimleri ve muşāhibler pādişāh ile ol gün bāğçeye gitdiler. M

<sup>327</sup> Velākin ... ağlardı.] Hemān dā'imā bāğçeniñ içinde yalnız gezip gözyaşını revān yaşı ile bāğçeyi sular idi. M

<sup>328</sup> eger birisi ... getirmez idi.] Ve bir pend ü naşihat eylese kat'ā diñlemezdi. T

<sup>329</sup> İşte...boş durur idi.] Mecnūn- mişāl ol bāğçe içinde oturup cümle begleri, nedimleri ile zevklerinde olup T

<sup>330</sup> Ammā ol gün havā gāyet ile ıssı idi. Anı gördüler ki] ol gün bir güzel gün idi bir kerre anı gördüler T

<sup>331</sup> Havā yüzünde -M

güneş gâ'ib oldu. Gürültüler peyda oldu. Halk korkuya düştü.<sup>332</sup> 'Acabâ güneş<sup>333</sup> mi tutuldu yohsa {kıyâ}metmi kopar deyip insânîñ zihni de çâk olur. Hemân pâdişâhîñ muşâhibleriniñ 'aklı başından gidip bāğçe zîr-i zemîn var idi anîñ için kaçdılar.<sup>334</sup> Zîr-i zemîniñ penceresinden taşra bakıp başımıza ne gelecekdir, bu 'alâmet nedir deyip yürekleri korkudan titrer idi. Bu ne ola derlerken anı<sup>335</sup> Gördüler kim bir cāzū bir büyük küpe binmiş<sup>336</sup> bir yılanı kâmpçı eylemiş. Yılan elinde kulaç olur. Cāzū-yı mel'ün küpe yılan ile çarpdıkça şadâlar peydâ olur, peydâ olur. İnsânîñ yüregine vehîm düşer ve 'alev 'alev ateşler çıkar.<sup>337</sup> Hîle-i mel'ün muqâddem [13-b] havâ yüzünden bāğçede pâdişâhî görmüş idi. Şoñra bāğçeye inip kimse bulamadı. Bre cānım şimdi pâdişâh bunda idi. Ben yukarudan gördüm. Bunlar nereye gitdi deyince muşâhiblerdir cāzū olduğun bilip birer birer taşra çıktılar. Pâdişâh dañı çıkıp tahta oturdu. Cāzū-yı mel'ündür gelip pâdişâh önünde dū'â kıldı ve andan vezîrin varıp cāzūya buluşduğı ve kendi pâdişâhdan ötürü geldigin tekrîr eyledi ve hem vezîriñ aldığı gömlegi pâdişâha verdi.<sup>338</sup> Pâdişâh çün bu sözleri işitdi ayıtdı:

- Ey sulţân-ı cāzūyân 'acabâ olur mu ki benim derdime dermân kılasın?

Cāzū aydır:

- Ey pâdişâhım elem çekme biz çok kimseleriñ derdine dermân olmuşuzdur ve çok 'aşıkları ma'şuklarıyla bir yere getirmişimdir, dedi.<sup>339</sup>

Pâdişâh ile re'y eder.

- Ey sulţân-ı cāzūyân cānım saña kurbân olsun. Āhîret anam ol ve dâ'im baña muşâhebet eyle dedi ve hem su'âl eyledi. Ey sulţân-ı sâhîrân bu gömlek şâhibi kândadır ve bu gömlegi nice işlerler ?<sup>340</sup>
- Pâdişâhım Rûmeli'nde dağme-i afrâsiyâb derler anda bir bāğçede bir ağaç üzerinde üç danedir. Bu gömlek anda biter.<sup>341</sup> Anda bir bānū-yı cihân vardır ki

<sup>332</sup> halk korkuya düştü] görenler hayrân oldular. T

<sup>333</sup> güneş] gün T

<sup>334</sup> Hemân ... kaçdılar] cümle anda olan pâdişâh ile anda bir zîr-i zemîn var idi. Anda girip nihân oldular.

T

<sup>335</sup> Bu ne ola derlerken anı -M

<sup>336</sup> bir büyük küpe binmiş] bir dane küpe süvâr olmuş T

<sup>337</sup> Cāzū-yı mel'ün ... 'alev 'alev ateşler çıkar] la'în ilanı küpe urduğda ateşler çıkar idi. T

<sup>338</sup> Cāzū-yı mel'ündür ...pâdişâha verdi] ba' dehu cāzū gelip pâdişâha buluşup vezîri bunu bulup bunda gönderdiğin nakl eyledi. T

<sup>339</sup> ve çok 'aşıkları ma'şuklarıyla bir yere getirmişimdir, dedi. -M

<sup>340</sup> Ey sulţân-ı ... işlerler] ba' dehu dönüp pâdişâh ol gömlegi su'âl edip bunuñ şâhibi kânda olur dedikde

T

ismine Mihr-i Bānū derler.<sup>342</sup> Bir vech ile nazīri yoǧdur ‘ālemde.<sup>343</sup> Bu gömlek ol giyer. Dört yılda bir birin giyer. Lākin ol Bānū’nuñ bir ‘āşık-ı dil-ḥastası vardır. İsmine Vefā derler.<sup>344</sup> Çünki pādişāhım murād eylemişsiñiz. Varayım Vefā’yı boǧazlayım Mihrī getireyim, dedi.

Pādişāh [14-a] Düsünde (?) kendin ayakları yere mi başar. İşte şimdi kendiyeye bir yār-ı vefādār buldum dedi. Pādişāh söyleşdikden soñra imdi ben giderim deyip küpüne binip pādişāhım du‘ādan unutmama dedi. Pādişāh daḥı şeytān yardımcın olsun dedi. Pādişāh baǧdı cāzū-yı mel‘ūn elindeki yılan ile küpe bi yol çarpınca küpdür havāya perrān olup mel‘ūn küp ḳonmadı.<sup>345</sup> Sürüp Mihr ile Vefā olduǧu maḥale gelip küpün bir maḥalde nihān edip kendi bir faǧīre şüretine ḳoyup ḳapu önüne gelip ḥüdā ‘aşḳına, dedi.<sup>346</sup> Ṭaya ḳapuya çıktı. Gördü ki bir faǧīr Allāh için der. İçeri girip Mihrī ile Vefā’ya faǧīriñ aḥvālin söyledi.<sup>347</sup> Mihrī ṭayaya dedi ki:

- Var ol faǧīre bir ḳaç altun verip yolla dedi<sup>348</sup> ve şaḳım içerü ḳomañ dedi.

Zirā Bānū’nuñ gömlek öyle havāya gidelden beri ‘aǧlı başında yoǧ idi.<sup>349</sup> Vefā şehzāde ayıtdı:

- Ey Bānū-yı cihānım ḳoñ içeri gelsin biraz müşāḥabet edelim ve hem su’āl edelim ḳanǧı diyārdan gelir<sup>350</sup>. Belki bizim vilāyetden gelirse<sup>351</sup> ḳarındaşlarım ḥālinden su’āl edelim, dedi.<sup>352</sup>

Mihrī ol ḳadar cehd eyledi ki içeri ḳomayalar.<sup>353</sup> Vefā elbet de gelsin deyü ‘inād eyledi. Zirā olacaḳ gele gökden ...Ṭuna buzvār olur.<sup>354</sup> Ḳulaḳ işitmez anı görmez göz. Gerçi

<sup>341</sup> Pādişāhım ... anda biter]. Cāzū ayıtdı pādişāhım Rümeli’nde filān yerde daḥme-i āsiyāb derler daḥme-i mu‘azzam vardır. Anıñ bāǧçesinde bir ağaçda yiter M

<sup>342</sup> Anda ... derler] Ve ol daḥmede Mihrī derler bir lā-naẓīr kız vardır. M

<sup>343</sup> Bir vech ile nazīri yoǧdur ‘ālemde] Aşlā ḥübluǧu da göz görmüş degildir. M

<sup>344</sup> Lākin ... Vefā derler] ve ol Mihrīñ bir yādiǧarı vardır. Vefā derler anıñ ile dā’imā zevḳ ü şevḳdedir dedi. M

<sup>345</sup> Pādişāh ... ḳonmadı] Bu kerre cāzū-yı la‘īne küpe süvār olup eline bir mārını ḳamcı edinin bir kerre küpe urup havāya aǧıp çıkıp gitdi T

<sup>346</sup> Sürüp ... ‘aşḳına dedi.] İllā Mihr’iñ olduǧu genc-ḥāne ḳapusuna geldi. Cāzū-yı mel‘ūn çünki genc-ḥāne ḳapusuna küpünü mişelikde gizledi kendi faǧīr şüretine girip ḳapudan Allāh için dedi. M

<sup>347</sup> Ṭaya ... söyledi] Ṭaya ḳadın bunu görüp tiz varıp Mihr ile Vefā’ya ḥaber verdi].

<sup>348</sup> Mihrī ... dedi] Bu kerre Bānū-yı cihān ayıtdı. Var biraz altun ver alıp gitsin T

<sup>349</sup> Zirā ... yoǧ idi] Zirā gömlekdən ḳorḳusu var idi. M

<sup>350</sup> Vefā şehzāde ... diyārdan gelir] Vefā aydır benim cānım ḳo içeri gelsin bir miḳdār müşāḥebet edelim dedi. Zirā yalnız oturmaḳdan bi-ṭāḳ oldu ve hem su’āl ḳanḳı ülkeden gelir M

<sup>351</sup> bizim vilāyetden gelirse -M

<sup>352</sup> ḳarındaşlarım ḥālinden su’āl edelim dedi] ḳarındaşımdan bir ḥaber su’āl edeyim. M

<sup>353</sup> Mihrī ... ḳomayalar] Mihr-i Bānū yoǧ deyip bu ḳadar çalıştı ki içeri ḳomaya olmadı T

<sup>354</sup> Zirā olacaḳ gele gökden ...Ṭuna buzvār olur] Zirā olacaḳ var elbet de içeri gelsin dedi. T

hiç kararı sözüne uymak yoktur. Ammā umurda cehd-i ma'āş aḥvālinde ve bir de kararı aydır kocanın yetmişmiş kızını olsa, ere vermeli olsa bu üç vakitte hatunuyla meşveret eylemek lâzımdır. Çünkü [14-b] Vefā ol fakîri gelsin dedi. Tayadır taşra çıkıp fakîri içeri çağırıldı.<sup>355</sup> Çünkü cāzū içeri girdi, Vefā'dır ayağa kalkıp ziyāde ri'āyet ve 'izzet eyleyip ḥatırın ele aldı ve kendi yerine oturdu.<sup>356</sup> Öñüne ta'ām getirdi. Ba'de'd-ta'ām Vefā dönüp ayıtdı:<sup>357</sup>

- Benim vālidem şafā geldiñ kankı tarafından gelirsin?<sup>358</sup>

Cāzū-yı mel'ün Vefā ile Mihrī ikisin bir yere gördü ḥasedi bir iken biñ oldu. Vefā her kimden haber sor diye cümle cevāb verdi. Yedi iklim dört köşeden haber verdi.<sup>359</sup> Vefā bu la'inden ziyāde ḥazḥ eyledi.<sup>360</sup> Ammā cāzū olduğun bilmez. Cāzū bir sihr eyleyip cümlesiniñ 'āklını alıp ol sâ'at ayağa kalkıp Mihrī bağladı, küpüñ içine kodu.<sup>361</sup> Andan ayıtdı ki ben bu işi etdim. Bu Vefā bana hem olur 'ākıbet beni öldürür. Fırşatdı düşmānına veren aman ...gibi olısa bî-gümān deyip emān vermeyip Vefā şehzādeyi boğazladı ve Mihrī küpe kodu ve La'in ba'dehu kendi de küpe süvār olup ilan ile bir kerre urup havāya ağıp çıkıp gitdi.<sup>362</sup> Cāzū-yı mel'ün şādmān olup pādişāha buluşdu.

#### Onuncu Faşl

Rāvī şöyle rivāyet eder ki çünkü cāzū-yı mel'ün Mihrī getirdi Mihr'iñ 'āklın başına getirip pādişāha teslim eyledi.<sup>363</sup>

- İşte gör pādişāhım benim elimden nice işler gelir ve neye kādir olabilirsiniz, dedi. Pādişāh Mihrī gördü bir kerre<sup>364</sup> ah edip 'āklı başından<sup>365</sup> gitdi. Ol demde cāzū-yı la'ine pādişāhıñ yanına varıp ayıtdı:<sup>366</sup>

<sup>355</sup> Tayadır taşra çıkıp fakîri içeri çağırıldı] Taya varıp alıp getirdi. T

<sup>356</sup> Çünkü cāzū ...yerine oturdu] Cāzū-yı la'in içeri girip nümāyān olduğda Vefā şehzāde ayağa kalkıp kıyām edip cāzūya ikrām edip yerine oturdu. T

<sup>357</sup> Öñüne ta'ām getirdi. Ba'de'd-ta'ām Vefā dönüp ayıtdı.] Ba'dehu bu la'ine ta'ām verip ayıtdı T

<sup>358</sup> Benim vālidem şafā geldiñ kankı tarafından gelirsin] Ey vālide kanğı diyārın selāmın getirirsin, dedi T

<sup>359</sup> Yedi iklim dört köşeden haber verdi] -M

<sup>360</sup> Vefā bu la'inden ziyāde ḥazḥ eyledi] Vefā gāyet ile cāzunūñ sözünden ḥatr eyledi. M

<sup>361</sup> Cāzū ... içine kodu] Cümlesiniñ 'āklı başından gitdi. Ba'dehu la'in cāzū Bānū-yı cihān ile tayayı bend edip küp içine kodu. T

<sup>362</sup> La'in ... gitdi] kendi daḥı binip bir kancı vurup havā anı sâ'atde pādişāha geldi. M

<sup>363</sup> çünkü cāzū ... teslim eyledi.] fi'l-hāl mağrib diyārına gelip pādişāha gelip buluşup küpden çıkarıp Mihr ile tayayı teslim eyledi. T

<sup>364</sup> bir kerre -M

<sup>365</sup> başından -M

- ‘Āqıl gidecek zamān [15-a] degildir. Tīz ‘aqlını başına cem‘ eyle<sup>367</sup> Hemān kılğ gerdek-hāneye gir ber-murād ol dedi.<sup>368</sup> Şabāha anı kıoma.

Ammā şöyle rivāyet olunur ki Mihrī sarāya geldikde yüzünüñ nūru sarāyın içine şol kıadar şevk verdi ki er, avrat, küçük ve büyük hayrān kıaldılar. Çün Bānū-yı cihān da gözün açıp kendin öyle yerde görüp bildi ki ol gün kendülerine gelen fakīr kıyāfetinde sā’il degil imiş meger cāzū imiş.<sup>369</sup> Mihrī dönüp cāzūya<sup>370</sup> ayıtdı:

- Saña bir su’ālim var. Bilirim sen cāzūsun lākin<sup>371</sup> doğru söyle Vefā’yı neylediñ? dedi.

Cāzū-yı mel‘ ün ayıtdı:

- Doğrusu budur ki<sup>372</sup> Vefā’yı boğazladım. Başını gövdesinden ayırdım, dedi.

Bu kerre Mihr-i Bānū ah edip bir kerre ol güzel gözlerinden yaş revān edip ol kıadar figān edip ağladı ki cümle sarāy halkı bile ağladılar.<sup>373</sup> Bir zamān şoñra şāhın ‘aqlı başına gelip Mihrī’niñ yanına oturdu:

- Şafā geldiñ benim dostum deyip ol mihver gömlegi çıkarıp efendü bu gömlegi göreliden beri üç yıldır görmedin ‘āşık oldum.<sup>374</sup> Gerçi şor ta tahtda otururum. Pādişāhlık ile hüküm ederim. Velākin ‘aqlım başımda olmadığından ceħennem ‘azābı çekerim. Ol zamāndan beri<sup>375</sup> ne gicem gice ne gündüzüm gündüz idi. Vefā saña bir cān ile kul olduysa ben saña biñ cān ile kulunum şimden şoñra Vefā’yı unutup baña muħabbet eyle

Beyt

Şavdı Mecnūn-nev beni

<sup>366</sup> Ol demde cāzū-yı la‘ ine pādişāhın yanına varıp ayıtdı] Cāzū-yı mel‘ üne pādişāhın yanına varıp ‘aqlını getirdi. T

<sup>367</sup> Tīz ‘aqlını başına cem‘ eyle -M

<sup>368</sup> Hemān kılğ gerdek-hāneye gir ber-murād ol dedi] hemān gerdek-hāne kıurulsun tīz ol fırsatı fevt etme dedi. T

<sup>369</sup> Çün ... cāzū imiş] Mihrī dağı çün gözün açıp kendüsün gördü ve orada cāzū-yı mel‘ ün gördü. Fakīr degil imiş. Kendüleri belāya uğradı ol imiş. M

<sup>370</sup> cāzūya -M

<sup>371</sup> Bilirim sen cāzūsun lākin -M

<sup>372</sup> budur ki -M

<sup>373</sup> Bu kerre ... ağladılar.] Çünki Mihrī cāzūdan bu sözü işitdi cān u gönülden bir ah eyledi ki yer gök zelzeleye vardı ve ol nāziķ āhū gözlerinden seylābveş yaşlar yerine kıan dökdü... āteşde cigercigi yakıp ah-ı derd ile zārı zārı ağladı. M

<sup>374</sup> Bir zamān ... ‘āşık oldum] Ol dem pādişāh göz açıp kendin cem‘ edip ba‘ dehu Bānū’nuñ yanına oturup hoş geldiñ ey benim efendim deyip ol gömlegi çıkarıp işte ben bunu göreliden beri saña ‘āşıkım T

<sup>375</sup> Ol zamāndan beri -M

[15-b] Şimdi beni rüsvā-yı ʿaşk

Doğru derler her zamān bir ʿāşığıñ dūr etdirir. Şimden şoñra Vefā'yı unut<sup>376</sup> benim ile hem-dem-i<sup>377</sup> yār ol işte devlet işte<sup>378</sup> hemān seniñ hātırıñ naşıl zevk dilerse öylece zevk ile şimdi pādişāh karısı ğayrı pādişāh hātunu<sup>379</sup> olursun. Anda yer altında olmağ da ne bulursun, dedi.

Mihri ah edip ayıtdı:

- Ey pādişāh hālīm maʿlūm olduğı bana ʿāşık imişsiñiz ve bu yolda bunca zahmetler çekmişsin. Ben dağı saña rām olayım velākin ben de senden bir murādım var.<sup>380</sup> Anı kabūl edersen yok dersen kendimi zehirlerim.<sup>381</sup> Hemān ölümü bulursun, dedi. Şoñra peşimān olursun eger dileğim nedir dersen ne düğün isterim ne çalgı isterim ve ne seni yanıma geldigin isterim.<sup>382</sup> Baña bir yıl mehl ver.<sup>383</sup> Bir gūşe taʿyīn eyle. Siyāh cāmeler giyip bir yıl anda ağlayım.<sup>384</sup> Zirā seniñ öldürdüğün derdmend Vefā benim ucumdan nice kerre cānı başı fedā eyledi.<sup>385</sup> Āhir benim yolumda başı kesildi.<sup>386</sup> Ben dağı anıñ için bir yıl yemeyim ve içmeyim. Hattā Vefā'nıñ ʿaşkına yās u mātem edeyim. Ol benim yār-ı vefādārım idi.<sup>387</sup> Eger buna rāzı olursañ benim ile ber-murad olursun ve illā yok derseñ olmaz şoñra kendime kıyarım, dedi.<sup>388</sup> Şoñra peşimān olursun murāda ereyim diyen şabr ile irdi. Murāda taʿcīl ile iş olmaz.

Pādişāh çünkü Mihri'niñ bu sözü işitdi cāzūya:

- Ey benim vālīde-i şefkatim sen bir ʿağıllı tedbir sahibisin, dedi.<sup>389</sup>

Cāzū ayıtdı:

<sup>376</sup> Vefā'yı unut -M

<sup>377</sup> hem-dem-i -M

<sup>378</sup> işte devlet işte taht] işte ʿunvān işte devlet T

<sup>379</sup> ğayrı pādişāh hātunu -M

<sup>380</sup> velākin ben de senden bir murādım var.] ammā eger bir dileğim var M

<sup>381</sup> Anı kabūl edersen yok derseñ kendimi zehirlerim.] Eger kabul edersen ve illā yok derseñ kendime kıyarım dedi. T

<sup>382</sup> ve ne seni yanıma geldigin isterim. -M

<sup>383</sup> Baña bir yıl mehl ver] bir yıla dek mühlet verirsin T

<sup>384</sup> Siyāh cāmeler giyip bir yıl anda ağlayım] anda oturup yas u mātem edeyim. T

<sup>385</sup> cānı başı fedā eyledi] derd-i belālar çekdi. T

<sup>386</sup> Āhir benim yolumda başı kesildi] benim için cān başın fedā etdi. T

<sup>387</sup> Ol benim yār-ı vefādārım idi. -M

<sup>388</sup> Eger ... kendime kıyarım, dedi] Eger rāzı olmazsan kendimi öldürürüm. M

<sup>389</sup> Pādişāh çünkü ... şahibisin dedi ] Pādişāh cāzū-yı lāʿini daʿvet edip bu hālī naql eyledi. T

- Çāre ne katılmağ gerek. Belki kendine kıyar. Şoñra hāl müşgil olur. Andan şoñra bunuñ bir qorqacağ kimsesi qalmadı. Ben Vefā'yı [16-a] öldürdüm. Hemān arada bir yıl bir gün gibi geçer. Āhır murāda irirsin,<sup>390</sup> dedi.

Āhır pādişāh dağı n'eylesin bi'zzarūrī Mihrī'ye bir yıl mehl verip Mihrī için bir oda ta'yın eyledi ve hādimler cāriyeler ta'yın eyledi ve kendü tayasın bile qodu. Mihrī'dir başdan ayağa varınca siyāh giyip ol şavma'aya girdi.<sup>391</sup> Yeşiller giydiginden hemān tūtiye dönmüş. Siyāhlar giydigi için Ka'be-i 'ulyāya dönmüş...Mihrī çünkü siyāhlar giydi. Pādişāh dağı kara giydi. Pādişāh dağı Bānū'nuñ hātırı için yas u mātem tuttu.<sup>392</sup> Andan emr eyledi. Şehr halkı dağı pādişāh hātırı için siyāh cāmeler giydiler.<sup>393</sup> Mihrī bunda bu hālde

#### On birinci Faşl

Ammā rāvi şöyle rivāyet ederler ki çünkü Vefā gurbete çıkmış idi. Vefā'nıñ vilāyetinde iki qarındaşı qalmış idi. Birisi pādişāh ve birisi çiftlikde olurdu. Bir gün ol iki qarındaş bir yere gelip Vefā'nıñ aḥvālinden muşāhebet açıldı. Ol bir qarındaşı pādişāh olan qarındaşına aydır:

- Bilmem hemān şu qadar işitdim aldığım mālı çoçurtmuş (?) ve gurbete sefer eylemiş. Artıq bilmem nice oldu, dedi.

Pādişāh aydır:

- Ādem çünkü mālı harc eyledi ya niçün yanımıza gelmedi? Şimdi qarındaş acına duyarsın nice elin günün diline mi yanarsın şimdi işiden ne diye bir qarındaşı var ebedi kendisi pādişāh olacağ qarındaşı getirmege qādir olmayıp diyār-ı gurbete qā'il oldu derler idi. Bu böyle olmaz hemān isterim ki varıp arayasın, deyip pādişāh [16-b]

qarındaşını Vefā'ya aramağa gönderdi<sup>394</sup>. Çünkü çıqdı gitmek şadādin görüp şehirden çıkarken gördü ki şehriñ kenārında bir remmāl dükkān açmış otururdu. Çünkü Vefā'nıñ qarındaşı bunu görüp yanına varıp usta baña bir reml eyle deyip biraz aqça verdi niyet

<sup>390</sup> Āhır murāda erersin] N'ola şoñra ber-murād olur olursun T

<sup>391</sup> ol şavma'aya girdi] Bir odaya girip yas üzere oldular T

<sup>392</sup> Pādişāh dağı Bānū'nuñ hātırı için yas u mātem tuttu. -M

<sup>393</sup> Andan ... giydiler]. Sarāy ehālisi cümle halkı siyāh cāmeler giydiler M

<sup>394</sup> Ādem çünkü mālı ... Vefā'ya aramağa gönderdi] Vefā'nıñ qarındaşları bir gün Vefā hātırlarına gelip 'aceb nice oldu bizim qarındaşımız elbet de bizler anı bulup getiririz, deyip ertesi gün yola revān olup T

tutdu<sup>395</sup> ve hem Vefā'nıñ t̄ali' in yoqladı Remmāl tahta-yı remlini eline biraz yazdı, çizdi, bozdu hāki hāke bādı bāda nārı nāra urup biraz fikr edip andan baş getirip ayıtdı:<sup>396</sup>

- Sen bunu Vefā nāmında bir kimseye t̄utmuşsun ol ādemin şimdi ziyāde yıldızı tahtasında raştı ölüm mertebesine varmış. Buradan şol tarafa git bir şehre varırsın bir ulu şu aqar. Ol şehrin bir qapusundan girip bir qapusundan çıkar. Ol şuyuñ başına varırsın biraz anda oturursun. Bir cānavār gelip ol şudan içip gider. Sen de ol cānavārıñ ardına düşüp git. Anda murādına erip bulasın, dedi.<sup>397</sup>

Andan bir sarāya gelip gördü ki bütün hücreler. Bir taht qurulu<sup>398</sup> ol arada bir kimseyi henüz boğazlamışlar. Çün Vefā'nıñ qarındaşı bunu görüp h̄avf edip ileri varıp bir hoş baqıp gördü ki kendi qarındaşı Vefā'dır.<sup>399</sup> Başı gövdesinden götürmüş. Qaçan kim anı gördü ah edip qarındaş deyip 'aqlı başından gitdi yanına oturup qarındaşınıñ başını eline aldı öpüp yüzün ve gözün sürüp ah benim h̄asretim şimdi girü seni bu h̄alde gördüm benim dostum deyü şol qadar ah ile aqladı ki yerde olan insān ve gökde olan melā'ike bile aqladı.

Beyt

Çıkmış idim isteyüben bu gārīb

Aqlar idim qarındaşım yād kılıp

Kişiniñ qaradaşı budaki yağıdır

Māl u mülki bāğçeyi hem yağıdır

Qarındaşı olmayanıñ h̄ali n'olur

... balımı alacaq olur

<sup>395</sup> gördü ki ... niyet t̄utdı] ol remmāle rast gelip birkaç altun verip reml etdirdi. M

<sup>396</sup> Remmāl ... baş getirip ayıtdı] hem Vefā'nıñ t̄ali' in yoqladı. Remmāl çün tahta-i reml eline alıp yazdı, çizdi, bozdu. Dönüp ayıtdı. M

<sup>397</sup> Buradan ... dedi] Eger anı isteyip bulmaq dilersen hemān şehirden çıkıp uğruna gelen yolu t̄utasın.

Andan bir şehre varırsın bir mu'azzam şu ol şehriñ bir qapusundan çıkar zinhār ol şehre girip oturam

deyip Vefā'ya naşıl tenbihe eylediye buña dağı öyle deyip yol verdi. M

<sup>398</sup> Andan bir sarāya gelip gördü ki bütün hücreler. Bir taht qurulu] Ol genc-hāneyi bulup içine girip ne

gördü M

<sup>399</sup> ol arada ... qarındaşı Vefā'dır] qarındaşı qan içinde boyanmış yatar. M



deyü ağlayı ağlayı tākati taḳ [17-a] oldu. Kimseden çāre yoḳ. Ölen dirilmez hemān şıdḳını ol cenāb-ı rābbü'l-‘ālemīn ḥāzretine baḡladı ve el ḳaldırıp ayıtdı. İlāhī ḳādir-i ḳayyūm cümle dünyāyı ve on sekiz bin ‘ālemi yoḳdan var eyleyen bu cümle ḳā’inātı yoḳ etmek seniñ yanında lā-şeydir. İlāhī benim ḳarındaşımı dedi ḳaydını ḳapıñdan maḥrūm eyleyip ḥasret odına yandırma. İlāhī her ḳulun murādını verirsin benim daḡı bu murādım ḥāşıl eyle. İlāhī biñ bir ism-i şerīfiñ ḥürmetine ve iki cihān faḡrı Muḥammedü'l-Muştafā şalla'l-lāhu ‘te’ālā ‘aleyhi vesellem ḥürmetine deyip şol ḳadar ağladı ki dil ile ta‘biri mümkin degil. Çünki du‘ādan fāriḡ oldu ol ḳādir-i ḳayyūm celle celālühü ḥāzreti du‘āsın ḳabūl edip Ḥızır ‘aleyhi’s-selām ḥāzretine irsāl eyledi. Ḥızır nebī daḡı zāhir oldu.<sup>400</sup> Vefā’nıñ ḳarındaşı Ḥızır’ı gördü yüzün urup du‘ā eyledi. Ḥızır ayıtdı:

- Yigit .. seniñ negindir ve bu ḳadar niçün ağlarsın? dedi.

Ol daḡı ayıtdı:

- Yā nebiyu'l-lah bu benüm ḳarındaşımdır. Başına bir vāḳı‘a gelip bu tarafa düşmüş. Biz daḡı bunca yıl idi ḥasret idik. Şimdi bunca zahmet ü meşāḳḳat çekip geldim. Müşerref olam der idim. Bu ḥālde gördüm ya nebiyu'l-lah çün peygāmbersin du‘āñız ḥāzret-i Allāh ḳatında müstecāb ve maḳbūldür. Du‘ā it ḥāzret-i rabbü'l-‘ālemīn ḳarındaşımı diri ḳılsın, dedi.

Çünki ḥāzret-i Ḥızır bu sözü diñledi dönüp ayıtdı ki:

- Eger ‘ömründen baḡışlarsan du‘ā edeyim ola ki ol ḳādir ü iḥsānı çok pādişāh diri ḳıla, dedi.
- Vefā’nıñ ḳarındaşı ayıtdı. Ya nebiyu'l-lah hemān sen du‘ā ḳıl dirilsin bir sā‘at ḳadar görüşüp ‘ömrüm cümlesi anıñ [17-b] olsun.

Ḥāzret-i Ḥızır ‘aleyhi’s-selām daḡı ābdest alıp iki rek‘at namāz ḳıldı.<sup>401</sup> Andan el ḳaldırıp cān u gönülden du‘ā eyledi. Andan el yüze sürüp andan ol meftāniñ yanına gelip:

- Ya meftā ḥāzret-i Allāh te‘ālā celle şāne ḥāzreti seniñ ḳuvvet ü ḳudretiyle diri ol ḳum bī-iznillāh deyicek hemān Vefā ḥarekete gelip ol ḳudret şāḥibi Allāh

<sup>400</sup> Ḥızır nebī daḡı zāhir oldu] Ḥaḳ te‘ālāniñ emri ‘ināyeti ile ḥāzret-i Ḥızır nebī zāhir olup başını yerden ḳaldırıp ayıtdı. T

<sup>401</sup> ḳadar niçün ağlarsın... ābdest alıp iki rek‘at namāz ḳıldı] Niçün yatarsın ḳalk ābdest al ben du‘ā edeyim sen amīn de. Ola ki ḥaḳḳ te‘ālā gene ḳarındaşına ḥayāt vere dedi. Vefā’nıñ ḳarındaşı tiz ḳalkıp ḥāzret-i Ḥızır’ın elin öpüp ābdest alıp iki rek‘at namāz ḳılıp bārī-te‘ālāya niyāz eyledi. T

Vefâ'yı diri kılip hayât bulup haqq sübhane ve te'âlâ hazretine hamd ü şenâ kıldı.

Ol nefesde diri oldu.<sup>402</sup> Öldüm Vefâ der şalavât 'aşkıyla Muhammedü'l-Muştafâ çünki Vefâ hayât buldu gözün açdı. Mihrî aramağa başladı.<sup>403</sup> Ol kırk oda ki vara idi cümlesin bir bir gezip aradı. Vefâ çün Mecnûn-şıfat Mihrî arayıp gezerken qarındaşı qarşusuna gelip Vefâ'nıñ önün aldı ve ayıtdı:

- Ey benim qarındaşım ne ararsın? dedi.

Vefâ ayıtdı:

- Ol gözüm nûru Mihrî'mi ararım, qandadır? dedi.

Qarındaşı Vefâ'ya dönüp aydır:

- Behey birâder ol Mihrî dedigin götürmüşler ve seni boğazlamışlar. Geldim seni bunda ölü buldum. Hâsret âteşine yanıp gözlerimden qan aqıtdım andan hazret-i rabbü'l-'âlemîn hazreti benim yüzüm qarasına nazâr itdi. Ol sâ'at Hızır nebî zâhir olup du'â eyledi. Allâh te'âlâ hazreti seni diri eyledi.<sup>404</sup> Gel qarındaşım bu sevdâdan vâz gel. Gör başına ne hâller geldi ve dağı vilâyetde büyük qarındaşımız bir 'âlî pâdişâh-ı 'azîmdir ve seniñ için gice gündüz ağlayıp hasret âteşiyle püryân oluyor. Eger pâdişâhlık için hatırcığı qalmış ise ve anun için gitdi ise [18-a] vallâhî ve billâhî ol gelsin pâdişâhlığı aña vereyim. Tek anıñ ile bile olayım. Qarındaş firâkı üç seneden berü bizi helâk eyledi dedi.

Vefâ çün bu sözleri diñleyip ayıtdı:

- Ben giderim iş bu ol yârimi ola bir gün ki bulam dildârımı. Vefâ dönüp qarındaşınıñ elin ve ayağına öpdü ve ayıtdı ki benim qarındaşım. Hazret-i Allâh senden râzı olsun qarındaşım olduğundan mâ'adâ bugünkü gün baña atalık, analık eylediñ. Eskiden meşhûrdur kimseniñ kimse için ana gibi yandığı firâklıdır. Velâkin benim qarındaşım bu genc-hânedede kırk hücre de altun, cevâhir doludur ve 'âle'l-ğuş bir bâğçe var ki gözler görmüş degil. Eğer sen dağı gözün ile görsen i' timât etmezdiñ. Benim qarındaşım istersen bunda otur istersen bu cevâhirleriñ begendiginden çıkarıp 'arabalara doldurup qarındaşıma

<sup>402</sup> Andan el ... diri oldu.] Hazret-i Hızır Vefâ'nıñ ...eliyle arqasını sıfadı haqq te'âlânıñ 'inâyetiyle bir kerre aqsırıp qalkıp oturdu. T

<sup>403</sup> Mihrî aramağa başladı] Bu kerre Vefâ etrafına bakıp qanı Mihr Bânü nice oldu. T

<sup>404</sup> Behey ... diri eyledi] Ben Mihrî görmedim deyip başından gelen ser-encâmı Vefâ'ya bir bir naql eyledi. T

benden selām eyle ben seniñ ile gidemem gerçi... versin eger bi dünyā bütün baña verseñüz zülfünüñ bir kılmı veremem dedi... neye kâdir iseñ eyleme baña ‘ aşıkum ‘ aşık. Ey derd-i cefākār saña ne ol idi tende yüz biñ cān öleydi. Kamu saña bir bir qurbān olaydı. Benim qarındaşım sen vāz gel dersin ben ise derim ki bir cānım var idi yoluna qurbān veririm keşkī biñ dağı olaydı cümlesin qurbān ederdim. Ol benim yādgārım Mihrī’dir. Ben giderim isteyü ol yārimı ola bir gün bulam [18-b] dildārımı.

Qarındaşdır gördü naşihat kār eylemez. Elbetde bunda bir hikmet vardır ve arayışını Allāh’a sipāriş eyledim dedi. Andan qarındaşına vedā‘ eyleyip vilāyetine gitdi. Bu taraftan Vefā

On ikinci Faşl

Vefā Mihrī arar. Vefā derdmend ol genc-hānede Mecnūn-şıfat ‘ acabā ben n’işleyim derken hātıf-ı gā’ibden qulağına bir şadā geldi ki:

- Ya Vefā durmaqla ve ağlamaqla olmaz. Durma var, sefer eyle, dediler.

Çünkü Vefā bu sözü işitdi secde-i şükre varıp bī-hamdū’l-lah-i te‘ālā bunuñ bir hikmeti vardır deyip yol niyetine qalkdı. İbtidā ol bāğçeye girip ol gömlekleriñ ikisi dağı ağaç üzerinde alıp ve yüzüne ve gözüne sürdü. Andan ol bāğçe de bir çiçek var idi. Bir yıl dursa rengi bozulmaz idi. Günden güne güzel olurdu. Biraz alıp gömlegin içine koydu ve gömlegi dirip bu bohcaya kodu. Andan soñra altun hazinesine varıp bir heybe altun aldı. Andan bir aya binip yola revāne oldu. Çünkü yola düşdü şağa şola bakman hemān kendünü bu yolda uğradığı şehrde ve qaşabada su’āl ederdi ve dā’imā ağlayıp derdi ki:

- Ey ‘ aceb ol sevgili yārim qanı bu hāl üzre o benim yar u vefādārım qanı hizmetinden ayrı düşdüm. Ağlarım işbu şekl-i derde tīmār qanı ?

Bu hāl üzre on bir ay gezdi.<sup>405</sup> Āhir bir gün mağrib-zemīn pādişāhı olduğu vilāyete vardı.<sup>406</sup> Qaçan kim şehre girdi anı gördü ki cümle küçük ve büyük siyāh giymişler. [19-a] Vefā bu hāli gördü hayretde qaldı. ‘ Aceb bu hāl ne ola deyü tefekkür eyledi. Hele gārib yigit neylesin kendüye qonaq lāzım. Qonaq bulamadı. Āhirü’l-emr bir ādem ayıtdı ki:

<sup>405</sup> Ağlarım ... gezdi] Hāşıl-ı kelām Vefā şehzāde bu minvāl üzere şehr ü vilāyet qalması. T

<sup>406</sup> Āhir bir gün mağrib-zemīn pādişāhı olduğu vilāyete vardı] Ne hāl ise bir gün mağrib diyarına qadem başdı. T

- Baḡ a yigidim. Eger sen yüz gün konaḡ arasan bulamazsın. Ammā saña bir şey söyleyeyim eger sözüm tutarsan, dedi.

Vefā ayıtdı:

- Medet aḡam seniñ sözün cān ile başım üzre. Zīrā aḡşām oldu taşrada ḡaldum, dedi.

Ol yigit ayıtdı:

- Bu diyārda pādişāhımızñ bir bāḡçesi vardır ve ol bāḡçeniñ Bāḡçivānı yabancıdır, dedi. Böyle sencileyin merde ḡarīb geldikte ol alıp ḡondurur ve misāfire ri'āyet eder. Zīn ol ādem bu vilāyetli degildir. Āḡir vilāyetden gelmiştir. Aḡşām olmadan Bāḡçivānıñ odasına düşegör, dedi.

Vefā çün bu cevābı bildi artık bir ḡayrı tarafa baḡmadan ḡandadur deyü gördü ki ādeme şoraraḡ gitdi. Āḡir varıp bāḡçeyi buldu. Bāḡçivān daḡı bunu hoş görüp içeri aldı. Bāḡçivān Vefā'nıñ öñüne ta'ām getirip yidiler. Cenāb-ı rabbü 'l-'ālemīne ḡamd ü şenā eylediler. Aḡşām oldu. Bāḡçivān Vefā'ya su'āl eyledi ki:

- Yigidim ḡandan gelirsın ve ḡanda gidersın? dedi.

Vefā daḡı Rūmeli'nden gelirim deyü babası pādişāh olduḡu vilāyetiñe Bekkeye derler. Andan ḡaber verdi. Bāḡçivān daḡı Rūmelili idi. Hemşeri çıḡdılar. Bāḡçivān Vefā'nıñ geldiginden ziyāde ḡazz eyledi. Vefā'ya muḡabbeti oldu ve yine [19-b] Muşāḡebetde Vefā'dır bāḡçivāna su'āl eyledi. Bu şehriñ ḡalkı cümle siyāḡ niçün giymişlerdir? ḡattā bāḡçivān daḡı ehliyle ve evlādıyla siyāḡ giymişler idi.

- Bunuñ aşlını bilmezsin dedi.

Vefā ayıtdı:

- Ben ne bileyim ḡattā bu vilāyete bugün geldim... konaḡ, dedi.

Bāḡçivān aydır:

- Eger bunuñ aşlın su'āl edersen bu diyārda bir gün bir çiftci çift sürerken havādan bir gömlek düşmüş.

Vefā daḡı ider (?) gözlerin açdı ve cān u gönülden diñlemege başladı. Andan Bāḡçivān ayıtdı:

- Ol çiftci gömlegi alır, köyüñ sipāhisine getirir. Ol daḡı vezire götürür. Vezīr daḡı pādişāha götürdü. Pādişāh gömlegi görünce ol gömlegin şāhibin görmeden 'aşıḡ

oldu ve az kaldı ki ‘aklı başından gidip hattā Mecnūn ola vezīre şiklet eyledi. Hattā eger bulmazsan seni öldürürüm deyü yemīn eyledi. Çünkü ahvāl böyle oldu vezīr āhir bir cāzū bulmuş. Ol cāzū gömlek şāhibin bilirmiş. Varıp götürdü ve anıñ bir yār-i vefādārı var imiş. Adına Vefā derler imiş anı boğazlamışlar ve ol getirdiği kızın adı Mihrī imiş. Çün buraya geldi ‘aqlın başına getirdi. ‘Aklı başına gelince Vefā’nın hālinden cāzūya su’āl eyledi. Cāzū dağı Vefā’yı boğazladığın haber verdi. Mihrī dağı Vefā’nın öldüğün işidip bir yıldır yas tutar. Pādişāh Mihrī’n ašlā rızā [20-a] vermedi. Eger beni bir yıl Vefā için yas tutmağa kıomazsan kendi kendimi helāk ederim, dedi. Āhir pādişāh dağı n’eylesin Mihrī kendi hālince kıodu. Şimdi on bir ay Mihrī kıanā‘ at eder bir hālvat-hānede ve cümle kıonların siyāh eyleyip Vefā için yasadır. Mihrī giydiğinden ötürü pādişāh dağı cümle siyāhlar giydi. Pādişāh siyāhlar giyince cümle hālāyık siyāhlar giydiler, dedi.

Vefā çün bu cevābı işidip ‘aklı başından gitdi. Ammā n’eylesin Vefā dönüp bāğçıvāna ayıtdı:

- Ya şimdi pādişāh Mihrī dedigin almağa ne kıadar zamān kıaldı? dedi.

Bāğçıvān ayıtdı:

- Bir ay kıalmışdır, dedi ve bāğçıvān dönüp Vefā’ya ayıtdı. En şon sen a hemşeri imişsin ve ben dağı çokdan bir ğarīb yigit isterdim ki bāğda kıizmet eyleye. Ya seniñ kıizmetin nedir dersin. Kıizmet günde bir sinī yimiş düşürüp Mihr’e götürürsün. Buracıkıda otur bu kıizmeti gör işte bāğçe benim degildir, seniñdir. Ye, iç ve pādişāh Mihrī olup murāda irdikde pādişāhdan saña bir kıat... ederim. Ve hem Mihr’e yimiş götürdüğün için ol günlerde Mihrī’niñ ve pādişāhın kıizmetinde bulunursun. Pādişāhın kıiyāde ihsānına muşārif düşersin, dedi.

Vefā çünki bu sözlere işidip kıā’ıl oldu. Vefā gönlünden der ki başından arta kıalsın bāğçe de giyecek de ihsān da ah ah hemān beni Mihrī’niñ kıizmetine gönder de artık bir şey istemem, dedi. Bir kerre döndü bāğçıvāna ayıtdı:

- Sulţānım bir ğarīb yigidim. Her ne emr ederseniz rāzıyım dedi.

Bāğçıvān aydır:

- Benim oğlum benim ğayrı [20-b] işim yok. Hemān kıocadım seniñ kıizmetin günde bir sepet yimiş Mihrī’ye götür, dedi.

Vefâ'dır ah ya ol gün kaçan olur? deyü intizârda oldu. Bâğbân yemiş kıparıp sepetlerin içine kıoyup Vefâ şehzâdeye bakıp:

- Ey nev-civân şimdi seninle berâber gedelim de benim varacak yerlerim öğren<sup>407</sup>

Vefâ şehzade:

- N'ola pek ma' kûl, dedi.<sup>408</sup>

Vefâ'dır yemiş ile sinîyi başına alıp bâğcıvân öñünce Vefâ ardınca sarâya doğru gitdiler idi.<sup>409</sup> 'Āşıkklar Vefâ bir şehzâdedir bir zamân pâdişâh oğlu nâz... ile büyümüş kör felek işde ki başına yemiş kıoyup Bâğcıvâna hizmetkâr oldu.

Beyt:

Ne mümkündür Vefâ ummak cihânîñ bi-vefâsından

Muhibb-i şâdıķı yegdir kişiniñ akrabasından

Deyip ammâ râvî şöyle rivâyet eder ki bu 'âşıklık şöyle bir şeydir. Parmaķ degil hemân başına gelmeye 'ömri oldukça hikâyet eylesin. Anlamayan anladuķda inanmaz. Ammâ anlar idi başına gelen. 'Āşık bu sözden bu 'âşıklık böyledir. Bizim sözümüz Vefâ derdinde geldi çünkü bâğcıvân öñünce Vefâ ardınca, Vefâ'dır sarâya vardılar. Bâğcıvâna kıapu, baca yok içerye girdiler. Vefâ alarģada dört yanına bakarak ve sarâyı seyr ederek bâğcıvân hâdimlere ol yemişi teslim edip dönüp Vefâ'ya geldi.<sup>410</sup> Yolda gelirken ayıtdı:

- Yigidim seniñ tãli' in yok imiş. Niçün dersin bunca götürüben bunda yemiş getirdim hiç aķça aldığım yokdur. Bugün seni uğur kıttım gene bir aķça [21-a] almadım, dedi.<sup>411</sup>

Vefâ aydır:

- Tãli' böyle şınanmış, yarın sinî yemiş ben kendim götürüyüm. Bakayım, nice olur? dedi.<sup>412</sup>

<sup>407</sup> Bâğbân ... yerlerim öğren] Ol gün ertesi gün bâğcıvân bir sinî yemiş cem' edip Vefâ'ya ayıtdı. Gel imdi oğul götür dedi. Kıapuyu görüp öğren de yalnız götür sen zirâ ben kıocadım artuķ dermânım kıalmadı dedi. M

<sup>408</sup> Vefâ şehzâde n'ola pek ma' kûl, dedi. -M

<sup>409</sup> Vefâ'dır ... gitdiler idi.] Bâğbân ile Vefâ şehzâde başlarına tablalar alıp sürüp 'azm-i şulţân edip gitdiler. T

<sup>410</sup> Vefâ alarģada ... Vefâ'ya geldi] İşte ol mîveleri götürüp hâdimlere teslim edip girüye döndüler. M

<sup>411</sup> Bugün seni uğur kıttım gene bir aķça almadım, dedi.] Bâğbân ayıtdı bugün baķtım işlemedi, dedi. T

Bāğçivān ayıtdı:

- İmdi bakalım, dedi.

‘Ale’s-serā Vefā durup yimiş devşirmege başladı. Bāğçivān yerinde durup Vefā’yı iş üzerinde gördü. Ğāyet haz eyledi.

- Bre ne şeremet oğlan olur elḥamdülillāh şöyle bir hizmetkāra mālīk oldum, dedi. Çünkü Vefā bir mikdār yimiş cem‘ eyledi ve kendi varıp bāğçeniñ bir tenhā gūşesine oturup andan ol Mihrī’niñ bāğçesinden kıopardıĝı çiçekden çıkarıp ol sinīniñ içine yimiş altıda dökdü. Anı gördü ki ol çiçekler bunca gündür aşlā rengi bozulmamış. Evvelkinden daĝı ziyāde güzel olmuş

Beyt:

Çünkü Mihrī’niñ hizmetine varasın

Anıñ ol gül yüzünü göresin

Benim bu ḥasretligimi söylegil

Fırağından şikāyet eylegil

‘Aşkın yolunda ayıt öldüğümü

‘Ākıbet girü diri olduğumu

De ki ben bu şehirde ĝarīb olmuşam

Rūmeli’nden maĝrīb diyārına gelmişem

Çünkü tutup sinī eline ele gitdi bāğçesinden olduğun bile var ise meyli anıñ ben ‘āşıkā vaḫtidir ki dermān kıla ma‘şūka deyip buna emşal çok sözler söyledi ve çok emānetler eyledi. Andan soñra almaları alıp ol çiçekleriñ üzerine dökdü ve eline bir alma alıp ayıtdı ki:

- Ey kamu yimişleri şāhı ḥāl diliñ zikr edersin Allāh’ı yanaĝıñ kıızıldır hem yüzün aḫ. Şekere beñzer dadıñ şuyunğ güllāb şüretiñ ĝāyet ḥūbdur kıoğun güllāb [21-b]  
Kim ben anıñ ay yüzünü göreyim dünyāda maḫşūdum oldur, arayım ve andan

<sup>412</sup> Vefā aydır ... olur dedi] Vefā şehzāde ayıtdı. Yarın ben gideyim göreyim nasıl olur, baḫtımız işler mi? dedi. T

şoñra bir parmak kadar tezkere taħrīr edip ħālını i' lām eyledi. Andan şoñra şıdķını cenāb-ı bāriye bunları yimiş başına aldı ve götürüp gitdi.<sup>413</sup> Ba' dehu sarāy-ı hümāyūna gelip pāk başından ŧablayı indirdi. Tiz ħādimler alıp yukarı çıkardılar.<sup>414</sup> Mihr'iñ bağında gelen çiçekleriñ koķusu varıp Mihr'iñ dīmāğına girdi. Mihrī çünki ol çiçeğin koķusun işitdi. Bir kez ah edip gözleri ħasret yaşıyla püryān olup dā'ire-i ' aķıldan çıkdı.

- Ah, bu çiçek benim bağım çiçeğidir, ah bu işāret dost işāretidir! deyü ağlayıp şabr u ķarārı, ķalmadı.

Ammā n'eylesin çāre yok dūşmān elinde esir olmuş gibi giriftār hemān cevāb eyledi ki:

- Şu bāğbāndan yimiş sinisin alıñ ve açmadan baña getiriñ. Göreyim hem naşıl ādemdir getiren, dedi.

Ĥādimlerdir ħāli yimişi alıp Mihrī'ñ öñüne getirip:

- Sultānım bu yimişi eski bāğçivān degil getiren. Bu bir genc yigit yakında gelme bāğçivān ķocamış, bunu oğul idinmiş, dediler.

Mihrī ayıtdı:

- Varıñ ol yigide biñ altun veriñ gitsin ve hem siz de bir...buradan gidin uyusam gerek, dedi.<sup>415</sup>

Zirā her zamān Mihrī uyuduķda yanında kimse ķomaz idi. Çünki yalnız kaldı yimişi öñüne alıp seyr eyledi. Kaçan cümleñiñ altında kendi bağında biten çiçeği gördü ve hem Vefā'niñ yazdığı tezkireyi gördü. Yüregi ķanayıp gözleri yaş ile ŧoldu. Açıp tezkireyi nażar eyledi. Vefā'niñ derd-i firākıyla yazdığı ve Mihr'e [22-a] ħasret nażārıyla nażar eyleyip gözyaşın revān eyledi. Okuduđunu yazmak murād olsa on bu kadar kitāb olsa tükenmez. Ancak ' aşıklık çekene ma' lüm hemān Vefā'yı cāzū boğazladığını ħāzret-i Ĥızır du' ā edip diri olduğun ve andan şoñra ' aşķ-ĥāne şöyle başına neler geldiye cümlesini beyān eylemiş ve dağı bir düzenle ve bir san' at ile bāğçeye gelesin ola ki bu ħayātımla dağı seni bir kez görmek müyesser ola, demiş. Mihrī çün tezkireniñ mefhūmun añladı tezkireyi öpüp başına ħamā'il eyledi ve bir gün bāğa çıkısam deyü

<sup>413</sup> ve andan şoñra... başına aldı ve götürüp gitdi ] ħüb güzel mīveler cem' edip ...ŧablanıñ yanına getirip ķoynundan birkaç nergis çıkarıp sepediñ altına döşeyip andan şoñra bir muhabbet-nāme yazıp mīveleriñ arasına koyup ŧablayı başına alup ' azm-i şultān edip gitdi. T

<sup>414</sup> Ba' dehu sarāy-ı hümāyūna gelip pāk başından ŧablayı indirdi. Tiz ħādimler alıp yukarı çıkardılar] Sarāydan içeri girdi. M

<sup>415</sup> Mihrī ayıtdı varın ...gerek dedi] Andan şoñra ŧablayı boşaldıp Vefā şehzādeye biñ altun verip gönderdiler. T



intizārda. Ammā bu tarafından Vefā'niñ altunu hādīmlerden aldı. Yine dönüp bāğçeye gitdi. Ah ben altunu n'eyleyim. Baña dostum gerek deyü getirip altunu bāğçivāna verdi. Bāğçivān altunu gördü 'aqlı başından gitdi.<sup>416</sup>

- Bre yigit ne uğurlu imişsin. Şimdiye dek ben bu kadar yemiş götürdüm baña bir aqça vermedi. Şimdi saña biñ altun vere der. Hop hop şıçramağa başladı. Hemān aqçayı devşirip qarısına verip ve ayıtdı:<sup>417</sup>
- Ey, hatun duymazsın olan ahvāli bu yakında baña Rūmeli'nden bir ğarīb yigit geldi. Ben de yanına aldım. Oğul edindim. Şimdi girü ben kıcadım sen hizmetciñ ile ve Mihrī'ye günde bir sinī yemiş götürdüm. Ğayrı zamān ben envā' türlü yemişden cem' edip götürdüm. Şimdi oğlan hemān alma ile emrud götürmüş, oğlana biñ altun vermişler. Aşlā iltifāt etmeyip [22-b] getirdi. Cümlesin baña verdi. Dağı altun ne olduğun ve kıymetin bilmez. Ancağ hatun gel biz bu oğlana kıızımızı verelim. Kıza alınsın bunda qalsın mādemki Mihrī şağdur bu oğlana kıızı verelim.<sup>418</sup> Devlet bize yār olsun, dedi ve altunu qadınıñ öñüne dökdü. Cem' -i ' ömründe biz bunuñ on danesini görmedik, dedi.

Qarısı dağı kıızı vermege qā'ıl oldu.<sup>419</sup> Andan bāğçivān taşra çıkıp Vefā'yı yanına çağırdı ve ayıtdı ki:

- Bağ a oğul. Ben seni bāğa aldım ve ahiret oğul etdim ve seni Mihr'e yemiş götürmege ve bağış almağa ve Mihrī'niñ iltifātına mazhar eylemege ben sebep oldum. Gel küfrān-ı ni' me olma. Benim saña devlet olduğum bil devletten kaçma. Saña bir sözüm var, qabül eyle, dedi.

Vefā dağı:

- Buyurun, dedi.

Ayıtdı:

- Benim kıızım vardır. Ol kıızımı saña Allāh emri üzre vereyim bu arada olan saña devlet olayım dedi.<sup>420</sup>

<sup>416</sup> Baña ... başından gitdi] Biñ altun zer-i mağbüb alıp bāğbāna geldi ol biñ dane altunu öñüne qodu bāğbāniñ 'aqlı başından gitdi. T

<sup>417</sup> Hemān aqçayı devşirip qarısına verip ve ayıtdı] andan soñra hānesine gitdi qarısına ayıtdı. T

<sup>418</sup> bu oğlana kıızı verelim.] Şol benim kıızımı ahiret oğulluğuma verelim, dedi. T

<sup>419</sup> Qarı da altunları görince n'ola pek ma' qül dedi. İşte Vefā şehzādeye kıızların verecek oldular.] Qarısı dağı kıızı vermege qā'ıl oldu. T

<sup>420</sup> Ol kıızımı ... dedi.] Bāğbān Vefā şehzādeye gelip oğlan kıızımı saña vereyim, dedi]. T

Vefâ'dır duydu, şordu. Gönlünden ayıtdı ki hey gidi ahmağ Türkçe bilmezken baña devlet olayım, der. Bre sağır gidi. Kendiñ sağır olduğun yetişmez dağı bizi de sağır yerine qor. La'net gelsin ihsânıña da saña da dedi. Sövüp tutduñ ...boyunca âdem bulun, dedi. Bâğçivân aydır:

- Ne oğul ne çok fikr eyledin? Cevâb vermediñ. Saña hemân devlet hil' atin arqana giyireyim, dirim. Buña fikr lâzım değıl, dedi.

Andan soñra Vefâ ayıtdı ki:

- Bağ a benim efendim. Ben bir garîb yigidim gelip [23-a] Siziñ yanınıza şıgındım. Hemân siz efendim ne lâyıq ise ben size teslim olurum, dedi.<sup>421</sup> Çünkü bâğçivân Vefâ'dan bu kadarca sözü aldı. Ziyâde şâd oldu ve hemân bir gün evvel nikâh etsiñ deyü tedârikde

On üçüncü Faşl

Mihri'niñ bâğa seyrâna çıkdığı. Ammâ râvîler öyle rivâyet ederler ki çünkü Mihri Vefâ'dan gelen tezkîreyi okudu. Vefâ'nıñ bâğçeye geldigin bildi. Dönüp ... .. :

- Bizden pâdişâha selâm eyleñ on bir aydır bu qaranlu yerde oturdum nice bir söyleyin bâğçeye bir seyrâna varsam ola ki gönlüm açıla, dedi.

Çünkü Mihri'den bu sözü hâdimler işitdiler biri birin başaraq otuz kırk dane kayış, aştâm çehrelî, şeytân şakallı, qatran tulumuna beñzer gidiler. Pâdişâha müjdeye taleb olmuşlar ki kimi şolur kimi uğunur bir iyice diñlemeyenleriñ burnuna oşuraraq yolda biri birin başaraq içeri girdiler. Kimi yolda qalmış. Pâdişâhdır bu hâli görüp şaşdı:

- Bre, âdemler niye geldiniz, ne oldu? Zîrâ pâdişâh qorqar dige Mihri kendüyü öldürdüğü hâdimleriñ 'aqlı başına gelip:
- Pâdişâhım qorqma, müjde! Mihri sizden izin ister bâğa gidip 'işret eyleye. Nice bu qarañlu yerde olurum. Şimdi girip uzun 'işret edeyim, diyor, deyince pâdişâh sevindiginde 'aqlı gideyazdı hâdimler ayıtdılar ki:
- Pâdişâhım bize müjde veriñ bizim cânımız çıkdı,[23-b] gelince, dediler.

Evvel gelene kürk verdi. Soñra gelene qaftanıñ verdi. Dağı soñra gelene qaşır ile zibun verdi. Dağı soñra gelene gömlek ile qavuç verdi. Dağı soñra gelene bir miqdâr aqçe verdi. Andan soñra câzû mel'ün duyup geldi.

<sup>421</sup> Siziñ yanınıza ...olurum dedi.] Vefâ n'ola bir işim var olsun andan soñra, dedi].T

- Müjde padişahım!

Pādişāh ayıtdı:

- Hay mıdır ? Evvel gelmediñ bir şey kalmadı, dedi.

Cāzū aydır:

- Her kim bir ...dikilemez ise onu da aña ver, deyip çünki pādişāh bu sözü işitdi:
- Bir at Mihr'e ve bir at tayaya getirüñ ve envā' dürlü zīnet ile bāğçeye varıñ ve hem tenbīhe eyledi ki şağın a siz zīnhār Mihrī'niñ sözünden taşra olmayıñ. Eger gösterecek olursañız al ādem dağı olursa katl ederim, dedi

Ve hem pādişāhıñ ol ešnāda iki atı var idi her birini onar biñ altuna almış idi. Dağı civāndırlar pādişāhıñ bir kulu var idi ol iki atı ol yigit şağlardı. Birine Mihrī ve birine tayaya binip hādimler varıp muqaddem bāğçeyi döşediler. Mihrī sa'ādet ile yerinden kalkıp dört yüz mikdārı cāriye ile ol 'izzet ü ikrām ile bir ata kendüsü bir ata tayaya binip bağa gitdiler. Mihrī bağa varıp gördü ki bir 'azīm büyük bāğçeye içinde envā' dürlü yimişler ile varıp ol taht üzerinde oturup yüzünden niqābı kaldırıp ammā gerci Mihrī oturdu ammā gözüne bir şey görünür mü? Ne taht şāhibi ve ne bāğçe şāhibi ah hanı ol [24-a] çiçek getiren ol benim cānımıñ cānı deyip yüregi yağı erimede. Āhir şabri ve kararı kalmayıp ayıtdı:

- Bağıñ, bāğçe içinde kimse olmasın ve bāğçeye dağı kimse gelmesin. Yalnızca bu bāğçede bir miqdār gezeyim. Zīrā bu bāğçe benim bāğçeme benzer, zīrā sevdām hareket eyledi, dedi.

Tayaya:

- N'ola sultanım? deyip tenbīhe eyledi.

Hādimiñ birisi bāğçivāniñ oğlanın da çıkısın deyü şandı. Mihrī bir gāzab eyledi:

- Ol oğlandan ne istersin, o bir gārīb yigit anıñ size zārarı nedir? dedi. Eger beni böyle ikide birde ... hemān önünden yine karanlı odaya gideyim, dedi.

Hādīm sözüne peşimān oldu. Ol dem hemān bu honi imiş delüye döndü. Ol hādimler bu ahvāli görüp 'ağılları başlarından gitdi.

- Efendim siz anıñ sözüne bakmañ. O bir kudulu delü toñuzdur, dediler.

Biraz oğşar gibi güçle Mihrī'niñ gönülün eglediler. Mihrī'dir kalkıp bāğçeden yaña āheste āheste gezer, gözleri dört yana Vefā'yı arar. 'Aşka düşüp bu deşte çiçek getiren

dostum. Kendünü izhār eyle gel gül yüzlü dostum kandasın deyü Mihrî bu beyti söyleyince hemân derdmend Vefâ bâğçede ağaçlar ardından çıkıp kendüyü izhār eyledi ve hem Vefâ, Mihrî gidince bu beyti okudu:

Yine işbu mürde cisme cān gelir

Şalınıp ol serv-i hırāmān gelir

24-b

Oldu içi toptolu beşāret

Bülbül-i gülistān gelir

Ṭulū' itdi yolında sa' ādet güneşi

Gitdi zülmet uş māh-ı tībān gelir

Teşne-i cān u māh-ı Hızr oldu bugün

İçiresin çeşme-i hayvān gelir

Şol Vefâ gibi hezārān dilberi

Karşusuna leb-i hayrān gelir

Vefâ bu beyti söyleyerek ve gözlerinden hasret yaşını dökerek Mihrî dağı bu taraftan on kat ziyāde ağlayarak gelip iki hasret birbirine kavuştu. Vefâ'dır kolunu boynuna atıp bir zamān hasret yaşların dökdüler. Andan Vefâ bir yaña gitdi. Mihrî çünkü bâğçeyi seyrān edip gelmedi. Ammā gözleri ağlamış ve ol gül beñzi bozulmuş. Hādimler Mihrî'ye karşı varıp 'ādāb ile götürüp oturdular. Ṭaya ayıtdı:

- Efendim, bâğçeyi çokca devîr etdiñiz; korğarım şovuk aldınız, dedi.

Mihrî ayıtdı:

- Yok kendi bâğçeme beñzer de aniñ için biraz maḥzūn oldum, dedi.

Ṭaya ayıtdı:

- Efendim, 'ömrüñ ziyād olsun, bu bâğçe de siziñ degil mi? hātırcığın hoş tut benim kızım, dedi ve çingi kızları gelip her biri bir saza el urup yāre

yalvaramayıp kalsa hicāb altında bir kadeh mey kişiniñ cümle hicābıñ def<sup>c</sup> olur dedi.

Mihri ise ne çingi ne şarāb ve ne hāne zirā işi var.

- Ey tayacığım sen bilirsin, dedi.

Ṭayadır biz pādişāhımıza hādimler gönderip:

- Pādişāhım müjde bu gice murāda erersiz, dedi.

Pādişāh ayıtdı:

- Biz ne verelim ne lazım? [25-a] dedi.

Hādimler ayıtdı:

- Pādişāhım def<sup>c</sup> -i ğam için tarçın<sup>c</sup> arākı.

Pādişāhdır ol sā<sup>c</sup> at emr edip:

- Envā<sup>c</sup> -ı şarāb ve envā<sup>c</sup> dürlü meze dürlü dürlü her kimin hātırı ne ister ise bulunsun, dedi.

Çünkü aḡşām oldu meclis meydāna gelip hemān Mihri'dir ayak üzre kalkıp:

- Pādişāhım ben dilediğim gibi kadehi süreyim elimden için zevk edin, dedi.

Pādişāh daḡı her sözüne teslim kadehler sürülüp ba<sup>c</sup> dehu Bānū-yı cihān pādişāha ayıtdı:<sup>422</sup>

- Bugün benim bindiğim atları kim tımār eder, dedi.

- Efendim bir yigit bakar, dediler.

Mihri ayıtdı:

- Elbetde ol da gelsin, zirā pādişāhım cümle kullarıñız içinde ol yigit size cān u gönülden hizmet etmiş. Gelsin taşrada otursun. Anıñ daḡı öñüne şarāb verin içsin.<sup>423</sup> Pādişāha doğruluk ile hizmet eyleyen pādişāh lütfuna maḡhar olduğundan ğayrı yanında aşikāre olsun, dedi.

- Ya atları kime versin, dediler.

- Bāğçıvān oğlanına versin deyü cevāb etdi.

Pādişāh ayıtdı:

<sup>422</sup> kadehler sürülüp ba<sup>c</sup> dehu Bānū-yı cihān pādişāha ayıtdı] işte birer, ikişer kadeh içip Mihri ayıtdı. M

<sup>423</sup> Mihri ... verin içsin.] Siziñ seyisi de da<sup>c</sup> vet ediñ ol da gelip kadeh sürsün, dedi T

- Behey cānım pasın ol sebze de gelsin, taşrada bağda içsin dirsiz ya işte bu kadar kız var bu keyf hālidir ya kızların birine şarmaşırsa?<sup>424</sup>

Mihri'dir gül gibi gülüp pādişāha laṭife eyledi ayıtdı:

- Ya sen bu gice murāda ereyim deyü iyü dersin. Ol daḥı bir ġarīb yigit murāda erince ne olur? dedi.

Pādişāh bu cevābı Mihri'den işitdi az kaldı sevindiginden 'aqlı gide bire<sup>425</sup> [25-b]

- Kız tiz seyis daḥı gelsin. Atları bāğçivān oğlanına versin, dedi.<sup>426</sup>

Çünkü bu haber seyise gitdi. Seyis daḥı atları yusarıyla (?) Vefā'ya teslim eyledi ve gelip taşrada bir yerde oturdu.

- Elḥamdülillāh bu gice ġam u ġuşşayı biz de şafāya tebdil edelim, dedi

Ve daḥı çingiler ve ḥoḳḳabāzlar ol gice anda olan zevḳ taḳrīr edemem. Meclisteki pādişāh ola ve hem pādişāh murāda erecek ola ol ecluden pādişāh herkese gönlüne göre durma bir taraftan 'inām u iḥsānlar ola artık ol meclisten ziyāde zevḳ olmaz. Zamāndan şoñra Mihri eline bir büyük ḳadeḥ alıp çünkü içine dārū koyup vere vere başladı.<sup>427</sup> Çünkü ol dārūlu şarābı içdiler her biri dünden olmuşa döndüler. Mihri'dir ayağa ḳalkıp Vefā'nın yanına vardı. Vefā'dır atları ol sā'at getirip pahāda ağır yükde yeñi eşyālardan bir miḳdār eşyā alıp süvār ḳaçdılar. Ol gice şabāha dek şol ḳadar gitdiler atları yükleriñ lā-nazīr ḳorḳu ile on ḳonaḳ yer ḳadar gitdiler. Āḥir bir mişelik ṭaḡa vardılar. Yolun şapa idi ol daḡ içinde bir maḡara bulup atların ve kendülerin anda pinhān eylediler.<sup>428</sup> Ammā cāzūdan ziyāde ḳorḳuları var idi. Dā'imā cenāb-ı bāriye şıḡınıp ağladılar idi. Ammā bunlar ḳaçan kim şabāḥ oldu. İbtidā ṭaya uyandı. Anı gördü ki bāḡçe ḳapusu açık. Mihri yok.<sup>429</sup> Ṭayaniñ 'aqlı başından gitdi. Anda [26-a] olan kızları ve bāḡçivānı uyandırdı. Cümle ortalığı aradılar. Mihri'de eser bulmadılar. Ne cānım ya bu yalnız gitmemişdir. Ortalığı teftiş etdiler. Gördüler bāḡçivāniñ oğlanı yok. Bāḡçivāndan oğlanı su'āl eylediler. Bilmem dün gördüm bugün yok dedi. Ol demde

<sup>424</sup> işte bu ... şarmaşırsa] Ya bu ḳadar benim cāriyelerimiñ yanında anıñ ne işi var? dedi. T

<sup>425</sup> Pādişāh bu ... gide bire] Bānū ayıtdı ya belki bu gice seniñle ber-murād olursak dedikde pādişāh şafāsından n'ola amā raḥşlara kim baḳar dedi. T

<sup>426</sup> Atları Bāḡçivān oğlanına versin dedi] Bānū ayıtdı. Bāḡbān oğlanı baḳsın dedi. T

<sup>427</sup> Mihri ... başladı] Andan Bānū-yı cihān ḳadeḥi eline alıp pādişāha şundu. Pādişāh alıp nüş eyledi andan seyise verip cümlesin dārū şarāb ile bi-ḥoş edip T

<sup>428</sup> Mihri'dir ayağa ḳalkıp ... pinhān eylediler.] Ba' dehu Vefā şehzādeniñ yanına gelip ol raḥşlardan begendikleri raḥşlara süvār olup 'azm-i beyābān edip kendiler ṭaḡ tarafında bir maḡaraya girip anda nihān oldular. T

<sup>429</sup> Ammā ... Mihri yok] Amā bu taraftan çünkü sabāḥ oldu, ṭaya baḳdı bāḡçe ḳapusu açık ṭurur. Bānū yok tiz segirdip pādişāha ḥaber ayıtdı. T

pādişāh dağı uyandı. Nedir deyü su'āl eyleyip Mihr'iñ gitdigin söylediler. Çünkü pādişāh Mihrī'ñ gitdigi haberin işitdi hemān kendüyü kaldırıp tahtdan aşğa bırağdı ve ağlayıp saçın şaşalın yolup ol sâ'at tayayı ve bāğçivānı kılıç ile iki pāre edip ve her kim yanına varıp naşihat ederse öldürür.<sup>430</sup> Çok ādemler bī-günāh eylediler ve kendüyü yerden yere urup gördüler. Olacađ degil vardılar vezire haber eylediler.<sup>431</sup> Vezir dağı yalın ayak başı kabağ cāzūya varıp ayıtdı ki:

- Luţf eyle var pādişāha uğur ver ve hem eger mümkün ise derdine bir çāre bul dediler.<sup>432</sup>

Cāzūdur yerinden durup pādişāhıñ huzūruna varıp:

- Pādişāhım niçün böyle kendünü elem verirsin? Ben kuluna emr eyle eger öküz boynuzuna dağı girdiler ise bulup getireyim, dedi.<sup>433</sup>

Çün bu sözü pādişāh işitdi. Cāzūnuñ eline ayađına düşdü. Cāzū ayıtdı:

- Pādişāhım şabr eyle, ağlama. Gör saña şimdi niçe bulup getireyim, dedi.

Ol sâ'at taşra olup varıp iskānında kendüye bir efsün eyledi. Andan küpe binip ve bir yılan eline alıp kamcı edip havāya [26-b] çığdı. Mel'ün şol kadar havāya çığdı ki dört taraftan gelip geçen yolcular bütün gördü. Ammā Mihrī ile Vefā'yı göremedi. Ziyāde kağdı. Küpe çarpınca küpün dürlü dürlü şadālar peydāh olup Mihrī Vefā mağaradan ditredi. Ammā cāzū-yı mel'ün gāzabından añlayamadı. Cāzū-yı mel'ün çünkü Mihrī bulup getiremedi.<sup>434</sup> 'Aklı buña erdi ki bunlar dağı şehir içindedir.<sup>435</sup> Eger yolda olsa görür idim, dedi. Hemān bir sihr eyledi bir kış u kıyāmet oldu ki tađrīr olmağ mümkün degildir. Mihrī ile Vefā'nıñ yolu kapandı. Mađāra içinde kaldılar. Cāzū-yı mel'ün dönüp pādişāha geldi. Ammā bu taraftan vezir cāzū gidince pādişāhıñ yanına vardılar. Ayıtdılar:

- Pādişāhım niçün kendine böyle rencide edersin ve her işini cāzūya sipāriş eylediniz? Bir senedir mel'ūnuñ sözü ile iş eylediñ işte öyle mel'ūnuñ gördüğü iş bundan iyi olmaz. Ol mel'ün Mihrī size bulur mu? Kıyās edersin belki kendi

<sup>430</sup> Çünkü ... ederse öldürür idi] Pādişāh kendisin yerden yere urup ağlamağa başladı. T

<sup>431</sup> Olacağ degil vardılar vezire haber eylediler] Ba' dehu vezire haber ayıtdılar. T

<sup>432</sup> Vezir ... bul dediler.] Vezir cāzūya segirdip gelip hāli haber verdi. T

<sup>433</sup> Cāzūdur ... getireyim dedi] Sürüp şāha gelip teselli verdiler. T

<sup>434</sup> Çıđdı. ... bulup getiremedi.] Suvār olup yedi iklim dört gūşeyi ... dı olmadı. Bānū-yı cihāndan bir eşer ü āşār bulmadı. Ba' dehu girüye dönüp sihrile qar yağmur yağdırdı. Öyle bir tūfān oldu ki bir şey'e kıyās degil öyle ki tūfān-ı Nūh'dan nişān verdi. T

<sup>435</sup> Millî Kütüphane nüshası burada sona eriyor.

yine iskânında getirdi. Hattâ bizi çıkmak için ne sihr eyledi ne kıyâmet ü kış oldu. Taşrâ âdem çıkmak mümkün degil. Biz cümle âdemlerimiz atlar binip varıp dört yana âdemler şalsak altında kaçan âdem bulunur. Ammâ ol mel' ünüñ size bir rengi vardır, deyü pâdişâha buna emsâl çok sözler söylediler.

Pâdişâhdır pür-âteş oldu.

- Câzû eger Mihrî getirir ise câzûnuñ hakkında söyleyenlerin hakkında geleyim. Eger bulmazsa hemân bu fesâd câzûdandır. Câzûyu öldürmek gerek. Ğayrı âdemleri bî-günâh öldürürüñ, deyip

[27-a] Pâdişâhdır câzûya muntazir oldu. Ammâ bu tarafından câzû gez geze olmadı, Mihrî bulmadı. Aramadan fârîğ olup pâdişâha geldi. Ammâ râvîler şöyle rivâyet ederler ki câzû pâdişâha kendini pek inanmış idi. Ğâfil bulundu câzû geldiğini haber alıp pâdişâhdır karşı çıktı, ayıtdı:

- Getirdin mi?

Câzû-yı mel' ün ayıtdı ki:

- Baña emânet mi koduñ? Aradım, bulamadım dedi ve hem bunlar dağı şehir içindedir. Şehri arasan da dedi ve hem bunlar dağı...

Câzû böyle deyicek pâdişâh hemân dal kılıç olup câzû-yı mel' ünü iki pâre eyledi. Çünkü câzû cânı cehennem edicek sırrı bâtil olup ol sâ'at kar gidip güneş açıldı. Pâdişâh câzûyu öldürdü. Ammâ peşimân oldu. Bir at çulu delip boğazına geçirip tahtı tacı terk edip çıkıp gitdi

Beyt :

Eger muķâbil olmaz isem ol ķâmet-i ķâle

Niksârımla kerem-i şehirde maķşerde

Sinem dögerek seniñ ...

Deyip iki eline iki taş alıp ah ah deyip gögsün dögerek Mihrî aramağa gitdi. Çünkü ol câzû-yı mel' ün cehenneme gitdi. Sihrî bozulup bâtil olup ortalık yaz oldu. Mihrî ile Vefâ mağâradan gördüler ki güneş gelip yaz olmuş. At üzerine gelip bir gün beş gün gidip günlerde bir gün bir şahrâya irdiler. Ol şahrâniñ orta yerinde... âb u hayât çevre



yanında cümle selvî ve söğüt ağacıyla zeyn olmuş. Karşusunda bir ‘āzīm muhkem al‘ a ve bir Şehr-i ‘āzīm köy dönüp Vefā’dır oraya geldikde [27-b] Mihr’e ayıtdı ki:

- Benim canım eger raĥşımızda eger bendimizde dermān almadı. Andan bu yer bir hoşca gel bir mikdār istirāhat edip yorgunluğumuz alalım, dedi.

Mihrī ayıtdı:

- Benim canım biz dağı belānıñ yerinden Şimdi urtulduę. Birine dağı uğramayalım, dedi.

Vefā aydır:

- İŞte Şehr arŐumuzda hiç ādem böyle yerde oręar mı? dedi.

Mihrī ayıtdı:

- İŞte ben Şehrden korkarım, dedi.

Hele atdan inip ondular. Zīrā ğayetde yorgun olmuşlar idi. Atları oğluğa Őaliverip kendileri aęaę ğölgesine yatdılar. Vefā’dır Mihr’iñ baŐını dizine aldı gül cemāline müŐterek olup bir mikdār hem uyudu ve hem oĥşadı ve ikisi dağı yorgun olmak ĥasebi ile uyudular. Meger ol al‘ ayı zengīler olurdu. Zengīler pādiŐāhı ol al‘ ada ĥükümet ederdi. Meger ol ğün zengīlerden bir iki yüz mikdārı zengī Őikāre ıķmıŐlar idi. azā-yı udret yolları ol punara uğradı. Gördüler iki kiŐi uyumuŐ. Biri aya biri ğüne beñzer. Bir er ve biri diŐi bu zengīler bundan iyü Őikār olmaz. ızı alıp pādiŐāhımıza ğötürelim pādiŐāhımız bu cenābı ğörince bize dūnyā adar iĥsān eder bāķi yoldaŐları ayıtdılar ki:

- Bunu alıp ğötürelim ammā ol yigidi öldürmeyelim yazık, deyip Mihrī ğötürüp pādiŐāhlarına iletdiler.

Çünkü zengī pādiŐāhı Mihrī ğördü ah ne ğüzel bu canān miŐli dūnyāya gelmiŐ değil hemān çünkü [28-a] ah edip ‘aķlı baŐından gidip nice zamān ‘aķlı baŐına gelmedi. Bir zamāndan soñra ‘aķlı baŐına geldi. Gözün aıp ‘acabā dūŐ müdür, yoĥsa ĥayāl midir deyip yine ‘aķlı baŐından gitdi. Yanında olan muŐāhibleri ayıtdılar:

- Ya pādiŐāhım ‘aķlını başına getir. Bu yigitlere müjde gerek, dediler.

Zengī dağı ıķarıp on biñ altun müjde verdi. Hemān ol sā‘ at:

- Bāde ğetiriñ, canānım ile ‘iŐret edelim! dedi. Bir zevķ edeyim ki dūnyāda per perīŐān dađı itmiŐ olmasın, dedi.

Bunlar bu tarafda ammā bu tarafda Vefā çünki uyğudan uyandı gördü ki Mihrī yok, ah edip ‘aklı başından gitdi. Tefekkür eyledi ki ağlamakdan çäre yok. Atın birini binip birini yedegine alıp anıñ iz ile ƙal‘ aya gitdi. Varıp ol şehirde gezerek bir ƙarıcığa ƙonak oldu. Ol ƙarıcıƙ Vefā’nıñ öñüne ve atlarına bir miƙdār yiyecek getirdi. Ammā Vefā derdmend ü pür-ğam hūatırı etmek mi alır, gözleri yaş ile ƙolı ev şāhibi hūatırı için iki loğma aldı. Ev şāhibiniñ iki oğlu var. Meger şan‘atları çerçi imiş. Puşatlarını yaymış baƙıp hesāb eder. Vefā bunu fikr etdi ki bu yigitden çerçi esbābıñ alayım ve götürüp şehir içinde çağırayım. Nice olursa şatayım. Eger Mihrī bunda ise āvāzımı işidip gelir, dedi. ‘Ağlınca bu düzeni eder isem olur. Ğayrıya çäre yokdur, dedi. Dönüp ol yigidin esbāblarınıñ yanına vardı. Ayıtdı:

- Birāder şan‘atıñ çerçilik imiş.

Ol ayıtdı:

- Belī ancak n’eyleyim [28-b] şatmalı şatılmadığınan evde oturdum, dedi.

Vefā ayıtdı:

- Gel birāder rızƙını hesāb eyle andan soñra üzerin ƙaç aƙce fā’ide ƙorsan ƙo bu rızƙı baña ver. Saña aƙçasın peşin şayayım varıp şehir içinde şatıp fā’idesin harclıƙ edeyim, dedi.

Anıñ dağı cānına minnet bunca günden berü kesātlıƙ çekmiş ol şād olup hesāb eylemedi. Andan Vefā ne öñüne ƙoyup var hūayrın gör, dedi. Vefā dağı cümle aƙçasın şayıp verdi. Vefā dağı çerçi pusadın alıp:

- Atlar size Allāh emāneti deyip taşra çıkıp şehir şoƙağlarına yürüdü.

Vardığı şoƙağda başında al çerciden hūacet ise deyip çağırmağa başladı. Ammā bu tarafda ol zengī pādişāhı Mihrī’ñ ‘aşƙına şarāblar getirip meclis ƙurdu ve Mihr’e elbet de iç deyü ibrām etmege başladı. Mihrī ayıtdı:

- Bağ a sultānım ne içmişim ve ne içerim ancak seniñ hūatırıñ için sen iç ben ƙadeh süreyim, dedi. Yok yok eger ibrām edersen kendimi helāk ederim. Görmemişē dönüersin, dedi.

Zengī n’eylesin ƙā’il olup Mihrī’dir eline ƙadeh alıp bādehu sürmege başladı. Ammā bunlarıñ ādetleri bu ki yeyip içerken dağı yanında zengiler ve hem aƙrān u emşāl cümlesi bir yere cem‘ olup ‘işret ederler idi. Zengileriñ ƙadeh ƙarı başka ancak pādişāh

Mihri kendi eliyle bade sürer idi. Bunlar bu 'işretde iken Vefa'dır çağırmağa başladı. Mihri çün Vefa'nın sesin işitdi dönüp zengiye ayıtdı:

- Baña [29-a] Birkaç akça verseñ varıp ba'z-ı şey alayım, dedi. Zengi çünki Mihri'den bu sözü işitdi derünundan şükr eyledi. Elhamdülillāh artık dilberin gönlü bize oldu, dedi. Zengi:
- Behey dostum saña akça degil biñ cānım var ise de cümle yoluna kurbān olsun, dedi. Mihr'in başına altun saçdı. Mihridir ol altunları düşürüp taşra çıktı. Varıp çerçiyi çağırdı. Vefa'dır Mihri görüp karşı geldi.
- Nedir hāliñ? deyü su'al eyledi.

Mihri dağı olan ahvāli ifāde edip haber verdi ve ayıtdı ki:

- Buña çāre nedir, nice etmek gerek?

Mihri ayıtdı:

- Bu gice atları getirip burc dibinde otur bekle ben çıkarım seniñ ile kaçıp gidelim, dedi.

Çünki Mihri ile Vefa bu kavli eylediler Mihri Vefa'nın şandığından bir miqdār şey alıp döndü. Vefa dağı dönüp çerçiniñ evine geldi. Ol çerçiden aldığı eşyayı cümle yine çerçi yigide bağışladı.

- Al qarındaş bunları saña bağışladım. Haqq te'alā baña murādım ihsān eyledi, dedi.

Ve ol gice kaçan olur deyü ah vah edip niyāzda bu tarafda Mihri yine meclisine geldi. Ol gün aḥşām olunca meclisden kalkmadı. Yediler, içdiler aḥşām olduğda zengidir yanında olan zengilere icāzet verdi. Hemān Mihri ile pādişāh yalnız kaldı. Çünki zengi yanından sā'ir halkı taḫıtdı. Mihridir eline kadeh alıp zengiye şundu. Zengi ayıtdı:

- Dostum çok içdiñ pek keyf olunca murāda vāşıl olmaz, dedi.

Mihri ayıtdı:

- Behey efendim ya seni sevdim dersin işte sevmek bunda bellü olur ki [29-b] şimdi yalnız kalduğda elimden birkaç kadeh bade nüş edesin ki ben de bileyim beni sevdiğini.

Çünkim zengi Mihri'den bu hayr cevābı işitdi. Haḫz idiginden yayıldı. Mihridir ol laḫırdı arasında badeye dārū işledi. Getirip zengiye şundu. Zengi ise aşlından ziyāde

içmiş mest-i müdām bu kadehi dağı Mihrî'niñ elinden nüş edince ah edip ol sâ'at gözleri kararıp yıkıldı. Çünkim zengî yıkıldı Mihrî ayağa kalkıp bir kemend buldu. Kal'anıñ burcuna bağlayıp inmeye başladı. Mihrî'dir. Burcdan aşağı inmede ammā bu tarafda Vefā ol gün aḥşāmı güç ile katlandı. Çünki aḥşām oldu gevher şuya dünyā h'āba vardı. Ol ferāh cübbesin giydi, cihān içine düşdü. Vefā'dır atları alıp kal'adan yaña gitdi. Ol kavil eylediği yere geldi, oturdu. 'Acabā gelebilir mi deyü intizār da iken gördü ki gökden nūr iner gibi iner, nice kemend kulac kulac iner. Karşu varıp belinden kuca kıldı andan atlara süvār olup kaçdılar. Ol gün ol gice şol kadar gitdiler. Allāh bilir ammā bu tarafda çünki şabāḥ oldu zengîniñ 'aklı başına geldi Mihrî'yi yanında bulmadı. Ah edip yaqasın çaḡ eyledi. Gözlerinden yaş yerine kan aqıtdı. Āḥir gördü çäre yoḡ. Şabra mecāli qalmayıp hemān cümle dostlarıñ kendüsün ...kayaḡına qoyup ah vah ederek vilāyetin terk edip başın tıutup gitdi. Ammā bu tarafda Mihrî ve Vefā çünki sür'atle kaçdılar. On beş, yigirmi gün soñra 'āḡıbet bir şehre geldiler. Artıḡ yabanda yatmadılar. Bu kadar zaḡmet çekdiler. Gözleri qorḡmuş doḡrı şehri içine girdiler. Ol şehride bir qoca [30-a] qarı ola ve dindār ola deyü su'al eylediler. Āḥir dediler ki:

- Bu vilāyetde bir qocaqarı vardır. Dā'im işi beş vaḡt namāz ve her gün oruc tutar. Gicelerde uyumaz namāz kılar. Ehl-i ḡaḡḡ āḡiret ḡatunu ararsın odur, dediler. ḡayrı bulmazsın deyip cevāb verdiler.

Vefā çün Mihrî bu sözü işitdi. 'Aḡılları başlarından gitdi. 'Acabā ben ol āḡiret ḡatununu bulabilir miyim deyü yüregiñ iştiyāḡı arayıp ol qarınıñ ḡānesin buldular. Andan qapusun çaldılar. Qarı qapuyı açdı. Selām verdiler. 'Aleyke aldı ve ayıtdılar:

- Tañrı misāfiriyiz<sup>436</sup> qabūl eder misin? dediler.

Ol qarı bunları ḡoş görüp:

- Şafā geldiñiz oḡullar. Elhamdülillāh bizim ocaḡımıza tañrı misāfiri geldi, deyü ziyāde şād oldu.

Buñların önüne ta'am getirdi yediler, dönüp qarı ayıtdı:

- Oḡullar ma'zūr olsun siz oturuñ benim 'ādetim var, deyip kendiniñ bir küçük oḡası var. İçine girip 'ibādetine ve hū demesine meşḡul oldu.

<sup>436</sup> Metinde sāfiriyiz biçiminde yazılmış.

Ol gice Mihrî ile Vefâ uyumadılar. Ev şâhibi qarınıñ hû dimesinden ve bir büyük tesbîhi var bütün gice çok çok çekdiginden uyunmaz. Ammâ bu iş Mihrî ile Vefâ'ya hoş geldi. Hele ne olursa olsun bârî bir ehl-i haqq âhîret hatununda otururuz dediler. Zîrâ aşlında haram-zâdeye muqârin olmuşlar. Yürekleri yanmış doğru olsun da ne olursa olsun dediler. Üç dört gün misâfir oldular. Günlerde bir gün kadınıñ evine bir kocaçarı daha geldi. O da ev şâhibi qarı [30-b] gibi añın da elinde beş yüz tesbîh Mihrî görünce ayıtdı:

- Hele elhamdülillâh ev şâhibimiz şâlih olduğundan evine gelip giden dağı şâlih deyip şâd oldu. Ammâ qarıdır gelip bir miqdâr ev şâhibi ile müşâhabet eyledi ve dönüp misâfirlerin mübârek olsun, dedi.

Andan Mihrî ile bir miqdâr müşâhabet eyledi. Mihrî dağı başlarına ne geldi ise beyân eyledi. Ammâ Mihrîñ güzelligine bakınca ah bu nasıl kişidir bu ben-i âdem değildir, deyip hemân o qarı oradan gedip ol şehir içinde bir meşhûr şarrâf var idi. Gâyet de zendost idi. Çünkü bu qarı Mihrî gördü ol sâ' at bu şarrâf evine gelip şarrâfa Mihrî hikâyet eyledi. Şol kadar medh eyledi ki şarrâf kulağdan ' aşık oldu. Dönüp şarrâf ayıtdı:

- Güzel medh eylediñiz. Beni görmeden ' aşık eylediñiz. Ammâ medh eyledigin dilber ve beni ' aşık eyledigin canân nerededir ve hem ele girmesi mümkün olur mu? Beyân eyle, dedi.

Ol qarı ayıtdı:

- Filân bac qarınıñ evine misâfir olmuşlar, dedi.

Şarrâf ayıtdı:

- Ol kabul olacağ du' â değil, dedi.

Qarı ayıtdı:

- Hemân gümüş köprü kur da nasıl dost istersen iste. Ammâ ben ol qarıyı bilirim dünyâ mâlını verseñ söz geçmez ve hem ol aşl işe qarışmaz, dedi. Qarı ayıtdı. Biz anıñ evvelki hâline yetişmiş âdemiz. Şimdi böyle olduğuna ne bakarsın, dedi.

Şarrâf ayıtdı:

- Var imdi iki yüz altun aña yüz altun saña eger baña ol canânı getirebilersen ikiñize dağı vereyim, dedi.

Çarıdır [31-a] altunları alıp doğru çarınıñ evine vardı. Bir tenhâ yere çağırıp bu kışşayı beyân eyledi. Çarı bu altunu görünce âhir şeytân bunu izlâl edip bu işe bel bağladı ve dönüp Vefâ'ya ayıtdı ki:

- Oğlum siz şimdi yol çekmişsiñiz şimdi Mihr'e hamâm gâyet fâ'idelidir. Gel bugün Mihrî'mi baña teslim eyle. Hamâma götürüyüm, dedi.

Vefâ bu söze kâ'il oldu. Ne bilsin Mihrî dönüp ayıtdı:

- Baña şimdi ne hamâm çapısı varıp bir selâmet yere varmayınca hamâm lâzım değil, dedi.

Vefâ aydır:

- Behey cânım huşuşda korkma hemân kendini inân bil deyip ne hâl ise ol şeytân  
amel-i mel'ün elin eline teslim eyledi

Alıp çapudan taşra olup doğru şarrâfiñ evine götürüp Mihrî çapudan içerü koydu ve üstüne çapuyu çapadı. Andan mel'ün dönüp kendi işine gitti. Şarrâf çünkü Mihrî gördü ah edip:

- Hâşâ ki bu âdem oğlanı ola elbet de bu hürî olmak ihtimâli var, dedi. Baña medh eylediklerinden on kat ziyâde imiş, dedi.

Mihrî'yi bülbül kafesi gibi kucağına alıp oturtdu. Mihrî çünkü bu hâli gördü ah edip gözlerinden kanlı yaşlar dökmeğe başladı. Derünundan ayıtdı ki:

- Ey pâdişâhlar pâdişâhı sen bilirsin eger pinhân eger izhâr ma'lûmdur

Beyt:

İlâhî destgîr ol baña

Bî-günâhım âhir ma'lûmdur saña

Mihrî böyle deyip ağlar idi. Şarrâf gördü ki Mihrî ağlar, Mihrî'niñ önüne bir kîse altun koyup:

- İşte efendim ağlama ne kadar altun gurusu isterseñ seniñ yoluna çurbân benim dostum, dedi.

Ammâ gördü ki Mihrî bir şey ile aldanmaz. Âhir şarrâf bunu fikr eyledi ki bir miqdâr para getireyim ola ki [31-b] keyf içinde bizi bî'at eyleye deyip ol sâ'at meclîs kurup

kağeğ doldurup Mihr'e Şundu. Ba' dehu d'önüp ve 'aŐkına deyip çağdı. Bir dağı doldurup Mihr'e Şundu. Mihr'i ayıtdı ki:

- Ben bunu ne içdim ve ne içirim ve eger ibrām edersen kendime kıyarım, dedi. Çünkü naŐıbde böyle imiş ve başıma yazı imiş. Ben kağeğ süreyim sen iç ađŐām saña rām olayım, dedi. Ancak baña iç deme.

Őarrāf gördü çāre yoğ öyle olsun dedi

Beyt:

Cānımı 'aŐkını oduna yakayım

Sen otur ben karşımda bakayım

Çün cemālin gönülleri ey nigār

'ĀŐkını oldum gel eyle baña tīmār

Çünkü bunlar bu tarafta ammā beriden derdmend Vefā gördü ki gelip gider yoğ.. kararı ise Mihr'i'yi götürdükdde bir sā'ate va'ade etmiş idi. Vefā bir sā'at bekledi iki sā'at bekledi gelir yoğ, gider yoğ Őođāğa Őeytānlıġa çıkmıŐsın deyü aramaġa başladı. Āđir birisi dedi ki:

- Ol kararı ben gördüm Şimdi bir kararı ile bu Şehrden bir zen-pāre Őarrāf vardır. Anını evine girdi, dedi.

Vefā çün bu sözü iŐitdi. Mecnūn-Őıfat gezerken komŐusu olan 'avrata rast geldi. Su'āl eyledi. Karı ayıtdı:

- Mihr'i'yi çoğdan Őarrāf Şordu. Ev Őāhibi Őarrāfını iki yüz altununu alıp Mihr'i'yi peŐkeŐ çekdi, dedi.

Vefā'nını 'ağlı başından gedip:

- Ya buña ne çare? dedi.
- Aña çāre yoğdur. Ol bir oyluğcu karıdır, dedi.

Vefā çün bu sözü işitdi gördü. Çāre yoğdur. Yine çerçilige el vurayım, dedi. Biraz egine iblikden alıp ve çerçi puŐadın başına koyup ol Őarrāf simtine vardı ve çerçiden alını deyip nidā eyledi. Mihr'i çün Vefā'nını sesini işitdi d'önüp [32-a] Őarrāfa ayıtdı ki:

- Baña beş on ađça ver varıp ipek alayım, dedi.

Şarrāf ayıtdı:

- Behey efendim beş on aqça nedir, beş on biñ aqça al, deyip bir kīse altun döküdü. Mihrī bir kaç altun alıp çerçiye taşra çıkdı ve gel, deyü çağırdı. Vefā Mihrī gördü gözleri yaş yerine kan dolup:

- Ah dostum hālīñ nedir deyip nedir efendim deyip bu cümle ‘ālem bize düşmān. Bizim böyle hālimiz nice olur? dedi.

Mihrī ayıtdı:

- Dostum ben baña hamām gerekmez dimedim mi? Herkese inanırsın kendiñ gibi doğru kıyās edersin deyip hele şimdi olan oldu atları aqşām getir ben seni burada bulayım, dedi.

Mihrī dönüp şarrāf tarafına gitdi. Vefā dönüp eve gelip atları hāzır eyledi. Aqşām kaçan olur deyip intizārda çünki aqşām olup ‘ālem dağı çadırın büründü Vefā dağı atları alıp şarrāfiñ kapusuna geldi. Bir dīvār dibinde durdu. Ammā bu tarafından Mihrī içeri girdi. Yine meclis başına oturdu. Şarrāf ayıtdı:

- Hey cānım hāzret-i Allāh baña bir şey ihsān eylemişdir ki pādīşāhlar mālīk degildir, deyip şarrāfdır bu sözü deyip yerinden kalkıp yirmi oqqa bakır getirip kanţar ile çekdi ve ocağa kodu.

Bakır eriyip şu oldu. Bir gümüş şandık var kalkıp ol şandığı açdı. İçinde bir şandık dağı çıkardı. Nihāyet yedi şandık açıp eñ soñra bir şandık çıkardı. Mihrī ayıtdı bak a deyip şarrāf ayıtdı:

- Dostum sen bu toprağı bilir misin? dedi.

Mihrī ayıtdı:

- Naşıl topraqdır? dedi.

Şarrāf ayıtdı:

- Benim efendim buña kīmyā [32-b] derler. Böyle şeylere pādīşāhlar bile mālīk degildir, dedi.

Andan ba evvel bakırın içine zerre kadar ol toprağdan kodu. Hemān ol bakır cümlesi ol sā‘at altun oldu. Mihrī şarrāf ile kīmyāda eğlendi. Ammā bu tarafından Vefā şarrāfiñ kapusu önünde oturdu. Bir kaç sā‘at olup durur iken gaflet olup uyuyakaldı. Rāvīler söyle rivāyet ederler ki ol vilāyetde ber tāb olan kimesneniñ seyisi var idi. Ziyāde bāde-



nüş idi. Bāde içip ağası tarafına varsa ağası ol seyisi yakıp ziyāde dinek ururdu. Ammā n'eylesin mübtelā olmuş gene içer. Bir gün gene içmiş kızā' vü kudret ağası tarafına gider idi ammā ziyāde guşşa çeker idi ve kendü kendüne aydırdı. Şimdi bir aţam olaydı, bir semte başım alup giderdim der iken şarrāfiñ evi yanında bir kiři uyumuş. Elinde iki at tutar ki ziyāde görülmüş degildir ol atları görünce yab yab varıp atıñ birin alargaya getirdi. Gitmek şadādında atıñ öbürü dağı Vefāniñ elinden ħalāş bulup oţlamađa başladı. Ammā bu taraftan şarrāf çünki Mihr'iñ gönünü almak için Mihr'e bu kadar kīmyālar gösterdi. Mihr'i'dir eline kadeğ alıp içine dārū aşladı. Andan şarrāfa şundu. Ol dağı alıp nüş edince ol sā' at başın yaştığa koyup dünden ölmüş meftāya döndü. Mihr'i'dir kalkıp ol kīmyā şandugun alıp yanına ħamā'il eyledi ve dīvārda bir ıslāĥ kılıcı var idi. Anı dağı alıp andan bir kemend [33-a] bend edip dīvārı aşdı. Ammā Mihr'i ol vaĥtde geldi ki seyis atları almış birine binmiş gider. Hemān Mihr'i ol sā' at öbür atı bulup üzerine geldi, düşdü. Seyisin ardına durmaz gider. Seyis gördü ki ardından bir atlu gelir. Atluyu görünce cān başına şıçradı. Sepüdi alıp gitdi. Mihr'i'dir Vefā'yı şanıp ardınca at kopardı. Cān ħavliyle yola düşdü. Mihr'i ise Vefā beni bekleyü bekleyü uşandı da kim 'aĥlına ne gelip içmişdir. Ya n'eşleyim bārī yetişip ħātırın ele alayım deyip...atlarıñ ikisi de yörük. Aĥir Mihr'i varıp gördü ki Vefā degil ah edip uşşı gitdi. Eninden yakaladı, ayıtdı:

- Kānı bu atları tutan şaĥibini öldürdüñ mü? dedi.

Seyis ayıtdı:

- Vallāh yoğ öldürmek degil görmedim bile, dedi. Ancağ bir ħabāĥat eylemiş idim ağama varmağa çārem yoğ. Nāçār ħalmış idim. Eve giderken iki at gördüm. Birine binip kaçdım, dedi.

Mihr'i ayıtdı:

- Doğrı söylediginden ben de seni böyle çāresiz yerde piyāde ħomayım. Hem saña bu atı caba ve hem du'ā ile deyü atına üzengî eyleyip Mihr'i seyisi öñünden ħa'ib oldu.

Mihr'i gıtdikten şoñra seyis kendü kendüne fikre başladı ve ayıtdı ki:

- Eyvāĥ benim şimdiye dek geçen 'ömrüm bārī ādem ħürmet eder ise böyle bir dilber ağaya ħürmet eylesin ben ise şaĥallı ağaya ħürmet ide ide 'ömrüm efnā eyledim. Bağ a bu ağa hem dilber hem cömert ve şaĥallu ağa dögmekden ħayrı mağrifeti yoğ ol bir ağam yanında 'ömrüm efnā eyledim bir eşek bağışlamadı.

Bu ise bir sâ'atde at bağışladı. Hele bir şey' [33-b] vermez ise de günde bir kerre olsun yüzün görsem ol baña yetişir. Baña bir Mısr hazînesi degeri ol sulţānı bulurum ve buna hizmet ede deyip Mihr'iñ ardına düşdü.

Ammā bu tarafından şarrāf Kaçan kim 'aklı başına geldi gözün açdı ne görsün yanında kimse yok ah vah edip yaçasın çāk eyledi. Āhir ...şabr u kararı kalmayıp mālını mülkünü emlakini terk eyleyip Mecnūn-şıfat ağlayı ağlayı Mihrī aramağa gitdi. Ammā bizim sözümüz gelsin Vefā'ya çünkü oturduğu yerde tefekkür ile uyumuşdu. Bir zamāndan soñra uyandı gördü ki atlar yok. 'Aklı başından gitdi. Aşağı yukarı aradı ammā çäre yok. Atlar gitdi. Vefā'dır ziyāde melul oldu. Ağlamağa başladı. 'Acabā Mihrī dağı şarrāfiñ yanında mıdır, yoñsa çıkıp atları binip kaçdı mı? deyip yüz biñ fikr ile olduğu hāneye vardı. Kapuyu açdı, içeri girdi. Ev şāhibi kararı dağı gelmemiş. Nitekim Vefā aldadıp Mihrī götürmüş idi. Dağı eve gelmemiş idi. Vefā ol gice yalnız evde kaldı. Şabāha da çok kalmamış idi. Şabāh olunca durup çarşıya vardı. Gördü ki halk söyleşirler. Dün şarrāf bir dilber peydāh eylemiş. Bir gice vişāline ermeden kaçırılmış. Şarrāf da Mecnūn-şıfat cümle mālını tār u mār edip çıkıp gitdi, deyü söyleşirler. Vefā çün bu sözü işitdi bildi ki Mihrī kaçmış. Ammā ne gitdi ne ma'lum bu kez yabanda kaldı bir iki gün fāriğ olup şeherde kaldı. Ammā anı gör ki fāriğ olabilir mi ki [34-a] derdmend 'aşıkdır. 'Aşık ne gice bilir ve ne gündüz bilir. Nāçār olup ayıtdı:

- İlähî ya Rabb derde düş oldum ki aşlā dermān bulunmaz. Başına gelen bilir. Ammā ben bencileyin başına gelmeyen öküze biñ sene hikāyet eylesen añlamaz.

Ağlaya ağlaya bitāb oldu. Ol sâ'at Vefā'ya bir gaflet gelip beyne'n-nevm ve'l-yaқаza pīr āşikār oldu ve ayıtdı:

- Ya Vefā ağlama du'ān kabul oldu. Var durma artık miñneti tamām eylediñ. Şimden soñra artuk zevk edersin ve hem Mihrī ahvāline tali' olup gönlün dağı emīn olur. Hemān durma yarın sefer eyle, dedi.

Vefā'nın gözünden nihān oldu. Çünkü bu işāret oldu. İrte gün yemeden içmeden 'alā's-ser yola revān oldu.

Beyt:

'Aşık odu cigerime kār eyledi

Cümle işden bızār eyledi

İş bu sevdâ beni Mecnûn eyledi

Gözlerim yaşını Ceyhûn eyledi

Vefâ bu beyti söyleyip Mihrî aramağa başladı. Çünkü Mihrî Vefâ'yı şanıp seyisi...gördü ki Vefâ degildir. Ğāyet melûl oldu. Ammâ n'eşlesin girüye dönmek maḥalli muḥâl. Hemân ayıtdı ki:

- Vefâ beni elbetde bulur, deyü gitdi.

İşte bir boş ḳal' a ḳapusu ḳapalı. ḳal' a ḳapusu önüne gelip oturdu ve kendi kendüne ayıtdı. Böyle geze geze nice olsam gerek elem mi ḡuşsa benim ḥālim nice olur deyip fikr eder ve hem gözlerinden ḳanlı yaş ceyhûn gibi revân ḳal' a ḳapusu dibinden kendinden geçdi. Ol sâ' at bir pîr-i mübârek şabâh [34-b] şaḳal...pîr şüretinde ḥazret-i Ḥızır nebî gelip Mihr'e selâm verdi. Ayıtdı:

- Ḳızım ne pek aḡlarsın dedi. Bir parça şabr eyle, deyince Mihrî ayıtdı:
- Ey benim babacıḡım pîr-i mübârek ya ben nice aḡlamayım, bu benim derdim nedir? Her ḳanda varsam gölgem bile baña ḥaşm oluyor, deyip gene zârı zârı aḡlamağa başladı.

Ḥazret-i nebî daḡı Mihr'in yanına gelip mübârek eliyle Mihr'in gözyaşını sildi.

- Aḡlama ḳızım ḥazret-i Allāh her işini dünyâda aḡiretde saña āsân eder.

Ḥazret-i nebî Mihrî'ye bunuñ emsâl çok naşîhatler eyleyip Mihr'in gözünden nihân oldu. Mihrî ḳal' a dîvârına şıvınıp şabâha dek ḳaldı. Ammâ bizim sözüümüz ḳal' aya gelsin. ḳal' a pâdişâhı ' aẓimü'l-nişân idi. Eli altında elli biñ ḳal' aya ḥükm eder idi ve bir düşmân ile gider idi. Pâdişâh ol gice merḥûm olmuş. Çünkü kendisi elli kerre yüz biñ sipâh ile gider idi. Pâdişâh ol gice merḥûm olmuş. Pâdişâhın bilâ veled ü aḳrabâsından kimse ḳalmamış. Ol gice vüzerâ bir yere cem' olup meşveret eylediler. Pâdişâhımız öldü. Vilâyet pâdişâhsız olmaz ve hem düşmân ḥaber alacaḡ olursa gelip taḥtı zâbt eder, deyip olmadı. İçlerinden birini pâdişâhlığa lâyıḳ edemediler. Āḡir bir iḡtiyâr ' aḳil-dâne vezîr var idi. Aña ricâ edip bu işi sen gör dediler. Dönüp ol pîr-i vezîr ayıtdı:

- Ben size bir şey söyleyim. Eger dinlerseñiz dedi. Zîrâ selefizden bir vaḡt böyle evvel [35-a] olmuşdur, dedi.

Buyur, deyü cümlesi söze muntazır oldular. Ol pîr ayıtdı:

- Şabāh olup varıp ‘ale’s-seri ƒal’a ƒapusun aƒarlar. En evvel at ile her kimi bulurlar ise pādişāh olsun, dedi. Cümlesi bu ƒavle rāzı oldular. Hattā pādişāhımızniñ büyük babası daƒı böyle olmuşdur. Böyle ƒavli edip şabāh ƒal’a ƒapısını aƒıp bir aşl garīb yigit imiş. Pādişāh eyledik şöyle bir ‘ādil pādişāh ƒıƒdı ki bize eski pādişāhımızı unutdurdu. Şoñra ecel gelmiş merhūm ölünce pādişāhımızniñ babasını oğul etmiş idi. Yerine pādişāh oldu. Ol daƒı merhūm olunca oğlu pādişāh oldu. Eger bizim aşl pādişāhımızı su’āl ederseniz. Bizim küçük şahzādemiz nitekim perī pādişāhınıñ ƒızına ‘āşık olup gitmiş andan ƒal’a ƒal’a ƒızı olur. Pādişāh merhūm ölünce damadı şehzāde olduƒu gün gibi ‘ayān idi. Pādişāh eylediler. Aşlından bizim pādişāhdan işte ol... pādişāhdır. Ol pādişāhiñ merhūm olmuş ve anıñ üç evlādı... biri yerine pādişāh olmuş ve birisi ƒift ƒubuk edinmiş ve biri seyyāh-ı ‘ālem olmuş. Adına Vefā derler imiş. Bir Mihrī nāmında hūrī-şifat ƒıza ‘āşık olup gitmiş. İmdi geliñ biz daƒı şabāh ƒapuyu aƒıp her kimi bulursak pādişāh edelim, dedi.

Şabāh daƒı olmuş idi. Oturmayıp cümle vezir ve erbāb-ı dīvān cümle ‘ale’s-seri ƒal’a ƒapusuna gelip bismillah ... ammā şehir içinde onlar gelir iken Mihrī daƒı atına şüvār olmuş idi. [35-b] ƒaçan kim Mihrī’yi buldular. Elhāmdülillāh bu bize haƒƒ cānibinden deyip cümlesi Mihrī’niñ eline ayağına düşüp alıp getirip tahta cülūs edip pādişāh eylediler. Mihrī ƒün pādişāh oldu. Bunu fikr eyledi ki bunlar beni pādişāh eylediler ammā benim ƒız olduğum bilmez ben ƒız olduğumu bunlara ifāde edeyim. Evvelā ihtiyār veziri yanına da’vet eyledi. Ayıtdı:

- Baƒ a pīrim siz beni gerçi pādişāh eylediñiz ammā ben ƒızım eger ƒız pādişāh olduğuna rāzı olursanız güzel. Eger kā’il olmazsanız bu yerden düşmāniñiz muşallaƒ olmazdan ve ğayrı bir pādişāh görüñ, dedi.

Vezir ayıtdı:

- Baƒ a pādişāhim biz seni haƒƒ te’alādan istedik. Allāh te’alā sizi bize ihsān eyledi. Eger pādişāhim anı su’āl edersen evvelki merhūm olan pādişāhimiz da aşl pādişāh degil idi, deyip olan aħvāli naƒl eyledi.

Ammā ol şehir içinde ādet idi ki yılda bir kere... salıp māl cem’ ederler idi. Yine sene başı olmuş. Ne ƒadar pādişāhiñ hūkm etdiği ƒal’alara ve memleketler ādem...māl cem’ edecekler. ƒünkü yılbaşısı salyāne taşşil için ‘arz-ı hāliñ mefhūmu añlayıp ayıtdı:

- Bu sizin aƒça istediğiniz ādemler size eskiden borƒları var mıdır?

Ayıtdılar:

- Yokdur.
- Ya ne deyip ol âdemlerden aqça istersiñiz dedi.

Anlar ayıtdı:

- Selefden böyledir âdet etmişler yılda bir kerre māl cem<sup>ç</sup> olur, dediler.

Pādişāh ayıtdı:

- Hıyır benim zūlme rızām yokdur ki bir kimseden bir aqça isteyesiniz, deyip  
‘arz-ı hāllerin pāralayıp üzerlerine atdı.

Zirā muqaddem Hızır nebī kendüne demişdi ki fuqarāya merhamet eyle haqq te‘ālā seniñ dünyāda ve āhiretde işiñi āsān ede, demiş idi. [36-a] Çünkim âdemlerin ‘arz-ı hāllerini yirdi. Bunlar varıp ol ihtiyār veziriñ yanına cem<sup>ç</sup> oldular. Pādişāh ile olan aqvāli takrİR etdiler. Varsın pādişāha biraz naşihat eyle gerçi mazlūm pādişāh amā aqvāli bilmeyip vezİR dağı kalkıp pādişāh tarafına vardı ve bu muşāhebeti açdı.

- Pādişāhım taḥşil için kulların ḥuzūra gelip fermān istemişler. Ne hoş fermānı buyurmamış, dedi.

Mihri ayıtdı:

- Behey cānım sen degil midiñ pādişāhım ‘adāletinden ve şer‘ī şerihinden ayrılma, diyen.

VezİR ayıtdı:

- Belī pādişāhım ben idim velākīn bu cem<sup>ç</sup> olan zūlm degildir. Halk buna alışımdır ve bu cem<sup>ç</sup> olan māl kendüler içündür ve elli kere yüz biñ sipāhi olur. Şofra ve oturaqdan mā‘adā anlarıñ ‘ulūfiña verilmeli midir? dediler.

Mihri ayıtdı:

- Ey benim ūmūr-dīde babacığım Allah senden rāzı olsun ancak bir şey söylesem münāsib olursa öyle edelim. Yoḥsa zūlm ile fuqaradan māl cem<sup>ç</sup> etmege ne ḥācet. Haqq te‘ālāniñ rızāsı yokdur.

VezİR ayıtdı:

- Buyur, Mihr şāh.

Ayıtdı ki:

- Kendi sikkemiz ile altun kesdürsüñ da ‘alā olmaz mı? dedi.

Vezîr ayıtdı:

- Pek iyü olur. Ammā oña altun ister, dedi.

Mihrî ayıtdı:

- Yarın baña kırk elli biñ kañtār bir işe yaramaz bakır bul, dedi.

Vezîr n’ola deyip taşra çıkdı. Fikr ederek pâdişâhımız bakır n’eyler ‘acabâ dîvâne midir. Yoğsa pek ‘aklı ...dîv (deyü ?) olmağdan bakır cem’ eyledi. Mihrî’dir on bakır bir gâzgana koyup eritdi. Cümle vezîr ve erbâb-ı dîvân hayrân [36b] olmuş bakırlar. Tamâm bakır eriyip şu gibi olup kemâlin bulur. Hemân Mihrî yüzünden niķâb gelip kimse muṭṭali‘ olmadan uşûl ile bakıra kimyâ atdı. Andan du‘â eder gibi el kaldırıp du‘â eyledi. Ve ehl-i dîvân bir uğrudan âmîn dimege başladı. Du‘âyı tamâm eyleyip el yüze sürdüler. Bir de anı gördüler ki bakırın cümlesi şarı altun olmuş. Bu kerâmeti cün Mihrî’de gördüler. Dürüst olanıñ dostluğü biñ kat ziyâde korğudan ziyâde oldu. Andan Mihrî emr edip altunu hâzineden çıkardılar. Külçe külçe döküp götürüp hâzîneye toz kayası yığar gibi yıgdılar ve zarb-hâne yapıp Mihrî’iñ sikkesi işlemeğe başladı. Az zamânda bol bol altun kesilip hâzır oldu. Mihrî cümle defterler getirdip eline aldı. Defterde on aķçası olanı yigirmi aķça eyledi ve yigirmi olanı kırk eyledi kendi eliyle ülûfelerin verdikden şoñra bu kadar bahşîş dağı verip halkıñ arasında Mihrî şöyle ‘izzet-i ‘âzîz oldu ki vüzerâ o olsun ve sâ’ir şehriñ halkı olsun söylediler ki hâşâ bu âdem oğlanı ola. Hâzret-i Allâh du‘âmızı kabûl edip meleklerinden birin bize pâdişâhlığa îrsâl eyledi. Görmez misin bakır du‘â kılıp altun eyledi. Bizim pek sevdiğimiz şey anıñ yanında toprak ile berâberdir ve hem şöyle derlerdi ki Allâh şaklasın bir kimse bu pâdişâh ardınca bir kemlik söyleser [37-a] Anıñ ağızı eğilir yâhût yüzi tebdîl olur, deyü bu mertebe havf ideler idi ki ta‘biri mümkün degildir. Bir gün Mihrî devlet ile seyrâna çıkdı. Ķal‘a kapusuna çıkınca gördü ki Ķal‘aya Ķarîb bir yerde söğüt selvi ağaçları bitmiş ve bir âdem gövdesi kadar şu çıkmış aķar. Ol maħale gelince at başın çekip ol şuya nazar eyledi. Andan emr eyledi ki:

- Bu şuya beyaz mermerden bir havz eyleñ ve havzıñ iki tarafına Ķarşu Ķarşu iki âdem taşvîr eyleñ. Birisi dişi biri erkek olsun ve dişi taşvîre üzerinde Mihrî deyü târiħ Ķazıñ ve erkek taşvîre Vefâ deyü târiħ Ķazıñ ve ol havzıñ ortasında bir büyük şadırvân eyleñ. Ammâ ol şadırvanıñ içine şu aķmasın üzerine öyle yazın ki iki şuret buluşduğda derdmendleriñ gözlerinden aķan yaş anda sâķîn

olup ol gün şādīrvān şād olup āb-ı revān akşa gerekdir. Andan soñra karşı karşı iki köşk yapasız deyü buyurdu.

Ve pādīşāhın emri üzere cümle yapıp naş edip ol dīvāra yapışdırdığı ve şūreti havzın ortasına yaptırdığı budur ki erişe dostuna Mihrī kendi hāş kullarından iki yüz nefer ādem bekci kodu. İşmarladı ki:

- Siz burada gice gündüz nevbet ile bekleñ ve hem şūreti bekleyiñiz her kim gelip bu şūreti görüp ah edip ‘ aklı giderse ol kişiyi tutup baña getürüñ, dedi.

Kulları dañı n’ola deyip gitdi. Pādīşāh bunlara nevbet ile bekleyin dedi. [37-b] Ammā bunlar çünkü şūreti gördüler ya bir dañı ğayrılara nevbet mi verirler. Ne yemek yerler hātırlarına gelir. Rāvīler şöyle rivāyet ederler ki mağrib-zemīn sultānı çünkü Mihrī bāğçeye getirip bāğçeden Mihrī kaçırđı ve kendi dañı tācı tahtı bırağıp Mecnūn-şifat seyyāh olmuş idi. Geze geze bir gün yolu ol vilāyete uğradı. Yorgun ve şusuz gelip ol havzın bir taşına oturdu ve başın kaldırıp gözleri şuda ne dūş oldu. Bir kerre ah edip öküz gibi böğürdü. Bir yanı üstüne düşüp kendüsünden geçdi. Bekciler bu hāli görüp ol sā’at yaqasın aldılar. El ayak yere degmeden pādīşāha götürdüler. Mihrī’dir niķāb altından görüp bildi ve göñlünden ayıtdı ki:

- Ey zavāllı ne oñulmaz derde mübtelā olmuşsun, dedi.

Dönüp kullarına emr eyledi:

- Variñ bu ādeme bir oda döşeyin. Bu ādemi ol odaya koyup yigirmi otuz kişi nevbet ile yatıp bekleyesiz. Ammā şaķınasız zinhār bir cefā etmeyesiz. Yemede içmede gönlü her ne ister ise kendi maţbahımdan verilsin ve iki hizmetkār ta’yin edesiz. Her gün döşek bıraķıp kaldırmağa ve sā’ir hizmetine bir hoşca muķayyed olasız. Oña olan hizmet bañadır. Zinhār cefā eylemeyesiz deyip kat kat tenbīhe eyledi ve hem siz dañı variñ şūreti bir hoşca bekleyin. İşiñize muķayyed olun, dedi.

Kullardır [38-a] pādīşāhın deyip varıp işlerine muķayyed oldular. Ammā bu tarafda zengī dañı ol gice Mihr’iñ yanında keyf yatıp şabāh yanında bulamayıp kal’asın terk eyleyip Mihrī için seyyāh olmuş idi. Geze geze ol havzın yanına geldi. Şūreti görünce ah edip ‘ aklı başından gitdi. Anı dañı tutup pādīşāha götürdüler. Mihrī zengī görünce bildi. Emr eyledi. Mağrib pādīşāhının yanına kodular ona dañı hoşca ri’āyet edesiz deyip tenbīh eyledi. Yine kulları varıp ol şūreti beklemeye başladılar. Bir gün şarrāf dañı ol şehre geldi. Ol dañı şūreti görüp ah edip lā-ya’kıl olup düşdü. Anı dañı tutup

odaya kapadılar. Andan sonra seyis oğlanı gelip ol dağı şüreti görüp ah işte benim aradığım ağa budur, deyip yüzünü yerlere sürmeğe başladı. Anı dağı tutup odaya kapadılar. Seyis oğlan tutulunca niçün tutulduğunu bilmez ve ahvāle vākıf degil. Kendü kendüye fikr eder. İlähî ya rabb benim suçum günāhım nedir, niçün beni tıtdular. Yoğsa ağam etrāfa kāğıdılar mı gönderip beni tıtmak için ricā eyledi. Vallāh isterlerse beni öldürsünler ben şimden sonra ol ağaya hizmet eylemem baña at bağışlayan ağayı varır bulurum. Aña hizmet ederim hem güzel hem cömert öbür ağam ise şakallu hem dā'imā döger egri çehrelü elinden bir aqça alınmaz. Medcāne hizmet etdirir. Hāşî'l-ı kelām benim her bir pāremi kulağım kor eyleseler şakallu ağaya hizmet eylemem deyü gice homur edip ne kendi uyudu [38-b] ve ne yanında olanları bu kez mağrib-zemīn pādişāhı olsun gerek zengī pādişāhı olsun ve şarrāf olsun bunlar 'āciz kalkıp pādişāha 'arz eyleyip ricā eylediler. Pādişāh dağı emr eyledi. Seyisi bir gayrı odaya kodular. Bunlar bunda bu ahvāle yatmada ammā Mihrī dağı kullara ziyāde tenbīh eyledi ki şüretiñ yanında hāzır oluñ, deyü. Ammā rāviler şöyle rivāyet ederler ki. Çünkü Vefā derdmend Mihrī ve atları yavı kıldı nāçār kalkıp ol gice bārī te'ālāya münācāt edip ağladı ve ağlarken ğaflet gelip kendinden geçdi. Hızır nebī Vefā'ya aşikāre olup ya Vefā ağlama var sefer eyle ve murādı talep eyle, deyü işāret etmiş idi. Vefā'dır Mihrī aramağ için 'azm-i rāh eyleyip yola revāne oldu. Ammā bu def'a Vefā'nın felekden çekdiği sitem ağlayıp gözyaşın dökdüğünü bundan ma'lūm olsun ki Vefā bir şehzāde ola gerçi yol çekdi ammā ne harclığı var ne binecek atı var. Piyāde gezmegi öğrenmiş. Bir iki gün gidince hasta oldu. Hem kış günü hasta yayan, gözyaşı revān ederek yola girdi. Fāriğ olayım dese olmaz. Çāre yok cān u gönülden 'āşık-ı meftūn n'eylesin aramağdan gayrı çāre yok Mecnūn-şıfat geze geze günlerde bir gün Mihrī pādişāh olduğı şehre geldi. Gelip ol çeşimeden yaña olan köşkde oturdu. Yorgun 'aqlı başına geldikten sonra şu içmeğe kalkdı. Ol havzdan şu içe hemān ol sā'at ol şürete bağıdı. Görünce bir kez cān u gönülden şöyle bir ah eyledi ki onda olan halkıñ [39-a] cigerin toğradı. Vefā ol sā'at düşüp yüzün toprağa sürmeğe başladı ve hem şükr eyleyip bunda bize bir işāret var olduğuna delāletdir, dedi. Gördüğünden 'aqlım verdi aña.

Beyt :

Bunda bir işāret var bundan baña

Tıtdular iletdiler şahā



Gördü Mihrî, Vefâ'yı bekci olan kullar Vefâ'yı tutup pâdişâha getirdiler. Mihrî'dir çün niķâb altından Vefâ'yı gördü cân u gönülden hazret-i Allâh'a yüz biñ şükr eyledi. Andan Vefâ'ya başka bir oda ta' yîn edip ziyâde tenbîh eyledi. Kendi kullarından beş on kul ta' yîn edip buyurdu ki:

- Şaķınıñ hürmetiñizde kuşür eylemeñ ziyâde ... idesiz.

Ķat Ķat tenbîh eyledi. Ammâ Vefâ çün varıp oturdu. Anı gördü ki şırmalı...yorgan döşek kumaş 'ale'l-ħuşuş beş on dane hizmetkâr karşıusunda buyurdular:

- Ne istersiniz benim sultanım, getirelim.

Vefâ'nıñ yanına bir kîse altun Ķodular. Hemân dâ'imâ bu hizmetkârlarıñ sözü buyur sultanım deyü ta' zîm ü tekrîm eylemek Vefâ gönülünden ayıtdı:

- İlähî ya rabb bu nasıl zindândır ve bu nasıl haps-ħânedir. Yoħsa bu vilâyetiñ âdeti böyle midir? Ammâ anı Ķorķarım Mihrî bu Ķarafa geldi ve pâdişâhıñ eline girdi. Pâdişâh daħı genc imiş zâhir bize ri'âyet eyleyip utandırıp bizden Mihrî isteseler gerekdir. Yoħsa başımıza gelen aħvâli pâdişâha ma'lûm oluyor ki bize rahmet eder. Zâhir bir merħametlü bir pâdişâh olmaķ gerekdir ki bize bu ri'âyetleri eder. Belki ümîddir Mihrî'yi bize vere zîrâ Mihr'iñ [39-b] Bunda olduĶunu andan bilirim ki Ķavzıñda Mihr'iñ şüreti naķş olmuşdur. Ammâ eger

Beyt:

Eger Mihr'iñ bunda benden istersen ayrılman

Beni yardım ayırmak dilerler

Ķükme Ķâ'il olurum ayrılman

Dolaşdım Hindistân'ı Yemen'i 'ömrüm olduĶca

Ķarañlu zindânda yatmaĶa Ķâ'ilim ayrılman

Gözüm yaşı revân Mısır'da Şâm'da

Bunca yıl zâ'il gezerim Ķurbet diyârında

'Ömrüm olduĶca Ķarañluķ zinda yatmaĶa Ķâ'ilim ayrılman

Gördüñüz mü şol raķıbiñ işini

Uğurdan uğurdan işler imiş işini

Gerpedin ile otuz iki dişini

Çekmeye ki kâ'îlim ayrılmam

Haber gönderelim yâre

Çıķarsın alları bürünsün kâra

Cellâtlar elinde beni pâre pare

Olmağa kâ'îlim ayrılmam

Vefâ'dır bu beyti söyleyip ayıtdı ki:

- Eger Mihrî'mi benden isterlerse ve bu ri'âyeti anıñ için ederlerse vallah Mihrî'mi vermek degil ki zülfünüñ bir telini dağı vermem. İsterlerse beni pâre pâre eylesinler. Biñ cânım var ise bir bir cümlesini Mihrî'ñ yoluna ķurbân olsun deyip Vefâ oturduğu yerde bu fikri etmekte.

Ammâ bu tarafından Mihrî çavuşlara tenbîh eyledi ki:

- Yarıñ cümle vüzerâ ve erbâb-ı dîvân andan şehir içinde olan 'ulemâ ve şülehâ ve ağaya ve cümle 'ömr sürmüş ihtiyârlara haber olsun yarın dîvânım var, deyü tenbîh eyledi. Cümleye haber olunup şehrden taşra büyük şahrâ var. Çayırılık yer idi ve şehir ortasında vâķi' olmuş idi. Ol şahrânıñ bir cânibine deve konağı ile beş konağ idi. Gelen pâdişâhlar ol şahrânıñ [40-a] ortasında bir taht-ı pâdişâhî yaptırmışlar idi. Mihrî çavuşlara tenbîh eyledi. Ol köşki bezeyip çünkü ol gice nişf-ı âlîl olup ve tenbîh olan halk cümlesi mevc mevc tertîb üzere oturup gözetmekte. Çünkü ol gün ol gice geçdi, 'âlem nûr-ı yezadân-ı münevver olduğda pâdişâh ile ta'yîn olan sipâh cümlesi at arkasına gelip pâdişâha muntazır oldular. Mihrî dağı ol 'azîmet ile ķullarına selamlayarak ol köşk-i 'adâlete dâhîl oldu. Buyurdu ki:

- Varıñ ol şürete bakıp ah edenleri atlara bindirip getirin, dedi.

Varıp dört nefer kimesneyi mağrib-zemîn pâdişâhı, ikinci zengî pâdişâhı, üçüncü şarrâf, dördüncü seyis, bu dört kişiyi getirdiler. Mihrî emr eyledi:

- Varıñ soñra gelen yigidi bir ķoçuya koyup 'izzet ile getirin, dedi.

İşte varıp Vefâ'yı dağı koçuya koyup getirdiler. Mihrî'dir bunları karşusuna getirdi. Cümle begler ve ehl-i dīvān cümle bu işe taḥsīn eylediler. Bunuñ aşlı ne deyü bunlar cevāba muntazırda. Ammā Mihrî bu taraftan mağrib pādişāhına ayıtdı ki:

- Saña bir şey su'āl edeyim, doğru söyle dedi. İḥsānım görürsün. Eger yalan söylerseñ seni helāk ederim ve hem sözüñ yalan olmadığına kitāba yemīn verdim ,dedi.

Mihrî'dir mağrib-zemīn pādişāhına bu cevābı...mağrib-zemīn padişahı:

Beyt:

Ben dağı mağribde sultān idim

Ḳamu begler yanında bir ḥān idim

Ḳul u ḳaravaş benim idi belki meşḳul idim

Bir 'acāyib ḥāl geldi başıma

'Aşḳ odı düşdü içime dışıma

Rūmeli'nde Mihrî olur bir nigār sevdim anı görmedim anı

Mihrî yār Mihrî'dir

40-b

Mağrib pādişāha su'āl eyleyince mağrib pādişāhı dönüp cān u gönülden bir ah eyleyip ağlamağa başladı. Ayıtdı:

- Ey pādişāhım ben dağı bir zamān senin gibi bir pādişāh idim. Bir gün Rūmeli'nde Mihrî adlı bir cānāne 'āşık oldum. Bir cāzū buña varıp getirdi. Ḳaçan kim gördü kim 'aqlım başımdan gitdi. Ammā n'eşleyim baña rām olmadı. On bir ay yanımda oldu. Bir kerre öpmek müyesser olmadı. Bir gün iki atım alıp ḳaçdı. Anıñ derdinden ben dağı tāt u taḥtımdan avāre oldum. Mecnūn-şıfat bunca zamāndır anıñ 'aşḳından tağlara düşdüm. Yalın ayak başı ḳabaḳ gezerim dedi.

Mihrî ayıtdı:

- Söylediğin yalan mı gerçek mi bilmez ammā yanında on bir ay oldu dersin. Şimdi öyle dilber bir ādem elimize girse ne eyler, ne eḫātır idi, dedi.

Mağrīb pādişāhı ayıtdı:

- Pādişāhım and içerim ḳanı buyurmadıñız mı işte ben kitāba yemīn ederim ki bir kerre öpmek bile nasīb olmadı. Cāzū getirince ben nikāḫ olsun, dedim. Ol ayıtdı ki pādişāhım eger mehl verirsen ne güzel eger vermezsen kendime ḳıyarım, dedi. Ben daḫı kendine ḳıymasın deyü bir sene mehl verdim. Meger anıñ ise fikri var imiş on bir ay olunca ḳaçdı. İşte sözüñ doğrusu budur, deyip yine ağlamağa başladı.

Mihrī buyurdu ki:

- Sen bir ḫarafa dur, dedi.
- Mağrīb pādişāhı bir ḫarafa çekdiler. Bu kerre zengīyi çağırdı.
- Ya sen şūreti görünce niçün ağladıñ, dedi. Zengī tekrār ah edip:

Beyt:

Zengī aydır ben getirdim ḳal' aya  
 Ol nigar ki yüzü beñzerdi aya  
 Giceye dek oldu benim ile bile  
 Dinlesin ben ḳuluñ anda kimle  
 Ḳarşıma oturdu [41-a] baḳdım yüzüne  
 Eylemedi beni aşla kendüzüne  
 Gice oldu durdu yerinde uru  
 Aldı ḳadeh eline geldi ilerü  
 Bir ḳadeh ol gül elinden içmişim  
 Şoñraki zehre miydi geçmişim  
 İrte durdum istedim bulmadım  
 Şoñra gördüm ḫaberin bilmedim

Ben daħı terkin urdum al' amıñ

İsterim uş derdine düşdüm anın

Zengı ayıtdı:

- Pādişāhım bir gūn sipāhımdan birkaç nefer şikāre çıkmışlar idi. al' aya yakın bir seyrangāhda aar puñarda anda bir canān bulmuşlar. açan kim baña getirdiler. Gördüm, ' alım gitti. Bütün gūn yanımda uyurdu. Olmadı...yanına varmağa a' il olmadı. açan kim aşām yerinden alkdı eline adeħ alıp doldurup elime verdi. Ben de şād oldum. Bütün gūn bir şeyi arışmadı. Elħamdülillāh cūzı yaklaşdı deyip ol şev ile açan ki adeħi alıp içdim. Lā ya' kil olmuşum. Ol zamāndan beri al' amı terk edip Mecnūn oldum. Şimdi geldim. Şu şūretini görüp ah eyledim. Behey pādişāhım yāri bir kerre öpmüş olaydım. Aqlamaz idim, dedi.

Mihri ayıtdı:

- Bütün gice yanında ola ben nice bu söze inanayım, dedi.

Zengı ayıtdı:

- Yapışmak değil öpemedim bile, dedi.

Mihri' dir zengıye:

- Sen daħı geri dur, dedi.

Şarrāfa ayıtdı:

- Ya sen niçün ah eyledüñ, dedi. Doğrı söyle, dedi.

Şarrāf tekrār ah edip:

Beyt:

Şarrāf aydır bir gūn bir ' avrat baña

Ayıtdı bir güzel getireyim saña

Göricek yüzünü ħayrān olmuşam

arşusunda ben bı-āre almışam

Dedi elimden bir adeħ için şarāb

Sarhoş olup ol aradan [41-b] geçmişem

Çünkü içdim o sâ' at yıkılmışam

Ol nigârı anda yavı kılmışam

İsterim anı yanımda bulmadım ben anı

Zahm urdı cigere dermân kıanı

- İşte pâdişâhım aşla sözüme hilâf kıatmam. Bir gün hâneme girip işime gücüme muqayyed iken bir mel'ün 'avrât hâneme gelip ve baña ayıtdı ki şimdi diyâr-ı gurbetden bir er ile bir canân geldi. İkisi de güzel lâkin güzelliği dünyâda görülmüş degil deyü buna emşâl çok sözler ile görmeden kulaqdan 'âşık oldum. Kıarıya iki yüz altun verdim varıp getirdi. Kıaçan anı gördüm. Hâzâ güzel ammâ neyleyim odama geldi. Aşlâ yüzü gülmedi. Öñüne bir kîse ile altun kıoydum, bakmadı. Gice yarusuna dek benim ile oldu. Aşlâ beni yanına kıomadı ve eline kıadeh alıp doldururdu. Ben dağı şâd oldum. Baña göñlü oldu şandım. Kıaçan ki ol kıadehi içdim. Yerimden hemân kıaldım. Kıaçan uyandım yanımda bulamadım. Ne olaydı mel'ün kıarı gelip bizi bu derde uğratmaya idi. Bir gördüm 'aqlım gitdi. Bir de yavı kııldım. Hemân bize fâ'idesi bu kıadar oldu. Bârî bir kerre öpsem ağlamazdım, deyü ağladı.

Mihrî ayıtdı:

- Behey âdem siz nasıl âdemsiz nice i' timât edeyim, dedi.

Mihrî böyle deyicek mağrib sultânı olsun, zengî olsun, şarrâf olsun cümlesi yemîn eylediler. Yapışmak degil bir kerre öpmek dağı olmadı. Pâdişâh ile bu sözde iken Vefâ alarğada anı fikr eyledi ki elbette Mihr bu kıal'aya gelmişdir ve bunuñ boğazın ele vermişdir. Ammâ şöyle umaram ki ğayrı yerlerden kıurtuldu. Ammâ bunlardan kıurtulmaz. Ancağ bundan añlanan budur eger Mihrî [42-a] elimizden gider ise bize fâ'ide yok deyip fikr edip durur iken Mihrî seyis oğlanını getirdi. Aña dağı su'âl eyleyip:

- Sen dağı gerçek söyle niçün ah eylediñ?

Seyis ayıtdı:

- Benim pâdişâhım ben dağı bir âdeme hizmet eder, idim. Hayırsız âdem idi. Dâ'im cenâb-ı bâriden niyâzım bu idi. Bir kaç akçeye berâtım olaydı. Bir semte başım alıp gideyim, deyü dâ'im niyâzım bu idi. Anı gördüm ki bir kapu önünde bir kişi uyumuş elinde iki at tutar. Ağıñ birin uğurladım üzerine geldim. Binince bilmem ağıñ şâhibi midir, yoğsa gayrısı mıdır? Ardıma düşüp beni şabâha dek kovdu. Şabâh olunca baña yetişdi. Beni öldürmek istedi. Ardıma düşüp kanı bu atı tutanı öldürdün mü? dedi. Ben de öldürmedim deyü yemîn eyledim. O da baña cevâb eyledi ki çünkü atı tutanı öldürmemişsin ben dağı seni âzâd eyledim ve seni böyle çâresiz yerde piyâde kıomayam deyip bendeki atı baña bağışladı. Ben dağı bir cüzî yüzüne bakmış oldum. Ne görürsün bu bir ağadır ki dünyada mişli görülmüş değıl, ya hürîdir ya gılmân. Hem kendi güzel hem hüyu güzel. Kaçan kim anı gördüm evvelki ağalara hizmet eylediğime yüz kerre nâdim oldum. Vah yazık ol 'ömrüme ki şakallu ağalar yanında efnâ eyledim deyip işte bu diyârda ol ağanıñ nağışını gördüm ah etmege sebep budur, dedi. Mihrî'dir seyise şayeste:

- Sen dağı geri dur deyip Vefâ'ya gel beri, dedi.

Vefâ'yı ilerü getirdiler. Çünkü Vefâ'yı ilerü getirdiler Mihrî anı gördü ki Vefâ felek-zede olmuş hem yolda hasta [42-b] Şöyle...bilinmeden kıalmış boynunu büküp durdu. Mihrî Vefâ'yı görüp cigeri yandı gözleri yaş ile doldu. Gönlünden ayıtdı:

- Hey derdmend Vefâ bir şehzâde iken bağı a benim derdimden ne hâller girmiş. İlâhî felek-zedeligi çekdirme kimseye ammâ her zevâliñ bir kemâle ermesi vardır.

Vefâ'ya dönüp ayıtdı:

- Yigidim sen ne ah eylediñ şüret şâhibi ile âşinâlık var mıdır?

Vefâ'dır bir kerre cân u gönlünden ah eyledi ve gözleri yaş ile doldu. Vefâ aydır:

Beyt:

Ben dağı Rüm şulţanı oğluyam

Mihre fedâ kıldum cânı

Mihrî için ölmüş dirilmişem

'Aşq yolundan...ayrılmışam

Vefâ dönüp ayıtdı:

- Baḡ a pâdişâhım şüret şâhibi...aşl benim yârimdir. Benim Mihrî ile olan derdimi taḡrîr eylesem ol bitmez. Bu herîfler ‘âşıkḡlar ‘âşık olmuşlar. Bunlar hîlebâzdır ve benim haşmıdırlar. İbtidâ ben Mihrî ile kendi hâlimizde iken bu maḡrib sultânı dedikleri deyyus câzû göndermiş bize fuḡarâ şuretinde göründü. Biz daḡı bilmez iken mel‘ün toñuz bir sihr edip ‘aḡlımız başımızdan alıp beni boḡazlamış. Mihrî alıp maḡrib sultânına götürmüş. Şoñra hikmeti hüdâ ardınca qarındaşım beni ârzûlayı gelip beni bu hâlde görünce ziyâde aḡlar. Hażret-i rabbü’l-‘âlemîne tazarru‘ ü niyâz eder. Du‘âsı ḡabûl olup haḡḡ te‘âlâ baña hayât ihsân eyledi. Qarındaşım baña vilâyetine gidelim. Tâc u taḡtı saña teslim edelim deyip baña bunca ricâ eyledi. Gitmeyip Mecnûn-şıfat olup Mihrî aramaḡa gittim. Ta maḡrib zemînde bu herîfde buldum. Mihrî oradan [43-a] ḡurtardım. Yolda ḡaçıp gelir iken iş bu zengî deyyûsuñ pâdişâh olduḡu ḡal‘aya geldik. Bir yere yatdık, yorgun. Bu zengîler yanımdan Mihrî’mi çalmışlar deyip bir bir naḡl eyledi. Benim derdim çoḡdur. Pâdişâhım benim haḡḡımı haḡḡ eyle dedikde, Mihrî ayıtdı:
- Baḡ a yigidim eger seniñ haḡḡını haḡḡ etmek olursa maḡrib pâdişâhı seni öldürmüş. Anı daḡı öldürmek gerek ve zengî ile şarrâf elinden ḡatunuñ almışlar. Dünyâda kimseye olmadık zülmü saña eylemişler. Anlarıñ taḡrîr fermânı gören olmadık gerek ve bu yigit de seniñ atını çalmış. Bunuñ da elin kesmek gerek. Zîrâ seni yayada ḡoyup saña zûlm eylemiş. Ancaḡ ben saña ricâ eylerim ki anlar saña zûlm eylemiş. Ancaḡ ben saña ricâ eylerim ki anlar saña eylemişler ise sen onlara iyilik eyle. Anlar saña edeyim dir iken kendülere eylemişler. Her biri ilinden vilâyetinden cüdâ olmuşlar.

Vefâ ayıtdı:

- Pâdişâhım Allâh seni mu‘ammer eylesin ya ben çekdiğim, dedi.

Mihrî ayıtdı:

- Seniñ çekdiğin anlara beñzemez. Sen dostdan ayrılmışsın dost uğruna gezmişsin ve hem seniñ gezmeğinde hażret-i Allâh celle şâne hażretleriniñ nice ḡikmetleri vardır ve nice acı tatlı görmüşsün seni devlete getirse gerekdir, dedi. Seniñ Mihr’iñ buraya geldi. Şimdi bizdedir ve ben bunları burada alıḡodum seniñ qarşında söyletdim. Mihr’iñ aḡvâline vâḡıf olasın bunca zamân Mihr’iñ



derdinden zahmet ve meşakkat çekdiñ. Mihrî de ne Mihrî'dir seniñ yoluñda nice vefâdârdır bilesin, dedi. Ayıtdı seniñ Mihr'iñ şimdi buradadır.

Vefâ çün işitdi 'aqlı gitdi.

- Ey [43-b] pâdişâhım sen bilirsin bunlarıñ suçlarından vazgeçdim dimege başladı.

Mihrî'dir dönüp bunlara ayıtdı:

- Ey âdemler eger siziñ bu âdeme etdiñiz zulmü icrâ eylemek olursa işte bildiñiz ne lâzım geldi. Ancağ ben size etmeyeyim siz dağı dönüp herkes vilâyetiñize varıñ evvelki gibi işiñize muğayyed oluñ ol Mihrî dedigin ardınca gezmeñ ve ol âdemin adını çekmen. Mağrib pâdişâhına ve zengîye ve şarrâfa ve seyise yigirmişer biñ altun yol hârcı verip ziyâde tenbîh eyledi ki eger bundan sonra söz tutmazsañız vilâyetiñize gitmeyip gene ardına düşüp gezerseñiz siz tutar helâk ederim, dedi.

Bunlar dağı vilâyetlerine gıtdiler. Ammâ bizim sözüümüz gelsin Mihrî ile Vefâ'ya. İşte çünki Mihrî'dir dönüp Vefâ'ya ayıtdı ki:

- Yigidim saña bir sözü var, söylesem gerek. Ammâ gel sözüümü kabûl eyle, dedi.

Vefâ dağı:

- Buyur pâdişâhım dedi.

Mihrî dedi, Mihrî ayıtdı:

- Bağ a yigidim bizler gerçi bu vilâyetde pâdişâhım cümle begler, vüzerâlar bizden hoşnûd olmuşlardır. Velâkin ben erkek degilim benim sencileyin başıma bir ser-encâm geldi. Bu memlekete düşdüm. Beni pâdişâh eylediler ve hem yanımdaki ihtiyâr vezîr bir 'âkîl umur görmüş kişidir ve hem dünyâ âhiret babamdır. Her ne işler isem danışır işlerim, dedi. İşte ben bundan su'âl eyledim. Bu vilâyet pâdişâhından hiç silsile var mıdır, bilir misin? dedim. Bu pîr baña dedi ki vaqti 'âkîl eyledim ki bu vilâyetin aşıl pâdişâhı silsilesinden olan şehzâde sensin dedi ve yine Mihrî dönüp ol pîr vezîre ayıtdı [44-a] işte seniñ ile muşâhebet etmedim mi sen ayıtdın ki bizim aşıl pâdişâhımızñ evlâtlarından şimdi Bekiyye şehrinde pâdişâh olandır. Hâlâ şimdi ol pâdişâhın sülâlesinden üç şehzâde kalmış biri bir kıza 'âşık olmuş Vefâ dedikleri budur. Sizin aşıl

padişāhınız budur deyince vezîr başın şaldı iz'ânına kırbân olayım padişāhım dedi.

Mihri ayıtdı:

- Yigidim işte saña budur ki Mihri'den el çekesiz ve beni nikâh edesiz. İşte tâc u taht Mihri'den el çek dedi.

Vefâ çün bu sözü işitdi:

- Baĸ a padişāhım bütün dünyāyı verseler hāşā Mihri ile deĸişmem ölünce ĸadar karañlı zindānlarda yatmaĸa ĸā' ilim. Mihri'mi vermem, dedi.

Mihri dönüp vüzerāsına ayıtdı:

- Bu yigidiñ başına çok hāl gelmiş belki 'aqlında ĸaĸiĸat vardır. Ancaĸ biz aradan taĸılalım siz anı yine olduĸu odaya götürüñ. Yine yine her gün naşihat eyleñ on günden sonra yine tekrār bu araya getiriñ ola ki bu iş vücūda gele, dedi. İşte yine tekrār on günden sonra dīvānım vardır, deyü çavuşlara tenbîh eyledi.

İşte çünki Mihri sarāya geldi. Vefā'ya naşihat eyleñ dedi. Ammā Vefā olmadı sözünden dönmedi. Vefā'dan bu sözü işidip ĸat'-ı ümîd eylediler. Çünki on gün geçdi padişāh dīvān eyleyip ol şahrāya çıkdı. Ehl-i dīvān gelip Vefā'yı karşıusuna çağırdı. Evvelkinden [44-b] ziyāde ibrām eyledi. Vefā ayıtdı:

- Baĸ a padişāhım nāfile sözünü ĸarc eyleme sözümünden geçmezem. Söylediğim sözümünden beni pāre pāre eyleseñiz Mihri'mden vaz gelmem. Dünyā padişāhlığını verseñiz Mihri'ñ bir kılnı vermem, dedi.

Vefā çün bu sözü söyledi artuĸ Mihri'ñ şabra ĸararı ĸalmadı hemān yerinden durup geldi. Vefā'nıñ boynuna şarıldı ve ayıtdı:

- Benim dostum bu Mihri'den ne bulduñ, cān baş yoluna fedā edersiz. Baĸ a ne hāllere girmişsin. İşte Mihri dedigin yüzünden niĸabı def' edip Vefā'ya 'arz-ı cemāl eyledi.

Vefā çün bu hāli gördü ki bu padişāh Mihri imiş Vefā daĸı biñ ĸasret ile Mihri'ñ yüzüne şarmaşıp gözlerinden ĸasret yaşı revān oldu. Çünki Mihri ile Vefā birbirini buldular. İkiisi daĸı yayılıp yıĸıldılar. Vüzerālar bu aĸvāli görüp ayak üzre ĸalkdı ikisin birbirinden ayırıp getirip taht üzerine yatırdılar. Vefā'nıñ yüzüne gül-āb saçdılar. 'Aĸılları başlarına geldi. ĸaştalıĸdan ĸalkmış gibi yorgun baĸmaĸa başladı. Ol ihtiyār

pîr bunlarıñ yanına gelip naşîhat eyledi. ‘Akıllarıñız başlarına getirdi. Mihrî’dir vezîre ayıtdı:

- Artuğ tahtı şâhibine teslîm edelim dedi.

Vezîr dağı ayıtdı:

- Siz ‘âlimsiz Vefâ çün bunu gördü ziyâdesi ile hazz eyledi. Ol ihtiyâr vezîr pâdişâhım kendi eliñiz ile kılıç kuşadıñ, dedi.

Mihrî ayıtdı:

- Sen kuşâd ibtidâ ‘avrât elinden kuşanmasın. Elhamdülillâh sen bir du‘âsı maqbûl pîr-i mübâreksiñiz [45-a] dedi.

Vezîr’der n’ola deyip ayağa kalkıp bismillâh deyip Vefâ’ya kılıç kuşatdı. Bu taraftan Mihrî bu taraftan ol pîr tutup tahtına geçirdiler. Andan iptidâ Mihrî pâdişâhıñ elin öpdü ve hareme gitti. Andan vezîr bi‘at eyleyip Vefâ’dır emr edip ‘adâlet kışkünde oturup halka in‘âm eyledi, ihsân eyledi ayıtdılar luţf eyleñ bize donanma harman buyuruñ. Kırk gün kırk gice vilâyeti donadıp pâdişâhımıza şenlik edelim dediler. Pâdişâhdır donanma olsun deyü fermân eyledi ki işte çünki vilâyetli fermân aldılar. Pâdişâh hâtırı için ve kendileriñ için böyle bir ‘âdil pâdişâh buldular ve böyle ihsânıñ görüp cümlesi ğanî oldular. Elleriñe... aqça girip bu şafâ ile kırk gün kırk gice bir şenlik ve bir şâdlık oldu ki vaşfi imkânda degildir. Vefâ çün a‘zimet ile dönüp sarâya geldi. Karındaşlarına dağı elçiler gönderip kendi cânibine gelmeği anlara bu haber varınca işedip ğayet şâd olup andan... ile geldiler. Karındaşlarına istikbâle eyleyip görüşdüler. Andan sonra sarâyda dağı eyleyip kırk gün düğün tamâm olunca Vefâ’yı gerdek-hâne eyleyip gerdege kodular. Murâd verip murâd aldılar. İşte ol ‘aşık-ı şâdıklar murâdlarına erip haqq te‘âlâ cümle nâ-murâd karındaşlarımızı dağı ber-murâd eyleye bu hikâyet anlardan yâdigâr kalıp bunda tamâm oldu.

Kimseye bâkî degildir câh-ı dünya, ‘ançarîb bir harâb olmuş gönül ta‘mîrin etmedir hüner, bunu yazdım yadigâr

Ketebe’l-faķîrû’l-haķîr Çadırcı Muştafa Efendi

23 cemâziye’l-ülâ sene 1240

## SONUÇ

Tezimizin tenkitli metin kısmı mensur iki nüshanın karşılaştırılmasıyla oluşturulmuştur. Milli Kütüphane ile Topkapı Sarayı Müzesi'nde bulunan nüshalar karşılaştırılırken, olay akışına ve anlama bağlı olarak tercih edilen kullanımlar dipnot halinde gösterilmiştir. Metnin hikâye olduğu düşünülerek olay örgüsünü oluşturan parçalar göz önüne alınmış ve metnin akışında rolü olduğu düşünülen kısımlar tenkitli metni oluştururken kullanılmıştır. Böylece olay örgüsü bakımından iki nüshadan farklı bir metin ortaya çıkmıştır.

Tezimize konu olan Mihr ü Vefâ mesnevisinin, bugünkü bilgimize göre Türk edebiyatındaki ilk Mihr ü Vefâ mesnevisi olan Ümmî İsâ'nın eserinin nesre çevrilmiş şekli olduğu ortaya çıkmıştır. İki eserdeki olaylar, olayların sıralanış düzeni, epizotların aynı olması, Ümmî İsâ'nın eserindeki şiirlerin mensur mesnevide geçmesi çalıştığımız eserin, Ümmî İsâ'nın mesnevisinin dönüştürülmüş şekli olduğunu göstermiştir. Haşimî'nin Mihr ü Vefâ mesnevisinde olaylar gerçeğe daha yakındır. Tezimize konu olan metinde geçen masal unsurlarının Haşimî'nin Mihr ü Vefâ mesnevisinden farklı olduğu görülmüştür.

Eski Türk Edebiyatı çalışmalarında inceleme yaparken modern yöntemlerin kullanılmasının tarihi yenidir. Şiir alanında yeni yeni başlayan bu yöntemler hakkında makaleler yazılmış ve tezler yapılmaya başlanmıştır. Araştırmalarımız sırasında Eski Türk Edebiyatı nesir sahasında bu yöntemlerin kullanılmasıyla ilgili bir çalışmaya rastlayamadık. Mensur eserlerin modern yöntemler ile incelemesi fikri ile başlayan tezimizde hangi yöntemin kullanılması metin için uygun olur, sorusu çalışmamıza başka bir yön verdi. Böylece modern yöntemlerin nesir eserlere uygulanabilirliğinden daha çok belirli bir yöntemin metnimize uygulanabilmesi görüşü ortaya çıktı. Bu yöntemi belirlemek için eldeki eserin özelliklerini de dikkate almamız gerekiyordu. Çünkü süslü bir nesir ile yazılan eseri incelemek için kullanacağımız yöntem ile anlatı türündeki eserlerin incelenmesinde kullanılan yöntemin birbirinden farklı olması gereklidir. Elimizdeki metin de hikâye türünde olduğu için anlatı türündeki eserlere uygun yöntemi araştırmaya başladık. Kullandığımız bu yöntemlerin kendine özgü özellikleri ile metnin bir bölümünü aydınlattığı görüldü. Metni-bizim bakış açımıza göre- değişik açılardan aydınlatacağını düşündüğümüz yöntemlere ihtiyaç duyuldu. Bu yüzden hikâye tekniği,

biçimbilimsel yöntem ve arketipsel sembolizm yöntemlerini kullanmamızın gerekliliği ortaya çıktı.

Her yöntem kendi bakış açısına göre eserin belli bir kısmını anlamamıza olanak veriyordu. Bu yüzden biçimbilimsel ve hikâye tekniği yöntemlerini eserin dış yapı unsurlarını ortaya koymak için kullandık. Biçimbilimsel yöntem hikâyedeki masal unsurlarının bilimsel yöntemle anlamamızı kolaylaştırdı. Hikâye tekniğini de kullanırken hikâyenin unsurlarını parça parça göstermek yerine bunların bir arada olmasının ne anlama geldiği, unsurların birbirleriyle olan ilişkilerin hikâyeye neler kattığını göstermeye çalıştık. Başka bir ifade ile hikâyedeki zaman, mekân, kişiler ve olayı mekânîk bir tarzda değil, birbirleriyle olan ilişkileri açısından ele aldık. Bu ilişkilerden ne anlamamız gerektiği ve bu ilişkilerin metne kattığı anlamları göstermeye çalıştık.

Kullandığımız iki yöntem de metnin dış yapı özellikleri ile ilgiliydi. Bundan dolayı metnin iç yapısını ifade edecek başka bir yönteme ihtiyaç duyulmuştu. Arketipsel sembolizm yöntemi ile de metindeki sembollerin Carl Gustav Jung'un görüşleri doğrultusunda anlamlandırılmaya çalışıldı. Buradan ortaya çıkan sonuç özel olarak hikâyede genel olarak edebî metinde yapılan yolculuklar aslında kişinin ruhsal yolculuklarına karşılık gelmektedir. Tüm edebî anlatılardaki yapıyı arayan-aranılan-engel olarak özetleyebileceğimiz gibi, arayan kişi aslında kendi ruhsal olgunlaşması için yolculuğa çıkmaktadır. Edebî eserdeki diğer semboller Jung'un bireyleşme süreci dediği bu süreçteki bazı arketiplere karşılık gelmektedir. Bireyleşme sürecini başarıyla bitiren yani yolculuğunu tamamlayan kişi artık olgunlaşmış –Jung'un tabiriyle self'i ile uyum içinde- sayılır. İnceleme sırasında self, mandala, bireyleşme süreci, gölge arketipi, anima ve animus gibi Carl Gustav Jung'un kullandığı pek çok terim ve arketipin Mihr ü Vefâ hikâyesinde karşılığı olduğu görüldü.

Araştırmamız neticesinde Eski Türk Edebiyatında kullanılan modern yöntemlerin eserin gizli kalmış pek çok yönünü ortaya çıkardığı görüldü. Kullanılacak yöntemin hangisi/hangileri olduğuna karar vermek için ciddi bir çalışma yapılması gerektiği de varılan sonuçlar arasındadır. Bu yöntemlerin uygulanması bilimadaminin bakış açısıyla ilgili olduğu kadar incelenecek metnin özelliklerine de sıkı sıkıya bağlıdır.

**KAYNAKÇA**

(Erişim) <http://193.254.228.71/Yordam.htm>.

(Erişim) <http://tdkterim.gov.tr/bts/>

(Erişim) <http://www.tdkterim.gov.tr/ttas/?kategori=derlay&kelime=ökünmek>

(Erişim)[http://tr.wikipedia.org/wiki/Dr.\\_Jekyll\\_ve\\_Mr.\\_Hyde\\_\(roman\)](http://tr.wikipedia.org/wiki/Dr._Jekyll_ve_Mr._Hyde_(roman))

(Erişim)<https://www.yazmalar.gov.tr>

Ahmet Vefik Paşa, *Lehce-i Osmânî*, TDK Yayınları, Ankara 2000.

Aksoyak, İsmail Hakkı; “Gelibolulu Mustafa Âlî’nin Mihr ü Vefâ Mesnevisi”, *Diriözler Armağanı*, Ankara 2003.

Aksoyak, İsmail Hakkı; *Gelibolulu Mustafa Âlî Menşeu’l-İnşâ*, Bizim Büro Yayınları, Ankara 2007.

Alptekin, Ali Berat; *Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı*, Akçağ Yayınları, Ankara 1997.

Ayverdi, İlhan; *Misâlli Büyük Türkçe Sözlük*, Kubbealtı Yayınları, İstanbul 2010.

Bayat, Fuzuli; “Ezoterik Bilgi Kaynağında Yasak Meyve”, *Turkish Studies*, Volume 3/5, Fall 2008.

Çetişli, İsmail; *Metin Tahlillerine Giriş 2*, 2. baskı Akçağ Yayınları, Ankara 2009.

Devletşah, *Tezkire-i Devletşah*, (Çev. Prof. Necati Lugal), C1 MEB Yayınları, İstanbul 1990.

Dilçin, Cem; “Divan Şiirini Günümüzün Türkçesine Aktarma ve Diliçi Çeviri”, *Edebiyat ve Dil Yazıları*, Ankara 2007.

Dilçin, Cem; *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, 2. baskı, TTK Yayınları, Ankara 1992.

Dökmen, Üstün; *Küçük Şeyler 2*, Sistem Yayıncılık, Ankara 2006.

Dökmen, Üstün; “Pinokyo’nun Arketipler ve Ana Baba-Çocuk İlişkileri Açısından İncelenmesi”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, C.16 S.2, Ankara 1983, s.385-386.

Ece, Selâmi; *Tahkiye Açısından Hâşimî’nin Mihr ü Vefâ Mesnevisi*, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996.

- Edebiyat ve Söz Sanatı Terimleri Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1948.
- Fordham, Frieda; Jung Psikolojisinin Ana Hatları, Say Yayınları, 7.Baskı, İstanbul 2008.
- Stevens, Anthony; Jung, Kaknüs Yayınları, İstanbul 1999.
- Hockley, Luke: Film Çözümlemelerinde Jungçu Yaklaşım, Es Yayınları, İstanbul 2004.
- İsen, Mustafa; Kühü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1994.
- Jacobi, Jolande; C.G Jung Psikolojisi, İlhan Yayınları, İstanbul 2002.
- Jung, Carl Gustav; Anılar, Düşler, Düşünceler, Can Yayınları, 2. Basım, İstanbul 2002
- Jung, Carl Gustav; Dört Arketip, Metis Yayınları, Üçüncü Basım Kasım 2009
- Jung, Carl Gustav; İnsan Ruhuna Yöneliş, Say Yayınları, 7. Baskı, İstanbul 2010.
- Jung, Carl Gustav; İnsan ve Sembolleri, Okyanus Yayınları, IV. Baskı, İstanbul 2009.
- Jung, Carl Gustav; The Two Essays, Collected Works, Vol. VII, s.182-183.
- Kadri, Hüseyin Kâzım; Türk Lügâti, C.2, İstanbul, 1928, s.552.
- Kartallıoğlu, Yavuz; Osmanlı Türkçesinde Eklerin Ses Düzeni (16, 17, 18. Yüzyıllar), GÜSBE, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2005.
- Kavruk, Hasan; Eski Türk Edebiyatında Mensur Hikâyeler, MEB Yayınları, Ankara 1998.
- Kılıç, Filiz; Meşâ'irü's-Şu'arâ, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2010.
- Kısa, Cihad; Carl Gustav Jung'da Din ve Bireyleşme Süreci, İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları, İzmir 2005.
- Levend, Agâh Sırrı, Divan Edebiyatında Hikâyeler, TDAY, Belleten, Ankara 1967, Ankara 1968.
- Levend, Agâh Sırrı; Türk Edebiyatı Tarihi, 1. Cilt, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2008.
- Macdonald, D. B.; "Hikâye", İslâm Ansiklopedisi, C.5, İstanbul, 1977, s.477.

Mazıoğlu, Hasibe; “Divan Edebiyatında Hikâye”, Doğumunun Yüzüncü Yılında Ömer Seyfettin, TTK, Ankara 1992.

Moran, Berna; Edebiyat Kuramları ve Eleştiri, Cem Yayınları, İstanbul 2003.

Nâcî, Muallim; Lügât-ı Nâcî, İstanbul 1322, s.358.

Özkırımlı, Atilla; Türk Edebiyatı Ansiklopedisi, Cem Yayınevi, İstanbul 1987.

Pala, İskender; Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Akçağ Yayınları, Ankara 1995.

Pala, İskender; Kavruk, Hasan, “Hikâye”, İslâm Ansiklopedisi Türkiye Diyânet Vakfı, C.17, Ankara 1998, s.491-493.

Parlatır, İsmail; Osmanlı Türkçesi Sözlüğü, Yargı Yayınevi, Ankara 2006.

Propp, Vladimir; Masalın Biçimbilimi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2008.

Sâmî, Şemsettin; Kâmûs-ı Türkî, Enderun Kitabevi, İstanbul 1989, s.554.

Saussuire de Ferdinand; Genel Dilbilim Dersleri, Multilingual Yayıncılık, İstanbul 1998.

Schimmel, Annemarie; Sayıların Gizemi, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2000.

Sevim, Yılmaz; Ümmi İsa’ya ait Mihr ü Vefâ Mesnevisi, Mezuniyet Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul 1992.

Tahirü’l Mevlevî; Edebiyat Lugâti, Enderun Kitabevi, İstanbul 1973, 143 s.

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Devirler/İsimler/Eserler/Terimler, Dergâh Yayınları, C. 4, İstanbul 1981.

Ünver, İsmail; Mesnevî, Türk Şiiri Özel Sayısı II, Divan Şiiri, TDK Yayınları, Ankara 1986, s.438-444.

Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Yazmalar Kataloğu, İstanbul 2001.

Yıldız, Ayşe; Mustafa Çelebi Varka and Gülşah, The Department of Near Eastern and Civilizations Harvard University, 2009.

Yöndemli, Fuat; Hayat Ağacı Ejder Yılan, Nüve Kültür Merkezi, İstanbul 2006 s.49-60.



## ÖZ GEÇMİŞ

Volkan Karagözlü 23.04.1976 yılında Ankara'da doğdu. Orta öğrenimini Ankara Anadolu Ticaret Lisesinde tamamladı. 1998 yılında Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünden mezun oldu. Resmî kurumlarda ve özel sektörde Türk dili ve edebiyatı öğretmeni olarak çalıştı. 2009 yılında Nevşehir Üniversitesinde yüksek lisans öğrenimine başladı. Yüksek lisans öğrenimi devam ederken aynı üniversitede araştırma görevlisi oldu. Halen Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde araştırma görevlisi olarak çalışmaktadır.

Tel:2153900/1366

e-posta: volkankaragozlu@nevsehir.edu.tr

**در بیان احوال و نافعان انار و محمدتان روزگار و بیه روایت**  
 و بویوزد و حکایت ایدر که زمانی او اندک روم آتی و لا پاره  
 بر پادشاه و ار ایدی و زیبا و سله قوتی مالک ایدی بش کره بویوزد  
 سپاههای و ار ایدی و زیبا و سله قوتی حکم ایدر و جوق روزگار  
 کورمش و جوق عمر سورش ایدی و اجی طلع کورمش و فقرا احوالین  
 بایوب جهه رو شایله عادل طوناردی و ترکستان دعواسی اولسه  
 اول زمانیک شریعتی اوزر کوروب اهله شرع مخالف باش اتم  
 ایدی بویزه اولدوغی اجلدن خفیت مولد عادلی سوردن اتم  
 اسان ایش ایدی هر نرزه دشمن و اریسه حضرت حق فخر ایدی  
 بادشاهکه ایشی داتما فرج ایدی و اول پادشاهکه اسم شریفه قیفور  
 شاه در ایدی و داتما ایشی و حکمن عسکر ایه و عدله ایه اولون  
 بادشاهکه کونی زوق ابله کجوب قیفور اولسه عجب دکلدر اولون  
 بادشاهکه داری دنیا به اوج او غلو طر ایدی جلسی کجوب زمان  
 ایدی و غایت عاقلی بانا ایدر کوجک او غلونه اسینه و فادر لر  
 ایدی اول بادشاه معظم بر کون غایت حسته اولوب معلوم  
 سادندر بود نیایه کیمتکدر دنیا فانی اخرت با فیدر البت  
 کلن کیدر کونین کونن حالی مکرر اولوب اخرت و زر لر بی بو حالی  
 کوروب دیدی لر کی پادشاهکه فائده کلیدر و بادشاهکه طریک

کشفه و دشمنی تختن فارغ اولش در به لر صکره کلپ تختی الکرده  
 از ار و بوکا بکره جوق نصیحت ایلدی بارشاهده فضیه کلپ ایتدیکه  
 بهن صوفون اوغلی جهود بن سکا در دیه بر چهاره ایدیه بین دریم بوضه  
 کوهون اوغون نه اناسی نصیحت ایدر کی کجا نصیحت ایدر سن فرسوده  
 دورده وار نیم در دیه در مان ایله بوضه سناج در نی صوب یارم  
 صمانه دورد و دریم دیه و زیره کویله بر چشم ایلدیکه در بر قوردان  
 دار قاهدی کوهکی بر افسان او کاسین قله بالق و کونده او صومر سن  
 قارنجیه دوندی و هم بایرله اوغرا دی بارشاه ایسه حاشا اولیب  
 دائم در دی اه واه اولدی **بیت** مخلصین اولیب بارشاهلوق اشلی  
 تخنه الانم حاشا اولون کسنی حاشقین باشنده محفل قائم فرار  
 چون کجا محشق کلدی محفل ایتدی قرار **بیت** در نی صوب کندی  
 چون در بر بو ظوری بی دی جان باشنه صوب ایوب کندی هان سنه کلدی  
 ای فکر ایلدیکه بوکا خبری چاره بوته ارا مقدر خبری الی الله اولدی  
 بکریای هر برین بر طرفه کوندر دی و کندی درجی بر جانیه راوانه  
 اولدی اما اول کیدن بکدر در جمله داغایب شولقدر زبانی ارایوب  
 الله اولدی ایلدی بر نام نشانه اله مار یار افر زار بی اولوب کله بلر  
 و در بر جان نشنه صوب دی کندی فر کتا نیه او طاز دیه در بر درجی  
 سفر ایلدی **اقارادی شوبله روایت ایدر که** در بر بر ییل ارا د کس